

**T. C.
TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

**İSLAMİ FİNANS KURUMLARINDA İSLAMİ DANIŞMA
KURULLARI: TÜRKİYE İÇİN MODEL ÖNERİSİ**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Lale ŞAĞBANŞUA**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Kürşat Yalçın**

Ankara-2016

**T. C.
TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

**İSLAMİ FİNANS KURUMLARINDA İSLAMİ DANIŞMA
KURULLARI: TÜRKİYE İÇİN MODEL ÖNERİSİ**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Lale ŞAĞBANŞUA**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Kürşat Yalçın**

Ankara-2016

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI

Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

../...../2016

Lale ŞAĞBANŞUA

ONAY

Lale ŞAĞBANŞUA tarafından hazırlanan “İslami Finans Kurumlarında İslami Danışma Kurulları: Tŕrkiye İçin Model Önerisi” baŐlıklı bu çalışma, 19/02/2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jŕrimiz tarafından İŞletme Anabilim dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. KŕrŐat YALÇINER

Prof. Dr. Mutlu BaŐaran ŐZTŔRK

Prof. Dr. Ahmet BEŐKAYA

Doç. Dr. Osman ŐAHİN

Doç. Dr. Ramazan TAŐ

ÖNSÖZ

Amacı, İslami Danışma Kurullarının (İDK) fonksiyon ve rollerini dünyadaki örnekleriyle beraber ele almak olan bu tez kapsamında ayrıca ülkemizin İslami finans sektörünün mevcut durumu analiz edilerek İDK için bir model önerisinde bulunulmuştur. Bu çerçevede, Türkiye'deki Katılım Bankacılığı kapsamında İDK'ların görev ve yetkilerinin net olmadığı ve kurumsal yönetimde otoritesinin sınırlı olduğu; ürün geliştirme ve denetleme süreçlerinde kendilerinden gerekli ölçüde istifade edilmediği hipotezi mercek altına alınmıştır.

Türkiye'de 1984 yılında İslami finans kurumlarıyla başlayan İslami finans sistemi hakkında gelinen noktada hala uzman personel ve akademisyen yetersizliğinin bulunuyor olması gerek sektör için gerekse bu alanda yapılan akademik çalışmalar için engel teşkil etmektedir. Ayrıca ilgili kurumların yeterince şeffaf olmamaları da yine bir başka kısıtlayıcı faktör olarak karşımıza çıkmıştır.

Bu tezin hazırlanmasında yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmama destek veren sayın hocam Prof. Dr. Kürşat Yalçınar'e, maddi ve manevi desteği ile hep yanımda olan eşime sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

[ŞAĞBANŞUA, Lale]. [İslami Finans Kurumlarında İslami Danışma Kurulları: Türkiye İçin Model Önerisi], [Doktora Tezi], Ankara, [2016].

İslami finans büyüme potansiyeli olan bir sektördür. Dini hassasiyeti yüksek olan Müslümanlar uzun zamandır atıl kalan birikimlerini, İslam dinine uygun faaliyet gösterdiklerine inandıkları İslami bankacılığın ya da ülkemizdeki Katılım Bankacılığı aracılığıyla ekonomiye kazandırmaya başlamışlardır. İnsanlar dini değerlerine bağlılıkları gereği Katılım bankalarını konvansiyonel bankalara tercih etmektedirler. Bu sektörde kritik olan, müşterilerin güvenini kaybetmemektir. Bu sebepten dolayı müşteriler için Katılım Bankalarının dini kurallara uygun faaliyet sürdürmelerini sağlayan ve bu uygunluğu teyit eden İslami Danışma Kurullarının var olması zaruridir. Bu kurulların etkin ve bağımsız bir şekilde çalışmaları için genel çerçevenin ve standartların oluşturulması şarttır. Ayrıca Kurul kararlarının tutarlı ve denetimlerin doğru olması için bir ulusal kurulun olması sektörün güvenilirliği açısından önemlidir. Bu tezin amacı, Danışma kurullarının fonksiyon ve rollerini dünyadaki örnekleriyle beraber ele almak ve Türkiye'deki Katılım Bankalarına uygun İslami Danışma Kurul modelinin genel çerçevesine yönelik önerilerde bulunmaktır. Bu model, Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve hukuki şartlarını göz önüne alarak dünyadaki uygulama örneklerinden hareketle oluşturulmuştur.

Çalışma kapsamında, Türkiye'deki Katılım Bankacılığı alanında İDK'ların görev ve yetkilerinin net olmadığı ve kurumsal yönetimde otoritesinin sınırlı olduğu; ürün geliştirme ve denetleme süreçlerinde kendilerinden gerekli ölçüde istifade edilmediği hipotezi mercek altına alınmıştır. Bu doğrultuda, mevcut durumda Türkiye'de faaliyet gösteren Katılım Bankalarının İslami finansal ürün çeşitliliğinin yanı sıra faaliyetlerinin İslami ilkelere uyumluluğunun denetlenme süreçlerine yönelik bilgi edinme amaçlı anket soruları hazırlanmış ve bu kurumların ilgili yöneticileriyle yüzyüze görüşmeler yapılmıştır.

Metot olarak kullanılan anket ve mevcut literatürün değerlendirilmesi sonucunda, ülkemizdeki katılım bankalarının İDK'larının ürün geliştirme ve diğer kurumsal süreçlerde yeterince etkili olmadığını, raporların yayınlanmadığını ve

dolayısıyla sistemin şeffaf olmadığını görmekteyiz. Bu da çalışmanın başlangıcında sunulan hipotezin geçerliliğini desteklemektedir. Ancak bu konuda çeşitli çalıştayların, konferansların ve toplantıların oluşturulması gelecek adına olumlu sinyaller vermektedir.

Katılım Bankalarının İslami Danışma Kurulları için hazırlanan model dokuz öneriden oluşmaktadır. Bu modele göre; danışma kurullarının en az üç üyeden oluşması, üyelerinin özellikle İslam hukuku ya da İslam ticaret hukukunda uzman olmaları, Şeriata uygunluk denetimlerinin danışma kurulu murakıpları ve faizsiz finans kuruluşunun teftiş ekipleri ile ortaklaşa yapılması, sekreteryaya ve iç denetimi sağlayacak ekiplerin oluşturulması ve yeni uzmanlar yetiştirilecek ortamın oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca kurulun bağımsızlığı, kararların tutarlılığı ve standartların belirlenmesi için Ulusal Kurulun oluşturulması gerekli görülmektedir. Şeriat denetim sisteminin mevcut düzenleyici çerçevesinin iyileştirilmesi ve genişletilmesi ve uygun yasal temelin hazırlanması gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: İslami Danışma Kurulu, Katılım Bankacılığı, İslami Finans, Kurumsal Yönetim, Faizsiz Finans

ABSTRACT

[ŞAĞBANŞUA, Lale]. [Islamic Supervisory Board in Islamic Finance Institutions: Model Proposal for Turkey], [PhD Thesis], Ankara, [2016].

Islamic finance is a sector with growth potential. Muslims with religious sensitivity have started to bring their savings which used to be idle into the economy through the participatory banking, trusting them operating in compliance with Islamic principles. They prefer participatory banks over the conventional ones because of their religious values. It is critical not to lose the trust of customers in Islamic finance sector. For this reason, existence of Islamic Supervisory Boards (ISB) which make sure that the participatory banks operate in compliance with Sharia rules. In order for these boards to work independently and efficiently, the overall framework and standards must be developed. Moreover, for the ISB decisions to be consistent and supervisions to be accurate, existence of a national board is important in terms of reliability of the sector. The objective of this thesis is to address the functions and roles of the supervisory boards with the examples in the world and provide suggestions towards the general framework of an ISB model appropriate for the participatory banks in Turkey. This model is developed considering the social, economic, and judicial environment of Turkey and similar applications in the world.

Within the scope of the study, the discussed hypothesis states that the duties of ISBs in Turkey are not clear and their authority in corporate governance is limited; they are not being utilized enough within the product development and auditing processes. In order to gain insight about the Islamic financial products and Sharia compliance of the transactions of the participatory banks currently operating in Turkey, a survey is prepared and conducted through face to face interview with related managers of these banks.

As a result of the evaluation of surveys and available sources within the methodology used in this study, it is concluded that the ISBs of the participatory banks in the country are not influential enough in the product development and other

corporate processes, the reports are not being published so the system is not transparent enough. This in return, supports the validity of the hypothesis provided at the start of the study. However, organizations of various workshops, conferences and meetings on this subject give positive signals for the future.

The model prepared for the Islamic Supervisory Boards of the Participatory Banks is composed of nine components. According to this model; the boards should contain at least three members all of which should be experts in Islamic law or Islamic business law, Shariah compliance audits should be conducted together with the supervisory boards' auditors and audit teams of the banks, teams to handle secretariat and internal audit should be built and an environment that will enable the training of new experts should be formed. Moreover, a National Board should be developed for the independence of supervisory boards, consistency of their decisions, and determining the standarts. Current regulatory framework of the Shariah supervisory system should be improved, enhanced and appropriate legal structure should be prepared.

Keywords: Islamic Supervisory Board, Participatory Banking, Islamic Finance, Corporate Governance, Interest-free Banking

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xii
TABLolar	xiii
ŞEKİLLER.....	xiv
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM.....	1
ULUSLARARASI FİNANSAL SİSTEM	1
1.1 Klasik Finansal Sistem	1
1.1.1 Klasik Finansal Sistem ve Genel Çerçevesi.....	1
1.1.2 Klasik Finansal Sistemde Hukuki Düzenlemeler.....	3
1.1.3 Klasik Finansal Sistemde Fon Arz Mekanizması	7
1.1.3.1 Kredi Verme İşlemleri	8
1.1.3.1.1 Nakdi Krediler	8
1.1.3.1.2 Gayri Nakdi Krediler	10
1.1.3.2 Finansal Kiralama (Leasing)	12
1.1.3.3 Proje Finansmanı, Ticari Emtia Piyasa İşlemleri ve Kıymetli Maden Ticareti	12
1.1.4 Klasik Finansal Sistemde Fon Talep Mekanizması	13
1.1.4.1 Mevduat İşlemleri.....	13
1.1.4.2 Repo İşlemleri	13
1.1.4.3 Merkez Bankası Kredileri	14

1.1.4.4	Tahvil İhraç İşlemleri	14
1.1.4.5	Eurodolar Borçlanmaları	14
1.1.4.6	Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler	15
1.1.5	Klasik Finansal Sistemde Piyasa Aracıları	15
1.1.5.1	Para Yaratın Finansal Kurumlar	15
1.1.5.1.1	Merkez Bankası	16
1.1.5.1.2	Mevduat Bankaları	16
1.1.5.2	Para Yaratmayan Finansal Kurumlar	16
1.1.5.2.1	Yatırım Bankaları	16
1.1.5.2.2	Kalkınma Bankaları	17
1.1.5.2.3	Sigorta Kurumları	17
1.1.5.2.4	Kolektif Yatırım Kurumları	17
1.1.5.2.5	Tasarruf Kurumları	18
1.1.5.3	İkincil Pazar Aracı Kurumları (Bankerler)	18
1.1.5.4	Menkul Kıymetler Borsaları	18
1.1.5.5	Leasing Şirketleri	19
1.1.5.6	Risk Sermayesi Şirketleri	19
1.1.5.7	Faktoring/ Forfaiting Şirketleri	19
1.1.6	Klasik Finansal Sistemde Piyasalar ve İşlem Gören Araçlar	20
1.1.6.1	Fonların Ödünç Veriliş Sürelerine Göre Finansal Piyasalar	21
1.1.6.1.1	Para Piyasası ve Finansal Araçları	21
1.1.6.1.2	Sermaye Piyasası ve Finansal Araçlar	23
1.1.6.2	Örgütlenme Derecelerine Göre Finansal Pazarlar	24
1.1.6.2.1	Örgütlenmiş Finansal Piyasalar	24
1.1.6.2.2	Örgütlenmemiş Finansal Piyasalar	24

1.1.6.3	İşlemlerine Göre Finansal Piyasalar	24
1.1.6.4	Spot Piyasalar ve Vadeli Piyasalar	25
1.2	İslami Finansal Sistem.....	25
1.2.1	İslami Finansal Sistem ve Genel Çerçevesi	25
1.2.2	İslami Finansal Sistemde Hukuki Düzenlemeler	31
1.2.3	İslami Finansal Sistemde Fon Arz Mekanizması.....	37
1.2.3.1	Ortaklık Esaslı Fon Kullandırma Yöntemleri	37
1.2.3.1.1	Mudaraba	37
1.2.3.1.2	Muşaraka.....	38
1.2.3.2	Ticari İşlem Tabanlı Fon Kullandırma Araçları.....	39
1.2.3.2.1	Murabaha	39
1.2.3.2.2	İcara	40
1.2.3.2.3	İstisna	41
1.2.3.2.4	Selem	41
1.2.3.2.5	Karz-ı Hasen	42
1.2.4	İslami Finansal Sistemde Fon Talep Mekanizması.....	42
1.2.4.1	Cari Hesaplar	42
1.2.4.2	Tasarruf Hesapları/Yatırım Hesapları	43
1.2.5	İslami Finansal Sistemde Piyasa Aracıları.....	43
1.2.5.1	İslami Bankalar: Katılım Bankaları.....	43
1.2.5.2	Hisse Senedi Aracılığı	45
1.2.5.3	İslami Yatırım Fonları	45
1.2.6	İslami Finansal Sistemde Piyasalar ve İşlem Gören Araçlar	46
1.2.6.1	İslami Bankacılık.....	46
1.2.6.1.1	Mudaraba	47

1.2.6.1.2	Muşaraka.....	47
1.2.6.1.3	Murabaha	47
1.2.6.1.4	İcara (kiralama).....	48
1.2.6.1.5	Selem	48
1.2.6.1.6	İstisna.....	48
1.2.6.1.7	Teverruk.....	48
1.2.6.2	İslami Sermaye Piyasası.....	49
1.2.6.2.1	İslami Hisse Senetleri Piyasaları.....	50
1.2.6.2.2	İslami Yatırım Fonları	51
1.2.6.2.3	Sukuk	51
2.	BÖLÜM.....	54
	KURUMSAL YÖNETİM ve İSLAMİ DANIŞMA KURULU.....	54
2.1	Kurumsal Yönetimde Batı Yaklaşımı	54
2.1.1	Anglo-Sakson Modeli	56
2.1.2	Avrupa Modeli	59
2.2	Kurumsal Yönetimde İslami Yaklaşım	63
2.2.1	Tevhid ve Şura'ya Dayalı Yaklaşım.....	70
2.2.2	Paydaşlara Dayalı Yaklaşım	72
2.3	İslami Danışma Kurulları	76
2.3.1	İslami Danışma Kurulunun Tarihsel Gelişimi	76
2.3.2	Kavramsal Çerçeve	79
2.3.3	İslami Danışma Kurulunun Fonksiyonları.....	82
2.4	Dünya'daki İslami Danışma Kurulları.....	87
2.4.1	Güneydoğu Asya Modeli	88
2.4.1.1	Malezya Modeli.....	88

2.4.1.2	Endonezya Modeli.....	90
2.4.2	Körfez Ülkeleri Modeli.....	91
2.4.2.1	Bahreyn Modeli.....	91
2.4.2.2	BAE Modeli.....	92
2.4.2.3	Suud Modeli.....	92
2.4.2.4	Kuveyt Modeli.....	93
2.4.2.5	Katar Modeli.....	93
2.4.2.6	İran Modeli.....	94
2.4.3	İngiltere Modeli.....	95
2.5	Uluslararası İslami Finans Kuruluşları.....	99
2.5.1	Fıkıh Akademisi.....	99
2.5.2	İslam Kalkınma Bankası.....	100
2.5.3	İslami Finansal Hizmetler Kurulu (İFSB).....	100
2.5.4	İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI).....	103
3.	BÖLÜM.....	107
	İSLAMİ DANIŞMA KURULU MODEL ÖNERİSİ.....	107
3.1	Çevresel Analiz.....	107
3.1.1	Ekonomik ve Politik Ortam.....	107
3.1.2	Sosyo-Kültürel Ortam.....	110
3.1.3	Hukuki Ortam.....	113
3.1.4	Dini Ortam.....	114
3.2	Türkiye'de Katılım Bankaları.....	116
3.2.1	Kuveyt Türk.....	118
3.2.2	Bank Asya.....	121
3.2.3	Türkiye Finans.....	124

3.2.4	Albaraka Türk	127
3.2.5	Türkiye Kamu Katılım Bankaları.....	130
3.3	Türkiye İslami Danışma Kurulu İçin Model Önerisi	131
3.3.1	Anket Değerlendirmesi	131
3.3.2	Kurumsal İDK ve Gerekliliği.....	139
3.3.2.1	Danışma Kurulu Organları	141
3.3.2.2	Görev ve Yetkileri	142
3.3.2.3	Üyelerin Nitelik ve Sayısı	144
3.3.2.4	Çalışma Usul ve Esasları	146
3.3.2.5	Bağımsızlık.....	150
3.3.2.6	Atama ve Görevden Alma	150
3.3.2.7	Gizlilik.....	151
3.3.2.8	Tutarlılık.....	152
3.3.2.9	Sürekli Eğitim ve Geliştirme	152
3.3.3	Ulusal Danışma Kurulu.....	155
3.3.3.1	Görev ve Yetkileri	158
3.3.3.2	Üyelerin Sayısı ve Nitelikleri	159
	SONUÇ	160
	KAYNAKÇA.....	164
	EKLER	182
	Ek 1: Anket Soruları.....	182
	Ek 2: Albaraka Şeriat Uygunluk Sertifikası, 2013	183
	Ek 3: IPT Şeriat Uygunluk Sertifikası	184

SİMGELER VE KISALTMALAR

İDK	: İslami Danışma Kurulu
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
IFSB	: İslami Finansal Hizmetler Kurulu
AAOIFI	: İslami Finans Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu
IFK	: İslami Finans Kurumu
UFRS	: Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
MIFC	: Malezya Uluslararası İslami Finans Merkezi (Malaysia International Financial Centre)
İKB	: İslam Kalkınma Bankası
FSA	: Finansal Hizmetler Otoritesi (Financial Service Authority)
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
SPK	: Sermaye Piyasa Kurumu
SPV	: Varlık Kiralama Şirketi
NSAC	: Ulusal Şeriat Danışma Konseyi (National Sharia Advisory Council)
BNM	: Malezya Merkez Bankası (Bank Negara Malaysia)
KGS	: Katar Global Sukuk
UŞDK	: Ulusal Şeriat Danışma Konseyi

TABLÖLAR

Tablo 1: Sukuk ile Klasik Tahvil Arasındaki Fark	52
Tablo 2: İslam ve Batı Açısından Kurumsal Yönetimin Farklılıkları	68
Tablo 3: İslami Finansal Kurumları Yönetim Organlarının Temel Rollerini	86
Tablo 4: İlişki Matrisi.....	133
Tablo 5: Ülkelere Göre İslami Otoriteler	156

ŞEKİLLER

Şekil 1: Kurumsal Yönetimde Anglo-Sakson Modeli	58
Şekil 2: Kurumsal Yönetimin Avrupa Modeli.....	60
Şekil 3: Tevhid ve Şura'ya Dayalı Kurumsal Yönetim Modeli	71
Şekil 4: Güneydoğu Asya Ülkelerinde Şeriat Yönetimi.....	88
Şekil 5: Teorik Çerçeve	132
Şekil 6: Kurumsal İDK Modeli	141

GİRİŞ

İslami Finans sistemi 80'li yıllardan bu yana hızla büyümeye devam etmektedir. Uluslararası finansal piyasada istikrarsızlık yaşanmaktayken İslami Finansın bu başarısı dikkate değerdir. Bu alanda şahsi ve kurumsal literatürün artan sayısı sektörün büyümesine önemli katkılar sağlamıştır. Ancak İslami Finans alanında halen Türkçe kaynak yetersizliği yaşanmaktadır. Bu çalışma İslami Finans alanında Türkçe literatüre katkı sağlamak ve Türkiye Katılım Bankalarının İslami Danışma kurulların durumunu incelemek ve bir model önerisinde bulunmak amacıyla yapılmıştır. Türkiye'deki Katılım Bankacılığı kapsamında İDK'ların görev ve yetkilerinin net olmadığı ve kurumsal yönetimde otoritesinin sınırlı olduğu; ürün geliştirme ve denetleme süreçlerinde kendilerinden gerekli ölçüde istifade edilmediği hipotezinin geçerliliği çalışmamız kapsamında yapılan anket ve incelemelerle araştırılmıştır.

İslam medeniyetinin parlak dönemlerinde asırlarca etkin bir şekilde çalışan İslami finans sistemi, uzun bir zaman sonra yeniden yeşermeye başlamıştır. Dünyanın değişik yerlerinde kurulan İslami finansal kurumlarının ve de konvansiyonel bankaların İslami finans pencerelerinin sayısı her geçen gün artmaktadır. 2014 yıl sonu itibariyle İslami Finansın toplam aktifleri 2.1 trilyona dolara ulaşmıştır (www.islamicfinance.com). Bugüne kadar oldukça iyi performans sergilemiş ve uluslararası kabul kazanmış olması başarı sayılsa da önemli olan bundan sonraki süreçte büyümeyi ve gelişmeyi devam ettirebilmesidir. Bu ise İslami Finansal kurumlarının güçlendirilmesi için alınması gereken önlemlere odaklanmamızı gerektirmektedir. Önlemlerden kaçınılmaz olanlardan biri de kurumsal yönetimidir. Bilindiği üzere küresel ölçekte yaşanan son finansal krizin en önemli sebeplerinden birisi kurumsal yönetimdeki zayıflıktır. Son dönemlerde hem konvansiyonel kurumsal yönetim hem de İslami kurumsal yönetim konularında yapılan çalışmalar artmıştır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde Uluslararası Finans sistemi ile İslami Finans sistemi ele alınmıştır. İki sistemin de mekanizmaları, hukuki düzenlemeleri,

araçları ve de prensipleri ortaya konulmuştur. İslami Finans sisteminin faizsiz finansın ötesinde ve daha kapsamlı bir değerler sistemi olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. İslami finansın öngördüğü ilkelerin, toplumun İslam Dini'ni benimsemiş olup olmamasına bakılmaksızın genel kabul görebilecek ilkeler olduğu açıktır. (Abdullah ve Chee, 2010). Aslında İslami finans İslam ekonomisinin bir parçasıdır ve onun etkin bir şekilde çalışması için ülkenin ya da bölgenin İslami ekonominin ilke ve prensiplerini benimsemesi gerekmektedir. Günümüzde İslami Finansal ürünleri konvansiyonel finansal araçlar ile ikame olabilmeye ve de piyasa ihtiyaçlarına hızlı bir şekilde cevap verebilme telaşıyla tabiatına özgün ürünlerden biraz uzak ve yetersiz kalmaktadır.

İkinci bölümde 2008 finansal krizinden sonra daha çok önem kazanan kurumsal yönetim konusu ele alınmıştır.

Aoki (2000) kurumsal yönetimi "şirket hisselerine sahip olan ortaklar arasında hak ve sorumlulukların yapısı" olarak tanımlamaktadır. Kurumsal yönetimin farklı tanımları ona olan yaklaşımlardan dolayı değişebilmektedir. Bu bölümde kurumsal yönetim batı yaklaşımı ve İslami yaklaşımlar altında incelenmiştir. Batı yaklaşımı iki açıdan ele alınmıştır: Anglosakson ya da hissedar değer modeli ve Avrupa modeli denilen paydaşlar modeli. Geleneksel görüşe göre hissedarlar tarafından sahiplenen bir şirket sadece onların menfaatleri doğrultusunda yönetilmeli, yani hissedarların serveti maksimize edilmelidir (Schrenk, 2006). Ancak bu yaklaşımın eksik ve haksız olduğunu düşünen bilim adamları ortaya paydaş modelini çıkarmışlardır. Hissedar değer modeli aslında Ortodoks inancına da ters olmaktadır. Yani bu modele göre hissedarların menfaatleri diğer paydaşlardan daha üstün görülmemelidir. Daha sonra kurumsal yönetimin İslami yaklaşımı Tevhid ve Şur'a'ya dayalı ve de paydaşlara dayalı olarak iki yönden incelenmiştir. İslami finansal kurumlarda kurumsal yönetim Tevhid, Şeriat ve ahlakın epistemolojik yönüne dayanmaktadır (Hamid A. v.d, 2011). Tevhid kavramı ile ilgili olarak, vekilin(ajan) sorumluluğunu kurumsal yönetimin nihai hedefi olarak Şeriat maksadına bağlamak gerekmektedir. Şeriat maksatları dinin, canın, malın, ırzın, neslin korunması demektir. (Al-Ghazali 1937, Zulkifli Hassan, 2009). Her şahıs yaptığından hesaba

çekileceğini bilmeli ve ona emanet edilen hakları korumalıdır. Paydaşlar Allah'ın halifeleri olarak Şur'a süreci ile adalet ilkesini sağlamakta görevlidirler.

İqbal ve Mirakhor (2004) çalışmalarında İslami iktisat sisteminin yönetim modelinin 'paydaş odaklı' bir model olduğunu belirtmektedirler. Bu modelde sistem yada şirket düzeyinde yönetim yapısı ve süreç şirketin faaliyetleri sonucunda herhangi bir riske maruz kalan paydaşların haklarını korumaktadır. Bu model geleneksel paydaş odaklı modelden farkı onun Kuran'a ve Sünnete dayanan Şeriat kurallarından oluşturulup İslami şirketlerin hem pazara odaklı olması hem de toplumsal adalet ilkesini benimsemesidir. Mülkiyet hakkı açısından, İslam mülkiyetin tek sahibinin Allah olduğunu beyan etmektedir.

İslami kurumsal yönetimi geleneksel yönetimden ayıran en belirgin özellik kurumun faaliyetlerinin Şeriata uygunluğunu denetleyen İslami Danışma Kuruludur. Bu kurulun varlığı ve etkinliği İFK'lar için hayati öneme sahiptir, zira faaliyetlerin Şeriata uygun olmama durumu kurum için müşterinin güven kaybına ve büyük zararlara yol açabilmektedir. Bu bölümde İDK'nın tarihsel gelişimi, önemi ve fonksiyonları anlatılmıştır. Ayrıca dünyadaki uygulamalar Güneydoğu Asya, Körfez ülkeleri ve de İngiltere modelleri alt başlıkları altında incelenmiştir. Uluslararası İslami kuruluşların fonksiyonları ve de geliştirdikleri standartlara bölümün sonunda yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ülkemizin sosyal, ekonomik, hukuki ve politik ortamları ele alınmıştır. Türkiye zengin İslam tarihine sahip olan bir ülke olarak İslami Ekonomi ve Finansın gelişim ve büyümesinde önemli bir potansiyeli mevcuttur. İslami Finans sektöründe fark edilen mesafe kat edilmiştir, ancak halen Katılım Bankalarının Türkiye bankacılık sektörünün toplam aktif içindeki payı 5,1%'dir. Katılım Bankalarının sayısı Ziraat Katılım Bankasının sektöre girmesiyle 2015 Mayıs ayında beşe yükselmiştir. Sektördeki bankaların danışma kurullarının uygulamalarını incelemek amacıyla banka yetkilileriyle anket çalışması yapılmıştır. Anket değerlendirmelerinden sonra İslami Danışma Kurulunun unsurları dünya örnekleriyle analiz edilerek Türkiye Katılım Bankaları için bir model oluşturulmuştur. Ayrıca ulusal danışma kurulunun önemi ve bu kurula duyulan ihtiyaç açıklanmıştır.

1. BÖLÜM

ULUSLARARASI FİNANSAL SİSTEM

1.1 Klasik Finansal Sistem

1.1.1. Klasik Finansal Sistem ve Genel Çerçevesi

Klasik finans sistem kapitalist sistemin bir alt sistemi olarak faize dayalı olarak inşa edilmiştir. Bu sistemin işleyişi faizsiz düşünülmemekle beraber çok sayıda spekülasyona ve etik olmayan davranışlara açıktır. Her ne kadar etik ve sosyal prensipler mevcut olsa da onlara uyulduğunu söylemek zordur. Faiz esasına dayanan sistemlerde para bir mal olarak değerlendirildiğinden bir değeri vardır. Bu değer zamana bağlı olarak değişmektedir. Bu durumda faiz de, paranın değerindeki bu değişimin geçmiş verilerin kullanılması suretiyle gelecekteki değerinin tahmin edilmesinde kullanılan bir ölçüsü olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla "kapitalist sistemde mal ve hizmetlerin değişmez bir değer ölçüsü yoktur; paranın da ayrı bir mal gibi görülmesiyle, takas ekonomisinde olduğu gibi, para, mal ve hizmetler birbiriyle karşılaştırılmaktadır" (Özsoy, 2012: 29).

Kurulan bu sistemde paranın değeri değiştiği için ekonomik birimler zararları minimize etmek ve kazanç elde etmek için değişik tekniklere başvurumaktadırlar. Bu tekniklerin konusu finansal sistem tarafından geliştirilen finansal araçlardır.

Finansal piyasalar; bireylerin ve kurumların birikimlerini bir takım yöntem, araç ve kurumlar vasıtasıyla harekete geçirmek suretiyle fon sağlayıcılardan kullanıcılara ulaştıran bir sistem olarak değerlendirilebilmektedir (Canbaş ve Doğukanlı, 2010a: 1). Bu tanımdan yola çıkıldığında finansal sistemin üç temel ögesi görülmektedir:

- Fon arz ve talep edenler
- Finansal araçlar
- Finansal aracilar

Finansal aracilar çeşitli finansal araçları kullanarak fon arz ve talep edenlerin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadırlar. Diğer alt bölümlerde bu faktörler daha detaylı bir şekilde açıklanmaktadır.

Finansal sistemin altı temel işlevi bulunmaktadır (Vernimmen, 2002):

1. Ödeme işlevi: Finansal sistem mal ve hizmet alışverişlerinin gerçekleştirilmesini ve ödenmesini kolaylaştırır.
2. Finansman işlevi: küçük birikimlerle büyük yatırımların finansmanının karşılanması ancak finansman sistemiyle olanaklı kılınır.
3. Birikim ve borçlanma işlevi: finansal sistem mevcut kaynakların zaman, mekan ve farklı sektörler arasında dağıtılmasına imkan sağlar.
4. Risklerin yönetimi işlevi: finansal sistem, kolektif yatırım kurumları aracılığıyla risklerin dağıtımını yoluyla yönetimine olanak sağlar.
5. Bilgilendirme işlevi: ekonomik birimlerin yatırım, birikim ve tüketim kararlarını verirken faiz oranları ve varlıkların fiyatları hakkında bilgiye gereksinimleri vardır. Finansal sistem bu bilgileri olabildiğince düşük maliyetle sağlayarak, kararların sağlıklı alınmasına yardımcı olur.
6. Çatışmaları azaltma işlevi: sözleşme taraflarının çıkarlarını finansal sistem içerisinde uzlaştırmak da finansal sistemin işlevidir.

İyi düzenlenmiş bir finansal sistem tüm bu fonksiyonları etkin bir şekilde yerine getirmektedir. Ayrıca finansal piyasaların gelişmişlik düzeylerini değerlendirirken şu ölçütler kullanılır (Ertuna, 1987: 18) :

- Finansal araçların çeşitliliği
- Finansal kurumları vade, miktar ve risk ayarlama ile fon aktarma maliyetinin düşüklüğü
- Birikimlerin finansal varlıklara dönüşüm oranı.

Bu sistemde fon fazlasına sahip olanlar, ya da daha az harcama yapıp tasarruf edenler daha çok harcama yapmak isteyen ekonomik birimlere fonlarını dolaylı ya da

dolaysız bir şekilde aktarmaktadır. Fonların arz ve talebini etkileyen temel faktörler ise şunlardır (Canbaş ve Doğukanlı, 2010b: 3):

- Merkez Bankası para politikası
- Bütçe açıkları
- Dış Ticaret açıkları
- İşletme faaliyetleri düzeyi
- Uluslararası para akımları
- Hane halkı tasarruf eğilimi

Bu faktörler ekonomik birimlerin kararlarını etkileyerek, onların duruma göre pozisyon almalarını sağlamaktadırlar.

1.1.2. Klasik Finansal Sistemde Hukuki Düzenlemeler

Finansal kurumları diğer işletmelerden ayıran bir takım özellikler bulunmaktadır. Örneğin, bu kurumlar finans sektöründe faaliyet gösterebilmek için ilgili lisansları temin etmek durumundadırlar. Bunun yanında, finansal sisteme karşı da yükümlülükleri bulunmaktadır. Zira bir kurumun yaşayacağı problemler sistem dahilindeki diğer kurumlara da hızlı bir şekilde yayılabilme potansiyelini taşımaktadır. Dolayısıyla sürekli ve sıkı denetim altında bulunmaları gerekmektedir. "Finansal kurumların, özellikle bankaların faaliyetleri, paydaşlarından herhangi birisinin çıkarı ön planda tutularak değerlendirilmemelidir. Devletin, müşterilerin ve diğer paydaşların genel anlamda beklentisi finans sektörünün büyük, mali bünyesinin sağlıklı olması, faaliyetini güvenilir şekilde, istikrar içinde ve rekabetçi bir yapıda sürdürmesidir" (Aydın, 2013).

Gelişmiş hukuk sistemlerine dayanan, direkt veya dolaylı finansal modellerin en uygun şekilde şekillendirdiği bir finansal sistem kalkınmada şüphesiz en isabetli mekanizmalar arasında olacaktır.

Finansal sistem içerisinde piyasaların en önemli fonksiyonu, kaynak fazlasına sahip olan tasarruf sahiplerinin sağladığı fonların bu fonlara ihtiyaç duyan müşterilere ulaştırılması görevini icra etmektir. Bu şekilde her iki taraf kazançlı

çıkmakta ve ekonomik refah artmaktadır. Zira üretken şekilde kullanılmayan ve atıl durumda olan fonlar, yatırım yapma imkanına sahip ancak fon ihtiyacı olan kesimlere aktarılmak suretiyle ekonomik üretkenlik ve etkinlik oluşturulmaktadır (Mishkin, 1995: 48).

Kamu ya da özel kesimlere ait tasarrufların verimli yatırımlara dönüştürülmeleri sürecinde önemli yeri olması ve dolayısıyla sürdürülebilir ekonomik gelişime olan katkısı açısından sorunsuz çalışan finansal piyasalar büyük önem taşımaktadır. Aynı süreçte önemli katkıları olan bir başka aktör de düzenleyici ve denetleyici kurumlardır. Bu kurumların resmi disiplin kapsamında bulunan bileşenleri; yaptırım, denetim ve düzenlemedir. Yaptırım ve denetim süreçlerinin etkin olması bu kapsamda önemli bir yere sahiptir. İlgili süreçlerde etkinliğin artırılması için var olan kuralların bir takım özellikleri olmalıdır. "Kurallar; açık ve anlaşılır, basit, öngörülebilir, istikrarlı, genel, tarafsız, adil ve etkin olmalıdır. Sermaye piyasası hukukunun, sermaye piyasasının işlevinin korunması, etkin bir sermaye piyasasının temini ve yatırımcının korunması şeklindeki amaçlarının gerçekleştirilmesi için, piyasanın da buna uygun olarak yönlendirilmesi ve yönetilmesi şarttır. İşte bu noktada belirli yetki ve işlevlere sahip birtakım kurumların varlığı gerekli olmaktadır" (Dursun, 2010: 67).

Finansal hizmetler ve kullanılan sözleşmeler diğer sektörlerdeki muadillerinden farklılık arz ettiğinden, finansal piyasaların düzenlenmesi gereklidir. Bu farkın temelinde üç ayrı özellik bulunmaktadır (Llewellyn, 2000a) :

Araştırma özelliği, satın alınacak ürün veya hizmetle ilgili risk ve belirsizliğin düşük olduğu sektörlerle ilgilidir. İlgili ürün veya hizmetin garanti kapsamında olduğu ve/veya sık alınan ürün veya hizmetlerin söz konusu olduğu durumlardır. Bu durumlarda ürün kalitesiyle ilgili satın alma işlemi öncesinde bir belirsizlik yoktur.

Deneme mallarında, satın alınan ürün veya hizmetin kalitesinden ancak belli bir kullanım süresi sonrasında emin olunabilir. Turizm ve sağlık sektörleri bu noktada örnek olarak verilebilir. Satın alım esnasında araştırma ürünlerine göre daha fazla risk ve belirsizlik mevcut olmakla birlikte sınırlıdır.

Güven malları ise satın alınan ürün ve hizmetin kalitesinin ancak uzun vadede belirlenebildiği durumlarda söz konusudur. Zira satın alma işlemiyle elde edilen değer uzun bir zaman dilimine yayılmaktadır. Finans sektöründeki ürün ve hizmetler

genel olarak bu sınıfta değerlendirilmektedir çünkü finansal ürün ve hizmetin kalitesi satın alma işleminden sonra finansal kurumun performansına bağlıdır. Bu noktada finansal kurumların müşterilerden çok kendi çıkarları doğrultusunda hareket etme eğilimlerine engel olma adına bir takım düzenleme ve denetlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu açıdan devletin ilgili organlarının müdahaleleri söz konusu olabilmektedir.

Düzenleme ilgili birçok tanım kaynaklarda yer almaktadır. Bir kamu kurumunun toplum için değer ifade eden faaliyetler üzerine yaptığı kontroller (Ogus, 1994: 1) olarak ifade edildiği gibi, kim tarafından konulduğuna bakılmaksızın, "bir devlet veya uluslararası bir örgütün en azından örtülü onayı ile piyasaların ve firmaların faaliyet şeklini önemli ölçüde etkileyen kurallar" (Gowland, 1990: 8) olarak da tanımlanmaktadır.

İlgili düzenlemelerin yapılmasının nedenleri olarak şunlar gösterilmektedir:

- Finansal yeterlik: Herhangi bir finansal kurumun finansal yetersizliği karşısında diğer kuruluşların problem yaşamaması,
- Finansal davranış: Finansal kurumların birbirleri arasında ve müşterilerle olan ilişkileri açısından davranışlarının düzenlenmesi,
- Sistemik istikrar: Finansal sistemin bütün olarak istikrarının sağlanması gerekmektedir (Llewellyn, 2000b).

Finans sektöründeki temel oyuncular olan finansal kurumların tüm temel faaliyetleri bir takım sınırlamalara tabi olmanın yanında, düzenleyiciler tarafından tasdik edilen faaliyetler için de yine bir takım kontroller vardır (Santomero ve Babbel, 2001: 467). Bankacılık hizmeti satın alan tüketicilerin genel olarak finans kurumlarının sundukları hizmetler ve faaliyetleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmaları beklenemeyeceğinden bu kurumların güvenilirliğini değerlendirme amacıyla bir takım düzenleme ve denetlemeler gerekmektedir. "Tüketicilerin yetersiz bilgisi, finansal kuruluşların faaliyetleri ile ilgili vekalet sorunları ve işlem yapıldıktan sonra finansal kuruluşun davranışının tüketicilerin varlıklarının değerini etkilemesi nedenleriyle finansal yeterlik düzenlemesi gerekli olmaktadır" (Llewellyn, 2000c). Finansal kurumların iflas olasılığını en aza indirmeyi hedefleyen bu düzenleme, finansal kurumların sermaye yeterliği ve iç kontrolleriyle ilgilidir. Bununla birlikte

piyasa ekonomisinde tüm iflasların önüne geçme imkanı bulunmamaktadır. Etkin bir düzenleme ile finansal sistemin istikrarının sağlanması da mümkün olabilecektir (Kremers vd., 2000a: 38-40).

Bir finans kurumuyla müşterileri arasındaki ilişkileri düzenleyen ise finansal davranış düzenlemesi ve denetimidir. Müşterilerin risk altında olan yatırım miktarı genel olarak diğer sektörlerden daha büyük miktarlarda olduğundan tüketicinin korunması finans sektöründe büyük önem arz etmektedir. Bunun yanında, söz konusu hizmetin doğası gereği yatırımcının birikiminin tutulması ve sunulan hizmetlerde gizliliğin esas olması da bir takım suistimalleri mümkün kılmaktadır (Goodhart vd. , 1998a: 7).

Bu kapsamda; finansal kurum ve personelinin dürüstlüğü, kamuyu bilgilendirme zorunluluğu, finans kurumunun yeterlilik seviyesi, dürüst işlem kuralları, finansal ürün ve hizmetleri pazarlama şekli gibi ilke ve kurallar finansal davranış düzenlemesini oluşturmaktadır (Llewellyn, 2000d).

"Finansal davranış düzenlemesi ayrıca müvekkil-vekil problemlerini minimize etmek amacıyla ilkeler de belirleyebilir" (Goodhart vd., 1998b: 44). Sistemik istikrar, finans sistemi üzerinde bir bütün olarak odaklanmak suretiyle sistemi, finansal kuruluşlardan herhangi birindeki ya da sektör genelindeki sorunlar kaynaklı tehditlerden korumaya yöneliktir (Kremers vd., 2000b: 163). Sistemik düzenleme, bir finansal kurumun yaşadığı problemlerin sosyal maliyetlerinin özel maliyetlerden yüksek olduğu durumlarda gerekli olmaktadır. Özellikle bankalar sistem açısından önem taşımaktadırlar. Zira, bu kurumların varlıkları büyük oranda kolaylıkla pazarlanmamakta, ayrıca oluşabilecek panik havası bu varlıkların değerinde önemli düşümlere neden olabilmektedir. Dolayısıyla gerekli sermaye yeterliğine sahip bankalar bile bulaşıcı etkilere sahip bu tehditlerle sıkıntılı durumlara düşebilmektedirler. (Goodhart vd., 1998c: 12). "Öte yandan banka yöneticileri ve ortakları, bankanın başarısız olduğu durumlarda zarar etme riskinin sorumluluğunu üstlenmekte, ancak ekonomiye olan potansiyel dışsal maliyetlerinin sorumluluğunu almamaktadırlar. Bu nedenle bankalar daha büyük riskler alma eğilimi içinde olabilirler. Düzenleme, bu potansiyel aşırı risk almaya karşı hareket etmeyi amaçlamaktadır" (Davies, 2000: 3).

Finansal hizmetler yaklaşımı ise bankacılıkla birlikte sermaye piyasası kurumlarının da etkinliğini artıracak ekonomik ve hukuksal ortamın başarıda belirleyici olacağını savunmaktadır (Merton ve Bodie, 1995; Levine, 1997). Benzer şekilde La Porta vd. (2000: 19), büyümeyi destekleyen bir finansal sistemin oluşumunda hukuk sisteminin önemli rolüne değinmektedir.

Hukuk ve finans teorisine göre finansal sözleşmelerle belirlenen karşılıklı hakların korunduğu ekonomilerde birikim sahipleri finansal kurumlara daha yüksek miktarlarda fon aktarımı yapmaktadır ki bu da finans piyasalarının daha hızlı gelişmelerine ve büyümelerine katkı sağlamaktadır (Beck ve Levine, 2005a: 31). "Bu bağlamda finansal gelişime dair hukuk teorileri bir ekonomideki;

- Sözleşme,
- Şirketler,
- İflas,
- Menkul kıymet hukuku,

konularında etkin düzenlemelerin varlığı ile bu düzenlemelere uyumun sağlanması ve bu kapsamda yaptırımların uygulanmasının menkul kıymet sahiplerinin haklarının belirlenmesi ve sonuç olarak finansal sistemin çalışması üzerinde etkisi olduğu da ortaya konulmuştur" (Beck ve Levine, 2005b: 3-4).

Johnson vd. (2002) tarafından elde edilen deneysel sonuçlarda da tasarruf sahiplerinin mülkiyet haklarının daha etkin korunduğu ekonomilerde daha yüksek miktarlarda fonların yatırıma yönlendirildiği ortaya konulmaktadır.

1.1.3. Klasik Finansal Sistemde Fon Arz Mekanizması

Finansal kurumlar fon toplama işlemleri sonucu elde ettikleri kaynakları fon ihtiyacı olan kişi ya da kurumlara aktarmaktadırlar. Bu işlemleri gerçekleştirirken etkin bir fon yönetim sistemiyle çalışırlar. Bankalar kar güden kurumlar olarak fonları minimum maliyetle toplayıp elde edebileceği maksimum karla ve etkin bir şekilde fon isteminde bulunanlara kullandırmayı amaçlamaktadır. Bu şekilde hem kendi amaçlarına ulaşmakta hem de ekonomik birimlerin finansal ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

1.1.3.1. Kredi Verme İşlemleri

Kredi, 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 48. maddesinde: “Bankalarca verilen nakdi krediler ile teminat mektupları, kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul gibi gayri nakdi krediler ve bu niteliği haiz taahhütler, satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdi krediler, tahakkuk etmekle birlikte tahsil edilmemiş faizler, gayri nakdi kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, ters repo işlemlerinden alacaklar, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler nedeniyle üstlenilen riskler, ortaklık payları ve Kurulca kredi olarak kabul edilen işlemler izlendikleri hesaba bakılmaksızın bu Kanun uygulamasında kredi sayılır” (Bankacılık Kanunu, 2005).

Vade, güven ve risk gibi 3 temel unsurdan oluşan kredi, finansal sistemin canlılık kazanmasını, tasarrufların atıl kalmayarak anında yatırıma dönüşebilmesini, ekonomide daha hızlı bir sirkülasyon sağlanmasını, yeni girişimlerin önünün açılmasını sağlayan önemli bir finansal araçtır (Takan, 2002a: 192). Krediler kendi içerisinde nakdi krediler ve gayri nakdi krediler olarak iki kısımda incelenmektedir.

1.1.3.1.1. Nakdi Krediler

Nakdi krediler hakkında çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Ancak isminden de anlaşılacağı gibi bankanın belirli bir vadede, önceden belirlenen şartlara(sözleşmeye) uygun olarak yapılan ve verdiği nakde karşılık anaparasını ve faizini almak suretiyle kullandırmış olduğu kredilerdir. Nakdi kredilerin birçok farklı şekilde kullanılması mümkündür.

- **Açık Krediler**

Açık krediler, bankanın müşteriden kişisel veya maddi bir teminata dayanmayan yalnızca müşteri imzası karşılığında, tüm varlığı ile sorumlu olduğu genellikle güven esasına dayanan kısa vadeli ve faiz oranı yüksek olan kredilerdir.

- **Cari Hesap Kredileri**

Cari hesap kredileri, işletmelerin çalışma sermayesinin finansmanında kullanılan kısa vadeli nakdi kredi niteliğindedir (Yüksel, 1986: 211). Bankaların kendileri ile devamlı işlem yaparak belirli bir ilişki kurduğu müşterilerine ve hem mali açıdan hem de şahsi açıdan güvendiği gerçek ya da tüzelkişilere belirlenmiş limit dahilinde açmış oldukları kredilerdir.

- **İskonto ve İştirak Kredileri**

İskonto ve iştirak kredisi, vadesi henüz gelmemiş ticari senetlerin vadesi gelene kadar geçecek günler için hesaplanan faiz, komisyon, para nakil ücreti ve gider vergisi düşürüldükten sonra kalan bedelin banka tarafından müşteriye verilmesi suretiyle gerçekleşen kredi işlemidir (Halkbank, 1996).

- **Senet Karşılığı Krediler**

Vadeleri henüz gelmemiş olan senetlerin bankalara rehin karşılığı verilerek, bankalar tarafından da bu işleme muadil olarak açılan kredi çeşididir.

- **Mal Karşılığı Krediler**

Mal karşılığı krediler; bankaların kendi belirledikleri belirli mal gruplarına yönelik işlemlerde gerçekleşmektedir.

- **Kefalet Karşılığı Krediler**

Banka kredi sözleşmesi yaparken ilgili taraf ile birlikte birde başka bir kişinin sorumluluğu kabul etmesini talep eder. Bu tür krediler genellikle kısa vadede düşünülür ve maddi teminatı olmayan kişi ya da kurumlar tarafından tercih edilmektedirler.

- **Pay Senedi ve Tahvil Karşılığı Krediler**

Pay senedi ve tahvil karşılığı krediler, bankalar tarafından belirlenen özel durumların rehin edilmesiyle bankalar nezdinde açılan kredilerdir. Bu tür kredileri diğer kredilerden ayıran temel fark ise Menkul Kıymetler Borsasına veya diğer ilgili kurumlara kota ettirilmesidir.

- **Döviz Karşılığı Krediler**

Bu tür kredilerde alınan kredinin alınan ülke parasından değil de yabancı para cinsinden ödenmesini öngörülmektedir. Bankaların kullanacakları döviz kredilerinin limiti, bankanın döviz tevdiat hesabı, yurt dışındaki bankalardan

sağlanan döviz kredileri ve dış ticaret işlemlerinden sağlanan dövizlerin toplamı ile sınırlıdır (Takan, 2002b: 334).

- **Tüketici Kredileri**

Tüketicinin ihtiyaç dâhilindeki harcamalarını finanse edebilmek için bankalar tarafından verilen ve taraflar arasında yapılan bir sözleşmeye bağlı olarak aldığı kredilerdir. Bu tür işlemler günümüzde en sık kullanılan krediler olarak karşımıza çıkmaktadır.

- **Kredi Kartları**

Bireyler sahip oldukları bu kredi kartları sayesinde bir taraftan nakit taşımak zorunda kalmadan alışveriş yapma, diğer taraftan ise yaptıkları alışverişlerin bedelini ilerleyen tarihlerde hatta birkaç taksitle ödeme imkanı bulabilmektedirler (Takan, 2002c: 242).

1.1.3.1.2. Gayri Nakdi Krediler

Bu tür kredilerde bankaların dikkat ettikleri hususlar işleme konu olan mevcut malın teslimi ve en önemlisi de mevcut mala ilişkin ödemenin yapılması hususunda yükümlülük altına giren müşterilerinin bu yükümlülüklerinden doğan sorumlulukları yerine getireceğine garanti vermesine imkan sağlayan ve aksi bir durumda da ortaya çıkan bu sorumluluğun kendisi tarafından alınacağını taahhüt etmesiyle oluşan kredi türüdür (Kınalı, 2012: 52).

Bu tip kredilerin nakdi kredilerden farkı bankaların herhangi bir nakit işleminin söz konusu olmamasıdır. Gayri nakdi krediler ise kendi içerisinde teminat mektupları, akreditifler, kabul /aval kredileri ve garanti mektuplarından oluşmaktadır.

- **Teminat Mektupları**

Bankaların yurt içi veya dışındaki gerçek ve tüzel kişilerin bir işin yapılması, bir malın teslim edilmesi veya bir borcun ödenmesi konularında ilgili kişiye, kuruluşlara verdikleri taahhütleri yerine getireceklerini, aksi takdirde bu

yükümlülüğü bankanın yerine getireceğini taahhüt eden garanti belgeleridir (Halkbank, 1996).

Piyasada güvenilir durumda olan bir bankanın ödeme taahhüdü, desteğini yani bankanın teminat mektubuyla bir işe veya ihaleye girmek isteyen firmalara güven duygusu ve kolaylık sağlamaktadır.

- **Akreditifler**

Akreditif, ülke dışına ihraç edilen malların belirlenen şartlar yerine getirildikten sonra söz konusu mallara ilişkin bedellerinin ödenmesinin gerçekleşeceğine ilişkin teminattır. Şartlı bir teminat türü olan akreditifte ihracatçı (amir), bankasından (amir banka) ihracatçı için bir akreditif açmasını ve ihracatçının ülkesindeki muhabir banka aracılığı ile bilgilendirilmesini talep eder. İhracatçının gerekli olan belge ve bilgileri doğru bir şekilde ve kredi sözleşmesinin geçerlilik süresi içinde bankasına sunması sonucunda ise ödeme yapılır (Gürtuna, 2005).

- **Garanti Mektupları**

Garanti mektubu da hukuksal açıdan teminat mektubu ile benzer özellikleri taşımaktadır. Garanti mektupları, işlem yapan taraflardan garanti veren tarafla, garanti edilen tarafa belirli olan bir ödeme ya da oluşan yükümlülüğün önceden belirlenmiş şart ve vade dahilinde yerine getirileceğinin garanti edilmesiyle oluşan belge türleridir. Bu mektuplar, garanti eden taraftan direkt olarak garanti lehtarına adına düzenlenmektedir. Garanti mektuplarının düzenlenmesi ise genel olarak garantörün riskini üstlenen bir banka tarafından garanti lehtarına hitaben gerçekleştirilir. Taahhüt edilmiş olan ödemenin veya yükümlülüğün gerçekleşmemesi durumunda garanti lehtarı tazmin talebini garanti mektubunu açan bankaya iletir, garanti lehtarının bu talebini karşılayan banka da garantörü borçlandırır.

- **Kabul / Aval Kredileri**

İthalat süreçlerinde, ürün bedelinin ileri bir tarihte ödenmesinin söz konusu olduğu durumlarda kullanılan bu tip kredilerde ithalatçı kurumun bankası belirtilen tarihte mal bedelinin ödeneceğini ihracatçıya garanti etmek durumundadır. Bu tip krediler, ithalatçının ürünü teslim almasının ardından ihracatçı ile üzerinde anlaşılmış olan ve poliçede de belirtilen ileri bir tarihte ödemeyi gerçekleştirmesini içeren ürünlerdir. "Akreditifli, vesaik ya da mal mukabili olmak üzere yapılabilecek kabul

kredili ödeme şeklinde düzenlenecek poliçelerin vadeleri kabul tarihinden başlamak üzere herhangi bir süre ile sınırlı olmaksızın serbestçe belirlenir. Bu gayri nakdi kredi uygulamasında, işlemin vadesi ve türüne göre belirlenen oranlar üzerinden diğer eklentileriyle birlikte, kredi kullanıcısı firmadan komisyon tahsil edilmektedir" (Akbank, 2012).

1.1.3.2. Finansal Kiralama (Leasing)

1930'lu yıllarda yaşanan ekonomik kriz nedeniyle oluşan finansal darboğazları aşmak amacıyla, uygulamasına ABD'de başlanan leasing işlemleri, daha sonraları teknolojik gelişmeler nedeniyle işletmelerin karşılaştığı makine teçhizatın demode olma ve verimsiz çalışma risklerini ortadan kaldırmak amacıyla da kullanılmaya başlanmıştır (Altan, 1998: 61).

Leasing işlemleri genel olarak şu şekilde tanımlanır: "Kiracı tarafından seçilen bir yatırım malının mülkiyeti finansal kiralama şirketinde kalarak, belirlenen kiralar karşılığında kullanım hakkının kiracıya verilmesini sağlayan bir finansman yöntemidir. Yatırım mallarının satın alınması yerine, kiralanarak kullanılmasını sağlayarak firmaların işletme sermayelerini diğer ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılması ile verimliliğin ve karlılığın artmasında önemli rol üstlenir" (FİDER, 2011).

1.1.3.3. Proje Finansmanı, Ticari Emtia Piyasa İşlemleri ve Kıymetli Maden Ticareti

Proje finansmanı bir kredi kurumunun petrol, doğalgaz ve maden üretimi gibi büyük projelerin yatırımının finanse edilmesi için verdiği kredinin, projenin gelecekteki nakit akışıyla karşılanması esasına dayanan bir finansmandır (Radez, 1978: 53). Proje finansmanı bankacılık sistemleri içerisinde genel olarak toptancı bankaların faaliyet sistemleri içerisinde yer almaktadır. Uluslararası bankacılığın ise ana işlemlerinin başında gelmektedir. Uluslararası çalışmakta olan çok uluslu firmaların büyük ölçekli yapacakları yatırımları finanse edebilecek fona ihtiyaç

duymalarından ve bu düşünölen yatırımları karşılayacak büyüklükteki kredileri özel finans kurumlarından elde edememeleri sonucu ortaya çıkan bir finansman çeşididir. Proje finansmanın özünde bir bankanın riski yüksek ancak elde edeceği geliri fazla olan bir projeyi mümkün olan en az krediyle gerçekleştirmek ve riskin çoğunluğunu diğer finansman kurumlarına devrederek projeyi finanse etmek esasına dayanır (Bush, 1984: 35). Kıymetli maden ticareti bankaların işlenmemiş halde olan kıymetli madenleri üreticisinden satın alıp, satın aldıkları bu madenleri işleyecek ve satacak olan sanayi firmalarına satmaları şeklinde gerçekleşen işlemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu işlemlerin yapılmasındaki amaç ise üreticilerin fazla riskleri üzerlerine almak istememesidir.

1.1.4. Klasik Finansal Sistemde Fon Talep Mekanizması

1.1.4.1. Mevduat İşlemleri

Mevduat: “Yazılı ya da sözlü olarak veya herhangi bir şekilde halka duyurulmak suretiyle ivazsız veya bir ivaz karşılığında, istendiğinde ya da belli bir vadede geri ödenmek üzere kabul edilen parayı” tanımlar (Bankacılık Kanunu, 2005).

1.1.4.2. Repo İşlemleri

"Repo, kısa vadede fon ihtiyacını karşılamak amacıyla mevcut menkul kıymetlerin, belirlenmiş bir fiyat ile vade sonunda geri alınımın taahhüt edilerek satılması işlemidir" (İng Bank, 2011).

Dünyada “repo işlemlerinin ilk kez 1830 yılında İngiltere Bankası tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Ancak repo işlemlerine günümüzdeki anlam ve esaslarını kazandıran Amerika Birleşik Devletleri olmuştur” (Yetim, 1997: 1).

1.1.4.3. Merkez Bankası Kredileri

Merkez Bankası, mevcut bankaların kısa ve orta vadede ihtiyaç duydukları kaynakları temin etme düşüncesiyle bankalara kredi yani fon sağlamaktadır. Merkez Bankası'nın bankalara verdiği bu özel krediler için bazı ön koşullar söz konusudur: vade bir yıl olmalıdır, alınacak kredi banka özkaynaklarının iki katını aşamaz ve son olarak bu işlemler mukabilinde hazırlanan ve geçerli olan teminatların istenilen kredi karşılığında Merkez Bankası'na sunulması gerekmektedir. Bu krediler genellikle reeskont ve avans şeklindedir.

1.1.4.4. Tahvil İhraç İşlemleri

Tahviller, “devletin 1 yıl, anonim ortakların ise en az 2 yıl, en fazla 7 yıl vade ile ve ödünç para bulmak amacıyla itibari değerleri eşit ve ibareleri aynı olmak suretiyle çıkardıkları borçlanma senetleridir. Sermaye Piyasası Kurulu'nun yapmış olduğu düzenlemeler doğrultusunda, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası ile Borsa'da faaliyet gösteren banka ve aracı kurumlar tahvil ve bono piyasasında faaliyet gösterebilmektedirler” (TSPAKB, 2004: 4).Ülkemizde ise yatırım ve kalkınma bankalarının dışında yer alan bankaların tahvil ihracı yoluyla kaynak sağlamalarına fazla rastlanmamaktadır. Mevduat bankaları fon ihtiyaçlarını genellikle kısa vadede karşılamaktadırlar. Tahvil ihracıyla sağlanacak uzun vadeli bir ihtiyaç banka içerisinde dengelerin kaybolmasına ve süreci yönetememe, bankaların mevduat kabul sınırını aşma gibi sorunlara yol açmaktadır.

1.1.4.5. Eurodolar Borçlanmaları

Kısa vadeli fonlara ihtiyaç duyan herhangi bir ulusal bankanın, bu fon ihtiyacını ülke sınırları dışında yer alan herhangi bir bankadan veya kurumdan ya da Eurodolar piyasalarından karşılaması sonucunda bu işlem gerçekleşir. Böylelikle ulusal banka yapmış olduğu işlem sonucu Eurodolar borçlanmış olur. Toptancı bankaların başvurdukları bir finansman kaynağıdır.

1.1.4.6. Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler

Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler; herhangi bir finansal kurumun mevcut alacakları veya bilançolarındaki aktiflerinde yer alan her türlü varlığı teminat olarak göstererek çıkardığı menkul kıymetler olarak bilinmektedir. "Bankalar alacaklarını menkul kıymetleştirmek suretiyle bilanço dışına çıkararak, sermaye yeterliliği oranını güçlendirmekte, karşılığında sağladığı fonlar için munzam karşılık ayırma mecburiyetinden kurtularak fon maliyetini azaltmaktadır" (Aydoğan, 1993: 28).

1.1.5. Klasik Finansal Sistemde Piyasa Aracıları

Finansal kurumlar gerek fon sağlayıcılar gerekse fon kullanıcılara sundukları hizmetler vasıtasıyla aşağıdaki temel faydaları sağlarlar:

- Miktar ayarlaması yapmak
- Vade ayarlaması yapmak
- Fon maliyetini azaltmak
- Riski azaltmak ve dağıtmak
- Finansal danışmanlık hizmeti sunmak.

Finans kurumları genelde para yaratan ve para yaratmayan finansal kurumlar olarak bölünmektedir.

1.1.5.1. Para Yaratan Finansal Kurumlar

Para yaratan kurumlar, fon talep ve arzını büyük oranda karşılaştıran ve satın alım gücü oluşturan finansal kurumlardır. Bu sistemin aracıları küçük birikimlerin atıl kalmasını önler ve ekonomiye katkı sağlamalarına yardımcı olurlar. Bu kurumlar her türlü gerçek ve tüzel kişiliklere sağlamakta oldukları kredileri önemli oranda kendi üretmekte oldukları ve "banka parası" olarak adlandırılan para ile karşılayan kurumlardır (Canbaş ve Doğukanlı, 2012c: 134). Para yaratan finans kurumları aşağıdaki şekilde sınıflandırmak mümkündür.

1.1.5.1.1. Merkez Bankası

Merkez bankaları para, kredi ve döviz politikalarını belirleyip uygulayan finansal para kurumlarıdır. Ayrıca bu merkez bankaları ulusal para çıkarma yetkisine sahip tek finansal kurumlardır. Merkez Bankası para ve kredi politikalarını ekonominin ihtiyacına göre ve istikrarın sağlanması için düzenler. Merkez bankasının fon kaynaklarını dolaşımdaki banknotlar, mevduat karşılıkları ile ortaklık sermayesi ve birikmiş karlar; fon kullanımlarını ise altın, döviz, avans ve reeskont işlemleri ile devlet tahvil ve bonoları oluşturmaktadır (Canbaş ve Doğukanlı, 2012d: 198).

1.1.5.1.2. Mevduat Bankaları

Ticaret bankaları da denilen bu bankalar çok sayıda şube ve personel ile yaygın şube ağına sahip olan, vadeli ve vadesiz olarak topladığı mevduatı genellikle kısa ve orta vadeli krediler kullandırarak ticareti ve üretimi finanse eden, müşterilerine havale, senet tahsili, kiralık kasa gibi her türlü bankacılık işlemini sunan, modern ticari hayatın olmazsa olmazı sayılabilecek yapıdaki bankalardır (Tekinalp, 1982: 17). Mevduat bankaları mevduat ve kredi işlemleri yoluyla yeni satın alma gücü yaratabilmektedir.

1.1.5.2. Para Yaratmayan Finansal Kurumlar

Para yaratmayan finansal kurumlar, kendileri satın alma gücü yaratmadan, toplamakta oldukları fonları ödünç olarak kullandıran kurumlardır. Bunlar, yatırım ve kalkınma bankaları, sigorta kurumları, yatırım ortaklıkları ve yatırım fonları, tasarruf kurumları ve ikincil pazar aracı kurumlardır.

1.1.5.2.1. Yatırım Bankaları

Yatırım bankaları menkul kıymetleri çıkararak uzun vadeli fon ihtiyacını sağlamak isteyen kuruluşlarla, birikimlerini bu finansal araçlara yatırmak isteyen

gerçek veya tüzel kişiler arasında aracılık yapan kurumlardır. Sermaye piyasanın gelişmesinde önemli rol oynayan aracı kurumlardır.

1.1.5.2.2. Kalkınma Bankaları

Kalkınma bankalarının mevduat toplama yetkisi bulunmamakta, genellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yönelik olarak uluslararası finansman kuruluşlarına ait fonların yönlendirilmesi amacıyla kurulmakta olan bankalardır. Genellikle kamu sermayesi ile kurulan bu bankalar özel sektör yatırımlarını da finanse edebilmektedir. Projelerin hazırlanmasından, verilen kredilerin amacına uygun şekilde kullanımına kadarki işlemlerde şirketlere teknik yardım sağlayabilmektedir (Çivi, 1985: 55).

1.1.5.2.3. Sigorta Kurumları

Gelecekte oluşabilecek tehlikelerin gelir eksikliği olarak ortaya çıkan parasal zararlarını karşılamak yada azaltmak amacıyla faaliyette bulunan kurumlardır. Bu hizmet karşılığında sigorta yaptıranlardan önceden tahsil ettiği primler ile sermaye birikimlerini sağlamaktadırlar. Finansal aracı olarak sigorta kurumları, fon sunanların fonları çekmek amacı ile hayat sigortası, emeklilik sözleşmeleri gibi çeşitli dolaylı finansal araçlar çıkarıp, sağlanan fonları fon isteminde bulunanların çıkardıkları hazine bonoları, devlet ve özel sektör tahvilleri, hisse senetleri gibi araçlara yatırarak değerlendirmektedirler (Canbaş ve Doğukanlı, 2012e: 208). Sigorta kurumları hayat ve mal sigortası ortaklıklarını ve sosyal güvenlik kurumlarını kapsamaktadır.

1.1.5.2.4. Kolektif Yatırım Kurumları

Kolektif yatırım kurumları, bu kurumlara katılanların birikimlerini çeşitli menkul değerlere yatırarak riski dağıtma ve sınırlandırma, aynı zamanda yatırımcının tek başına sağlayamayacağı uzmanlığı garantileyerek portföyü akıllıca yönetme olanağını veren kurumlardır.

1.1.5.2.5. Tasarruf Kurumları

Halkın birikimlerini toplayan tasarruf sandıkları ve tasarruf yardımlaşma bankaları kar amacı gütmeyen ve kardan mevduat sahiplerine pay veren mali araçlardır. Kredi birlikleri, kredi kooperatifleri ve kefalet sandıkları da bu grup içinde sayılabilecek finansal araçlardır.

1.1.5.3. İkincil Pazar Aracı Kurumları (Bankerler)

İkincil pazarda birikim sahiplerine menkul değer alım satımında aracılık yapan birey ve kuruluşlar;

- Kendi nam ve hesabına aracılık yapan tüccarlar (dealer, jobber),
- Komisyon üzerine aracılık görevini üstlenen komisyoncular (broker).

İkincil Pazar aracıları, yatırım bankaları gibi dolaysız finansman süreci içinde faaliyet gösterirler ve fonları sadece aktarma işlevini yerine getirirler.

1.1.5.4. Menkul Kıymetler Borsaları

Menkul kıymet borsaları, menkul kıymet ticaretinin yapılmakta olduğu yerlerdir, kendine has kuralları olan bu borsalarda tahvil ve pay senetlerinin alım ve satım işlemleri yapılmakta ve gerçek piyasa fiyatları belirlenmeye çalışılmaktadır. Borsalar menkul kıymetler için devamlı bir pazar oluşturduklarından bu finansal varlıkların alım satımı daha kolay, dolayısıyla likiditeleri daha yüksek olmaktadır. Fiyatlar borsa yönetiminde günü gününe ilan edildiğinden, taşınır değerlerin fiyat hareketlerini izleme olanağı sunmaktadır.

Menkul kıymet borsaları, kuruluşlarındaki yasal özellikleri açısından başlıca üç gruba ayrılmaktadır:

- Devlet borsaları
- Özel borsalar
- Karma borsalar

Genel olarak menkul kıymetler piyasalarının ve özel olarak hisse senedi piyasasının gelişmişlik düzeyinin belirlenmesinde piyasa kapitalizasyonu, işlem hacmi, "sermaye piyasasına gelen yurtiçi tasarrufların GSMH'ye oranı, yerel yatırımcı ve kurumsal yatırımcı tabanı, türev piyasaların varlığı, borsada işlem gören menkul kıymet çeşitliliği, akışkanlık, yoğunlaşmalar, dışa açıklık derecesi, yeni ihraç miktarları, borsaya kayıtlı şirket sayısı, ortalama şirket büyüklükleri, teknolojik altyapı, borsanın yaşı gibi kriterler kullanılmaktadır" (Doğu, 1996: 13-17).

1.1.5.5. Leasing Şirketleri

İşletmelerin aktif yapısına esneklik kazandıran, teknolojik gelişmelere uyum sağlama olanağı veren ve sabit maliyetlerin değişken maliyetlere dönüştürülmesi gibi yararlar sağlayan bu teknik, gelişmekte olan ülkelerin teknoloji transferinde ortaya çıkabilecek risklerin en aza indirgenmesini de sağlamaktadır (Önal, 1996: 129).

1.1.5.6. Risk Sermayesi Şirketleri

Risk sermayesi, "yüksek gelişme potansiyeline sahip ve rekabet üstünlüğü olan veya olabilecek işletmelere uzun vadeli yatırımlarda bulunarak ve gerektiğinde aktif yönetsel destek ve diğer uzmanlık hizmetleri sağlayarak ekonomik değer artışı temin etmek yoluyla portföylerindeki menkul kıymetlerin değerlerini artırmak ve bu menkul kıymetleri elden çıkarmak suretiyle yüksek getiri sağlamak amacıyla kullanılmaktadır" (Zaimoğlu, 1995: 13).

1.1.5.7. Faktoring/ Forfaiting Şirketleri

Faktoring şirketleri, alacakların vadesinden önce nakde dönüşmesini sağlayan finansman şirketleridir. En geniş tanımı ile faktoring şirketleri, müşterisine vade tanıyarak satış yapan bir kuruluşun kısa vadeli, 30-120 ve/veya 60-180 gün vadeli alacakları ile ilgili olarak ticari riski üstlenen, alacak tahsilatı yapan, ilgili muhasebe kayıtlarını tutan, borçlunun kapasitesi hakkında bilgileri toplayan ve gerektiğinde

alacakların peşin olarak satın alınması (finansman) gibi hizmetleri de sunan kurumlardır.

Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi faktoring şirketleri üç önemli işleve sahiptirler (Figgis, 1989: 136):

- Finansman
- Hizmet
- Teminat

Factoring şirketlerinin hizmet fonksiyonları içinde müşteriye ait olan muhasebe defterlerinin tutulması, kredi hizmetlerinin üstlenilmesi, tahsilatın üstlenilmesi, pazarın gözlenmesi ve danışmanlık hizmeti sunulması gibi hizmetler de yer almaktadır.

1.1.6. Klasik Finansal Sistemde Piyasalar ve İşlem Gören Araçlar

Finansal sistem birbirine bağlı birçok alt sistemden yada piyasalardan oluşan bir bütündür. Finansal piyasalarda niteliğine, sürelerine, garantisine, sahip olanın veya çıkarının özelliğine ve sağlanacak gelirin düzeyine göre farklı birçok finansal araç vardır. Finansal araçlar satın alma gücünün aktarılması sırasında, aktarılan fonlar üzerinde bir ortaklık ya da alacak hakkını temsil eden yazılı belgelerdir ve her finansal araç bir yasal sözleşmedir ve zaman içinde ortaya çıkacak nakit akışları ile ifade edilir.

Genel olarak bu piyasaları aşağıdaki gibi gruplandırmak mümkündür (Canbaş ve Doğukanlı, 2010: 18-26):

1.1.6.1. Fonların Ödünç Veriliş Sürelerine Göre Finansal Piyasalar

Para piyasası ve sermaye piyasası olarak ikiye ayrılır.

1.1.6.1.1. Para Piyasası ve Finansal Araçları

Para piyasası bir yıl veya daha kısa süreli fonların arz ve talebinin karşılaştığı piyasalardır. Bu piyasada ekonomik birimlerin kısa süreli ve geçici nitelikteki fon gereksinimlerini karşılamak için kısa süreli kredi araçları, ticari senetler kullanılır. Para piyasası araçları dolaylı olup genel olarak aşağıdaki gibidir:

- **Banknot**

Banknot, devlet bankası yada emisyon kurumu tarafından çıkarılan efektif paradır. Taşyana, üstünde belirtilen meblağın ödenmesinin, çıkaran kuruluş tarafından taahhüt edildiği faizsiz değerlerdir.

- **Mevduat defterleri**

Bankalara yatırılan ve talep edildiğinde ya da belirlenmiş sürenin ardından tahsil edilmek kaydıyla oluşturulan fonlar mevduat olarak tanımlanmaktadır. Bankalara yatırılmış olan bu fonlar için mevduat hesabı açılmakta ve hesap sahibine de hesap cüzdanı verilmektedir. Bankaların en önemli kaynaklarını teşkil eden mevduatlar vadeye göre üç grupta incelenebilir:

Vadesiz mevduat: vadesiz mevduat sahipleri parayı güven altına almak ve bankanın sunduğu ödeme kolaylığından faydalanmak amacıyla hesap açmaktadırlar. Faiz kazanmak önemli değildir.

Vadeli mevduat: burada sözkonusu olan ise birikim sahiplerinin faiz geliri sağlamak üzere bankalara belli bir süreliğine ödünç para yatırmasıdır.

İhbarlı mevduat: bankaya önceden bildirmek koşulu ile geri çekilebilen hesaptır.

- **Kredi kartı ve banka kartları**

Kredi kartı, nakit para ödeme yerine mal ve hizmet alışverişlerinde kullanılan ödeme aracıdır. Banka kartının farkı ise aynı gruptaki bankaların otomatik para çekme makinelerinden ve şubelerinden para çekmek için kullanılabilmesidir.

- **Mevduat sertifikaları**

Mevduat sertifikaları, belli oranda bir faize bağlı vadeli fonların belli bir bankada bulunmakta olduğunu gösteren finansal bir varlıktır. Likiditesi yüksek olan bu finansal varlıklar herhangi bir zamanda başkalarına satılabildiklerinden yatırımcı için cazipken bankalar açısından da vadeleri kesin olduğu için yine caziptir.

- **Ticari senetler**

Ticari krediyi likit hale getirmeye yarayan bu tip senetler diğer kıymetli evrakla aşağıdaki yönlerden farklılaşır:

- Bu tip senetler dolaşım özelliğine sahiptir,
- Dolaşım kolaylığı açısından kesin şekil koşullarına tabidir,
- Üzerinde imzası olan kişiler müteselsilen sorumludurlar.

Ticari senetler poliçe, bono, çek olarak çeşitlendirilir.

- **Sigorta poliçeleri ve emeklilik sözleşmeleri**

Sigorta şirketleri, ileride oluşması muhtemel problemlerin doğurabileceği zararları maddi olarak karşılamayı taahhüt eden kurumlardır. Sağladıkları bu taahhüt karşılığında da sigortayı yaptıran taraftan sigorta primi talep etmektedirler. Sigorta poliçesi sigortacı tarafından sigorta ettirene verilen ve tarafların hak ve yükümlülüklerini belirten evraktır. Sigorta kurumlarınca fon sağlayıcıların fonlarını çekmeleri amacıyla kullanılan sigorta poliçeleri ve emeklilik sözleşmeleri de bir tür dolaylı finansal araçlardır.

1.1.6.1.2. Sermaye Piyasası ve Finansal Araçlar

Sermaye piyasası orta, uzun vadeli ve devamlı fonların arz ve talebinin biraraya geldiği piyasalardır. Bu piyasada işlem gören araçlar dolaysız sayılmaktadır. Sermaye piyasasında daha çok tahvil ve hisse senedi gibi araçlar kullanılmaktadır.

- **Hisse senedi**

Hisse senedi satın alanla ihraç eden kuruluş arasında ortaklık bağı oluşturan ve satın alana kardan pay alma, yönetimine katılma, oy kullanma, tasfiyeden pay alma ve de şirket faaliyetleri hakkında bilgi edinme hakkı vermektedir. Hisse senetleri ortaklık açısından özkaynak niteliğindedir. Hisse senetleri borsada işlem görmektedir.

Hisse senedi sahibine üç çeşit gelir sağlamaktadır:

- kar payı (temettü): anonim şirket her yıl elde ettiği karın bir kısmını ortaklarına dağıtır.
- sermaye kazancı: hisse senedinin değer artışından kaynaklanan gelir.
- rüçhan hakkı geliri: sermaye artırımında yeni sermayeden elde edilen her bir hisseye karşılık artırılan oranda nominal bedel veya üzerindeki primli fiyattan yeni hisse senedi alma hakkı.

- **Tahviller**

Tahvil, devletin ve firmaların dış finansman ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kullandığı uzun vadeli borç senetleridir. Belli bir fonun, belli bir vade için, saptanmış bir faiz oranıyla kullanılması ve dönem sonunda geri ödenmesi yükümlülüğü getiren sabit getirili bir sermaye pazarı finansal aracıdır.

1.1.6.2. Örgütlenme Derecelerine Göre Finansal Pazarlar

Bu kategoriye göre piyasalar örgütlenmiş ve örgütlenmemiş piyasalar diye ayrılır.

1.1.6.2.1. Örgütlenmiş Finansal Piyasalar

Örgütlenmiş finansal piyasalar resmi bir piyasa olması nedeniyle belirli bir denetim ve gözetim altında çalışmaktadırlar. Para piyasanın örgütlenmiş kesimini banka sektörü, sermaye piyasanınkini ise menkul değerler borsası oluşturmaktadır. Bu piyasalarda alıcı ve satıcı belirli kural ve düzenlemelere göre hareket ederler. Örneğin Borsa İstanbul örgütlenmiş bir piyasadır ve de SPK tarafından denetlenir.

1.1.6.2.2. Örgütlenmemiş Finansal Piyasalar

Tezgah üstü piyasalar olarak da adlandırılan bu piyasalar arasında en gelişmiş ve en popüler olanı ABD'de bulunan NASDAQ'tır. Örgütlenmemiş piyasalar, örgütlenmiş piyasaların kotasyon koşullarını sağlayamayan daha çok yeni ve küçük firmalara ait menkul kıymetlerin daha esnek kurallarla alınıp satıldığı aracı piyasalarıdır.

1.1.6.3. İşlemlerine Göre Finansal Piyasalar

İşlemler açısından piyasalar birincil ve ikincil olarak ayrılır.

- **Birincil piyasalar** fon talep edenlerin ihtiyaç duydukları fonları sağlama amacıyla fon arz edenlere ilk kez sundukları finansal araçların satıldığı finansal piyasalardır.
- **İkincil piyasalar** ise daha önce pazara sunulan ve pazarda halen dolaşımda olan finansal varlıkların alışverişinin yapıldığı piyasalardır. Bu piyasalar yatırımcıların likidite ihtiyaçları karşılamaktadırlar.

1.1.6.4. Spot Piyasalar ve Vadeli Piyasalar

Finansal piyasalar gerçekleştirilen alım satım işlemi sonucunda el değiştiren menkul kıymetlerin vadesine bağlı olarak spot ve vadeli işlemler piyasaları olmak üzere ikiye ayrılırlar (İMKB Kılavuzu, 2006).

- **Spot piyasalar:** belirli bir miktarda bir mal ve kıymetin ve bunların karşılığı olan paranın işlemin ardından takas günü el değiştirdiği piyasalardır. Bu piyasalarda işlemin bütün tutarı yatırılmaktadır.
- **Vadeli işlem piyasaları:** gelecek bir tarihte teslimatı veya nakit uzlaşması gerçekleştirmek kaydıyla herhangi bir ürün ya da finansal aracın bugünden alım satımının gerçekleştiği piyasalardır (Canbaş ve Doğukanlı, 2010: 12). Bu piyasalarda işlemin belirli bir tutarı teminat olarak yatırılmakta ve az bir tutarla çok büyük tutarlı sözleşme yapılabildiği için kaldıraç etkisinden yararlanılabilmektedir.

1.2. İslami Finansal Sistem

1.2.1. İslami Finansal Sistem ve Genel Çerçevesi

İslami bankacılığın ilkeleri dünya tarafından asırlar önce kabul görmüştür. İslami finansın öngördüğü ilkelerin, toplumun İslam Dini'ni benimsemiş olup olmamasına bakılmaksızın genel kabul görebilecek ilkeler olduğunu ifade etmek mümkündür (Abdullah ve Chee, 2010). İslam toplumlarında bankacılık faaliyetleri ticareti ve işletmeleri teşvik etme amacıyla Orta Çağ'da başlatılmıştır. Bazı araştırmacılara göre İslami finansın birçok kavram, teknik ve araçları daha sonra Avrupalı finansçılar ve işadamları tarafından benimsenmiştir. İslami ekonomik prensipler aşırı kapitalizm ve komünizm arasında bir dengeyi sunmaktadır. Samimi bir niyet gerektiren ahlaki kurallar ve norm davranışları belirleyen '*ilahi rehberlikle*' kontrol edilen bir ortamda insana üretim yapma ve sermaye oluşturma özgürlüğü verilmektedir. Bu kural ve davranışlar insanlar tarafından benimsendiği ve

uygulamaya koyulduğu zaman bütün toplum için barış ve refah söz konusudur (Kur'an (2:30)).

Dürüstlük ve adalet değerlerinin bütün ölçüleri Kur'an'da vurgulanmıştır: 'Ölçü ve tartıyı adaletle yapın' (En'am suresi, 6:152). Bu ilke sadece konvansiyonel ağırlıklarla ve ölçümlerle sınırlı kalmamalı, para dahil bütün ölçümlere uygulanmalıdır. Bu açıdan paranın doğru kullanımı, onun satın alma gücünden doğar. Bu yüzden, devletin de paranın gerçek değerinin ya da satın alma gücünün istikrarını sağlayacak adımları atması gerekmektedir. Ancak bu satın alma gücü mal ve hizmeti satın alma gibi ara adım olmadan artırılamaz. Bu ise, sabit faiz ödemeleriyle paranın para doğurmasına izin verilmesidir.

İnsanın verimli teşebbüs için sarf ettiği gayret, emek, girişim ve aldığı risk yatırılan sermayeden daha değerli ve önemlidir. Para, finansal anlamdaki sermayeden ziyade potansiyel bir sermayedir. Ancak bir işe yatırıldığında sermaye haline dönüşmektedir.

Dolayısıyla bir iş için borç olarak verilen para sermayenin değil, bu işin borcu sayılmaktadır, bu ise ona bir getiri hakkı vermez. Müslümanlar mal ve hizmet satın alma, yatırım yapma için teşvik edilmektedir fakat parayı elde tutma teşvik edilmemektedir. Bu yüzden para *istifleme* kabul edilemez bir davranıştır.

Her ekonomide özel yatırımın iki çeşidi bulunmaktadır: Aktif yatırım, bir ya da daha fazla kişinin paralarını projeye yatırmaları, onu yönetmeleri ve de emeklerinden ve sermayeden kendileri yararlanmalarıdır. Pasif yatırım ise, yatırımcının sermaye sağlaması ve getiri elde etmesi ama projeye başka bir şekilde katılmaması anlamını taşımaktadır.

Pasif yatırımcının üç tane seçeneği mevcuttur: birincisi bankaya para yatırıp faiz almak, ikincisi menkul kıymetleri satın alıp faiz geliri sağlamak, üçüncüsü ise bir şirketin hisselerini satın alıp kar payı almak. İlk iki seçenek bünyesinde faizi bulundurduğu için İslami Finans açısından meşru sayılmaz, fakat son seçenek ve aktif yatırım meşru sayılmaktadır. Girişimci de bir projeyi üç yolla finans edebilir: öz sermaye kullanarak, hisse senedi çıkararak ya da kredi çekerek. İslami Finansa göre ilk iki yol geçerli sayılmaktadır (Abdul Gafoor, 2001).

Hem geleneksel hem de İslami sistemler işgücü ve sermayeyi gerçekleştirmiş karlardan ödüllendiren aktif yatırımı teşvik etmektedir. İkisi de anonim şirketlerde sermayeyi kar payı şeklinde ödüllendiren pasif yatırımı özendirir. Fakat pasif yatırımın diğer şekillerinde farklılaşmaktadırlar. Çünkü faizden sağlanan getiri ya da faiz ödemesini gerektiren borç İslam Ekonomisinde yasaklanmıştır. Finanse etme ihtiyacı her iki sistemde de mevcuttur, ancak Müslüman yatırımcı ve girişimcilere verilen seçenekler farklıdır. Yani İslam'a göre meşru sayılmayan şekillerde yatırım yapmak ve de borç almak istemeyenler bazı zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bundan dolayı bu gruba uygun, İslami çerçevede seçenekler sunulması ihtiyacı görülmektedir.

İslam alimleri ticareti gerekli ve de potansiyel olarak verimli bir ekonomik faaliyet olarak görmektedirler (Wilson R., 1991a). Hatta İslam Peygamberi Hz. Muhammed (sav) de hem ticaretle uğraşmış hem de onun hakemliğini yapmıştır. Bundan dolayı, Hz. Muhammed (sav) Mekke ve Medine iş deneyimlerinden ticarete olabilecek şüpheli uygulamaların farkındaydı.

Ticarete tabii olan malların doğru tartı ve ölçümü konusu modern bağlamda ticaret ortaklarına tam açıklama ve de kapsamlı bilgiyi sağlama zorunluluğu olarak yorumlanabilir (Wilson, 1991b). Tüccarlardan yüksek ahlaki standartlar beklenmeli, ayrıca kaynaklarının eksikliğinden dolayı daha zayıf pazarlık konumunda olan tarafa karşı sömürücü davranışta bulunmamalıdır. Bütün iş ilişkilerinde dürüstlüğe vurgu yapılmaktadır, ancak tüccarların sorumlulukları bunun ötesindedir. Eğer ticaret üretken ve sosyal açıdan cazip ise spekülasyon davranışları engellenmelidir (Wilson, 1991c). Spekülasyon hem kasıtlı hem de kasıtsız olabilir, ama sömürücü doğasından dolayı spekülasyona neden olabilecek uygulamalardan kaçınılmalıdır. Bundan dolayı forward, futures ve opsiyon işlemleri İslami finans uzmanları tarafından potansiyel ayartıcılar olarak görülmektedir (Wilson, 1991d). Bu tür işlemler korunma ya da arbitrajdan kazanç elde etme amacıyla yapılabilir, bu ise spekülasyondan farklıdır. Sorun ise piyasalarda bu tür işlemlere likiditeyi sağlayan spekülatörlerin etkili olmalarıdır. Korunma ya da arbitraja katılanlar dolaylı olarak spekülasyondan yararlanarak onu teşvik etmektedirler. Riski önlemek amacıyla yapılan hedging, korunma sigortacılığını temsil etmektedir. İslam ekonomisinde

sigortacılık konusunda geniş bir literatür mevcuttur, ve de hedging'in meşruiyeti düşünüldüğünde yazarların fikirleri dikkate alınmalıdır. Arbitraj kazancı diğer piyasa katılımcılarında olmayan bilgiyi kullanarak elde edilmektedir. Bu tür işlemler İslami düşünceye göre haksız sayılmaktadır. İslam ekonomisinin temel kuralları Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in (sav) sünnetine dayanmaktadır ve aşağıdaki şekilde özetlenebilmektedir:

- Faizin her türlü keskin bir şekilde yasaktır. Para ticari bir mal değildir; fakat değişim aracı, saklama değeri ve ölçü birimidir. Para, satın alma gücünü temsil eder. İslami finans, ticaret ve ortaklık yoluyla yapılan servet artışını destekler.
- Risk paylaşımı esastır. Ticaret ve ortaklığa dayalı bu sistemde riski taraflar birlikte üstlenir. Örneğin; emek-sermaye (mudarebe) ortaklığında parasal risk tamamen sermaye sahibine, emek riski ise emek sahibine aittir. Sermaye ortaklığında (müşareke) ise sermayedarlar ortaklıktaki sermayeleri oranında zarar riskini de üstlenirler.
- Piyasaya yapılan suni müdahaleler yasaktır. Bundan dolayı kara borsacılık hoş görülmez.
- Belirsizlikle (garar ve cehalet) malul işlemler yasaktır. "Garar" özel anlamda şans oyunu olarak tercüme edilebilirken, geniş anlamda ise çok yüksek riskleri göze alarak kar edinme niyetini ifade eder. İslam, bireyleri korumak amacıyla şans oyununun her türlüünü ve yüksek riskler taşıyan spekülasyonlara girişmeyi yasaklamıştır (Hassan ve Lewis, 2007).
- Sözleşmelerde belirlenen kurallara riayet edilmesi gerekir. Ancak kural olarak, sözleşmelerde ileri sürülen şartlar İslam hukuku prensiplerine aykırı olmamalıdır.
- Sözleşme yükümlülükleri ve bilgileri net olarak açıklanmalıdır. Bu özellik, ileride doğabilecek muhtemel ihtilafları da engeller.
- Sadece İslam hukuku kurallarına uygun faaliyetler ve ürünler finansal işleme konu olabilir. Örneğin; alkol ya da kumarla ilgili işlerdeki yatırımlar yasaklanmıştır.
- Sosyal adalet gözetilmelidir. Adaletsizliğe ve istismara yol açan bütün işlemler yasaklanmıştır" (Özsoy, 2012).

Nida'ul İslam dergisi (Kasım-Aralık 1995) İslami finansın temel ilkelerini aşağıdaki gibi belirtmektedir:

Karz-ı Hasen

İslam dininde borcun sadece bir türüne izin verilmektedir. "Güzel borç" olarak adlandırılan bu borç karşılıksız verilmektedir, yani parayı ödünç veren faiz ya

da ilave bir miktar beklememektedir. Güzel borç, Peygamberimizin (sav) ilk olarak Medine’de uyguladığı ana finansman kaynağıdır, ayrıca Kur’an’da övülen tek finansman işlemidir. Bu borç şeklinden doğan İslami Finansmanın ilk ilkesi anapara üzerinde daha önce belirlenmiş miktarın yasaklanması. Bu borç faizsiz kredi olmakla beraber borç verene hiçbir somut faydayı tahakkuk ettirmez. Parayı ödünç alan kişi imkanı olunca geri ödemeyi yapar.

Bugün, İslami Bankalar bu borcu eğitim ve sağlık için vermektedir. Bankaların sadece hizmet ücreti almalarına izin verilmiştir.

Katılımcı Finansman

Bu ilkeye göre parayı ödünç veren, şirketin kar ya da zararına ortak olmak zorundadır. İslam, Müslümanları parayı kredi olarak vermek yerine karı ve riski paylaşmak üzere bir işe ortak olarak para yatırmalarını teşvik etmektedir. İslami finansmana göre örgütün yapısına bakılmaksızın, yani banka, sanayi, çiftlik, hizmet şirketleri ya da sıradan bir ticaret işi olsun sermayeyi sağlayan ile sermayeyi kullananın teşebbüs riskini eşit ölçüde paylaşmaları gerekmektedir. Bu sistemde risk almadan parayı bankaya yatırıp faiz almanın bir yolu yoktur. İslam, yatırımcılara başka mevcut bir yol bırakmayarak onları yüksek risk ve yüksek getiri almalarına teşvik ediyor. Bunun amacı riskli yatırımların ekonomiyi canlandırmaları ve girişimcileri daha fazla çaba sarf etmeye teşvik etmeleridir.

Gararın Yasaklanması

Bu kurala göre, herhangi bir finansal işlem belirsizlikten, riskten ve spekülasyondan arındırılmalıdır. Akit tarafları bütün bilgiye sahip olmalı ve amaçlanan değerler paylaşılmalıdır. Taraflar karı önceden belirleyemezler. Garar ayrıca “belirsiz kazançlar” ilkesi olarak da isimlendirilmektedir. Gararın mantığı, zayıf olanı istismardan korumaktır. Buna göre, futures ve opsiyon sözleşmeleri ve forward döviz işlemleri İslama aykırıdır, enflasyona endeksleme de aynı şekildedir. Ancak birkaç işlem istisna sayılmaktadır. Mesela, ön ödemeli satışlar (bai’ijtimal), üretim sözleşmesi (istisna) ve kira sözleşmeleri (ijara).

Gayri Hukuki Faaliyetlerin Yasaklanması

Yatırımların İslam’da yasaklanmayan ve de teşvik edilen faaliyet ve ürünlere yapılması gerekmektedir. İçki ticareti, domuz ürünleri, gece kulüpleri ve bunlara benzer faaliyetler İslami banka tarafından finanse edilemez. Ayrıca İslami banka başka bir bankadan faizle borçlanamaz.

İslami bankacılık sistemi toplum için özellikle iki sebeple yararlıdır (İbrahim, 2000): birinci olarak, kar ve zarar paylaşımı şirketlerdeki kaynaklarının kullanımını garanti etmesi açısından topluma fayda sağlar. Çünkü bu sistemde bankalar sadece büyük ve kurumsallaşmış şirketlere değil, iyi yatırım projeleri olan küçük firmalara da borç vermek suretiyle topluma yardım ederler. İkinci olarak da, bu tür bir sistem teknolojik gelişmeyi de teşvik eder zira kar perspektifinden inovasyon olasılıklarını gören bankalar bu tür inovasyonlara kaynak sağlamak amacıyla ortaklıklara girerler. Meyner Keynes’in 1938 yılında ifade ettiği “ekonomi doğal bir bilim değil, ahlaki bir bilimdir” cümlesinin doğruluğunu dünya ekonomileri ahlaki olmayan işlemler ve tercihler nedeniyle çıkan krizler sonucunda test etmiştir. İslam finansının faize dayalı sistemden ayrıldığı en önemli konulardan birisi iş etiği ve normlara ilişkin hususlardır. İslami finansın asıl dayanak noktası ahlaklı iş yapmaktır. Nitekim Hz. Peygamber (sav): “En hayırlınız ahlakı en güzel olanınızdır” diye buyurmuştur. Bununla ilgili ayetlerden bazıları ise şunlardır:

- Helal kazancı hedeflemek (Müminun/51, Bakara/168, Bakara/172, Maide/100)
- Ticarete tam rıza ve gönül hoşnutluğunu sağlamak (Nisa/29, Bakara/188)
- Kul hakkına hassasiyet göstermek (Mutaffifin/1-9)

Böylesine bir ahlak anlayışı içinde gerçekleştirilen İslami finansın “faiz” eksenli tanım ve yaklaşımdan “ahlak” eksenli bir yaklaşıma geçmesi gerekmektedir (Yanpar, 2014a: 101).

İslam, nimetleri ve külfetleri topluma dengeli şekilde yaymayı ilke edinmiştir. Risk paylaşımına dayalı ortaklık bir kar-zarar ortaklığıdır. Önceden miktarı belirli olan sabit bir faiz yerine, ancak ekonomik faaliyet sonucu miktarı kesin olarak belli olabilen kar ve zarardan pay alınması esasına dayalı olan bu sistem, tarafların sadece kazanca ortak olmasını değil, zarara da ortak olmasını sağlamaktadır.

İslami finansın en karakteristik özelliklerinden birisi de varlığa, yani gerçek ürün, mal ve değerlere dayalı finansmanı temel alan bir yapı olmasıdır. İslam hukuku açısından bazı istisnalar haricinde para, ticareti yapılan bir meta olarak kabul edilmemektedir. İslami finansın temelinde emtia ticareti yer almaktadır.

1.2.2. İslami Finansal Sistemde Hukuki Düzenlemeler

İslami finansın en bilinen tanımı “İslam’ın kurallarına göre işleyen finans” şeklindedir (Shanmugam, 2009: 1). İslami finansta İslam hukuku esastır. İslam hukukunun, İslami finansta hangi işlemlerin yapılıp yapılamayacağına ilişkin verilecek hükümlerin dayanağı olması nedeniyle İslami finansın temeli olduğu söylenebilir.

İslam hukukunun (şeriat) amacı aşağıdaki altı unsurun korunmasını sağlamaktır (Yanpar, 2014b: 23):

1. Din
2. Hayat
3. Aile
4. Mal
5. Akıl
6. Onur

İslam hukukunun dört temel kaynağı bulunmaktadır: kitap, sünnet, icma ve kıyas. Kur'an-ı Kerim, İslam hukukunun üzerine inşa edileceği temel ilke ve prensipleri net bir şekilde göstermektedir (Delorenzo, 2012: 928).

1. Dürüst ve adaletli iş yapmak
2. Anlaşmalara bağlı kalmak
3. Yükümlülüklerini yerine getirmek
4. Karşılıklı rızayı esas almak
5. Karşılıklı işbirliğini hedeflemek
6. Muhtaradan (tehlikeli durumlar) uzak durmak

İslam hukuku kaynaklarının kullanımına ilişkin usul farklılıkları ile bazı dini esaslar, mezhepler arası farklılıkları oluşturmaktadır. İslami ekonomik sistemin amacının yeterlilik ve barış sağlamak ve servetin belli ellerde toplanmasını engellemek olduğunu ifade etmek mümkündür.

İslami finans ve faize dayalı klasik finans arasındaki temel fark, esas aldıkları hukuk kurallarındaki farklılık nedeniyle değişen araçların yapısından kaynaklanmaktadır. Şer'i kurullar, zekat ve karın elde edilmesinde uygulanan saflaştırma işlemi İslami finans kurumlarının yapısal farklılığıdır.

- **Şer'i Kurul**

İlk şer'i kurul 1976 yılında Mısır'da Faysal İslam Bankası bünyesinde oluşturulmuştur. Malezya, Pakistan ve Kuveyt gibi İslam hukukuna dayalı hukuk sistemlerinin olduğu ülkelerde ise bu kurulların üyeleri ve çalışma esasları hakkında yasal düzenlemeler mevcuttur.

Şer'i kurulun bir takım önemli işlevleri bulunmaktadır (Yanpar, 2014c: 108):

1. İslami finans kurumunun işlemlerinin şeriata uyumunu incelemek/gözetmek
2. Yeni finansal ürün ve işlemleri şeriata uyum açısından gözden geçirmek/onaylamak
3. İslami finans kurumunun zekatını hesaplamak
4. Saflaştırma işlemini gerçekleştirmek
5. İslami finans kurumunun müşterilerine İslami konularla ilgili açıklama yapmak
6. Şeriata uyum konusunda kurumun çalışanlarını eğitmek
7. Kurumun reklam ve promosyonlarını takip ederek bunların şeriata uygunluğunu kontrol etmek
8. Şer'i konularda diğer kurumların ve uluslararası kuruluşların şer'i kurulları ile istişarede bulunmak.

Şer'i kurul için standartlaştırılmış genel bir kriter (sertifika, özel eğitim vs.) bulunmamaktadır. İslami Finansal Hizmetler Kurulu (İFSB), şer'i danışma kurulunun üyelerine ilişkin bir standartlaştırma getirmek için bir çok çalışma

yapmıştır. İFSB yayınladığı prensiplerde bu kurul üyelerinin dört temel niteliğe sahip olması gerektiğini öngörmüştür, ancak kurulun bağlayıcı karar alma yetkisi bulunmadığı için bu kararlar henüz bir sektör standardı haline gelmemiştir.

İFSB'nin belirlediği nitelikler şu şekildedir:

- Saygın bir ilahiyat fakültesinden mezun olmak (İslam ticaret hukuku ağırlıklı)
- Görüş oluşturabilmek için İslam hukuk metodolojisine hakim olmak
- Orijinal kaynaklardan çalışabilecek derecede Arapçaya hakim olmak
- İletişimi kolaylaştırmak açısından İngilizce bilmek

Uluslararası uygulamalarda şer'i kurullara atamalar kamuoyu ile paylaşılmakta ve kamuoyuna ilan edilmektedir. Funds&Work isimli kuruluşun 2011'de yaptığı araştırmaya göre dünya çapındaki İslami finans kurumlarında şer'i kurul üyeliği pozisyonlarının toplam sayısı 1141'dir. Araştırmaya göre, kurulları temsil eden bu 1141 koltuktan 621'ini aynı 20 üye oluşturmaktadır. Kalan 520 pozisyon ise 260 farklı İslam hukukçusuna aittir. Bu 20 İslam hukukçusu aynı anda 14 ile 85 arasında değişen farklı İslami finansal kurumun şer'i kurulunda üyelik yapmaktadır.

• Zekat

Zekat, İslam'ın beş şartından birisidir. Kelime olarak temizlemek ve arıtmak gibi anlamlara gelmektedir. Zekat, fakirin zengin malı üzerindeki haklarından biri olup, belli bir zümre yerine toplumun bütün fertlerinin refah ve sosyal statüsünü yükseltmeye yönelik bir organizasyondur. İslami finansal kuruluşlar da kurumsal olarak zekat ödemektedir, zekata ilişkin hesaplamaları ise şer'i kurul yapmaktadır. Türkiye gibi zekat verilebilecek kurumların devlet tarafından belirlenmediği ve vergi matrahı ile bağlantısının kurulmadığı ülkelerde zekat, İslami finansal kurumların tabi olduğu ekstra bir yükümlülüktür. Türkiye'de bu kapsamda bir düzenleme bulunmamakla birlikte, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nda 2003 yılında yapılan değişiklik ile birlikte fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara Maliye Bankacılığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bağışlanan gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin maliyet bedellerinin

vergi matrahından indirilmesine imkan sağlanmıştır (193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 40. maddesine 5035 sayılı Kanun ile eklenen 10. bent).

- **Saflaştırma İşlemi**

Saflaştırma işlemi, İslami finans kurumların şeriatı uygun olmaksızın elde ettikleri gelirlerin ayıklanması işlemine verilen isimdir (Yanpar, 2014d: 122). Günümüzde faize dayalı bir sistemde finans ve ticaret işlemlerinde taraflar ne kadar dikkatli davransalar da bazen finansal bazen ise yasal zorunluluklar nedeniyle İslam hukukunun uygun görmediği kazançlar elde edebilmektedirler. Örneğin, Türkiye'deki katılım bankaları halktan topladıkları katılım hesaplarının bir kısmını TCMB'da tutmak zorundadır, bu tutulan varlıklara ise faiz ödenmektedir.

Şer'i hükümler açısından kabul edilmeyen bir gelir elde edilmesi durumunda, bu gelirin diğer helal yollarla elde edilmiş gelirlerden ayrılması için bu gelirlerin sadaka veya benzeri şekilde bağışlanması gerekmektedir. Ancak bağışlanan bu gelirler zekata dahil edilmemelidir.

İslami finansal kuruluşların hepsi bu ilkelere uymak zorundadırlar ancak birçok ülkede bu ilkeler yasalaşmamıştır. Aynı zamanda İslami kurumlar, buldukları ülkenin klasik finansal kurumları için düzenlenen yasalara uymak mecburiyetindedirler.

Türkiye'de özel finans kurumlarının kurulması, 19 Aralık 1983 tarihinde yayınlanan kararname ile mümkün olabilmiştir (Altındaş, 1998: 63). "25.02.1984 tarihinde Hazine Müsteşarlığı'nın, 21.03.1984 tarihinde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın çıkardığı tebliğlerle söz konusu kuruluşların işleyişine yön verilmiş olup bugüne kadar yapılan düzenlemelerle mevcut sistemin devam ettirilmesi için çaba gösterilmiştir. Hazine Müsteşarlığı tarafından yayımlanan 1 no'lu Katılım Bankaları Hakkında Tebliğ'in 8. maddesine göre katılım bankalarının cari hesaplara kabul edebilecekleri azami fon tutarı, öz kaynakları toplamının on katını aşamaz. Aynı şekilde ilgili Tebliğ'in 9. maddesinde katılım bankalarının cari hesaplardan bir gerçek veya tüzel kişiye kullanılabilecekleri azami fon tutarı da özkaynaklarının % 10'u ile sınırlıdır. 1 no'lu Katılım Bankaları Hakkında Tebliğ'in 11. maddesinde ise, cari hesaplardan ayrı olarak katılma hesapları üzerinden gerçek veya tüzel kişilere

kullanılacak fonlar için bir sınırlama bulunmaktadır. İlgili Tebliğ'in ekinde bulunan Kar ve Zarara Katılma Hesabı Akdi, Kar ve Zarara Yatırım Akdi ile Özel Cari Hesap Akdine ilişkin esaslar belirlenmiştir" (Hancı, 2007: 98).

Bu kararnameyle birlikte, katılım bankalarına dair denetleme ve düzenleme yetkisi, Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankası'na verilmiş ve bu kurumlarda kendilerine verilmiş olan yetkiyi kullanmak suretiyle çeşitli tebliğler yayınlamışlardır. Katılım bankalarının mevcut konumlarına ulaşmalarına bu şekilde katkı sağlamışlardır. Bununla birlikte finans sektöründe belli bir paya ulaşmış katılım bankalarının faaliyetlerinin kanun yerine kararname ile düzenlenmesi de dikkat çekilmesi gereken noktalardandır.

"Mali piyasalarda faaliyet göstermekte olan bankaların Bankalar Kanunu'na, Finansal Kiralama Şirketlerinin Finansal Kiralama Kanunu'na, Sigorta Şirketlerinin Sigorta Murakabe Kanunu'na tabi olmalarına rağmen, Katılım Bankalarının Bakanlar Kurulu kararı ile faaliyetlerini sürdürüyor olmaları, bu kurumların sahipleri ve çalışanları üzerinde tedirginlik oluşturmuştur. Bu tedirginlik sonucu, Türk ekonomisinin geleceğinde önemli fonksiyonları olabilecek katılım bankalarının mevcut konumlarını muhafaza edecek şekilde Bankalar Kanunu kapsamı içerisine alınması kararlaştırılmış ve katılım bankaları 4491sayılı Kanun ile 4389 sayılı Bankalar Kanunu kapsamına alınmışlardır. Katılım bankalarının hukuki alt yapısını güçlendirmek amacıyla Bankalar Kanunu kapsamına alan, 17.12.1999 tarih ve 4491 sayılı Bankalar Kanununda değişiklik yapılmasına ilişkin kanun, 19 Aralık 1999 tarih ve 23911 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Kanun'un 20. maddesine ilave edilen 6 no'lu fıkra ile katılım bankaları mevcut çalışma prensiplerini koruyarak Kanun kapsamına alınmıştır. Katılım bankalarına ilişkin 83/7506 sayılı kararname ve bu kararnameye istinaden çıkarılmış olan bütün mevzuat yürürlükten kaldırılmıştır" (TKBB, 2004: 32).

2000 yılında yaşanan kriz katılım bankalarını da büyük ölçüde etkilemiş ve bir kurumun BDDK tarafından faaliyetlerine son verilmesi sektörde güven bunalımının doğmasına neden olmuştur. Yaşanan bu durum, Özel Finans Kurumlarının yasal statülerinin tekrar mercek altına alınması sonucunu doğurmuştur (Karapınar, 2003:24).

BDDK, 20 Eylül 2001 tarih ve 24529 sayılı Resmi Gazete ile “Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmeliği” yayınlamıştır. Bu yönetmelikle, Özel Finans Kurumları yeniden düzenlenmiş ve kuruluş temelini oluşturan Bakanlar Kurulu kararı ve buna ilişkin tüm tebliğler yürürlükten kaldırılmıştır. Yönetmelik, çok geniş kapsamlı olarak Özel Finans Kurumlarını ele almış ve bankalar ile ilgili birçok uygulamanın Özel Finans Kurumları içinde geçerli olmasını sağlamıştır. Bu yönetmelik, muhasebe uygulamaları açısından da büyük önem taşımaktadır. Yönetmelik ile ilk defa, Özel Finans Kurumlarının hesap ve kayıt düzeni ile finansal tablolarına ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Tebliğ, hesapların Bankalar Kanunu Düzenlemelerine uygun olarak tutulmasını ve bilanço, kar zarar tablosu, nakit akım tablosu, özkaynak değişim tablosu ve kar dağıtım tablosunun düzenlenmesini zorunlu hale getirmiştir. Ancak, tablo formatları hakkında bir düzenleme yapmamıştır. Ayrıca, Özel Finans Kurumlarının denetimine ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Özel Finans Kurumları ile ilgili diğer bir önemli düzenleme 26.10.2001 Tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu düzenleme ile Özel Finans Kurumları Birliği kurulmuştur. Özel Finans Kurumları Birliği, Bankalar Birliği statüsünde olan ve bu kurumun fonksiyonlarını Özel Finans Kurumları için üstlenen bir kurum olarak düzenlenmiştir. Düzenlemenin en önemli getirisi Tasarruf Mevduat Fonu benzeri “Güvence Fonu”nun kurulması olmuştur (Türkmenoğlu, 2007: 38).

2 Temmuz 2005’te kabul edilen 5387 no’lu Bankacılık Kanunu ile Özel Finans Kurumları’nın ismi, “Türkiye Katılım Bankaları” olarak değiştirilirken, Özel Finans Kurumları Birliği’nin adı da “Katılım Bankaları Birliği” olarak değiştirilmiştir (TKBB, 2005: 38).

2005 yılında yapılan son yasal düzenleme ile Türkiye’de faaliyet gösteren Özel Finans Kurumları ve bankalar aynı çatı altında, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile birleştirilmiş ve sistemdeki oyuncuların eşit şartlarda çalışmalarına imkan sağlanmıştır.

1.2.3. İslami Finansal Sistemde Fon Arz Mekanizması

İslami bankalar tasarruf hesapları veya cari hesaplar yoluyla topladıkları fonları kullandırırken üç temel ilke içerisinde hareket etmek zorundadır:

- Faizden uzak durmak
- Haram sektörleri finanse etmemek
- Garardan uzak durmak

Fon kullandırma yöntemleri de üç ana başlık altında ele alınmaktadır:

1. Ortaklık esasına dayalı yöntemler
2. Kiralama esasına dayalı yöntemler
3. Satış esasına dayalı yöntemler

1.2.3.1. Ortaklık Esaslı Fon Kullandırma Yöntemleri

İslami finans uygulamasında ortaklık esasına dayalı fon kullandırma araçları temel olarak iki tanedir: mudaraba ve muşaraka.

1.2.3.1.1. Mudaraba

Mudaraba, bir tarafın sermayedar olarak sermayeyi, diğer tarafın ise girişimci (mudarib) olarak emek, bilgi ve tecrübesini ortaya koyduğu bir iş modeli olarak tanımlanmaktadır. Tamamen güvene dayalı bir ortaklığı esas alan bu model ile gerçekleştirilen projede karın daha önceden belirlenen ve anlaşılan bir oran üzerinden taraflar arasında paylaşılması, projenin zarar ile sonuçlanması halinde ise zararın bütünüyle sermaye sahibi tarafından karşılanması esastır. Bir mudaraba sözleşmesinin beş temel özelliği bulunmaktadır (Usmani, M., 1998a) :

1. Sermayenin tamamı taraflardan biri tarafından sağlanır
2. Sermaye sağlayan tarafın işin yönetimine karışma hakkı yoktur
3. Zarar oluşması halinde tamamını sermaye sağlayan taraf üstlenir

4. Sermayeyi koyan tarafın sorumluluğu koyduğu sermaye ile sınırlıdır
5. Ortaklığın tek sahibi sermayeyi koyandır. Emek sağlayan tarafın oluşacak kardan payını istemek dışında ortaklık içerisindeki varlıklar üzerinde hakkı bulunmamaktadır.

Mudaraba sözleşme yapısı İslami bankacılığın fon kullandırma yöntemi olarak asla popülerlik kazanmamıştır.

1.2.3.1.2. Muşaraka

İki ya da daha fazla kişinin ticaret yapmak ve buradan elde edilecek karı paylaşmak üzere kurdukları adi bir ortaklık türüdür. Muşaraka sözleşmesinde iki taraf da hem emek hem sermaye ortaya koyabilmektedir. İslami bankacılıkta finansman amacıyla kullanılan muşaraka, belirli bir yatırımın veya faaliyetlerin finansmanını sağlamak amacıyla taraflardan birinin banka olması şartıyla iki veya daha fazla tarafın adi ortaklık niteliğinde bir ortaklık kurduğu ve yatırımın sonuçlanmasından sonra kar ve zararın katılma payları oranında paylaşıldığı bir faaliyettir. Muşaraka sözleşmesiyle ilgili önemli şartları şu şekilde sıralamak mümkündür (Usmani, M. 1998b):

1. Taraflar arasında karın dağıtım oranının sözleşmede belli olması gerekir. Eğer net bir oran belirlenmemişse bu sözleşme şer'i kurallar açısından geçersizdir.
2. Taraflardan birine yatırımın sonucu ne olursa olsun önceden belirlenmiş bir ödeme veya kar dağıtımını yapılması hususunda bir düzenleme yapılamaz.

Son yıllarda muşaraka tipi finansmanın proje bazlı finansmandan ziyade bireysel islami bankacılık alanında konut finansmanı için ön plana çıktığı görülmektedir. Ancak bu alanda kullanılan muşaraka sözleşmesi, klasik muşaraka finansmanından daha farklı bir yapıya sahiptir. Azalan muşaraka olarak isimlendirilen bu yapıda başlangıçta banka muşaraka ile finanse edilen varlığın büyük çoğunluğuna sahip olmakta, müşteri konumundaki diğer taraf ise zamanla bankanın sahip olduğu pay oranını satın alarak bankanın sahipliğini azaltmakta ve sonuçta bankanın tüm sahipliğini ortadan kaldırmaktadır.

Mudaraba ve muşaraka genellikle konut veya varlık finansmanı amacıyla kullanılmaktadır.

1.2.3.2. Ticari İşlem Tabanlı Fon Kullandırma Araçları

1.2.3.2.1. Murabaha

Murabaha bir satıcının bir alıcıya belli bir malı belli bir kar oranıyla satması anlamında kullanılan bir terim olup murabahanın temel ayırım noktası satıcının alıcıya satış fiyatı içindeki kar oranını veya miktarını açıklaması hususudur.

Günümüzde islami bankacılığın en yaygın kullandığı fon kullandırma yöntemi murabahadır. Murabaha ile sağlanan finansman ülkemizde “kurumsal finansman desteği”, “bireysel finansman desteği” veya “üretim desteği” isimleriyle tanımlanmaktadır. Ülkemizde katılım bankaları sahip oldukları fonların %90'ını aşan bir kısmını murabaha tipi finansmanla kullandırmaktadır (Yahşi, 2012).

Murabaha sözleşmesi kapsamında yapılan satışlarda uyulması gereken bir dizi kural bulunmaktadır (Usmani, M. 1998c):

1. Satışa konu varlık satışın gerçekleştiği anda var olmalıdır.
2. Satışın gerçekleştiği anda satıcı satışa konu varlığın sahipliğini taşıyor olmalıdır.
3. Satışın gerçekleştiği anda satıcı satışa konu varlığın fiziki veya hukuki kontrolüne sahip olmalıdır.
4. Satış o anda ve kesin olmalıdır
5. Satışa konu varlık bir değere sahip olmalıdır
6. Satışa konu varlığın haram kılınan amaçlarla/varlıklarla ilgisi olmamalıdır
7. Satışa konu varlığın özellikleri alıcı tarafından bilinmelidir
8. Satışa konu varlığın alıcıya teslimi şansa veya tesadüfe bağlı olmaksızın kesin olmalıdır
9. Satışın fiyatı kesin şekilde belirlenmiş olmalıdır
10. Satış şarta bağlı olmamalıdır

Eğer satış vadeliyse ayrıca aşağıdaki şartları da taşıması gerekir:

1. Ödemenin yapılacağı tarihin net bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir.
2. Ödeme tarihi belirli bir güne veya periyoda bağlanabilir ancak garar veya kumar olarak addedilebilecek belirli bir olayın vuku bulmasına bağlanamaz.
3. Ödemenin belli bir vadede yapılması planlandıysa, taraflar aksini belirlemedikçe vadeye ilişkin süre malın teslimiyle başlar.
4. Vadeli fiyat peşin fiyattan fazla olabilir, ancak satış anında bu fiyatın sabitlenmiş ve belirlenmiş olması gerekir.
5. Fiyatın bir kez sabitlenmesinden sonra erken ödemeye bu düşürülemez veya temerrüt durumunda artırılamaz.
6. Ödeme taksitler halinde yapılıyorsa, taksitlerden birinin aksaması halinde ileriki vadeli taksit ödemelerinin tümünün derhal ödenmesi şartı sözleşmeye konulabilir.
7. Satıcı, ödemenin garanti altına alınması için ipotek ve benzeri teminatları talep edebilir.
8. Alıcı, ödemenin garanti altına alınması amacıyla senet veya poliçe imzalayabilir. Ancak satıcı bu senet veya poliçeyi nominal değerinden daha düşük bir bedel ile üçüncü kişilere satamaz.

1.2.3.2.2. İcara

Arapçada “kiralama karşılığı birşey verme” anlamına gelmektedir. İslami finansın ilk dönemlerinde finansal kiralama önemli bir finansman metodu olarak kullanılmıştır. İslami bankacılığın finansal kiralama yöntemine icara finansmanı denilmektedir. İslami bankacılıktaki icara uygulamasının klasik leasing/kiralama işlemlerinden ayrıldığı beş temel nokta bulunmaktadır:

1. Kiraya veren, varlığa kiralama dönemi boyunca sahip olur.
2. Kiracı temerrüde düşer veya ödemelerini geciktirirse kiraya veren faiz işletemez.
3. Kiraya verilen varlığın kullanımına ilişkin şartlar sözleşmede açıkça yazılır.
4. Kiralama, sözleşmenin akdedilmesiyle değil, kiraya konu varlığın kiracıya teslimiyle başlar.

5. Kiralama sözleşmesinin sonunda kiralanın varlık kiracının mülkiyetine geçecekse bu durum ayrı bir satış sözleşmesiyle gerçekleşir.

1.2.3.2.3. İstisna

İstisna, üretimle ilgili olan bir sözleşmedir. Bir üreticiye belli bir ürünü üretmesi için sipariş verilmesini ifade etmektedir. İstisna günümüzde genellikle inşaat, gemi inşası gibi büyük hacimli projelerde kullanılmaktadır. İstisnanın bazı özellikleri bulunmaktadır, bunlar:

1. Alıcının önceden avans verme zorunluluğu bulunmamaktadır. Üretim tamamlandıktan sonra toplu ödeme yapılabilir veya üretim tamamlanmadan önce taksitler halinde ödenebilir.
2. Fiyat ve ürün özellikleri önceden net şekilde belirlenmiş olmalıdır.
3. Üretim başlamadan önce iki taraf da haber vermek şartıyla tek taraflı olmak üzere sözleşmeyi sonlandırabilir. Üretim başladıktan sonra tek taraflı olarak sözleşmeyi sonlandırmak mümkün değildir.

İstisna uygulaması bireysel bankacılıkta da kullanım alanı bulan bir yöntem olup genellikle inşa edilmemiş konutların finansmanı için kullanılmaktadır.

1.2.3.2.4. Selem

Satın alınan ürüne ilişkin ücretin sözleşme anında alındığı ancak ürünün belirlenmiş ileri bir tarihte teslim edildiği bir tür alım-satım şeklidir. Hz. Muhammed (sav) şöyle buyurmuştur: “kim bir şeyde selem akdi yaparsa belirli ölçüde, belirli tartıda ve belirli zamana kadar yapsın” (Buhari, sahih, 2, 781). Selem sözleşmesinin geçerli olabilmesi için birkaç şartın varlığı aranmaktadır (Usmani, M. 1998d):

1. Alıcı ödemeyi satışın gerçekleştiği anda peşin yapmalıdır.
2. Selem sözleşmesi yalnızca niteliği ve niceliği spesifik şekilde belirlenebilen varlıklara ilişkin yapılır.

3. Selem sözleşmesi belirlenmiş özel bir ürün veya belli bir arazinin ürünü üzerine yapılamaz.
4. Selem sözleşmesine esas ürünün özellikleri ve kalitesi hakkındaki herşey net bir şekilde belirlenmelidir.
5. Teslimatın günü ve yeri net şekilde belirlenmelidir.

1.2.3.2.5. Karz-ı Hasen

Karz-ı Hasen herhangi bir karşılık beklenmeden verilen borçtur (Güzel Borç). Daha çok yardım amaçlı verilen bu borç, kar elde etme amacıyla kurulan İslami bankacılığın fon kullandırma alanında sınırlı kalmaktadır.

1.2.4. İslami Finansal Sistemde Fon Talep Mekanizması

Bankacılıkta üç farklı amaç için üç farklı tipte banka hesabı kullanılmaktadır. Birincisi, vadesiz veya cari hesap olarak bilinen hesaplardır. İkincisi tasarruf hesapları, üçüncüsü ise ticari hesaplardır.

1.2.4.1. Cari Hesaplar

Cari hesaplar İslami bankalarda açılabilen, istenildiğinde kısmen veya tamamen geri çekilebilme özelliğine sahip ve karşılığında herhangi bir getiri ödenmeyen hesaplardır. Türkiye’de bu hesaplara özel cari hesaplar adı verilmektedir. Türkiye’de katılım bankalarınca toplanan fonların yaklaşık % 20’si bu şekilde toplanmaktadır. Bu hesaplar İslami finasta iki temel yaklaşım içinde ele alınmaktadır.

1. Vedia yaklaşımı
2. Karz-ı hasen yaklaşımı

Vedia sözleşmesi hesapları: Vedia sözleşmesi çerçevesinde işleyen saklama amaçlı hesaplardır. Vedia sözleşmesi çerçevesindeki hesaplar sahipleri tarafından

istenildiği anda kısmen veya tamamen çekilebilen ve karşılığında sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen vadesiz hesaplardır.

Karz-ı Hasen hesaplar: Karz-ı hasen, islami kuralların yapılmasına izin verdiği tek nakit borç verme işlemidir (Aktepe, 2010).

İslam hukukçuları karz-ı hasenin yoksulların temel gereksinimlerini karşılayabilmesi için izin verildiğini varsaymaktadırlar. Karz-ı hasen ilişkisinde borç veren lehine bir menfaat koşulamaz.

Cari hesapların karz-ı hasen şeklinde işletilmesi özellikle İran'da yaygın olmakla birlikte Bruney, Katar gibi ülkeler ile Avrupa'da kurulan İslami bankalarda da görülmektedir.

1.2.4.2. Tasarruf Hesapları/Yatırım Hesapları

Tasarruf hesapları, sahiplerinin belli bir süre sonunda gelir sağlamasını beklediği hesaplardır. Uluslararası İslami bankacılık uygulamasında bu hesaplar mudaraba veya muşaraka sözleşmelerine dayalı olarak işletilen hesaplardır. Ancak İslami bankaların muşaraka sözleşmesine göre fon toplaması daha çok teoride kalmaktadır. Yurtdışındaki İslami bankacılık uygulamasında genelde mudaraba sözleşmesi kapsamında fon toplandığı görülmektedir. Mudaraba sözleşmesi kapsamında bir İslami bankaya para yatırılması durumunda parayı yatıran kişi yatırımcı, banka ise girişimci olmaktadır. Bu hesaplar Türkiye'de yaygın biçimde kar-zarar ortaklığı şeklinde tanımlanmaktadır.

1.2.5. İslami Finansal Sistemde Piyasa Aracıları

1.2.5.1. İslami Bankalar: Katılım Bankaları

"İslami finans genel olarak her türlü finansal faaliyet ve işlemlerin İslami kurallar çerçevesinde uygulandığı sistemdir. İslam dinine göre faizin haram kabul

edilmesi nedeniyle modern finans anlayışına alternatif bir alan olarak değerlendirilen İslami finans son yıllardaki gelişmeler ışığında global finans piyasalarında yeni bir sistem olarak hızla gelişmiştir. Bu bağlamda İslami finansman yöntemlerinin tümü, faizli işlemlerin yasak olması ve İslam dininin iş ahlakının korunması ilkeleri üzerine dayanmaktadır" (SERPAM, 2013).

Bir diğer tanıma göre ise faizsiz bankacılık temelde şu şekilde ele alınmaktadır: faizsiz bankacılık kurumları, İslami kurallara göre hazırlanan tüzük ve mevzuat ekseninde faaliyet gösteren ve bu süreçte yatırımcılarının birikimlerini en olumlu şekilde değerlendirmek ve tüm bankacılık fonksiyonlarını yerine getirmek amacıyla kurulmuş, mali ve iktisadi bir hizmet kurumlarıdır. Bu tür kurumların her türlü faiz ve hile işlemlerine kapalı ve İslami inanç, adap ve ahlakına saygılı kurumlar olmaları gerekmektedir (Beki, 2005).

Şüphesiz İslami finansın öne çıkan ilkelerden biri faiz ile ilgilidir. Bu yasak uluslararası finansal piyasalarda katılımcılar tarafından yaygın olarak bilinse de, İslam'ın faiz duruşunun sebep ve sonuçlarının halen anlaşılammış olduğu görülmektedir.

Faizin her çeşidin yasaklanması İslami finans sistemin önemli özelliğidir, ancak İslam Bankacılığı bundan daha fazlasıdır. İslam'ın temelinde işbirliği duygusu vardır, yani iyilik ve takva esaslarına göre yardımlaşmak söz konusudur. Bir bakımdan sistemin amacı, İslam şeriatının koyduğu kuralları uygulayarak sömürüyü ortadan kaldırmak ve adil bir toplum kurmaktır. İslami prensiplere uyulmasını sağlamak için katılım bankaları İslam alimlerinden oluşan kuruldan hizmet almaktadır. İslami finans, ahlaklı yatırım ve etik borçlanma olarak da görülebilmektedir. Etik kısıtlamalar arasında alkol, kumar ve domuz eti tüketimi yasağı yer almaktadır. İslami fonlar bilerek kumarla ilgisi olan şirketlere, alkollü içeceklerle, ya da domuz eti gibi dinen yasaklanmış gıda ürünlerine asla yatırılmazlar. Bu tür bir sistemin uygulayıcı ve müşterilerinin müslüman olması gerekmez, ancak İslami değerlerin getirdiği etik kısıtlamaları kabul etmelidir.

İslami bankaların faaliyetleri ve özellikleri üç ana başlık altında ele alınabilir. İlki, İslami bankaların İslami kurallara uyum sağlamak üzere geliştirdikleri yapısal

özellikleridir. İkincisi, bankaların fon toplama yöntemleri, üçüncüsü ise fon kullandırma yöntemleridir.

1.2.5.2. Hisse Senedi Aracılığı

Hisse senedi yatırımları yapısal özellikleri itibarıyla şeriatla doğrudan uyum sağlayabilmektedirler. Bu özellikler:

- Hisse senedi yatırımında getirinin sabitliği yoktur.
- Hisse senedi yatırımında getiriler yatırım yapılan işletmenin karına bağlıdır.
- Yatırımcı işletmenin riskine ortaktır.

İslami sermaye piyasaları sadece Müslümanlara açık bir piyasa olmayıp dine ve inanca bakılmaksızın herkesin yararlanabildiği piyasalardır. İslami hisse senetleri açısından şeriat ilkelerine uyum iki yönlü ele alınmaktadır. Birinci boyut, bu piyasalarda işlem gören hisse senetlerinde bulunması gereken İslam hukukundan kaynaklanan özelliklerdir. İkinci boyut ise, uygulamada sıklıkla gözden kaçırılan bu piyasada işlem yapanların uyması gereken ilkelerdir.

1.2.5.3. İslami Yatırım Fonları

Tasarruflarını değerlendirmek isteyen kişi veya kurumlar, bu amaçla hisse senedi ve tahvil almayı tercih edebilirler. Ne var ki, menkul kıymet alım-satımı bilgi ve uzmanlık gerektiren bir konudur. Bu sebeple, sermaye piyasasında kolektif yatırım kuruluşları olarak adlandırılan yatırım fonları oluşturulmuştur. Bu fonlar halktan topladıkları fonlar karşılığında hisse senedi, tahvil, bono, özel sektör borçlanma araçları, ters repo gibi sermaye piyasası araçlarından ve altın ile diğer kıymetli madenlerden oluşan portföyleri yönetirler. İslami yatırım fonları temel olarak klasik yatırım fonlarıyla aynı işlevlere sahiptir. Ancak İslami yatırım fonlarının yönetim ve hukuki yapılarının şeriatla uygun olması ve fonların yatırım yaptıkları alanların şeriat hükümlerine uygun olması gerekmektedir. İslami yatırım fonlarının büyük bir bölümü mudaraba sözleşmelerine dayanmaktadır. Günümüzde

İslami finans endüstrisinde farklı ülkelerde kurulmuş 750 kadar yatırım fonu bulunmaktadır. En fazla İslami fon ise Malezya’da bulunmaktadır. Yatırım alanları açısından bakıldığında dört temel İslami yatırım fonu bulunmaktadır:

- a. Hisse senedi fonları: İslami hisse senetleri endeksleri içerisinde yer alan ve hisse senetlerine yatırım yapan bu fon türü halen İslami yatırım fonları içerisinde en yüksek paya ulaşmış olandır.
- b. Emtia fonları: uluslararası ve ulusal emtia piyasalarından emtia alım-satımı yapan fonlardır.
- c. İcara fonları: icara fonları fon havuzuna toplanan parayla kiraya verilebilen varlıkların satın alınması ve bu varlıkların kiraya verilmesi esasına dayalı olarak çalışan fonlardır.
- d. Murabaha fonları: murabaha fonlarında da fon havuzuna toplanan parayla ihtiyacı olan kişilere murabaha ile finans sağlanmakta ve bu satışlardan elde edilen kar fon karı olmaktadır.

1.2.6. İslami Finansal Sistemde Piyasalar ve İşlem Gören Araçlar

İslami finans piyasası üç ana sektörden oluşmaktadır: İslami bankacılık, İslami sermaye piyasası ve İslami sigortacılık.

1.2.6.1. İslami Bankacılık

Faizsiz bankacılık; ekonomik sistemin bir parçası olan ve bu sistemin birincil aktörlerinden biri olan kullandığı para karşılığında faiz alışverişi yöntemiyle faaliyet gösteren bankacılık türüne alternatif olarak, faaliyetleri sırasında faiz alışverişinde bulunmaz. Bu şekilde çalışan bankalar; çeşitli bankacılık faaliyetlerini klasik bankalarla aynı çerçevede sürdürürken, klasik bankalardan farklı olarak da faizsiz fon toplama ve fon tahsisini ortaklık bazında yerine getirmektedirler (Karapınar, 2003b).

İslami bankaların faaliyetleri kapsamında kullandıkları araçlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1.2.6.1.1. Mudaraba

Mudaraba, emek ve sermaye ortaklığı anlamını taşımaktadır. Bu ortaklık kapsamında bankalar yatırımın gerektirdiği kaynakların tümünü sağlarken, banka müşterisi de ortaklığa emeği ile katılır. Yatırımdan elde edilen kar başlangıçta mutabık kalınan oranlarda banka ve müşteri arasında paylaşılır. Zararın söz konusu olduğu durumda ise, müşterinin herhangi bir kusuru yoksa banka bütün zararı üstlenir. Bu yaklaşım daha çok ticaret finansmanı alanında kullanılmaktadır (Özsoy, 2012).

1.2.6.1.2. Muşaraka

İki ya da daha fazla kişinin ticaret yapma ve buradan elde edilecek karı paylaşmak üzere kurdukları adi bir ortaklık türüdür. Muşaraka sözleşmesinde iki taraf da hem emek hem sermaye ortaya koyabilmektedir. İslami bankacılıkta finansman amacıyla kullanılan muşaraka, belirli yatırımlar ya da faaliyetlerin gerektirdiği fon ihtiyacını karşılamak için taraflardan birinin banka olması şartıyla iki veya daha fazla tarafın kurduğu adi ortaklık niteliğinde bir ortaklık türüdür. Yatırımın sonuçlanmasından ardından kar ve zararın katılma payları oranında paylaşıldığı bir faaliyettir (El-Nagar, 1980).

1.2.6.1.3. Murabaha

Murabaha bir satıcının bir alıcıya belli bir malı belli bir kar oranıyla satması anlamında kullanılan bir terim olup murabahanın temel ayırım noktası satıcının alıcıya satış fiyatı içindeki kar oranını veya miktarını açıklaması hususudur.

1.2.6.1.4. İcara (kiralama)

Arapçada “kiralama karşılığı birşey verme” anlamına gelmektedir. İslami finansın ilk dönemlerinde finansal kiralama önemli bir finansman metodu olarak kullanılmıştır.

1.2.6.1.5. Selem

Ödemenin nakit olarak sözleşme anında yapıldığı ancak satın alınan varlığın teslimatının önceden belirlenmiş tarihe kadar ertelendiği bir alım-satım işlemidir.

1.2.6.1.6. İstisna

İstisna, üretimle ilgili olan bir sözleşmedir. Bir üreticiye belli bir ürünü üretmesi için sipariş verilmesini ifade etmektedir. İstisna günümüzde genellikle inşaat, gemi inşası gibi büyük hacimli projelerde kullanılmaktadır.

1.2.6.1.7. Teverruk

Bu yöntemde bir ürünün satıcıdan taksitle alınarak bir başkasına peşin olarak satışı söz konusudur. Buradaki amaç, nakit ihtiyacı olan birinin bu ihtiyacının karşılanmasıdır. Hanbeli Mezhebi’ne göre uygulanmasında mahzur yoktur. Bu yöntemi kullanmak suretiyle katılım bankaları da ödeme gücü çeken müşterilerinin borçlarını yeniden yapılandırabilirler.

İslami bankalar fon toplama ve fon kullandırma dışında aşağıdaki diğer bankacılık faaliyetlerini de yerine getirmektedirler:

- a. Havale ve EFT işlemleri
- b. Otomatik ödeme talimatları
- c. Kiralık kasa hizmetleri
- d. Akreditif açılması

- e. Teminat mektupları
- f. Kambiyo hizmetleri
- g. Seyahat çekleri
- h. Kredi kartı ve POS hizmetleri
- i. ATM ve internet bankacılığı
- j. Kıymetli maden alım-satımı

Yapılan bu faaliyetler İslami finans prensipleri çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.

1.2.6.2. İslami Sermaye Piyasası

Sermaye piyasaları orta ve uzun vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı ve fon aktarımının genellikle doğrudan finansman yoluyla gerçekleştirildiği finans piyasalarıdır. Sermaye piyasalarında fon arz ve talebi tahvil ve hisse senedi gibi finansal araçlarla karşılanmaktadır. Sermaye piyasası araçları niteliklerine göre üç tipte ihraç edilebilmektedir:

- a. Ortaklık hakkı sağlayan finansal araçlar: hisse senedi gibi.
- b. Alacaklık hakkı sağlayan finansal araçlar: tahvil gibi.
- c. Karma nitelikteki finansal araçlar: kara iştirakli tahvil gibi.

Sermaye piyasaları uzun vadeli fon talebinin karşılandığı piyasalar olup bu piyasalarda menkul kıymetlerin değişimi ile finansman sağlanmaktadır.

İslami sermaye piyasası

- Şeriata uyumlu hisse senedi
- Sukuk
- Şeriata uyumlu yatırım fonu

1.2.6.2.1. İslami Hisse Senetleri Piyasaları

Bu tür piyasalarda şeriata uyumlu hisse senetlerinin şeriata uygun biçimde işlem görmesi söz konusudur. Bir hisse senedinin veya bir şirketin İslami hisse senedi piyasası kapsamında yatırım yapılabilecek statüyü kazanabilmesi için İslami kurallar açısından bir değerlendirmeye tabi tutulması gerekmektedir. Diğer taraftan hisse senedi piyasalarına yatırım yapmanın birinci gerekliliği “bilgi sahibi olmaktır”. Bu bilgi piyasaların işleyiş kurallarına ilişkin bilginin yanında yatırım yapılacak şirket hakkında da bilgi edinilmesini içermektedir. Bu bağlamda İslami finans endüstrisi şirketlerin şeriata uyumunu değerlendirmek üzere bazı mekanizmalar oluşturmuştur. Bu mekanizmalara “şer’i filtreleme yöntemleri” adı verilmektedir. Şer’i filtreleme mekanizmaları, şirketlerin faaliyetlerinin şeriata uygunluğu yönünden incelenmesi ve bunun kamuoyuna duyurulması esasına dayalıdır. Bu durum iki farklı yöntemle gerçekleştirilmektedir. Bunlardan ilki endeks uygulamasıdır. Bu uygulamada şirketler şer’i hükümlere uyum yönünden değerlendirilmeye tabi tutulmakta, bu incelemenin olumlu sonuçlanması halinde kamuoyuna ilan edilmekte ve ilgili endekse alınmaktadır. İkinci yöntem ise gerçekte endeks uygulamasına dayalı faaliyet gösteren İslami yatırım fonlarıdır. Bu fonlar hem sözkonusu İslami hisse endekslerini kullanmakta hem de doğrudan kendileri şirket üzerinde şer’i inceleme yaparak şer’i kurallara uygun yatırım yapmaktadırlar. Dolayısıyla yatırımcılar tek tek şirketleri izleme ve değerlendirmek yerine İslami yatırım fonunun payını satın almakta ve hem finansal hem de şeriata uyum yönünden bu fona tasarruflarını emanet etmektedirler.

İlk büyük İslami endeks Dow Jones İslami Piyasa Endeksleri olup 1999 yılında oluşturulmuştur. Bunun dışında FTSE Group, MSCI Barra, BSE TESIS, Global GCC ve Standard & Poors gibi çeşitli kurumların 100’den fazla farklı İslami endeksi bulunmaktadır. İslami endeksler hem yatırımcılara hem de İslami fon yöneticilerine çok önemli veriler yanında büyük kolaylık sağlamaktadır. Hem maliyet hem zaman açısından büyük avantajlar sunmaktadır.

1.2.6.2.2. İslami Yatırım Fonları

Tasarruflarını değerlendirmek isteyen kişi veya kurumlar, bu amaçla hisse senedi ve tahvil almayı tercih edebilirler. Ne var ki, menkul kıymet alım-satımı bilgi ve uzmanlık gerektiren bir konudur. Bu sebeple, sermaye piyasasında kolektif yatırım kuruluşları olarak adlandırılan yatırım fonları oluşturulmuştur. Bu fonlar halktan topladıkları fonlar karşılığında hisse senedi, tahvil, bono, özel sektör borçlanma araçları, ters repo gibi sermaye piyasası araçlarından ve altın ile diğer kıymetli madenlerden oluşan portföyleri yönetirler.

1.2.6.2.3. Sukuk

Sukuk genel olarak İslam'a uygun bono olarak adlandırılmaktadır. Sukuk bir varlık veya varlık havuzu üzerinde, alınan hissenin oranına göre bir sahiplik hakkını temsil eder. İslami kurallara uygun her türlü proje veya yatırım faaliyetleri bu varlıklara konu olabilmektedir (Yanmaz, 2011).

Diğer senetlerden farklı olarak sukuk, belli bir varlığa dayalı olarak çıkartılır ve bu yüzden varlık senedi ya da menkul kıymetleştirilmiş varlık şeklinde de isimlendirilmektedir. Bonolar ise sukuktan farklı olarak borca dayalı belgelerdir ve sahiplik hakkını temsil etmez; sadece nakit akışı ile ilgilidir.

Dini altyapısının sekizinci yüzyılda Hanefi mezhebine mensup alimler tarafından şekillendirildiği sukuk kavramının ticari altyapısını ise mudaraba ve müşareke anlaşmaları oluşturmaktadır. İslam tarafından borca faiz uygulamak suretiyle paradan para kazanmanın yasaklanmış olması ve bu finansman tipinde küresel anlamda yaşanan gelişmelerden ötürü sukuka olan talep son yıllarda önemli düzeyde artmıştır (Birben, 2013).

Bir sukuk anlaşması yaptığında sukuk sahibi, sukukun dayalı olduğu varlığa ve ondan gelecek nakde sahibi olduğu hisse oranında ortak olur. Sukuk, orta vadeli bir yatırım aracıdır ve sukuk sahibi düzenli bir gelire sahip olmaktadır. İkincil Değerlendirilmesi ve notlandırılması uluslararası derecelendirme kuruluşları

tarafından gerçekleştirilen sukuk ikincil piyasalarda da alınıp satılabilmektedir. Böylelikle yatırımcılar objektif ve güvenilir bir risk analizi yaparak yatırımlarını gerçekleştirebilmektedirler (Özaydın, 2011).

Tablo 1: Sukuk ile Klasik Tahvil Arasındaki Fark

Faktörler	Sukuk	Tahvil
Sahiplik	Dayanak varlıklar üzerinde sahiplik payı verir	Tahviller, herhangi bir varlığa veya işletmeye ilişkin sahiplik hakkı vermezler. Doğrudan borçluluk ilişkisi kurarlar.
Yatırım kriterleri	Dayanak varlıkların veya yatırımın şeriat kurallarına uyumlu olması gerekir	Tahvillerle ilgili bir yatırım sınırlaması bulunmamaktadır.
İhraç birimi	Her sukuk dayanak varlığa ait belli bir oranda payı temsil eder	Her tahvil bir borcun belli bir payını temsil eder.
Yatırım riskleri ve getirisi	Dayanak varlığın getirisine veya zararına payı oranında iştirak sağlar. Anapara garantisi yoktur.	Genellikle sabit bir faiz oranı üzerinden getiri sağlar. Anapara garanti edilmiştir.
Masraflar	Dayanak varlıkla ilgili giderlerden etkilenir. Yüksek giderler getiriye düşürür.	Masraflarla bağlantısı yoktur.

Kaynak: Jamaldeern, 2011.

Sukukun üç ana uygulama alanı vardır: proje, varlık ve bilanço bazlı sukuk. Bu üç alandan en çok rağbet görenleri ise proje bazlı ve varlık bazlı sukuktur.

a) Proje Bazlı Sukuk

Sukuk ihracıyla toplanan fonlar önceden belirlenmiş bir projeye yatırılır. Bu projenin sahibi ise sukuku elinde bulunduran yatırımcılar olmaktadır. Özellikle Katar Global Sukuk (KGS), Katar Devleti tarafından 2003 yılında ihraç edilen sukuk, proje bazlı sukuk için iyi bir örnek teşkil etmektedir. KGS Katar Devleti tarafından münhasıran sukuk ihraç etmek üzere kurulmuş bir (özel amaçlı şirket) Varlık Kiralama Şirketi (SPV)'dir. Bu SPV, üzerinde bir hastane kurulması planlanan bir arsaya sahipken bu arsa vasıtasıyla oluşturulan sukuk yıllık LIBOR+0.45 getiriyle yatırımcılara ihraç edilmiş ve Katar Devleti'ne hastane inşaatında kullanılmak üzere vade tarihi Ekim 2010 olan 700 milyon dolarlık bir fon sağlamıştır.

b) Varlık Bazlı Sukuk

Bu kategoride, sukuku elinde bulunduran tasarruf sahipleri sukukun dayalı olduğu varlığın (asset) sahiplik hakkını ve gelirini elinde bulundurur. Diğer bir

deyişle, sukuk ihracı yapılan varlığın gelir hakkını sukuk sahibine transfer eder.Varlık endeksli sukuklarda, firmaların sahip oldukları varlıklardan elde edecekleri kazanç hakkının yatırımcılara satılması ile fon elde edilmektedir. Varlığa dayalı sukukun en temel örneklerinden biri 2002 yılında Malezya’da gerçekleştirilen ihraçtır. Buna göre Malezya'nın ihraç ettiği 600 milyon dolarlık sukuk sertifikalarının yüzde 51'i Körfez ülkeleri, yüzde 30'u Asya, yüzde 15'i Avrupa ve yüzde 4'ü de Amerika’da satıldı. Malezya’da bir kamu kurumu olan Federal Malezya Arsa Ofisi'nin elindeki arsalar kurulan bir kamu varlık şirketine satıldı. Satılan arsalar bu kez Malezya hazinesine kiralanarak kira geliri kontratları yaratıldı. Bu kira gelirlerine dayalı olarak ihraç edilen sukuklar ikinci el piyasada satılarak kira gelirleri yoluyla menkul kıymetleştirme yapıldı.

c) Bilanço Bazlı Sukuk

Bilanço bazlı sukuklarda, birden fazla projenin hepsine fon temini amacıyla sukuk ihracı yapılmaktadır. "Bu tür sukuka İslam Kalkınma Bankası tarafından 2003 Ağustos’unda ihraç edilen sukuk örnek verilebilir. Banka, üye ülkelerin çeşitli projelerini finanse etmek için sukuk ihraç etmiştir. Banka, projenin kaynağını uluslararası sermaye piyasasına 400 milyon USD değerinde 2008 vadeli beş yıllık sukuk ihraç ederek sağlamıştır" (Cgscenter, 2009).

2013 yılının sonunda İslami finansal araçların toplamı 1,8 trilyon dolara ulaşmıştır. Uzmanlar büyüme hızının devam etmesiyle beş sene sonra bu rakamın 3 trilyon dolara ulaşmasını beklemektedirler.

2. BÖLÜM

KURUMSAL YÖNETİM ve İSLAMİ DENETİM KURULU

2.1. Kurumsal Yönetimde Batı Yaklaşımı

Son yıllarda kurumsal yönetim konusu büyük ilgi görmekte ve basında da geniş yer almaktadır. Kurumsal yönetim çok çeşitli şekillerde tanımlanabilir.

Tumbull'a (1997) göre "Kurumsal yönetim kurumsal süreçleri etkileyen unsurları açıklamaktadır. Mal ve hizmetlerin üretim ve satışını organize eden denetçilerin atanması buna dahildir". Aoki (2000) ise kurumsal yönetimi "şirket hisselerine sahip olan partiler arasında hak ve sorumlulukların yapısı" olarak tanımlamaktadır. Ancak La Porta (2000) kurumsal yönetimi dış yatırımcıyı şirket içindekilerin istimlakinden koruyan mekanizma olarak tarif etmektedir. Kurumsal yönetimin belli bir tanımı olmamasına rağmen konuyla ilgili prensipler mevcuttur (Iskander ve Chamlou, 2000):

- **Adalet:** hissedarların haklarını korumak ve kaynak sağlayıcılarla sözleşmelerin uygulanabilirliğini sağlamaktır.
- **Şeffaflık:** kurumsal finansal performansı ile ilgili doğru ve yeterli bilginin zamanında açıklanmasını gerektirmektedir.
- **Hesap verebilirlik:** yönetim rolleri ve sorumluluklarını açığa kavuşturmak, yönetsel ve hissedar çıkarlarının uyum sağlaması için gönüllü çabalarını desteklemek, bunların bağımsız üyeleri de olan yönetim kurulu yada denetçiler kurulu tarafından izlenilmesi gerekmektedir.
- **Sorumluluk:** toplumun değerlerini yansıtan yasa ve yönetmeliklere kurumsal uyumun sağlanmasıdır. Özellikle kurumun faaliyet gösterdikleri toplumun amaçlarına hassasiyet gösterilmesidir.

Iskander ve Chamlou (2000) şirketin kontrolü elinde olanlar ile şirkete dış finansman sağlayanların çıkarları farklı olabileceği için kurumsal yönetime ihtiyaç olduğunu iddia etmektedir.

Şirketlerin kurumsal yönetimin her türlü kuruma değer katabileceğine ikna edilmesi gerektiği iddia edilmektedir. Bu konuda OECD Genel Sekreteri, Donald Johnston'un yerinde bir yorumu vardır (OECD, 2003):

“İyi kurumsal yönetim artık rekabetçi firmalar ve verimli finansal piyasalar ile karakterize edilen cazip bir yatırım ortamının oluşturulması için gereklidir”.

Krizler, örgüt kültürü, şirket büyüklüğü ve gelişmekte olan piyasalarda faaliyet göstermek kurumsal yönetim uygulamalarını etkileyebilmektedir (Phillips, R. 1997).

Kurumsal yönetimin amacı hissedarların çıkarlarını korumakla sınırlı değildir, aynı zamanda ekonomik ve sosyal refahı sağlamaktır. Ülkeler, şirketlerin iyi yönetilmesinin rekabet avantajını etkilediğini ve ekonomik ve sosyal gelişim için önemli olduğunu farkına varmışlardır. Kurumsal yönetim uygulamaları sadece uzun süreli yabancı sermayeyi çekmek için değil, özellikle yerel yatırımcıyı çekerek yerel sermaye piyasasını genişletmek ve derinleştirmek için kritik öneme sahiptir.

Yerel yatırımcı ülke gelişimi için uzun vadeli ve istikrarlı kaynaklar sağlamaktadır. Yerel sermaye piyasası büyüdükçe kurumsal yönetim standartlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Standartların geliştirilmesi, gereken korumayı sağlayarak yatırıma teşvik etmektedir.

Kurumsal sistem üç işlevsel gruptan oluşmaktadır: hissedarlar, işçiler ve yöneticiler. Burada paydaşların da şirket sahiplerinden olduklarını iddia edilebilir, ancak karmaşık kurumsal yönetim ilişkileri hakkında yetersiz açıklama bulunmaktadır. Örgütler bu karmaşıklığı prosedür, süreç veya bir takım kurallarla kolaylaştırabilirler. Kurallar bilinçli bir şekilde ifade edilebilir yada değişim aracılığıyla pekiştirilen sosyal normlardan tahmin edilebilmektedir. İş modeli, örgüt için kimin önemli olduğunu (hissedar, müşteri vb.) netleştirip örgüt içindeki değerleri etkilemektedir. Her zihniyet belli özellikleri vurgulamak için dünyayı bir dereceye kadar sadeleştirmeye çalışmaktadır.

Yapılan araştırmaya göre “tüketiciler yapılan faaliyetlerin yerine bakılmaksızın şirketlerin sağlık ve güvenlik, işçi, insan hakları, tüketici ve çevre koruma standartlarının yüksek olmalarını beklemektedir” (Smith, 2002). Güçlü kurumsal yönetime sahip olan şirketler zayıf kurumsal yönetime sahip olanlardan daha çok sosyal ve çevre duyarlı olmalıdırlar.

Sosyal ve çevresel raporların hazırlanması daha iyi iç kontrol sisteminin ve karar alma süreçlerinin geliştirilmesine yardımcı olup sürekli iyileştirme sonucunda maliyet tasarrufu sağlamaktadır. Sosyal ve çevresel duyarlılıkla faaliyetlerini sürdürmek şirket için özellikle dört yarar sağlamaktadır: gelişmiş kurumsal imaj ve paydaşlarla ilişkiler, daha iyi işe alım ve işte tutma, etkin karar verme süreci ve maliyet tasarrufu ve daha yüksek finansal getiri (Adams I., 2003).

Birçok çalışmada Anglo-Sakson ve Avrupa kurumsal yönetim modelleri arasında ayırım yapılmaktadır. Öz kaynağı, dağılık ortaklığı, kurumsal denetim için aktif piyasaları ve esnek işgücü piyasaları içeren finansal stratejiler Anglo-Sakson modelini karakterize etmektedirler. Bunun tersine Avrupa kurumsal yönetimi uzun vadeli borçları, büyük pay ortaklığı, kurumsal denetim için zayıf piyasaları ve katı işgücü piyasaları içeren finansal stratejiler ile tanımlanmaktadır (Weber ve H, 2000).

2.1.1. Anglo-Sakson Modeli

Pazar odaklı sistemler, hissedar-değer sistemi veya vekalet teorisi modeli olarak bilinen Anglo-Sakson kurumsal yönetim modeli ABD ve Birleşik Krallık tarafından geliştirilen en baskın teori olarak görülmektedir. Hissedar değer sistemi, uzun yıllar baskın bir akademik görüş olagelmıştır. ABD ve Birleşik Krallığın yanı sıra Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada, Güney Afrika ve Güney Doğu Asya ülkelerinin çoğunluğundaki birçok şirketin bu sistemi destekleyen uygulamalarıyla bu durum kanıtlanmaktadır (Hamid vd., 2011). Kurumsal yönetim ilk önce ABD’de geliştirilmiş ve uygulanmıştır, daha sonra ise İngiltere’ye taşınmıştır (Ainley vd., 2007).

Schrenk (2006) geleneksel görüşe göre hissedarlar tarafından sahiplenen bir şirketin sadece onların menfaatleri doğrultusunda yönetilmesi gerektiğini ifade etmiştir, buna göre amaç hissedarların servetini maksimize etmektir. Hissedarların üstünlük fikri Berle ve Means’ın (1932) ABD şirketlerinde mülkiyet ve yönetimin ayrıldıklarını tespit ettikleri analizde ortaya çıkmıştır (Davis, 2011). Milton Friedman (1962, 1970), Berle ve Means’ın analizine dayanarak, ekonomik örgütlerin sahipleri için sermaye elde ederek topluma hizmet ettiklerini savunmaktadır. Friedman

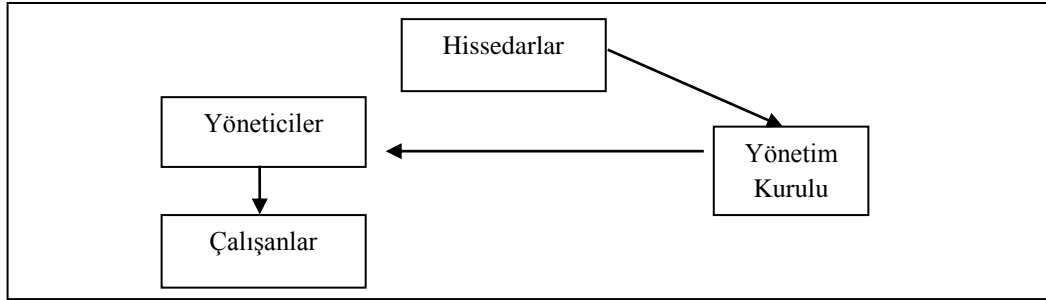
örgütün topluma karşı sorumluluğunun sadece hissedarların getirisini yasal ve aldatıcı olmayan araçlarla artırmak olduğunu savunmaktadır (Friedman, 1970). Friedman'ın bu bakışı, örgütlerin yönetimini ve bunların içinde yapılan kararların gerekçesini büyük ölçüde etkilemiştir (Smith, 2002).

Ancak Friedman bunun örgüt yönetimi ve tasarımı için ne anlama geldiğini açıklamamıştır.

Hissedar önceliği, işin pratik amacının hissedarlar (ve dolaylı paydaşlar) için para elde etmek ve şirket hayatını sürdürmek olduğunu vurgulamaktadır. Bu ise verimlilik ve mali sorumluluk üzerine odaklanmayı teşvik etmekte ve şirketin finansal refahını artırmak için değer katmaktadır (Jensen, 2002). Hissedarlar için değer maksimizasyonu temeline dayanan zihniyet süreç ve amaçlardan ziyade sonucu önemsemektedir.

Hayatta kalabilmek ve paydaşlar için yarar ve fırsat sağlamak, şirketin hissedarlar için getiri elde etme ve alacaklılara ödeme yapabilme kabiliyetine bağlıdır. Hissedar önceliği mantığı iş yerindeki değerleri etkileyebilmektedir. Yapılan araştırmalarda yöneticilerin ahlaki konulara değinmelerinin pek mümkün olmadığını görmekteyiz. Bir bağlamda yöneticiler ahlaki konuşmaları idealist ve 'yumuşak' görse de, iş yapma, sayı ve sonuçlar elde etme ile alakalı olduğu için etik mevzulara girmek bile zordur (Jackall, 1988). Hissedar önceliği zihniyeti ahlaki ve etik konularda konuşma kabiliyetini sınırlamaktadır.

Friedman 'kurumsal' sosyal sorumluluğun olmadığını, ancak bireylerin ahlaki sorumluluğunun olduğunu söylemektedir (Friedman, 1970). Buna göre mülk edinme hakkı özgür bireylere mahsustur ve de hissedarlar işletme sahipleri olarak varlıklarının ne amaçla kullanıldığı hakkında karar verme hakkına sahiptirler zira serbest girişim ve özel mülkiyet sisteminde yönetici, iş sahiplerinin çalışanıdır. Bu çalışanın ise işverenlere doğrudan sorumluluğu vardır. Bu sorumluluk işverenlerin arzularına göre işi sürdürmektir ki bu da genelde daha çok para kazandırmaktır.

Şekil 1: Kurumsal Yönetimde Anglo-Sakson Modeli

Kaynak: Cernat, (2004: 153)

Şekil’de kar odaklı davranışlarla hareket eden hissedarlar ile yöneticiler arasındaki güven temelli ilişki konseptine dayanan Anglo-Sakson modeli görülmektedir. Bu konsept, piyasanın kendi kendini düzenleyen ve dengeli davranışını öngören piyasa kapitalizmi inanisından türetilmiştir. Anglo-Sakson sisteminin en ayırt edici özelliklerinden biri, hisse sahipliğinin geniş şekilde dağılımının ve yönetim üzerinde hisse sahiplerinin düşük etkisinin söz konusu olduğu kurumsal yapıdır. Bu nedenle Anglo-Sakson sisteminde kurum, hisse sahiplerini korumak için güçlü hukuki korumaya ihtiyaç duyar. Bundan dolayı iflas yasaları Anglo-Sakson kurumsal yönetim sistemin önemli bir parçasıdır (Hamid vd., 2011). Kısacası, Anglo-Sakson sistemdeki kurumsal yönetimin kaygısı hisse sahiplerinin çıkar ve haklarının korunmasıdır.

Model, kısa vadeli getiriye öncelikli olarak düşünen yatırımcılar ve örgüt arasındaki sıkı ilişkilerle tanımlanmaktadır (Frank ve Mayer, 2004). Burada yöneticiler ve hissedarlar arasındaki sözleşmeden doğan kesin yükümlülükler görülmektedir. Bu yapıdaki hissedar teorisi üç önermenin sonucudur: mülkiyete karşı ahlaki hakkın varlığı, hissedarların işletme ile olan ilişkisi ile bireyin mülkiyetiyle olan ilişkisinin aynı olması ve de hissedarların yönetimle olan ilişkisinin gönüllü sözleşmeye dayanmakta olup, yönetimin iş sahiplerin varlıklarının temsilcisi sorumluluğu üstlenmesidir (Mansell, 2013).

Friedman’ın teorisi kurumun eylemlerini kısıtlayan eşit haklar etiği üzerine yapılır. Bu ister hissedarların sözleşme yükümlülüklerine isterse tüm paydaşların temel haklarına dayalı olsun. Friedman’a göre hissedarların menfaatleri doğrultusunda iş yapmak “toplumun hukuk ve etik açıdan temel kurallarına uyarak mümkün olduğunca çok para kazanmak” anlamına gelmektedir. Ayrıca Friedman

bazen hissedarların farklı amaçları olabileceğine işaret etmektedir: “Bir grup insan hayır amaçlı kurum açabilirler, bir hastane ya da okul. Böyle bir kurum yöneticisinin amacı kar elde etmek değil belli bir hizmeti sunmaktır”. Bowie, toplumun yollar, çeşitli tesisleri polis, itfaiye vb. şeklindeki yatırımlara yardımcı olduğunu, bu nedenle şirketlerin topluma karşı fayda borcunun bulunduğunu savunmaktadır. Ayrıca kurumlar vergisinin bu faydaların maliyetini tam olarak karşılamadığını iddia etmektedir. Mansell hissedar teorisine göre etik ilkelere aykırı olmadan, yöneticilerin hissedar olmayan paydaşların refahını doğrudan sürdürebilmelerinin mümkün olduğunu ifade etmektedir.

Yeni Kurumsal Ekonomi’de kurumsal yaklaşımın sağladığı en az dört kavramı görebiliriz: birincisi, hissedarlar pasif değildirler. Onlar şirketin yönetimini, onun değerini artıracak doğru şahısları görevlendirme yeteneklerine sahiptirler. İkincisi ise sürdürülebilirliğin konusu sorunun doğasında bir zaman boyutunun olduğunu düşündürmektedir. Özellikle bir şirketin yapısı, hissedar kapsamı ve paydaşların kompozisyonu açısından zaman içerisinde değişebilmektedir. Üçüncüsü ise, kazan-kazan sonucu elde etmek sürdürülebilirliğin dönüm noktası olmaktadır. Ancak asıl sorun oluşturulan değerleri bilançoya yansıtmaaktır.

Blair (1995: 13) “hissedarlar için optimal olanın çoğu kez toplumun geri kalanları için optimal olmadığını” iddia etmektedir.

2.1.2. Avrupa Modeli

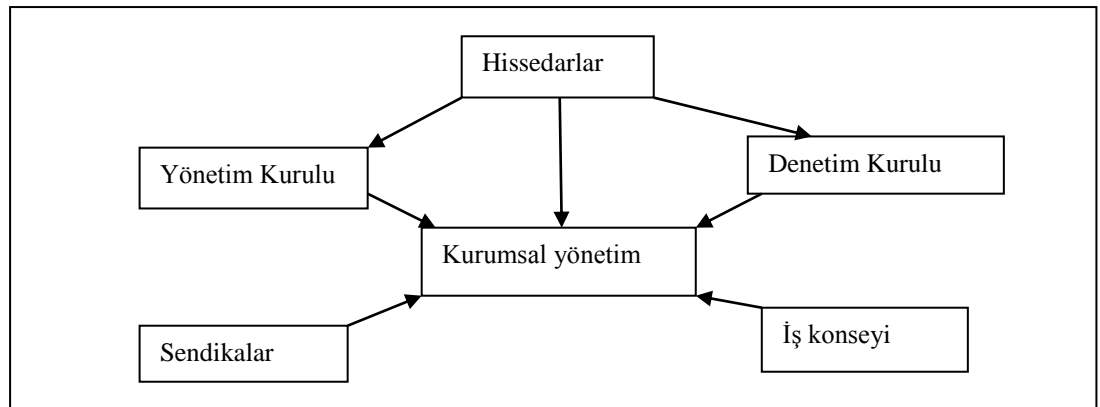
Ortodoks inancına göre şirketlerin nihai hedefi olan hissedarlar için mali değer maksimizasyonu etik açıdan bir dizi şüpheleri uyandırmaktadır. Bu konuda Jensen’in görüşü çok açıktır: “Hissedarların değer maksimizasyonu sosyal açıdan en baştan yanlıştır ve de hissedarlar diğerlerden daha üstün değildirler” (Jensen, 2002: 246). Jensen’a göre şirketler uzun vadeli karı maksimize etmeyi hedeflemeli çünkü bu en büyük katkıyı hissedarların servetine değil toplumun genel refahına sağlamaktadır (Jensen, 2002: 255). Uzun vadeli karı maksimize etmek yerine değer maksimizasyonu hedeflemek ise daha geniş gruplar için refah sağlayabilmektedir. Hem bu hedef doğrultusunda şirketin hayatta kalma süresi uzayabilmektedir. Kant’a

göre bize yararı olmayan insanlara ve mizantroplara karşı bile çok sayıda görev düşmektedir (Evan vd., 2003). Ancak şirketlerin bu kadar duyarlı olmak yerine, bugünkü sistemde hak sahiplerinin bile mağdur edilmekte oldukları görülmektedir. Bununla birlikte paydaşlar teorisi ne olduğu değil daha çok ne olması gerektiğine ilişkin bir teoridir.

Bu sistemde şirketler dış finansman ihtiyaçlarının çoğunluğunu kurumsal müşteriden yakın ve uzun dönemli ilişkileri bulunan bankalardan sağlamaktadırlar. Paydaş modeli, geniş bir grup hisse sahiplerinin çıkarlarını maksimize eden ilişki temelli bir model üzerine kuruludur (Adams, 2003: 4). Kurumsal yönetimin paydaş modeli, Almanya, Fransa ve Yunanistan gibi Avrupa ülkelerin çoğu tarafından uygulanmaktadır.

Freeman'a göre (1984) şirketin var olma nedeni paydaşlara hizmet etmektir. Bu görüşe göre paydaş, şirketten bir çıkarı olan ve başarısızlık zamanında çıkarı risk altında olanlardır. Paydaşlara yönetim, hissedarlar, çalışanlar, müşteriler, toplum, tedarikçiler ve rakipler dahil edilebilir (Grant, 2003).

Lepineu, paydaşları; hisse sahipleri, iç paydaşlar, operasyonel ortaklar ve sosyal toplum olarak sınıflandırır. Kurumsal yönetim sisteminde Avrupa modelinin özel niteliği, Almanya ve Fransa'da "*conseil de surveillance*" olarak bilinen iki seviyeli sistem uygulamasıdır. Bu sistemde dış yöneticilerden oluşan denetleyici kurul ve üst düzey yöneticilerden oluşan ayrı bir yönetim kurulu birbirinden ayrı olarak toplanırlar (Yvon ve Salma, 2005: 7).

Şekil 2: Kurumsal Yönetimin Avrupa Modeli

Kaynak: Cernat, (2004: 153)

İki seviyeli bu sistem, yönetim kurulundan ve yönetim kurulunu seçme gücü olan denetleyici kuruldan oluşur. Öte yandan denetleyici kurulların çok fazla karar verme sorumluluğu yoktur ve ortak karar verme prensibi, bu kurulun izleme etkinliğini azaltmaktadır.

Paydaşlar teorisine göre paydaşlar özellikle değerler zincirinde rol alırlar, yönetim kararlarında dikkate alınması ve de hissedarların iddia ettiği kaynakları talep etmeleri gerekmektedir (Freeman vd., 1990).

Paydaş teorisyenleri, paydaşlara yönetim kurulu dahil şirketin bağlayıcı kontrolünün verilmesini, paydaşlar için demokrasinin desteklemesini savunurlar (Moriarty, 2011).

Paydaş değeri, finansal getiriye sağlayan bir stratejinin başarılı iş yapmayla ilgili olmasından öte, kritik bir öneme sahip olduğu fikrini daha belirgin vurgulamaktadır (Freeman ve Phillips, 2002). Şirketin stratejisi, temel değerleri ve devamlı finansal performansı arasındaki bağlantıyı görebilmek paydaş değer maksimizasyonunun temel esaslarından biridir.

Bu görüşe göre iş kararlarının bölüştürücü değil bütünleştirici ve de şirket/paydaş amaçlarının ortak olması gerekmektedir. Paydaşlar arasında çatışmalara sebep verecek şekilde hareket etmek uzun vadede şirketin canlı kalma yeteneğini zayıflatmaktadır (Freeman ve Phillips, 2002). Normatif paydaş teorisine göre yöneticiler ahlaki olarak bütün paydaşların çıkarlarını dikkate almak zorundadırlar. Paydaş teorisinin dağıtım bileşeni yöneticilere ulaşılması gereken sonuçları belirtmektedir ve şirketi sağlıklı tutmaları ve paydaşların çıkarlarını dengelemelerini söylemektedir (Moriarty, 2011).

Evan ve Freeman'a (2003) göre "yönetim örgütün sağlığıyla ilgilenmeli ki buna paydaşların çelişen taleplerini dengelemek dahildir".

Paydaşların çıkarlarını dengelemek, her zaman bir grubun çıkarlarına diğer gruplardan öncelik tanımama anlamını taşımaktadır. Paydaş teorisi bir paydaş grubuna diğerlerinden üstünlük sağlamamaktadır. Bununla birlikte bazen bir grup başka grupların pahasına fayda sağlayabilir. Ancak genelde yönetim paydaşlar arasındaki iletişimi dengede tutmalıdır (Evan ve Freeman, 2003).

Ansoff (1965) paydaşlar teorisini örgütün amaçlarını belirlemek için kullanmıştır, en önemli amaçlardan biri ise farklı paydaşların çelişen taleplerini dengelemektir.

Hissedar teorisi diğer paydaşların çıkarlarını sadece araçsal olarak dikkate almakta, paydaşlar teorisi ise onların çıkarlarını amaç olarak belirlemektedir (Moriarty, 2011). Phillips, Freeman ve Wicks (2007) paydaşların kurumsal yönetime bir girdisinin olması gerektiğini, Evan ve Freeman (2003) ise paydaşların katılmaları gerektiğini savunmaktadır zira paydaşların karar verme sürecinde katkıları olursa, çıkarların dengede olması daha muhtemeldir. Galai ve Wiener'a (2008) göre yönetim kurulu koltuklarının daha geniş paydaş gruplar, özellikle çalışanlar, arasında tahsis vekalet maliyetlerini azaltabilmektedir.

Evan ve Freeman (2003) normatif gerekçelerle paydaşlara kurulda oylama üyeliği verilmesi gerektiğini ve dahası, pragmatik açıdan çıkarların doğru bir şekilde temsil edilmesi için bu oylama üyeliğini talep etmeleri gerektiğini önermektedir.

Tüm bu paydaş kavramlarını dikkate alan düşüncelerin ortak yönü, hissedar olmayan paydaşların tespitinin nasıl yapılacağını ve de kurul temsilcilerinin nasıl seçileceğini açıklamamasıdır. Hiç kimsenin bir teklifte bulunmamasının sebebi ise pratikte önemli zorluklarla karşılaşılmasıdır. Smith ve Rönnegard (2013) bu zorlukları ikiye ayırmaktadır: birincisi, ilgili paydaşların nasıl tanımlanacağı, ikincisi ise paydaşların temsilcilerini nasıl seçecekleridir.

Chilosi ve Damiani (2007), paydaşların temsilcilerini, çalışanlar ya da sendikalar veya devlet yetkililerinin atayabileceklerini teklif etmektedirler. Paydaşlar için değer maksimizasyon zihniyeti, karar almada paydaşların çıkarlarını önemseyip değer zincirinde olan paydaşların yararlanacağı kararlara öncelik vermektedir (Freeman, 2010).

'Değer' kavramı hissedar teorisine nazaran paydaşlar teorisinde daha geniş yere sahiptir. Ancak bu değer kavramları paydaşlar arasında örtüşerek onları bir araya getirebilmelidir. Organizasyon değerleri açısından, paydaş değeri maksimizasyonu iş kapsamını genişleterek ve yöneticiler ile kurucuları zorlayarak şirkete uyan bir amaç kavramını geliştirmektedir. Hissedar değer modeli ise paydaşlar eşit bir şekilde değerlendirildiği zaman, karar vermede belirsizlik oluşturacağını iddia etmektedir.

Pfeffer ve Salancik'a (1978) göre örgüt kaynak desteği sağlamak için dış paydaşlara güvenmeli ve de bu paydaşlar örgütten belirli faaliyetleri talep edebilmelidir. Clarkson'a (1995) göre bir örgüt birincil paydaşları devamlı desteklemezse varlığını sürdürmesi zorlaşacaktır. Freeman (1999) etkili örgütün, şirket amaçlarını etkileyebilen bütün paydaş ilişkilerini önemseydiğini vurgulamaktadır. Paydaşlar teorisi sonuçlardan daha çok süreçlere önem vermektedir. Sağlam süreçlerden ve paydaşlarla birliktelik şekillerinden yoksun olan şirketin "dışarıdakileri" bir "paydaş şirket" olduğuna ikna etmesi zordur. Paydaşlar teorisinde süreçler ana konu iken, yönetsel zihniyet sonuçları vurgulanmaktadır. Şirketler paydaşlara değer yaratmak için vardır. Süreçler ise yüksek sonuçlara hizmet ediyorlarsa anlam taşımaktadırlar.

Hissedar ve paydaş değer teorileri, şirket performansını değerlendirme yöntemleri açısından farklılık gösterebilmektedir. Ancak ikisi de şirketlerin kurum olarak ekonomik rolü olan değer yaratmanın önemini kabul etmektedir.

Eğer paydaşlar, teşvik hizalamayı formüle ederken ortak değer mekanizmasını da değerlendirirlerse iki yaklaşımın performans değerlendirme farklılıkları azaltılabilir.

Paydaşların katılımının gelişimi, teşvik hizalama ve de değer oluşturmada yakınsama eğiliminde olan iki teorinin evrimsel süreçte olduğu savunulmaktadır.

George Stigler'e göre "teori kullanıcısının rolü basittir: onu sorgulamak değil, belirlemek ve denemektir". Eğer iki teori bu geniş açıdan yorumlanırsa teorilerin anlamları büyük olasılıkla birleşmektedir.

2.2. Kurumsal Yönetimde İslami Yaklaşım

2008 yılında yaşanan finansal kriz esasında borç krizidir. Haliassos'a (2012) göre krize sebep olan yetersiz finansal inovasyon ve borç ve varlık ile ilgili ürünlerin arasındaki denge eksikliğidir. Askari'ye (2012) göre içsel aktif-pasif uyumsuzluğu ile birleşen aşırı kaldıraç, kurumları dayanılmaz riske maruz bırakmakta ve de finansal sistemin genel sağlamlığını tehdit etmektedir. Gelişmekte olan piyasalarda ve gelişen ülkelerde kurumsal yönetimin borç oluşturan akışlardan kaçınması

gerekmektedir. Onun yerine sürdürülebilir finansmanın temeli olarak “risk paylaşımı” üzerine kurulan finansal sistem, yani İslami finans ile teşvik edilen sistem benimsemelidir. Bu, sürdürülebilir finansman için var olan finansal sisteme alternatif olabilecek risk-paylaşımına dayalı bir sistemdir. Ayrıca yakın tarihteki finansal krizlerin önemli bir miktarı düzenleme hatalarından kaynaklanmaktadır. Finansal krizin bir sonucu olarak küresel finans sektöründe birçok ekonomiyi daralmaya iten yaklaşık 1,8 trilyon dolar kayıp yaşanmıştır. Küresel daralma esnasında düzenleme eksiklikleri birçok ekonomistin piyasa-temelli ekonomik teori modeli hakkındaki görüşlerini yeniden gözden geçirmesine ve günümüz toplumlarında geleneksel bankacılıktaki geçerliliğini sorgulamasına yol açmıştır (Grewal, 2011). Birçok devlet, gelecekte benzer finansal krizlerin yaşanmasını engellemek amacıyla devlet müdahalesi şeklinde iyi düzenlenmiş finansal ortam hazırlamak için bir dizi finansal ve ekonomik reformlar yapma yoluna gitmiştir. Yeni düzenleyici çerçeve etik, eşitlik, hesap verebilirlik konularına daha fazla önem veren ve küresel düzeyde ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik konularını öne çıkaran bir yapıya sahiptir. Sağlam ve etkili bir düzenleyici çerçeve İslami finansın merkezinde yer almaktadır. En üstten başlayarak her İslami organizasyon, özellikle İslami prensiplere uygun kurumsal yönetim süreçlerine sahip olmak durumundadır. Yönetim kurulu ile üst yönetim ileri görüşlülükle birleştiğinde bu durum, büyük bir finansal kurumun küresel finans krizinde görüldüğü gibi bir sistemsiz çökmenin sebebi olmayacağını garanti edecektir (Grewal, 2011).

Kurumsal yönetim İslami Finansal Kurumlarda Tevhid, Şeriat ve ahlakın epistemolojik yönüne dayanmaktadır (Hamid v.d, 2011). Ancak kurumsal yönetim İslami açıdan özellikle İslami finansal kurumlarda yeterince incelenmemiştir (Yunis, 2007).Yapılan çalışmalar İslami şirketlere tamamen farklı kurumsal yönetimi yada Anglo-Sakson modelin modifiye versiyonunu tavsiye etmektedir. İlk çalışmalar bütün paydaşların Tevhid amacını paylaştığı istişareye dayalı kurumsal yönetim modeli ile ilgiliydi (Choudury ve Hoque, 2004). Sonrakiler ise paydaşlar değer sisteminin bazı değişikliklerle benimsemesi üzerinedi. Uygulamada birçok İslami şirket Anglo-Sakson modelini benimsemektedir (Lim, 2007: 737).

İslami açıdan kurumsal yönetim, bütün paydaşların çıkar ve haklarını koruyarak şirketin hedeflerine ulaşmayı amaçlayan şirketi yöneten ve kontrol eden bir sistemdir (Iqbal ve Mirakhor, 2004).

Herkesin hakkına riayet etme ve de verimli ve etkin çalışma İslam'a göre iş yapmanın ana prensiplerindendir. İslami yaklaşımı geleneksel yaklaşımdan farklı kılan özelliklerden biri İlah birliğine dayanan daha geniş karar verme teorisi uygulamasıdır (Choudury ve Hoque, 2004).

1994 yılında Banaga vd. İslami Bankalarda Dış Değerlendirme ve Kurumsal Yönetim adlı bir kitap yazmışlardır. Bir başka çalışma Chapra ve Ahmet (2002) tarafından yazılmış İslami Finans Kurumlarının yönetim çerçevesi üzerine odaklanan İslami kurumsal yönetim hakkındaki kitaptır. Bu kitap özellikle İFK'nın yönetim çerçevesi üzerine odaklanmaktadır.

Chapra ve Ahmet'e (2002) göre kurumsal yönetim, ekonomik ve sosyal amaçlar arasında ve de şahsi ve umumi amaçlar arasında dengeyi sağlamaktadır.

Yönetim yapısı, kaynakların etkili kullanımını teşvik etmek ve bu kaynakların sorumluluğu için hesap verebilirlik sağlamak için vardır. Bu hedef, bireylerin, şirketlerin ve toplumun isteklerini olabildiğince uyumlaştırmak içindir. Şirketleri teşvik eden unsur, kurumsal hedeflerine ulaşmak ve yatırım çekmektir. Devletlerinki ise ekonomilerini güçlendirmenin yanında kötü yönetim ve dolandırıcılığın önüne geçmektir.

Iqbal vd. (2012) risk-paylaşımına dayalı İslami finansal sistemin küresel finansal reformlara yararlı bir paradigma sağlayarak dünya genelinde kullanım için geliştirilebileceğini göstermektedir.

Finansal hizmetler sektöründe kurumsal yönetimin birincil amacı hissedarların yanısıra tüm paydaşlara adalet ve dürüstlük garantisini daha çok şeffaflık ve hesap verebilirlik üzerinden vermektir. Bu, Dünya Bankası eski başkanı Wolfensohn'un kurumsal yönetimin kurumsal adalet, şeffaflık ve hesap verebilirlikten ibaret olduğu görüşüyle paralellik arz etmektedir.

Genel itibariyle temel kurumsal hedefin İslami olarak değerlendirilenler de dahil olmak üzere hissedarların çıkarlarını korumak olduğu görülmektedir. Bu durum, birçok İslami kurumun uygulamada Anglo-Sakson kurumsal yönetim modelini benimsediğine işaret etmektedir (Lim, 2007).

İslami kurumsal yönetim bağlamında yapılmış olan birkaç çalışmanın İslami finansal kurumların (İFK) alternatif kurumsal yönetim modelleri üzerine yapıldığı görülmektedir.

İslami Finans, İslam hukukuna dayanmaktadır. Şeriat kurallarına aykırı davranma riski İslami Finansal kurumun faaliyetlerinin devamlılığı ve de genel olarak İslami finansal sistem için ciddi sonuçlar doğurabilmektedir. Bu nedenle Şeriata uygun bir işletme, işlem kazançları veya karı geçersiz kılacak unsurlar içerip içermediğini görmek için öncelikle işlemin yapısına bakar. Şeriat yalnızca içerikle değil, işin yapılış şekliyle de ilgilenir (İbrahim A., 2000). İslami finansal kurumların kurumsal yönetimi iki ilkesel faktörden çıkmaktadır: iş kurallarının İslam hukuku ile uyum içinde olma zorunluluğu olan inanca dayalı yaklaşım ve iş ve yatırımda tanınan kar güdümüdür (Akhtar, 2007).

İslam dini sadece ibadeti anlatan bir din değildir. Aynı zamanda insanların maddi ve manevi hayatlarını düzenleyen bir davranış kodunu sunmaktadır (Presley ve Sessions, 1994). İslam diğer dinler gibi sadece bir din olarak kalmayıp bir yaşam tarzıdır. İslami finansal sistemin yönetim yapıları genel kurumsal yönetim uygulamalarından farklıdır. İslami sistemde kurallar standardizasyonu Kur'an'da ve Sünnette belirtilen Şeriat kurallarına uymalıdır. Ayrıca yönetim yapıları Şeriata uygun finansal araçları sağlayarak Müslümanların beklentilerini karşılamalıdır. Kurumsal yönetimi geliştirmek için düzenleyiciler ahlaki tehlike, aşırı borç ve kaldırıcı giderecek uygulama ve politikaları benimsemelidirler (Al-Suhaibani ve Naifar, 2004). Bu tip kurumsal yönetim, risk paylaşımı esaslı araçların genişlemesi için kaldıraç ve borca dayalı finansmanın azalmasını gerektirmektedir. İslami piyasalardaki kurumsal yönetimin farkı finansal piyasaların, kurumsal yapı ve Şeriata uygun ürünlerin sınırlı gelişiminden ve de finansal kaynaklara sınırlı erişimden kaynaklanmaktadır.

Girişimci ve yatırımcı arasındaki ilişki büyük ölçüde muşaraka ve İslami finanstaki ortaklık kavramından etkilenmiştir. Kurumsal hayırseverlik İslami bağlamda emanet ve ümmet yoluyla olmaktadır. Buna göre İslami bir kurumda kurumsal yönetim bütün şahısların davranışlarına İslami değerleri yansıtmalıdır (Al-Suhaibani ve Naifar, 2004). Bu nedenle İslami kurumsal yönetimi tanımlayan kolektif ahlak, davranış normlarını güçlendirmek için kurulmuştur (Hearn v.d,

2011). Çıkar çatışmalarını azaltmak için iş ilişkileri ve risk-paylaşımı ilkelerine bağlı sözleşmeleri dizayn etmek gerekmektedir. Mevcut finansal sistem borç ve faize dayalı olduğundan en başından sağlam değildir. İslami finasta, sermayenin saf getirinin ötesinde sosyal ve etik amacı olması gerekmektedir. İyi yönetim, hissedar ve paydaş çıkarlarını şeffaflık, hesap verebilirlik, sorumluluk ve güvenilirlik yoluyla korumaktır (Arif, 1999).

İFK'ların iki temel amacı, başarılı finansal performans ve Şeriata uygun etik işlemlerdir. Daha da önemlisi bu kurumlar ümmetin ihtiyaçlarını karşılamak için vardır yada var olması gerekmektedir. İFK'lar kar-zarar ortaklığı sistemine göre faaliyetlerini gerçekleştirdiği için şeffaflık konusu önem arz etmektedir çünkü yatırım mudileri zarar riskine de maruz kalmaktadırlar. Yatırım mevduatlarının korunması olmadığından İFK'ların ana sorunu, karşılaşılan riskleri yönetebilmektir (Erricco ve Farahbaksh, 1998).

Çeşitli banka krizleri bankaların zayıf kurumsal yönetimden kaynaklanan felaket sonuçlarını ortaya koymuştur (Yunis, 2007).

Hasan (2012), İFK'larda ahlakın kurumsal yönetimin temel yönlerinden biri olduğunu savunmaktadır. Kurumsal yönetimin Batı konsepti "seküler hümanist"ten türeyen batı iş ahlakına dayanmaktadır, ancak İslami kurumsal yönetim Tevhid, Şeriat ve ahlak gibi epistemolojik konulara dayanmaktadır.

İslam ne basit bir dindir ne de ideolojik bir vizyondur. İslam hayatın pratik bir sistemi ve insanın bedensel ihtiyaçları, ruhu ve akli arasındaki dengedir (Hasan, 2012). İslam kapsamlı bir din ve itikadı, Şeriati ve ahlakı kapsamaktadır. İslami finansın ideal uygulaması bu üç temel unsuru öne çıkararak İslam dininin kapsamlılığını kanıtlama eğilimindedir. Ancak bugünkü uygulamalarda idealist varsayımlardan uzak olup İslami finans Şeriata uygunluk açısından hukuki ve mekanik konularla daha ilgilidir. Bhambra'ya (2007) göre, bugünlerde İslami Finans, İslam'ın ahlaki değerlerini teşvik etmek yerine daha çok İslami hukukun resmisiyle ilgilenmektedir.

Miller'e (2004) göre hissedarlara değer eğilimi hissedarlara özel önem veren bireyin egemenliğini önemsemektir. Paydaşlara değer modeli ise aksine ilişkilere dayalı bir modele odaklanarak daha geniş paydaşlar grubunun çıkarlarını maksimize etmeyi amaçlamaktadır (Adams, 2003). Kurumsal yönetimin bu iki Batı teorisi

vekalet sorununu çözmeye çalışmaktadır. Yine de bu teoriler ahlaki kurumsal yönetimin önemli bir unsuru olarak ele almada başarısız olmuşlardır.

Ancak büyük kurumsal başarısızlıklar ve finansal skandallar sonrası Drennan, Cladwell ve Kari, Arjoon, Shkolnikov kurumsal yönetim çerçevesine ahlak kurallarının da ilave edilmesini tavsiye etmişlerdir (Hasan, 2012).

Temelde, Batı teorilerinde etiğin boyutu faydacılık, görecelilik ve evrensellik temeline inşa edilmiştir (Beekun, 1996). Bu teorilerden çıkan etik ilkeler sosyal etkileşimden oluşan felsefi etiğe dayanmaktadır. Kurumsal yönetimde hesap verebilirlik, şeffaflık, adalet ve sorumluluklar gibi evrensel etik ilkeler insan aklı ve deneyimi ile oluşturulmuştur. Ancak İslami modelde etik anlayışı Kuran ve Sünnette arz edildiği gibi ele alınmaktadır. Batı teorisinin aksine İslami etik ilkeleri ilahi ve dinidir. Wilson (1991), İslam'da ahlakın vahye dayalı ve kalıcı, Batı teorilerinde ise sosyal değerlerden türeyen etiğin daha geçici olduğunu iddia etmektedir.

Tablo 2: İslam ve Batı Açısından Kurumsal Yönetimin Farklılıkları

Yönler	Hissedarlar Modeli	Paydaşlar Modeli	İslami Model
Epistem	Akıcılık ve Rasyonellik Etik sosyal yapıdır	Akıcılık ve Rasyonellik Etik sosyal yapıdır	İnanç temelli Akıcılık: akide, Şeriat ve ahlak Etik kutsal vahiy
Hak ve menfaat	Hissedarların hak ve menfaatlerini korumak	Toplumun hakkı	Bütün paydaşların hak ve menfaatlerini Şeriat ve etik çerçevesinde korumak
Kurumsal amaç	Hissedarların karı	Paydaşlar ve sosyal refahı	Şeriat'ın maksatları
Yönetim yapısı	Yönetim hakim	Hissedarlar kontrolü hakimdir	Halifelik konsepti, istişare, Şeriat ve etiğe tabidir
Yönetim kurulu	Tek katmanlı kurul, etik konularda spesifik bir komite	İki katmanlı kurul; Yönetim ve denetim kurulu / Etik konularda özel komite yok	Şeriat kurulu
İşin doğası	Kısıtlama yok	Kısıtlama yok (daha az öncelik)	Şeriatı uygun olan

Kaynak: Zulkifli Hasan, 2012

Kurumsal yönetimin İslami modeli iman, Şeriatı ve ahlaki çerçevenin temel unsurları saymaktadır. Kur'an ve Sünnet kurumsal yönetim ile ilgili ahlaki konularda açık bir kılavuz sunmaktadır. Özellikle tüm paydaşların davranış standart kodunu oluşturmada ve şirketin günlük ve iş faaliyetlerine rehberlik etmektedir. Birlik, denge, özgür irade ve sorumluluk gibi etik kurallara dayanarak İslam ahlakı, en

azından adalet, emanet ve ihsan gibi üç önemli özellikleri taşımaktadır (Beekun ve Badawi, 2005).

Chapra ve Ahmed önemli bir noktaya değinerek kurumsal yönetimin rolünün paydaşlar arasında ‘adaletli’ bir dengeyi en düşük maliyetle sağlamak olduğunu belirtmektedir.

Bunun gerçekleşmesi için yararlı olabilecek ölçütler:

1. Piyasa mekanizması
2. Bütün bankaların, İslami dahil, etkili kurumsal yönetim için iyi işleyen rekabetçi piyasalar zaruridir.
3. Banka müdür ve yöneticileri ile fon kullananların ahlaki bütünlüğü
4. İnsanın vaat ve sözleşmelerini yerine getirecek değerlere sahip olması. Bu tür değerler ve bireylerin onlara uymalarını ikna edecek teşvik mekanizmaları olmadan sözleşme ve vaatlerin uygulama maliyetleri artacak ve piyasa disiplini körleşmiş olacaktır. Ancak ahlaki değerler sadece davranış normlarıdır ve uygulanmadıkça etkili olamamaktadır.
5. Elverişli sosyal çevre
6. Klasik İslam çağda yaşayan insanlar şimdikilerden farklı değildir, farklı olan çevredir. Gerekli olan ise normları çığneyenleri sosyal olarak dışlayarak genel çevreyi geliştirmek. Son yedi asırdaki sosyo-ekonomik, siyasi ve manevi gerileme bugün hakim olan etik çevrenin sorumsuzdur. Müslümanlar ve özellikle çocukların yetişmesinde büyük rol oynayan anneler İslam'ın davranış normları açısından iyi eğitilmiş değildirlere. Maalesef dini eğitimde de daha çok görünüş ve önemsiz şeylere vurgu yapılmaktadır. Bunların hepsi İslami normların ihlal edilmesine sebep olmuşlardır.
7. Tarafların sözleşmeyi ihlal etmesini zorlaştıran ve adaleti, dürüstlüğü ve fon etkinliğini sağlamaya yardımcı olan yasal ve kurumsal mekanizmaları oluşturmak.
8. Adaletin hakim olması kalkınmayı teşviki açısından kritik öneme sahiptir (İbn Haldun, Chapra, 2007). Kurumsal yönetimin en önemli kurallarından biri paydaşlar için yasal korumadır. Yatırımcı haklarının iyi korunduğu ülkelerde hem finansal piyasalar daha gelişmiştir hem de büyüme oranları daha yüksektir.
9. Mudaraba sözleşmelerinin adaletli ve etkili uygulamalarında denetleyici kurum ve mahkemelerin rolü önemlidir. Bugün İslami Kurumlar, kurumsal yönetimin

kendilerine özgü bütün kritik noktalarını geliştirmelidirler. Özellikle, Şeriat komitesi/İDK'ya ilişkin bilgilere odaklanılmalı, iç denetim ve kontrol ile ilgili özel konular, müşteriler / yatırım hesabı sahipleri, yönetim komiteleri ve Şeriat uygunluk konuları hakkında detaylı bilgiler elde edinmelidirler (Sulaiman v.d, 2014).

2.2.1. Tevhid ve Şura'ya Dayalı Yaklaşım

Tüm İslam ekonomistleri veya Müslüman hukukçuları Tevhid konseptinin İslam ekonomisinin felsefi sütunlarından biri olduğu konusunda fikir birliğinde olmasına rağmen kurumsal yönetim konusunda Tevhid metodolojisi üzerine yeterince çalışma olmadığı görülmektedir. Choudhury ve Hoque (2004) Tevhidi temel İslami epistemolojisini geliştirdikleri kurumsal yönetim modelinde irdelemişlerdir.

İslam inancının temeli Tevhid olduğuna göre, kurumsal yönetimin çerçevesinin temeli de bu kavramdan çıkmaktadır (Hamid A. v.d, 2011). Tevhid kavramı ile ilgili olarak, vekilin (ajan) sorumluluğunu kurumsal yönetimin nihai hedefi olarak Şeriat maksadına bağlamak gerekir. Şeriat maksatları dinin, canın, malın, ırzın, neslin korunması demektir (Al-Ghazali 1937, Zulkifli Hassan 2008).

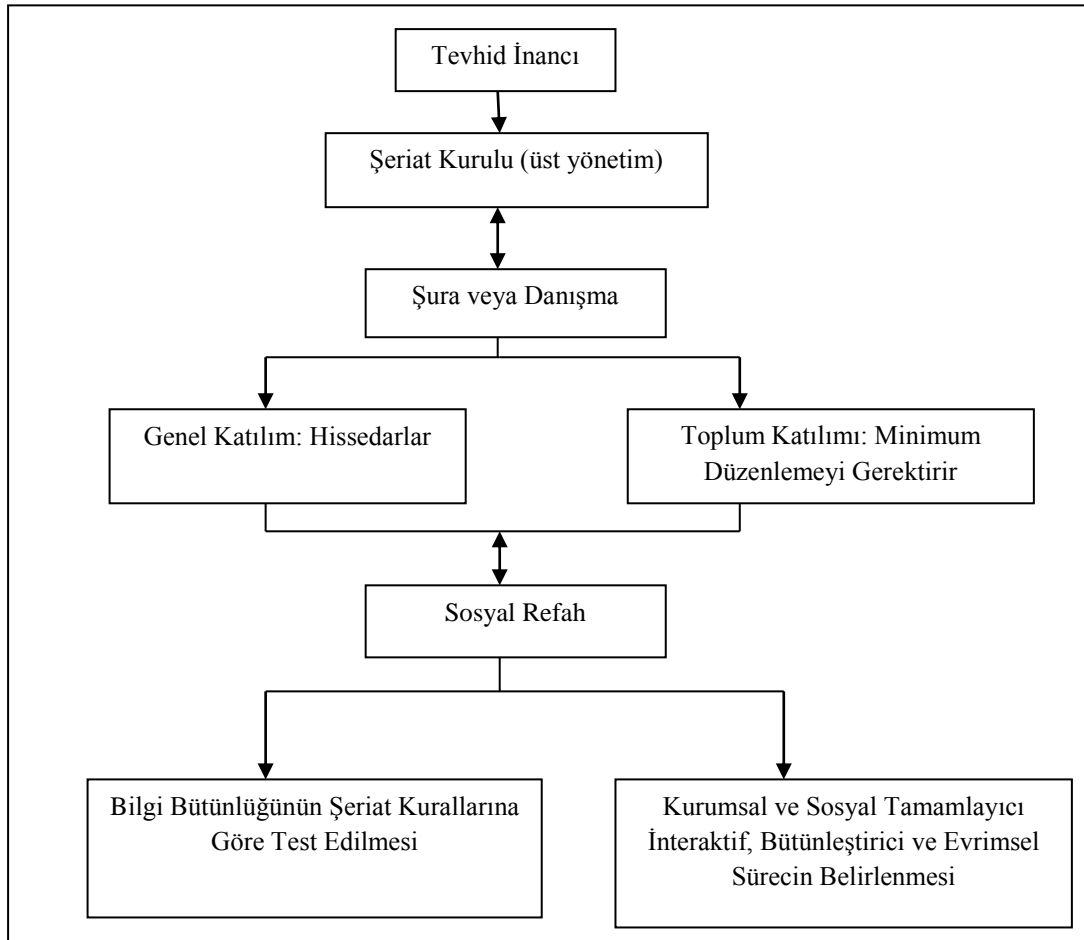
Allah (c.c.) Kur'an'da diyor ki: "Onlar ayaktayken, otururken ve yarıları üzerine yatarken Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler. Ve "Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın, Sen yücesin, bizi ateşin azabından koru" (3: 191).

Bu ayet Allah'ın yarattığı her şeyin bir amacı olduğunu ve de insanın yeryüzünde halife olarak yaratıldığını belirterek yönetimin temel ilkesini sağlamaktadır.

İslam inancına göre Allah (c.c.) insanları her zaman izlemektedir ve onların bütün yaptıklarından haberdardır. Allah her şeyi bildiğine göre ve insanlar O'na hesap vereceğine göre, Tevhid ilkesi kurumsal yönetim modelinin temeli olmalıdır. Çünkü şirketle ilişkisi olanlar Allah'a karşı da sorumludurlar, en azından bir kısmı bunun farkındadır.

Choudhury'e göre İslami şirket, prensip ve hissedarların sahip olduğu firma hisselerinin iştirak ve kar paylaşım oranları esasına dayalı olduğu, firmanın iç yönetimini kontrol eden hukuki ve organizasyonel yapılarla ilgilenen hukuki bir tüzel kişiliktir (2004).

İslami yönetim anlayışında bir takım prensip ve araçlar vardır: interaktif, bütüncül ve gelişimsel bir süreçle çevresel faktörlerle etkileşim için bilginin Tevhid birliği, adalet prensibi, kaynakların sosyal ve ekonomik aktivitelerde verimli kullanımı (Choudury ve Hoque, 2004). Tevhid ilkesi halifelik, emanet ve adalet yada eşitlik gibi önemli kavramları türetir. Paydaşlar Allah'ın halifeleri olarak Şura süreci ile adalet ilkesini sağlamakla görevlidirler.

Şekil 3: Tevhid ve Şura'ya Dayalı Kurumsal Yönetim Modeli

Şekil’de İslami kurumsal yönetim yaklaşımının kurumun fonksiyonel rollerinin Şeriat kurallarıyla işlediği *Tevhid* epistemolojik modelinde açıklandığı görülmektedir. Şura oluşumu, paydaşların devlet işlerine doğrudan ya da temsilcileri aracılığıyla en geniş düzeyde katılımını da sağlamaktadır. Bunun yanında, hissedarlar da aktif katılımcı olarak büyük bir rol oynamakta ve bilinçli paydaşlar karar verme sürecinde yalnızca kendi karlarını maksimize etmekten ziyade herkesin çıkarlarını gözetmektedirler. Toplumdaki diğer paydaşlar da herkesin çıkarlarını korumak ve sosyal iyileşmeyi canlandırmak adına üzerlerine düşeni yerine getirmelidirler. Tüm bu süreçler İslami kurumsal yönetimin adalet paylaşımı prensibini uygulama hedefine yöneliktir (Choudury ve Hoque, 2004: 85-88).

Chapra (2007) Şura uygulamasının bir seçenek değil bir mecburiyet olduğunu söylemektedir. Şura, bütün paydaşları kast ederek, bu uygulamanın var olması onların da hak ve çıkarların gözetilmesi demektir. İFK’da kurumsal yönetimin bu sürecine iki adet ana kurul dahildir: Şeriat kurulu ve Şura grubunun katılımcıları başka bir deyişle bütün paydaşlar. Şeriat kurulu şirketin bütün faaliyetlerinin Şeriat ilkelerine uygun bir şekilde yapılmasını sağlamaktadır.

Böylece *Tevhid* ve Şura’ya dayalı yaklaşım İFK’da kurumsal yönetimin epistemolojik temelini sağlamaktadır. Esas olan Allah’ın emirleri içinde hareket edip herkesin hakkını gözeterek toplum için maksimum refah sağlayarak şirketin varlığını sürdürmektir.

2.2.2. Paydaşlara Dayalı Yaklaşım

İslami Finansın en önemli paydaşı İslam dinidir. İqbal ve Mirakhor çalışmalarında İslami iktisat sisteminde yönetim modelinin ‘paydaş odaklı’ bir model olduğunu belirtmektedirler. Bu modelde sistem yada şirket düzeyinde yönetim yapısı ve süreç, şirketin faaliyetleri sonucunda herhangi bir riske maruz kalan paydaşların haklarını korumaktadır (2004). Genel kabul görmüş tanımlamaya göre paydaşlar; tüketici, tedarikçi, tamamlayıcı hizmet ve ürünlerin satıcıları, distribütör ve işçileri kapsamaktadır. Sektöre ve firmanın büyüklüğüne göre bu tanımlama değişebilmektedir.

Paydaşların rolüne İslami bakış göz önüne alındığında, mülkiyet hakları ve sözleşmelerle ilgili İslami ekonomik sistemin iki temel kavramı birey ve toplumun devletin ekonomik ve sosyal davranışlarını yönettiği belirlenmiştir (İqbal ve Mirakhor, 2004) .

Bu ilkeler firmalar gibi tüzel kişiler de dahil olmak üzere, ekonomik birimlerin objektif fonksiyonunu belirlemektedir. İslami ekonomik sistemde bir firmanın amacı kimsenin mülkiyet hakkını ihlal etmeden işlem maliyetlerini minimize ederek yatırımcılara daha yüksek kar ve getiri sağlamaktır.

İslam'da hakların tanımı ve koruması sadece insanlar ile kısıtlı değildir, aynı şekilde bütün canlıları ve çevreyi kapsamaktadır. Bu haklar insanların mesul olacakları sorumluluklarla çevrelenmiştir.

Başkalarının haklarını tanımanın ve bu haklarla ilgili sorumlulukların yerine getirmenin önemi Peygamber Efendimizin (sav) hadisinde her hak sahibine hakkının verilmesinin gerektiği şeklinde telkin edilmektedir (Tirmizi, Zühd 64).

İslam'ın hak kavramını ve tanımını konvansiyonel sistemlerden ayıran belirli özellikler kısaca şunlardır (İqbal ve Mirakhor, 2004):

- İslam'da mülkiyet hakkı kavramı farklıdır, yani bireyler mülkün vekilleri, Allah (cc) ise gerçek sahibidir. İnsan mülk edinirken ve mülkünde tasarrufta bulunurken İslam hukukunun kayıtlarına riayet etmelidir.
- İslam'da bireyin özel mülkiyet hakları toplum ve devlet haklarını korumak için tasarlanmış kurallara tabidir.
- Her birey, grup, topluluk, toplum ve devlet paydaş olup hakları sosyal düzen ve ekonomik kalkınmayı teşvik amacıyla İslam hukuku tarafından verilmekte ve korunmaktadır.

Paydaşlar yaklaşımına dayanarak, Chapra ve Ahmed (2002) kurumsal yönetim üzerinde yaptıkları araştırmalarında bütün paydaşların, pay sahibi olsun yada olmasın, haklarının korunma fikrini vurgulamaktadırlar. Onların bu görüşü İqbal ve Mirakhor modelini desteklemektedir. Onların ana argümanları İslam hukukunun iki temel kavramına dayanmaktadır: mülkiyet hakkı ilkesi ve şahısların, toplumun ve devletin ekonomik ve sosyal davranışlarını yöneten sözleşmelere bağlılıktır.

Bu iki ilke İslami kurumsal yönetimi paydaş odaklı model olarak sınıflandırma fikrine güçlü gerekçe sağlamaktadır. Buna ilave olarak, Nienhaus (2003) İslami kurumsal yönetimin değer odaklı olması ve bütün paydaşlar için adalet ve eşitlik ilkesini teşvik etmesi gerektiğini belirtmektedir. Paydaşlar modeline dayanan İslami kurumsal yönetim Şariat ilkelerinin iki temel kavramıyla kuşatılmıştır: mülkiyet hakkı ve sözleşme çerçevesidir.

Kur'an'ın çeşitli ayetlerinde mülkiyet hakları zikredilmekte ve bunlardan birinde: “Allah'a ve Resulüne iman edin ve sizi üzerine vekiller (tasarruf sahipleri) kıldığı şeylerden (Allah yolunda) sarf edin” (Hadid Suresi, 57:7) buyurmaktadır. Bu ayet mülkiyet sahipliği prensibine işaret etmektedir. “Müslüman, insanların elinden ve dilinden emin olduğu kimsedir” (Tirmizi, İman,12; Nesai, İman, 8).

Hissedarlar adına hareket eden yönetim kurulu iş faaliyetlerini izleme ve denetleme, yöneticiler ise sadece hissedarlar için değil bütün paydaşlar için emanet olarak şirketi yönetme gibi mutemet görevlere sahiptirler. Çalışanlar, müşteriler ve mevduat sahipleri gibi diğer paydaşlar sözleşme yükümlülüklerini yerine getirme görevlerine sahiptirler. Ayrıca devletin de paydaş olarak düzenleyici çerçevenin oluşturulmasını ve uygulanmasını sağlaması gerekmektedir. Hamid vd. çalışmalarında, bu modellerin farklılıklarını özetlemekte ve dört grupta sınıflandırmaktadır: epistemoloji, kurumsal amaç, yönetimin doğası, yönetim kurulu ve sermayeye dayalı mülkiyet yapısı. Bu araştırmaya göre İslami şirketler ve diğerlerindeki kurumsal yönetimin yapı ve ilkeleri arasında çeşitli farklılıklar mevcuttur. Bütün bu ilkeler Kur'an ve Sünnete dayanan Şariat kurallarından oluşturulup İslami şirketlerin hem pazar odaklı olmasını hem de toplumsal adalet ilkesini korumasını sağlamaktadır. Mülkiyet hakkı açısından İslam, mülkiyetin tek sahibinin Allah olduğunu beyan etmektedir. Buna göre bir malın kullanım ve yönetimi Şariat kurallarına göre olmalıdır. Aynı şekilde İslami kurumsal yönetim yaklaşımı Tevhid modeline dayandığından şirket içindeki fonksiyonel rollerin Şariat kurallarına göre yerine getirilmektedir.

Chapra (2007), İqbal'in argümanı üzerine yaptığı eleştiride paydaşlar modelini savunan ve paydaşların haklarını onaylayan argümanların çoğunda bu hakların nasıl korunacağını gösterilmediğini açıklamaktadır.

Davranış kurallarına uymanın paydaş haklarının içselleştirilmesini garanti altına alacağı argümanının gerçekleştirilmesi zor görünmektedir. Chapra'ya (2007) göre İslami normlar, İslam toplumunun klasik periyodunda özümsemiştir ve günümüz toplumunda uygulanmamaktadır. Bu bağlamda, iyi işleyen rekabetçi piyasalar ve paydaşları koruyan uygun hukuki çerçeve gibi paydaş haklarının özümsemişine yönelik başka faktörlere de ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir. Bir başka tartışılmalı konu ise sadece İslami hükümetlerin aracılığıyla bir kurumsal yönetim sisteminin dizayn edilmesi işidir. Uygun kurumsal yönetim yapısını belirtmek için kurallar ve mevzuatın düzenlenmesi İslami idarenin görevidir. Bu görüş, İslami idarenin uygun bir tanımı ya da Müslümanların azınlık olduğu ülkelerde kurumsal yönetim yapısının nasıl dizayn edileceği gibi sorular doğurmaktadır.

Uygulamada birçok İslami kurum, paydaş modelinden ziyade hissedar modelini uygulamaktadır. Dolayısıyla araştırmacılar ve akademisyenler İslami kurumsal yönetimin teorik temellerini belirlemenin yanında, gerçek kurumsal yönetim uygulamasına dair deneysel sonuçlar ve vaka analizleriyle desteklemelidir.

Yatırımcı-yönetici sözleşme ve ilişkiye odaklı kurumsal yönetim yapısı, genellikle kurumsal yönetim 'hissedar modeli' olarak adlandırılmaktadır. Bu modelin belirgin özellikleri; kontrolün hissedarların elinde olması, yöneticilerin ancak hissedarların çıkarlarına hizmet etmesi ve firma amacının hissedarların sermaye maksimizasyonu olmasıdır (İqbal ve Mirakhor, 2004).

Ancak bugünkü şartlarda bir organizasyonun başarısını sürdürebilmesi için sadece hissedarların çıkarlarını düşünmek yetersiz kalmaktadır. Onun yerine daha kapsamlı bir vizyona sahip olmak ve etkileşim içinde oldukları bütün tarafların çıkarlarını önemsemek gerekmektedir.

Paydaş odaklı yönetim sisteminin kuramcıları hissedar modelinin önerilerini kabul etmemekle beraber üç öneride bulunmaktadır: (1) tüm paydaşlar onları etkileyen kurumsal kararlarda katılma hakkına sahip olmalı, 2) yöneticiler tüm paydaş grupların çıkarları doğrultusunda hareket etmeli (3) firmanın hedefi sadece hissedarların değil bütün paydaşların çıkarlarını artırma olmalıdır (İqbal ve Mirakhor, 2004). Son olarak, İslami ekonomik sistemde paydaşların haklarının dahil edilmesi ve tanınması (veya reddi) tek başına ahlaki temellere dayanmayıp aynı

anda adil ve dengeli ekonomik ve sosyal sistemi inşa etme amacını taşıyan prensiplerden türetilen kural ve kanunlara dayanmaktadır.

2.3. İslami Danışma Kurulları

2.3.1. İslami Danışma Kurulunun Tarihsel Gelişimi

İslami finans uygulamalarının başlangıcında Şeriat konuları üzerinde tavsiye, denetim ve gözlem yapan özel bir birim olmamıştır. İlk modern İslam Bankaları (Mit Ghamr 1963, Mısır'da Nasser Halk Bankası 1972) iç kurumsal yönetim sisteminin bir parçası olarak Şeriat birimi oluşturmamıştır (Grassa, 2013).

1975'te Dubai İslam Bankanın ve İslam Kalkınma Bankanın kuruluşlarında ikisinin de daimi Şeriat birimi olmamıştır. Faaliyetlerine ilişkin Şeriat konularını çözmek için çeşitli bilim adamlarıyla bağlantı kurmuşlardı. Bu bilim adamları faaliyetlere, işlemlere, ürün ve hizmetlere ilişkin danışmanlık ve bazı spesifik işlem ve meselelere dair fetvalar vermişlerdir.

Genel olarak bankaların faaliyetlerinin İslami Şeriatın fazla saptmadığı söylenebilir. 1985 yılında OIC Fıkıh akademisi bu tarihten iki yıl önce sunulan bir takım sorulara cevaben mevcut politikalarından bazılarını şeriat kurallarına uygun hale getirmeye yönelik revize etmiştir. Bu uygulamalar, 1997 yılında yaşanan bir finansal skandalın ardından Dubai İslam Bankası yönetiminde büyük çaplı bir değişikliğe gidinceye kadar aynı kalmıştır. Oluşturulan yeni banka yönetimi 1999 yılında ilk kez bir şeriat danışma komitesi kurmuştur. Öte yandan İslam Kalkınma Bankası 2003 yılına kadar bir Şeriat Kurulu oluşturmamıştır.

Bir içsel Şeriat yönetim yapısına ilişkin ilk oluşum 1976 yılında Mısır Faisal İslam Bankası'nın kurulmasıyla birlikte İslami finans kurumları bünyelerinde Şeriat Denetim Kurul oluşturmaya başlamışlardır. Banka, şeriat gerekçesiyle bünyesinde dini bir kurul oluşturan ilk finansal kurum olmuştur. Kurul, Mısır'dan *fıkıh el-muamalat*'in seçilmiş akademisyenlerini barındırmaktaydı. Bu uygulama daha sonraları 1978'de Ürdün İslam Bankası ve Sudan Faisal İslam Bankası, 1979'da Kuveyt Finans ve 1983'te Malezya Berhad İslam Bankası tarafından takip edilmiştir.

Dolayısıyla, İslami finans endüstrisinin gelişmesi ünlü şeriat akademisyenlerinin içsel şeriat kurullarında yer almalarıyla eşzamanlı gerçekleşmiştir.

İslami Finans Kurumlarında Şeriat Yönetim konseptini güçlendirmek için Uluslararası İslami Bankalar Birliği (1999'da İslami Bankalar ve Finans Kurumları Genel Konseyi adını almıştır) şeriat kurulunu oluşturmuştur. Bu sırada, İslam Fıkıh Akademisi Konseyi olarak bilinen İslam Konferansı Örgütü üyesi ülkeler, İslami finansal işlemleri de içeren konularda fetva yayınlama gücüne sahipti.

1999'da İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetleme Organizasyonu (AAOIFI) SSB'ye ilişkin İslami Finans kurumları için atama, kompozisyon ve raporlamaya dair ilk Şeriat yönetim standardını (Standart 1) yayınlamış ve uygulamaya koymuştur. Bugüne kadar AAOIFI İFK'da kurumsal yönetim için yedi yönetim standardından oluşan kapsamlı bir çerçeve hazırlamıştır. Bu standartlar farklı alanları kapsamaktadır:

1. Şeriat kurulunun kompozisyonu, atanması ve raporlama,
2. Şeriat yorumu,
3. İç Şeriat yorumu,
4. Denetim ve yönetim komitesi,
5. Şeriat Denetim Kurulunun bağımsızlığı,
6. İFK için yönetim ilkelerinin açıklanması,
7. Kurumsal sosyal sorumluluk, bilgilendirme ve davranış kodu.

2006'da İslami Finans Hizmetler Kurulu (İFSB) İFK'lar için ilk kurumsal yönetim standardını yayınlamıştır (İFSB3). Standart sadece İslami Finans Hizmetleri sunan (İslami sigortacılık ve İslami Yatırım Fonları hariç) kurumlar için Kurumsal Yönetimin temel ilkelerini kapsamaktadır. Bu kılavuz dört konuyu ele almaktadır: İFK için genel yönetim yaklaşımı, yatırım hesap sahiplerinin hakları, İslami Şeriat ilkelerine uyum, yatırım hesaplarına ilişkin finansal raporlamanın şeffaflığı.

Dünyada İFK'larda Şeriat yönetiminin çeşitli uygulamalarından dolayı daha yüksek standarda ihtiyaç duyulmuştur. Bu yüzden Aralık 2009'da İFSB üçüncü kurumsal yönetim standardını yayınlamıştır (İFSB10). Bu standart Şeriat yönetim sisteminin temel ilkelerini ve Şeriat kurulunun nitelik, rol ve sorumlulukları gibi konuları kapsamaktadır. İslami Finansın daha sağlıklı ve hızlı gelişmesi için bu standardın herkes yada çoğunluk tarafından kabul edilmesi gerekmektedir.

Faize dayalı finansal işlemlere bir alternatif olarak ilk İslami bankalara zemin hazırlayan, din alimlerinin ve İslam hukukçularının Şeriatın hükümlerini uygulamadaki yetenekleriydi. İslam hukuku camiasından alimler ve entellektüeller; girişimciler, işadamları ve diğerleriyle birlikte çalışarak Batı'nın faiz odaklı finans mekanizmasından farklı bir mekanizma oluşturmuşlardır.

Bu alternatif finans mekanizmasının geliştirme faaliyetleri sürecin başından itibaren aralıksız sürmüştür. Risk ve kar paylaşımı esasına dayalı İslami finansın metot ve araçları, Şeriat tarafından tanımlanan ekonomik ilişkiler modeli içinde sürekli bir adaptasyon gerektirmektedir.

Mudaraba, muşaraka ve murabaha gibi İslami bankalar tarafından kullanılan mevcut finansal işlem şekilleri din alimleri ve hukukçularının geçmişteki düşünceleriyle doğmuştur. Ekonominin İslami çerçevesinin tanımı değişmemekle birlikte İslami bankaların sürdürülebilirlikleri açısından gereken finansal araç türleri din alimlerinin sürekli müdahil olmalarını gerektirmektedir.

İslami bankalar ve finansörlerinin ideal çalışma yöntemi girişimcilerle kar ve zarar paylaşımı esasına dayalı ortaklıklar kurma şeklindedir. Bu şekilde kar, banka, girişimci ve mevduat sahibi arasında anlaşma ile paylaşıldığından faiz esaslı işlemlerdeki adaletsizliği önlemektedir.

İslami bankaların tamamen Şeriate göre faaliyet gösterebilmeleri için faizsiz İslami ekonomik sistemin devlet tarafından tanınması gerekmektedir. Bu arada Şeriat Denetleme Kurulları, İslami bankaların mevcut geleneksel bankacılık sisteminde faiz almadan var olabilmelerini sağlayan iki aracı kullanmalarına müsaade etmiştir. Bu araçlar, maliyet-artı satışlar (müşterinin ihtiyaç duyduğu bir varlığı bankanın alıp kendisine taksitler halinde bir kar karşılığında satması durumu) ve finansal kiralamaadır.

Burada belirtilmesi gereken ilk nokta, maliyet-artı ve finansal kiralamanın gerçek amaçlarına ancak şeriatın gereklilikleri tam olarak gözetildiğinde hizmet edebileceği gerçeğidir. Dolayısıyla sadece geleneksel işlemlere farklı isimler vermeden ibaret olmamalıdır. Maliyet-artı satış işlemlerinde finansörün kanuni sahip olduğu ve bunun gereği olarak tüm risk, sorumluluk ve getirileri üstlendiği kesin bir periyodun olması gerekmektedir. Bundan sonra malın alıcıya gerçek satıcısı konumundadır ve satıştan kar elde etme hakkı vardır.

İkinci olarak, bu iki tip işlem ideal İslami yöntemler olarak görülmemelidir. İslami bankaların hedefi mudaraba ve muşaraka gibi kar ve zarar paylaşımı yöntemlerine yönelmektir.

Bu iki araç, geleneksel bankaların kullandığı faiz esaslı araçlara benzedikleri ve bankacılık sistemine gerçek bir farklılık getirmediği gerekçesiyle eleştirilmektedirler. Öte yandan kullanımlarında finansör için bir risk unsuru taşımaktadırlar ve bunları Şeriat açısından kabul edilebilir kılan bu unsurdur. Zira Kur'an'da, "Allah ticareti helal kılmış ve tefeciliği yasaklamıştır" (2:275) ifadesi yer almaktadır ve hem maliyet-artı satış hem de finansal kiralama ticaret şekilleridir.

Ticareti kar elde etmenin kabul edilebilir bir yolu yapan içerdiği risk unsurudur. Öte yandan sabit faiz banka için risk taşımadığından para kazanma yolu olarak İslami ilkelere aykırıdır. Zira tüm riski girişimci taşımakta ve yine de borcunu ödemek zorundadır.

2.3.2. Kavramsal Çerçeve

Faaliyetlerin İslam Hukukuna uygun bir şekilde yapılmasını sağlayan Kurul ülkeye göre çeşitli isimlerle zikredilmektedir. Bunlardan yaygın olanlar: Şeriat kurulu, Şeriat komitesi, İslami denetim ve dayanışma kuruludur. Bu çalışmada İslami Danışma Kurulu (İDK) adı ile kullanılması uygun görülmüştür.

İslami finansal kuruluşlar bankacılık sektörünün bir alt kümesi olmasına rağmen faaliyet açısından farklı dinamikleri ve de taraflar arasında farklı bir ilişki yapısı ortaya koymaktadır (Safieddine, 2009). Katılım bankacılığında kurumsal yönetime olan bakış açısı geleneksel bankacılıktan farklıdır. Bunun nedeni ise kurumun farklı ilkelere uyması -Kur'an-ı Kerim ilkeleri- ve de Müslüman toplumun beklentilerini karşılamak üzere İslam fikhının kabul edilebilir finansman araçları sağlamasıdır. Kar-zarar paylaşım yöntemleri farklı bir ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Geleneksel bankaların borçlu ve borç veren rollerinin aksine katılım bankaları fonları doğrudan yatırımlarda kullanırken bir tarafta mevduat sahipleriyle öbür tarafta ise girişimcilerle ortaklık kurmaktadır.

Bu finansal düzenlemeler farklı hissedar ilişkileri ve bunun doğal sonucu olarak da farklı yönetim yapıları ortaya koymaktadır. Bu düzenlemelere göre mevduat sahipleri yatırım ve iştiraklerde doğrudan mali hisseye sahiptirler. Safieddine'e göre, İslami Finansal Kuruluşlarda vekalet yapıları ve ilişkileri konvansiyonel kurumlardan daha karmaşık olduğu için özel bir analizi hak etmektedir. Mudaraba ve muşaraka, fıkıh literatüründe mutemet sözleşmeler olarak geçmektedirler ve kusursuz adalet ve dürüstlük kesin zorunluluk sayılmaktadır. Bu nedenle konvansiyonel yönetim yapılarında hissedarların çıkarlarını korumayı amaçlayan yönetim mekanizmaları İFK için yetersiz kalabilmektedir. Bundan dolayı, katılım bankaları yönetimde ek bir katmana tabiidir. Yani, İslami Danışma Kurulu, İslami Finansal Kurumların faaliyetlerini Şeriat kurallarına uygun bir şekilde yapmalarını ve *maqāşid al-shari'ah* (Şeriat maksatları) amacına ulaşmalarına yardım eden bir iç mekanizma olarak tanımlanmaktadır (Grassa, 2010).

İslami Danışma Kurulunun önemi bütün araştırmacılar ve uluslararası organizasyonlar tarafından vurgulanmaktadır. İslami Danışma Kurulu iki nedenden dolayı çok önemlidir (Suleiman, 2000). Birincisi, Katılım Bankaları ile iş yapanlar bu bankaların İslam fikhına uygun bir şekilde hareket ettiklerinden emin olmak istemektedirler. Kurul, banka yönetiminin İslami ilkeleri ihlal ettiğini raporladığı takdirde banka birçok yatırımcıyı ve müşteri güvenini kaybetmektedir. İkincisi ise İslam ahlakı Müslümanları etik dışı davranışlardan alıkoymakta, böylece teşvik konularından kaynaklanan işlem maliyetleri en aza indirmektedir. Yapılan araştırmalar Bahreyn İslami Bankalarına para yatıranların %86'sı ve Sudan İslami Bankalarına para yatıranların %95'inin bankaların İslami hukuka uymaması durumunda paralarını çekeceklerini göstermiştir (Chapra ve Ahmed, 2002). Bu da İslami Denetim Kurulunun varlığı ve faaliyetlerinin etkinliğinin önemini bir daha göstermektedir. Şeriat yönetimi İslami Finans sistemine ait özgün bir karakteristik olarak, her İFK'nın bir iç Şeriat sistemi kurması zaruridir. Bu iç yapı, basit olarak Şeriat Danışma Kurulu ya da Denetim Kurulu ve İç Şeriat İnceleme Biriminden oluşan İç Şeriat Sistemi olabilmektedir (Hassan, 2010).

Harbhajan Singh (2008) muazzam büyümeye rağmen İslami finasta paydaşların güven yönetiminde şüphelerinin görüldüğünü belirtmektedir. Bu, doğrudan zayıf Şeriat yönetiminden kaynaklanmaktadır.

Kamu güveni sektörün daha hızlı ilerlemesi için çok önemlidir. Malezya'daki Şeriat yönetim çerçevesine dayanarak, Şeriat komitesinin ve denetim kurulunun fonksiyonları Şeriata uyumluluğu sağlama açısından en kritik alanlar olarak sayılmaktadır (Abdul Aziz, 2013).

Grassa (2010) çalışmasının amacı İslami Finansal kurumlarda Şeriat yönetim sistemini ve daha iyi bir sistem kurmanın sorun ve zorluklarını araştırmaktır. Etkili Şeriat yönetimi, İslami finansal sektörün güvenilirliğini güçlendirmek için çok önemlidir.

Ayrıca İDK; bağımsızlık, kurumun özel bilgilerini saklamada güven eksikliği, hem Şeriat hem de finansal uzman eksikliği ve de kararlar arasındaki tutarsızlık gibi zorluklarla karşılaşmaktadır.

Asri ve Fahmi (2004) Şura denilen bir yönetim yapısını önermektedirler, bu yapı hissedar, alacaklılar, kamu, yönetim kurulu ve İDK'nın temsilcilerinden oluşmaktadır. Chapra (2007), etkin kurumsal yönetim olmadan İslami bankaların hızla güçlenmesi ve büyümesinin mümkün olmayacağını ileri sürmektedir. Gerçekten, bazı İslami bankaların başarısızlıkları; yönetim kurulunun çözülmesi, denetleme yetersizlikleri, azınlık hisse sahiplerinin haklarının dikkate alınmaması, aşırı risk alımları gibi yönetim zayıflıklarına verilebilir (Graisand ve Pellegrini, 2006a).

Lewis (2005) İslami Kurumsal Yönetimin doğasında iki yönün olduğunu iddia etmektedir. Birinci yönü olan Şeriat, etik ve sosyal konularda dahil olmak üzere insan hayatının tüm yönlerini yapılandırmaktadır. İkincisi ise İslam ekonomisinin özellikleri ve finansal ilkelerdir.

Sulaiman vd. çalışmalarında kurumsal yönetimin standartları ve yönergelerini geliştirmenin yeterli olmadığını, aslında İFK'nın bu yönergeleri ne ölçüde uyguladıklarını tespit etmenin gerekli olduğunu vurgulamaktadır.

Sulaiman vd. göre İFK'ların kurumsal yönetimi aşağıdaki maddeleri içermelidir:

- Yatırım hesabı sahiplerin çıkarlarını korumak
- Şeriata uygunluk
- Mudarebe ve müşareke sözleşmelerin kontrolü ve risk yönetimi

- Yönetim kurulu ve üst düzey yönetimin mütevellî sorumluluklarını içeren kapsamlı bir Kurumsal Yönetim çerçevesinin hazırlanmasıdır.

İslami finans kurumunun bunların hepsine odaklanması İslami finans endüstrisine güven ve itimadın artırmasını sağlayacaktır (Iqbal ve Greuning, 2008).

2.3.3. İslami Danışma Kurulunun Fonksiyonları

İslam bütüncül bir yaşam şeklidir. Sahip olduğu kurallar sistemi; sosyal, ekonomik, politik ve kültürel hayatı kapsamaktadır. Dolayısıyla İslami bankalar, İslam'a dair artan ilginin doğrudan bir sonucudur.

Tüm İslam hukukunun temel kaynağı, Şeriat olarak bilinen Kur'an ve Sünnettir. Dolayısıyla İslam ekonomisi ve bankacılığın liderlerinin içsel sistemleri ve süreçlerinin uyumluluğunu sağlarken başvurduğu kişiler öncelikle Kur'an alimleridir.

Şeriat yönetimi Şeriata uyma amacıyla Şeriat kurulunun kontrol ettiği ve yönlendirdiği bir sistemdir. Şeriat kurulu İFK'nın faaliyetlerini yönlendirme, yorumlama ve denetleme görevleri emanet edilmiş, yönetimin bağımsız bir yapısıdır. İslami Danışma Kurulları gerek mevcut gerekse yeni finansal araçlar konusunda değerlendirmeler yapmanın yanında iç denetçiler aracılığıyla uygulamada belirlenen ilkelere uyulup uyulmadığını da denetlerler (Pehlivanlı, 2011).

Uluslararası Fıkıh Akademisi Konseyi İDK'yı 177(19/3) no'lu İslami bankaların faaliyetlerini düzenleyen kararda tanımlandığı şekliyle; "özellikle fıkıh alanında olmak üzere İslami konularda, yetkinlik sahibi, en az üç akademisyenden oluşan ve hüküm verme kabiliyetine sahip, İFK'ların tüm işlemlerinin şeriata uygun olduğunu doğrulamak için gözden geçirilmesi gerekenleri gözden geçirmek ve kararlarını kamuya duyurmak için faaliyet gösteren ve kararları İFK tarafından onanan bir gruptur".

Kurumun iç denetim yapısının bir parçası olarak bu kurul, kurumların müşteriler, ortaklar ve paydaşlar nezdinde kredibilitelerini artırmakta ve İslami kimliklerini desteklemektedir. İDK iki sebeple çok önemlidir. Öncelikle bir İslami bankayla işlem yapanlar kurumun İslam hukuku çerçevesinde işlem yaptığından

emin olmak isterler. Gerçekten, bu kurul banka yönetiminin şeriat kurallarını ihlal ettiğini raporladığı takdirde İslami banka hızlı bir şekilde yatırımcı ve müşterilerinin güveni kaybedecektir. İkinci olarak, bazı akademisyenler İslami prensiplere sıkı bağlılığın özendirme noktasında problem teşkil edeceğini tartışmaktadır. Gerçekte İslam, asimetrik bilgiden ve ahlaki problemden kaynaklanan verimsizliği azaltan bir teşvik mekanizmasına sahiptir (Suleiman, 2000).

Bir İslami bankanın danışma kurulu (dini kurul), şeriata uygunluğu denetleme amacıyla bankanın günlük çalışmasına bakar ve ayrıca çeşitli yeni işlem tekliflerinin şeriata uyumlu olup olmadığına karar verir. Bir İslami bankanın faaliyetlerinin günümüz finansal bilgi ve teknoloji dünyasına nasıl entegre olacağı konusunda yapıcı tavsiyelerde bulunur. İslami bankaların uygulamalarına istikrar getirmek dünyadaki faizsiz bankacılığın ilerlemesine önemli katkı sağlayacaktır.

Tercihen Şeriat Kurulu üyelerinin, İslami bankanın içerisinde faaliyet gösterdikleri hukuk sistemi hakkında da bir miktar bilgi sahibi olmaları beklenmektedir. Dini kurullar, kazançlarının Şeriata göre meşru olduğunu teyit etmek suretiyle hem yatırımcıları korumakta, hem de faaliyetlerini günümüz finans dünyasına adapte etmelerine yardımcı olmak suretiyle yönetime yardımcı olmaktadır. Bu ikinci rolleri bağlamında, gerek belirli yatırım önerileri hakkında fetva vererek, gerekse uyarıcı tavsiyelerde bulunarak kurum için değişmez bir esas durumundadırlar.

Kimilerince denetleme kurullarının belirli faaliyet türlerini yasaklayan yasaklayıcı bir rolü olduğu düşünülse de aslında yardım ve katkı görevi yürütmektedirler. Şeriat kendisini Müslümanın neler yapmaması gerektiğiyle sınırlandırmadığı gibi, İslami bankaların danışma kurulları da yasaklayıcı rolden ziyade İslam'ın tüm yönlerine saygı duyarken yenilikçilik konusunda önemli bir rol oynamaktadırlar.

Şeriat kurulu İslami Finansal Kurumlarda denetim ve danışma gibi iki rolü üstlenmektedir. Kurumsal yönetimin en önemli ögesi olarak bu kurul tavsiye ve fikirlerle günlük uygulamalar ve faaliyetlerde etkili olmaktadır.

Bugün, İslami Finansal sektörün hızla büyümesiyle Şeriat kurulları yeni sorunlar ve zorluklarla karşılaşmaktadırlar, özellikle bazı bölgelerde Şeriat denetim ve yönetim düzenlenmemiş ise bu zorlukların boyutu artmaktadır. Açık ve kapsamlı

bir Şeriat yönetim çerçevesinin yokluğu bu ülkelerde Şeriat kurulların yaptığı denetimin etkinliği hakkında kaygı uyandırmaktadır. Bu nedenle kapsamlı Şeriat yönetim çerçevesinin geliştirilmesi eskisinden daha önemlidir.

Birçok araştırmaya göre Şeriat Danışma Kurulu bir entellektüel sermaye olarak yönetim kuruluna değer katmakta ve İslami bankanın performansını etkilemektedir (Nathan ve Ribieri, 2007). İslami finansal kurumlar kurumsal yönetimin en iyi uygulamalarına bağlı kalmak durumdadırlar ancak bunun dışında dini kurullar şeklinde bir başka denetlemeye daha tabidirler. Dini kurullar denetlemenin yanında danışmanlık fonksiyonuna da sahiptir. Bu kurullardaki Şeriat alimleri büyük sorumluluk taşıdıklarından dolayı yüksek seviyeli alimlerin bu kurullara atanmaları çok önemlidir.

Bir İslami finansal kurum, daha önce dini kurullardan onayı alınmamış hiçbir yatırım veya faaliyetin yapılmamasını garanti altına alacak iş süreçleri oluşturmak zorundadır. Yönetim aynı zamanda kurum tarafından gerçekleştirilen yatırımların ve faaliyetlerin dini kurullar tarafından daha önce onaylanmış bulunan şekilde yapıldığını bu kurullara periyodik olarak raporlama ve belgelendirmekle yükümlüdür.

İslami ilkelere uygun ürün ve hizmetler sunan İslami finans kurumları, bağımsız bir Şeriat Danışma Kurulu gibi hareket eden ve modern işletme, finans, ekonomi bilgisinin yanında İslam hukukunda uzman olan en az üç şeriat aliminden oluşan bir dini kurul tarafından idare edilmek durumundadır. Öncelikle bankacılık faaliyetlerinin ve sunulan diğer ürün ve hizmetlerin şeriat ilkeleriyle uyumlu olduğunun onayını vermekte, ardından da finansal kurumun faaliyetlerinin bu ilkelere uyumlu olarak gerçekleştiğini teyit etmekle sorumludurlar. Şeriat denetleme kurulunun, bağımsız olarak şeriat uyumluluk sertifikası yayınlaması gerekmektedir.

Şeriat denetleme kurulu tarafından şeriatın günlük uygulamalarının iki boyutu vardır. Birincisi, her geçen gün karmaşıklaşan ve gelişen modern finans dünyası, yeni ürünlerin veya işlemlerin şeriata uygun olup olmadığını cevaplandırmalarını gerektirmektedir. İkinci olarak, finansal kurumun şeriata uygun hareket etmesini garanti altına almak için faaliyetlerini gözden geçirme şeklinde geniş bir boyutta soruşturma rolü vardır.

Birden fazla alim tarafından verilen ortak karar konsepti özellikle önem taşır. Şeriat denetleme kurulu, alınan kararların tek taraflı olmaması ve zorlu finans konularının belli sayıda yetkin insan tarafından gerekli özenle gözden geçirilmesini sağlayacak şekilde işlemektedir.

İslam akademisyeni Yusuf Talal DeLorenzo bir finansal ürün veya hizmetin, yetkin bir şeriat denetleme kurulu tarafından şeriate uygunluğu onaylanıncaya kadar ilgili ürünün güvenilirliğinin şüpheli olacağını belirtmektedir. Bu durumda ürünün şeriat ilke ve kurallarına uygun olup olmadığını belirleme yatırımcı veya müşterinin kendi sorumluluğu olacaktır.

İslami bankaların faaliyetlerini denetleme bu kurulların görevidir. Bu noktada bazıları finansman yöntemleri için model sözleşmeleri hazırlamışlardır ve bankalar tüm işlemlerinde bu yöntemleri takip etmekle yükümlüdürler.

Bu yöntemlerden herhangi birini uygularken zorluklar olduğu durumda, banka yönetiminin problemi, konuyu inceleyip karar verecek ve fetva yayınlayacak Danışma Kurulu'nun dikkatine sunması beklenmektedir. Günümüzde İslami bankaların güncel problemlerinin birçoğunu kapsayan bu şekilde çok sayıda fetva mevcuttur.

Günümüz problemlerinin klasik İslami finans hukukunun temel kaynaklarında yer almamasından dolayı bu problemlerle uğraşmak denetleme kurullarının yenilikçi düşüncelerini gerektirmiştir. Bu durum, kurul üyelerinin İslam ilminin farklı alanlarında uzmanlaşmış olmaları nedeniyle bazen görüş ayrılıklarına sebep olmaktadır. Bu farklılıklar müzakere yoluyla veya gerekirse daha fazla araştırmaya yönelmek suretiyle çözümlenmektedir. Bu süreç, hukuk alanında değerli katkıların ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

İslami Danışma Kurulların işlevleri genel olarak aşağıdaki gibidir (Siagh, 2002):

- Yapılan işlemleri, anlaşmaları, süreçleri sık izlemek ve kontrol etmek
- Kurumun bilançosunu yılsonunda onaylamak ve faaliyetlerini raporlamak
- Bu dokümanların Şeriat kanunlarıyla uyumluluk derecesi hakkındaki görüşünü sunmak
- Yasaklanan işlemlerin gelirlerini tespit edip bir hayır kurumuna dağıtmak

- Banka tarafından sunulan kararlar, talimatlar ve fetvaların hazırlanmasına katılmak
- Yönetim davranışlarını etik yönden incelemek
- Araştırma ve çalışmalar yaparak zekat kaynaklarının doğru yerlere ulaştırmak
- Şeriat kurallarının ışığında zekat kaynağından yatırımlara yönlendirilebilecek oranları belirlemek
- Şeriat kontrol mekanizmalarının banka, şubeleri ve iştirakleri tarafından uygulanmasını sağlamak

Bu fonksiyonlar ülkeden ülkeye ve kurumlarda İDK'ya verilen yetkiye göre değişebilmektedir.

Tablo 3: İslami Finansal Kurumları Yönetim Organlarının Temel Rollerini

Yönetim Organı	Rolü
Yönetim kurulu	Genel strateji ve politikaları belirlemek ve onaylamak Kurumsal hedeflere doğru ilerlemeyi gözetmek Yönetimin hesap verebilirliğini sağlamak Hissedarlar ve yatırım mudilerinin haklarını korumak
Şeriat denetim kurulu	Şeriatla ilgili ilke ve kuralları belirlemek Tüm ürünlerin Şeriata uygun olduğuna dair açıklık sağlamak Şeriata uyumluluk açısından güven sağlamak için uyum ve hükümleri denetlemek
İç kontrol	Yönetim üzerinde gözetimi sağlamak Riskleri tanımlamak ve değerlendirmek Sorunları algılamak ve düzeltmek
İç denetim	Kurulun belirlediği politikaların yönetim tarafından uygulanmasını sağlamak
Dış denetim	Bilgilerin nitelik ve nicelik doğruluğunu sağlamak Mali tabloların standartlara uygunluğunu sağlamak Şeriat ilkelerini ihlal etmeden kar elde edilmesini sağlamak
Denetim komitesi(heyeti)	Finansal raporlamayı denetlemek İç ve dış denetçilerin gözetimini sağlamak
Atama komitesi	Yönetim kurulunun performansını değerlendirmek Kurul üyelerini değiştirmek
Tazminat komitesi	Üst yönetim ve kilit personelin tazminat politikalarını izlemek

Kaynak: Chapra and Ahmed (2002)

Yönetim kurulunun atanması konusunda Chapra (2007) üç önemli hususu tespit etmiştir. İlki, yönetim kurulu üyelerinin yüksek ahlaki bütünlüğe ve bankacılık sektöründe mesleki yeterliliğe sahip olma ihtiyacı ile ilgilidir. Bu nitelikler kurumlara karşı beklenen görevlerini yerine getirmelerinde yardımcı olacaklardır. İkincisi, kurul üyelerinin İslami bankacılığın Şeriat konularında uzman olmalarını

sağlamaktır. Sonuncusu ise kurul üyelerinin İFK faaliyetlerinin açıklanmasında yeterli şeffaflığı sağlamalarına dairdir.

Genel olarak İDK üyeleri İslami finans hukukunda (*fiqh al-mu'amalāt*) uzman olmalıdırlar. Fetva konularıyla ilgili daha iyi bir anlayış adına üyelerin Arapça bilmeleri ve hukuki metinlerle çalışabilme yeteneğine sahip olmaları gerekmektedir. Bunların yanında modern finans, piyasalar, ekonomi üzerine bilgi sahibi olmaları da gereklidir. Etkili bir kurulda uluslararası iş yapma uygulamalarını bilen üyeler de bulunmalıdır. Ancak Reuters (2010) verilerine göre uzman eksikliği söz konusudur ve bunun en bariz göstergesi en iyi 20 bilim adamının 621 kurulda hizmet veriyor olmasıdır.

İDK tarafından yayınlanan fetvaların Uluslararası Fıkıh Akademisi Konseyi'nin kararlarıyla çelişmemesi ve diğer Şeriat kurullarının kararlarını da göz önüne alması gerekmektedir. İDK'nın bağımsızlığı uzun süredir tartışma konusudur. Kurulun üyeleri şirket ortakları tarafından atanmakta ve kurumdan maaş almaktadırlar, dolayısıyla İslami denetim kurulu ile ortaklar arasında çıkar çatışması olasılığı mevcuttur. Kurul üyeleri kurum ile ilişkileri, hem ücret karşılığı hizmet sağlama hem de faaliyetlerinin yapısını kontrol etme şeklinde iki boyutludur. Buradaki endişe, üyelerin kuruldaki konumlarını sürdürme adına şüpheli faaliyetleri onaylama olasılığına dairdir. Öte yandan kurul için daha fazla bağımsızlık konusunda bazı önemli hususlara dikkat edilmelidir. Kurulun atanması, kaldırılması, ücret belirlenmesi gibi konularda bir kamu kurumu sorumlu olmalıdır. Ardından tüm bu kararlar merkezi bir şeriat otoritesi veya temsilcisi tarafından doğrulanmalıdır. İDK'ya Şeriata uyumu sağlamak için yeterli yetki verilmesi yada kurulun sadece Şeriat konularında referans ve ürün onaylayan bir yapı olması konusunda soru işaretleri bulunmaktadır.

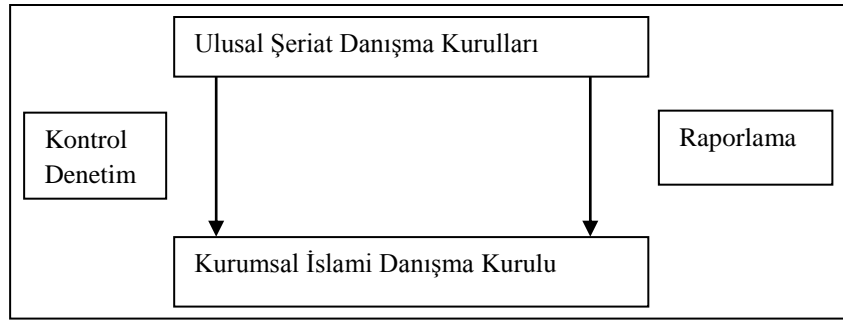
2.4. Dünya'daki İslami Danışma Kurulları

Dünyada Şeriat yönetim çerçevesini geliştirme ve güçlendirme konusunda önemli mesafeler kat edilmiştir. Laik yargı sistemlerindeki yönetmenlik ve kurallar izleme ve denetim formlarının varlığını garanti etmektedir. Farklı yargı sistemlerinin

değişen yaklaşımları Şeriat yönetim sisteminin çeşitli uygulama ve modellerini sergilemektedir (Grassa, 2013). Bazıları düzenleyici otoritelerin müdahalesini tercih ederken diğerleri bunun aksini savunmaktadır.

2.4.1. Güneydoğu Asya Modeli

Güneydoğu Asya Modeli ikili şeriat yönetim organlarıyla karakterize edilmektedir: Ulusal Şeriat Danışma Kurulu ve İç Kurumsal Kurul. İslami Finans kuruluşları arasındaki Şeriat yorumlarını uyumlaştırmak amacıyla Güneydoğu Asya ülkelerindeki merkez bankaları veya devlet daireleri Ulusal Şeriat Denetim Kurulları (UŞDK) oluşturmuşlardır. Ülkeden ülkeye UŞDK rolleri farklılık gösterse de genelde Merkez bankalarına İslami finansal uygulamaların Şeriat konularında danışmanlık vermektedir. Ayrıca bu üst kurul, İslami bankacılık ve finans açısından Şeriat konularını düzenlemekte ve İFK tarafından sunulan yeni ürünleri Şeriat bakımından değerlendirmektedir.

Şekil 4: Güneydoğu Asya Ülkelerinde Şeriat Yönetimi

2.4.1.1. Malezya Modeli

İslami finans sektörünü başarılı bir şekilde geliştiren ülkelerin başında Malezya gelmektedir. Kurumsal kurulları sağlamlaştırma ve İFK'lar arasında Şeriat yorumlamalarını uyumlaştırma çabasının bir parçası olarak Malezya Merkez Bankası (BNM) 1 Mayıs 1997 tarihinde İslami Bankacılık ve Tekafül üzerine Ulusal Şeriat Danışmanlık Konseyi (NSAC) oluşturmuştur. Bu konsey İslam Hukuku çerçevesinde

İslami Bankacılık, İslami Finans, İslami Kalkınma Finansmanı, Tekaful gibi çeşitli iş alanlarında en yüksek otorite sayılmaktadır (Hassan, 2010). Düzenleyici otoriteler Malezya'nın ikili finansal sistemi için kapsamlı bir düzenleyici ve izleyici çerçeve geliştirmişlerdir. Kurumsal yönetim, şeffaflık, hesap verebilirlik, piyasa disiplini, risk yönetimi ve tüketici koruma gibi konularla daha güçlü standartlar belirlenmiştir.

En yüksek Şeriat otoritesi olarak bu Kurul ülkedeki İFK'lar için danışmanlık ve yönergeler sağlamakla sorumludur. Üstelik bütün İslami bankacılık ve tekaful ürünlerinin Şeriata uygunluk açısından NSAC tarafından onaylanması gerekmektedir. Ayrıca Konsey, BNM'a ülkede faaliyet gösteren İFK'lar ve onların ürün ve hizmetleri için İslam Hukuku üzerine danışmanlık vermektedir. İslami Finansal işlemlerle alakalı Şeriat konularında ihtilaflarda mahkemelerin başvurduğu ilk referans NSAC olmaktadır. Bağımsızlığını korumak amacıyla NSAC üyeleri başka bir kurulda üye olamamaktadırlar. Kurumsal seviyede ise her İFK bağımsız bir İDK oluşturmak zorundadır. İDK, NSAC'nın tamamlayıcı rolünü yerine getirmektedir ve kurumlara İslami Bankacılık işlemlerinde Şeriat konularında ve şeriat uygunluğu açısından danışmanlık vermektedir.

BNM 2004'te Şeriat kararlarını uyumlaştırma ve kalifiye Şeriat personel havuzunu oluşturma ve büyütme amacıyla Kurumsal Şeriat Komiteleri için yönetim rehberi yayınlamıştır. Bu rehberde İDK'nın oluşturulması için kural, düzenleme ve prosedürler, kurulun rolü ve sorumlulukları ve NSAC ile ilişki ve çalışma mekanizması düzenlenmiştir.

Düzenleyiciler ve devlet; bankacılık, tekaful ve sermaye piyasalarını da içeren bütüncül bir İslami finansal sistem oluşturma konusuna son derece ciddi yaklaşmaktadırlar.

Otoriteler tarafından bu çeşitli ölçülerin konulması, IMD-İsviçre tarafından yayınlanan Dünya Ekonomik Raporunda Malezya'yı en rekabetçi onuncu ülke konumuna getirmiştir. Oluşturulan bazı ulusal düzenlemeler şunlardır:

- Kurumsal yönetim rehberi
- Getiri oranı çerçevesi
- Finansal açıklama rehberi
- Şeriat komitesi rehberi

- İslami para piyasası rehberi
- Sermaye uygunluk standartları
- Muşaraka ve mudaraba
- PSIA risk karşılama çerçevesi
- Mülkiyet geliştirme ve yatırım faaliyetleri
- İslami pencere işlemleri için güvenlik duvarları

Daha güçlü bir şeriat çerçevesi müşteri güvenliğini artırmaya yardım etmenin yanında İslami finans kurumlarının şeriat sınırları içerisinde yenilikçi olmaları için daha büyük esneklik sağlamaktadır (Grewal, 2011). Bu sebeple Bank Negara Malaysia (BNM) Şeriat Yönetim Çerçevesi hazırlamıştır. Ülkenin düzenleyici otoritelerinin bir başka faaliyeti de uluslararası İslami finansın daha iyi anlaşılması ve Malezya'nın daha iyi düzenlenmiş ve İslami finans konusunda daha çekici bir adres olması için adımlar atılmasına yardımcı olmak amacıyla uluslararası İslami finans merkezi kurmak olmuştur.

Faaliyetlerine 2006 yılında başlayan Malezya Uluslararası İslami Finans Merkezi (MIFC), ülkenin İslami finans konusunda uluslararası bir merkez haline gelmesi için önemli katkılar sunmuştur. MIFC girişimi; finansal ve piyasa düzenleyici kurumları, bakanlıklar, finansal kurumlar, insan kaynağı geliştirme kurumları ve İslami finans alanında faaliyet gösteren profesyonel hizmet şirketlerinden oluşan toplumsal bir ağdan teşekkül etmiştir.

2.4.1.2. Endonezya Modeli

Malezya'da olduğu gibi Endonezya modelinde de Ulusal ve Kurumsal Şeriat kurulları mevcuttur. Ulusal Şeriat Konseyi 1999 yılında Endonezya Alimler Konseyi tarafından İFK ürünlerinin Şeriat kararlarından sorumlu bağımsız bir otorite olarak Merkez Bankası bünyesinde oluşturulmuştur. Bank Endonezya, ulusal kurulun yayınladığı fetvalara dayanarak İslami finansal ürünler için yönetmelik yayınlamıştır. Bu yönetmelik uyarınca ulusal kurul ayrıca kurumsal kurulu seçmekle mükelleftir. Her İslami banka ya da pencere İDK'yı oluşturmak zorundadır.

Kurumsal Şeriat kurulları, Şeriata uygunluk açısından denetlemede Endonezya Bankası ile ortaklıklar. Daha iyi Şeriat yönetimini sağlamak için, Bank Endonezya yeni İDK üyeleri için Şeriat ilkeleri, İslam bankacılık ve finans bilgilerini ölçen bir testi de içeren bir “uygun ve doğru” kriteri koymuştur.

Bunun ötesinde Şeriat kurulunun her üyesi altı ayda bir Yönetim Kuruluna, Komisyon Kuruluna, Ulusal Şeriat Konseyine ve Bank Endonezya’ya Şeriat denetim bulguları hakkında rapor sunmak zorundadır (Grassa, 2013).

2.4.2. Körfez Ülkeleri Modeli

Körfez Ülkelerinin çoğunda Ulusal Şeriat Kurulu bulunmamaktadır. Kurul var olsa da otorite ve yetkisi sınırlıdır. Bu coğrafyada Şeriat yönetim sistemleri ülkeler arasında farklılık göstermektedir.

2.4.2.1. Bahreyn Modeli

Bahreyn Merkez Bankası İslami finans sektörünün daha iyi idaresi için kapsamlı bir düzenleyici çerçeve geliştirmiştir. İslami Finansal Hizmetler Merkez Bankasının “Rule Book” denilen kurallar kitabına göre düzenlenmektedir. Daha etkin Şeriat denetimi için Merkez Bankasının bünyesinde Ulusal Şeriat Denetim Kurulu kurulmuştur (Grassa, 2013). Ancak Ulusal kurulun yetkisi Endonezya, Malezya ve Pakistan gibi ülkelere daha farklıdır. Bahreyn’de UŞDK’nın İslami Finans Kurumlarında yer alan İDK’lar üzerinde bir yetkisi yoktur.

Kurumsal düzeyde her İFK en az üç üyeden oluşan bir şeriat kurulu oluşturmalı ve de AAOİFİ’nin İFK için yönetim standartlarına uymalıdır. Ayrıca bu kurala göre İDK’nın en az bir üyesinin, Şeriat konularında kurulu bilgilendirmesi ve kurullar arasında tamamlayıcı rol ve fonksiyonları koordine etmesi ve bağlantı kurması için Yönetim Kurulunda üye olma zorunluluğu vardır (Grassa, 2013).Körfez ülkelerinden Bahreyn sektör düzenlemelerinde katkısı en çok olan ülkedir.

2.4.2.2. BAE Modeli

BAE’de Şeriat yönetimi; İslami bankalar, finansal kurumlar ve yatırım şirketleriyle ilgili Federal Yasa No: 6 1985’e göre düzenlenmektedir. Bu yasaya göre her İFK en az üç üyeden oluşan İDK oluşturmaktadır. İDK’nın her üyesinin ismi Adalet ve İslami İşler Bakanlığı bünyesinde oluşturulan “Üst Şeriat Otorite”sine bildirilmelidir. Bu yapı İFK’ların daha iyi denetimi, Şeriata göre işlemlerinin meşruiyetini sağlama ve de faaliyetler hakkında görüşlerini bildirme amacıyla kurulmuştur. Üst Otorite tarafından bildirilen görüşler tüm İslami Finans sektörü için bağlayıcıdır.

2004 yılında Dubai Uluslararası Finans Merkezi ve ona bağlı tüm İFK’lar için “İslamic Financial Business No.13 2004” düzenleyici yasası yayınlanmıştır. 2010 yılında bu yasa daha iyi Şeriat yönetimi için gözden geçirilmiş ve yeni kurallar ilave edilmiştir.

2.4.2.3. Suud Modeli

Suudi Arabistan’da İslami Finans sektörünün gelişimi farklı olmakla beraber İFK için özel bir yasal çerçeve bulunmamaktadır. İslami finans kurumları tüm bankalar için geçerli olan genel kanunlara uymak zorundadırlar. Ek kurallar ve talimatlar ise gerekli olduğunda uygulanabilmektedir. Düzenlemeler göstermektedir ki Katar ve Suudi Arabistan yatırım hesapları sahiplerinin çıkarlarını korumaya çalışmakta ve bankalara bu yatırımlarının getirilerini garanti altına alma zorunluluğunu getirerek bazı vekalet sorunlarını hafifletmeye çalışmaktadırlar. Suudi Arabistan’da sadece sınırlı yatırım hesaplarına izin verilmiş ve bunların da güvenli getiriler kazanmaları zorunlu kılınmıştır. Dolayısıyla, bu tür düzenlemeler hesap sahiplerinin haklarının manipüle edilmesinin önlenmesinde etkili olabilirken İslami bankacılığın temeli olan risk ve getirinin paylaşılması prensibinden ayrılmasına ve prensiplerle uygulamalar arasındaki uyumsuzlukların yaygınlaşmasına neden olabilecektir. Gerçekten de literatürde yer alan bazı kaynaklarda İslami bankaların uygulamalarının sıklıkla İslami Şeriat prensiplerinden farklılaştığı (Siddiqi, 1994; Rammal, 2006), İslami bankaların vadeli mevduat araçlarını sabit ödeme

ayarlamaları (Murabaha veya maliyet-artı finans ve icara veya kiralama) ile örttükleri rapor edilmiştir. Rolü, Şeriatla uyuma ilişkin güvenilirlik geliştirmek olan İDK ile ilgili düzenlemeler Suudi Arabistan ve Katar'da tam olarak geliştirilmediğinden, bu durum daha ciddi bir hal almaktadır. Dolayısıyla Şeriat prensipleriyle uyum konusunu gündeme getirmektedir. Bu gözlemler göz önüne alındığında merkez bankalarının yatırım hesabı sahiplerinin getirilerini garanti altına alma amaçlı getirdikleri düzenlemelerin İslami finansal kuruluşların varlık sebepleri olan Şeriat uyumlu operasyonlardan sapmalarına yol açabilecekleri görülmektedir.

Yasal çerçevenin ve denetim koşullarının yokluğu nedeniyle İFK'lar kendi kurumsal Şeriat yönetim sistemlerini geliştirmek için gönüllü girişimlerde bulunmaktadır (Grassa, 2013).

2.4.2.4. Kuveyt Modeli

Şeriat yönetimi bu ülkede Kuveyt Merkez Bankasının 32/1968 Yasanın Madde 93 altında düzenlenmiştir. Bu yasaya göre her İFK genel kurul tarafından seçilen üç kişiden oluşan bağımsız bir İDK atamalıdır. İDK'nın kuruluşu Merkez Bankası Yasasına göre yapılmasına rağmen, Merkez Bankası yönetimde rol almamaktadır. Ulusal düzeyde etkili bir Ulusal Şeriat Kurul mevcut değildir. İDK'lar arasında fetvalarla ilgili çakışan görüşler ortaya çıkınca, meseleler Vakıflar (Awqaf) ve İslami İşler Bakanlığı Fetva Kuruluna iletilmektedir. Fetva kurulunun kararı, aynı İDK üyeleri arasındaki anlaşmazlıklara hakemlik yapınca, bağlayıcı niteliktedir.

2.4.2.5. Katar Modeli

Şeriat yönetim sistemi Katar Merkez Bankası Bankalar kanununa göre düzenlenmektedir. Buna göre İslami Bankalar fıkhıta uzman en az iki üyeden oluşan İDK oluşturmak zorundadır. İDK, Şeriat denetim grubu tarafından hazırlanan raporu yorumlamaktadır. Kurul bağımsızlığını sağlamak için bankalar kanunu, Kurul üyelerine ticari amaçla çalıştığı bankadan kredi tesisini yasaklamıştır. Ayrıca İDK üyesi, şirkette müdür yada denetleyici olarak çalışmamalıdır. Daha iyi bir Şeriat

yönetimi sağlamak için Katar Finans Merkezi (QFC) İSFI kural kitabı altında QFC'de kayıtlı olan İFK için Şeriat konusunda talimatlar vermektedir. Katar'da Ulusal Kurul yoktur, ancak bir sorunun çözülmesi için Vakıflar Bakanlığına bağlı Şeriat Yüksek Konseyine başvurulmaktadır (Grassa, 2013).

Katar yetkili makamları İslami finans kurumlarının sınırsız yatırım hesap sahiplerine geleneksel mevduatlara davrandıkları gibi davranmalarını ve sabit getiri oranı ödemelerini zorunlu kılmaktadır. Bu durum, Şeriat kanunları ve geleneksel finansal piyasalar arasındaki düzenleme çelişkilerini beraberinde getirmektedir, zira Şeriat kanunu sabit veya faiz gibi getirileri yasaklamaktadır.

Şeriat yönetimi var olan kurumsal yönetim çerçevesine ek değer sağlamaktadır. Zira şeffaflığı, güveni, etik davranışı, güvenilirliği, imanın temelinde olan değer ve inançları ve de güzel ahlakı telkin etmektedir.

2.4.2.6. İran Modeli

1983'te, devrimden 4 sene sonra İslam hükümetinin Faizsiz Bankacılık Yasasını yürürlüğe geçirmesiyle yerel bankaların faaliyetlerini Şeriata göre yapılandırmaları zorunlu kılınmıştır. Bu tarihten itibaren İran bankacılık sektörü tamamen Şeriat kanunlarına göre düzenlenmektedir. İran'da hukuk Şii içtihadına dayanmaktadır.

Öte yandan İran hukuku, finansal işlemlerin kanuna uygunluğundan emin olmak için Şeriat Kurulunun atanması suretiyle devam etmekte olan denetimler için hüküm bulunmadığından dolayı Şeriat yönetişimini kapsamamaktadır. Bu daha ziyade Merkez Bankasının sorumluluğudur ancak Banka'nın kendi bünyesinde de Şeriat Kurulu bulunmamaktadır. Bankalar günümüzde hala İslam Cumhuriyeti kurulmadan önce yasalaşmış olan 1972 Mali ve Bankacılık Kanunu altında düzenlenmektedir. İran'da faaliyet göstermekte olan yedi kamu bankası ve altı özel banka raporlarında veya yayınlarında her ne kadar faiz yerine kar oranlarından bahsetse de, İslami değerlere veya Şeriat uyumlu finansal ürünlere değinmemektedir. Sünni alimler ise İran Bankalarının 'uygunluğunu' defalarca sorgulamışlardır. (www.alfalahconsulting.com).

İran Dünyadaki İslami Bankacılık aktiflerinin %40'ına sahiptir. Uluslararası piyasaya erişiminin engellenmesi sukuk pazarının liderliğini Malezya ve Suudi Arabistan'a bırakmasına sebep olmuştur. Bloomberg raporuna göre, 180 adet özel şirket 2016 yılında sukuk ihraç etmeyi planlamaktadır. Yabancı yatırımcılar büyük hidrokarbon kaynaklara dayalı, 77 milyon nüfusa sahip olan pazara ve İran'ın ekonomik potansiyeline iştirak etmek isteyeceklerdir. Öte yandan İran tarafından ihraç edilen sukuklar Katar, Malezya , Pakistan ve diğer Sünni ülkelerde talep bulamayacaklardır. Farklı içtihat yaklaşımının yanısıra, İran bankalarının yerli Şeriat kurallarına bağlılıkları ve genel uygulamaların ticari bankaların uygulamalarıyla hemen hemen aynı olması sorgulanmaktadır (www.thediplomat.com).

2.4.3. İngiltere Modeli

Haziran 2006'da İngiltere Maliye bakanı Londra'nın Şeriata uygun finansal ürünlerin oluşturulması için yeni düzenleme ve vergi rejim önlemleri sunarak İslami Finans ve Sermaye yönetiminde dünya merkezi olacağını açıklamıştır (Mahmood, 2010). Neticede İslami Finans Uzmanlar Grubu kurulmuştur. Şu anda Londra, İslami servet yönetimi, bankacılık ve menkul kıymetleştirmede üstünlük için Malezya ile yarışmaktadır.

İngiltere'de İslami finansın gelişimi büyük oranda son beş yılda gerçekleşmiştir ancak Şeriat-uyumlu işlemlerin Londra finans piyasasındaki varlığı 1980'lere kadar uzanmaktadır. Londra Metal Borsasında Murabaha tipi işlemler Ortadoğu kurumlarına ve diğer yatırımcılara nakit sağlamak için önemli miktarlarda kullanılmış ve İngiltere'de toptan pazarının gelişimini hızlandırmıştır.

Perakende İslami ürünler İngiltere'de ilk olarak 1990'larda ortaya çıkmış ancak sınırlı ölçüde gerçekleşmiştir. Ortadoğu ve Güneydoğu Asya'dan birkaç banka ev kredisi gibi basit ürünler sunmaya başlamışlardır. Perakende pazarının gelişmesi 1990'larda ve 2000'lerin başında yavaş seyretmiştir.

Bu tarihlerden günümüze çok şey değişmiştir. Gerek toptan gerekse perakende tarafında ürünlerin kalitesi gelişmiş, daha geniş yelpazede ürünler ortaya çıkmış ve pazara daha fazla oyuncu girmiştir. Bugün Londra, birçok firma tarafından

giderek büyüyen önemli bir İslami finans merkezi olarak görülmektedir. Bunun bazı sebepleri aşağıda sunulmuştur:

- İslami finansın küresel genişlemesi

İlk olarak 1960'lerde Ortadoğu'da ortaya çıkmaya başlayan ve görece olarak genç bir endüstri olan İslami bankacılığın günümüzdeki ölçeği tam olarak bilinmese de 375 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir. Bunun yanında dünyada 300 civarında finansal kurum İslami finans ürünleri sunmaktadır.

- Pazarlar ve yetenekler

İngiltere finansal hizmetler endüstrisi yeni ürünler geliştirme ve sunma konusunda başarılı bir geçmişe sahip olmanın yanında hukuk, muhasebe ve finansal mühendislik yetenekleri açısından da geniş bir havuza sahiptir. (The Economist, 13 September 2007: 'Friends and Rivals'). Bu firmaların bazıları diğer İslami merkezlerde ofisler açmış veya genişlemiş durumdadırlar. İngiliz hukuku şimdiden birçok İslami finans işlemi için tercih edilen yargı konumundadır.

- İslami pencereler

Citi, Deutsche ve HSBC gibi büyük uluslararası kurumlar Ortadoğu ve Güneydoğu Asya'da yıllardan beri faaliyet göstermektedirler. Bunun sonucu olarak İslami pazarlar da dahil olmak üzere yerel pazarlar hakkında önemli ölçüde bilgi ve tecrübe kazanmış durumdadırlar. İslami ürünlere olan yeni ve büyüyen talebe cevap verebilmek için 'İslami pencereler' olarak bilinen ve bazıları İngiltere'de, diğerleri de Ortadoğu ve Güneydoğu Asya'da olan iş hatları oluşturmuşlardır. Bu pencereler İslami finansında gelişimine önemli katkılar yapmıştır zira bu kurumların ürün geliştirmedeki küresel tecrübelerinin yanısıra Ortadoğu ve Güneydoğu Asya'daki yerel kurumların ulaşabileceğinden çok daha fazla kaynaklara ulaşma imkanları vardır.

- Ortadoğu'daki fazla likidite

2003'ten sonra petrol fiyatlarındaki keskin yükseliş, Körfez bölgesinde aşırı nakit fazlalarına ve gelenekselin yanında İslami varlıklara talebin artmasını sonuç vermiştir.

- Kamu politikası ve vergilendirme

2000'lerin başından beri devlet, daha geniş kamu politikası gereği İslami finansın gelişmesinin önündeki engelleri kaldırmak adına bir dizi vergi ve hukuki değişiklikler getirmiştir.

- Tek finansal düzenleyici

Bir diğer katkı faktörü kurumsaldır. FSA'nın 1997'de kurulması, 11 farklı düzenleyicinin tek bir hukuk altında birleşmesini sağlamıştır. FSA, sisteme bütüncül olarak bakma ve İslami finansal kurum ve ürünleri değerlendirme imkanına sahiptir.

Günümüze kadar FSA, Ortadoğulu yatırımcı ve kurumlar tarafından başlatılan üç adet tamamıyla İslami bankayı yetkilendirmiştir. Britanya İslam Bankası onaylı firma olarak 2004 yılında faaliyetlerine başlamıştır. Londra ve Ortadoğu Bankası 2007 yılında 175 milyon sterlin başlangıç sermayesiyle yetkilendirilmiştir (www.blme.com). Bu kurumlardan ilki perakende, son ikisi ise toptan kurumlardır. Diğer başvurular da sırasını beklemektedir. FSA bunların yanında bir adet serbest yatırım fonu yöneticisi yetkilendirmiş ve ilk İslami Tekaful sağlayıcısının başvurusunu değerlendirmektedir (www.amiricapital.com).

FSA tarafından yetkilendirilen ve İngiltere'de faaliyet gösteren tüm finansal kurumlar aynı standartlara tabidirler. Kaynak ülkelerine, uzmanlaşmayı tercih ettikleri sektörlere veya dini prensiplerine bakılmaksızın bu yaklaşım geçerlidir. Bu da FSMA'nın İyi Düzenlemenin Prensipleri ile tutarlılık arz etmektedir. Özellikle de yeniliği kolaylaştırma ve finansal pazarlardaki giriş veya genişlemenin önündeki gereksiz engelleri kaldırma prensibiyle uyumludur (www.fsa.gov.uk).

İngiltere'deki beş İslami bankanın uygulamaları, Şeriat denetiminin bireysel olarak İFK'ların kendileri tarafından yapıldığını ve bu uygulamalarını belirlerken herhangi bir ulusal ya da uluslararası Şeriat kuruluna bağlı kalmak zorunda olmadıklarını göstermektedir. İFK'lardaki çeşitli Şeriat kurulu oluşumları göstermektedir ki FSA veya diğer İngiliz makamlarının herhangi bir hukuki veya politik gereklilikleri bulunmamaktadır. Bu da İngiltere'deki İFK'lara kendi Şeriat denetlemelerini organize etme ve yönetme esnekliği sağlamaktadır. FSA, özellikle gizlilik ve Şeriat alimi sayısındaki yetersizlik üzerinde durmaktadır. Bazı Şeriat danışmanları aynı andan üçten fazla Şeriat kurulunda bulunmakta, bu da gizlilik ve çıkar çatışması sorunlarını gündeme getirmektedir. Mevcut durumda, Şeriat kurulu

üzerine herhangi bir kılavuz bulunmadığından İFK'lar bireysel olarak bu konuyla uğraşmaktadırlar.

İngiltere Hazinesi, Şeriat alimlerinin sayısal yetersizliği ve gizlilik konularındaki kaygılarını İslami finans hizmetlerinin ürün ve uygulamalarının standartlaştırılmasını tavsiye etmek suretiyle vurgulamıştır. Bu bakımdan İngiliz hükümeti AAOIFI, IFSB ve IIFM gibi uluslararası standart belirleyici kurumların oynadığı rolü desteklemektedir (HM Treasury, 2008a: 19-25). Ürün ve uygulamaların standartlaştırılması, maliyet ve zaman tasarrufu sağlaması, dökümantasyon ve güvenilirliği iyileştirmesi ve Şeriat alimleri kısıtını hafifletmesi açısından İslami finans endüstrisinin daha büyümesini garanti altına almaktadır (HM Treasury, 2008b: 24). Her ne kadar İngiliz otoriteleri Şeriat denetiminin birçok konuda sessiz kalsa da Sukuk konusunda durum biraz farklılaşmaktadır. Hazine, İngiltere Hükümetinin çıkardığı Sterlin sukukunun Şeriat uyumluluğunu sağlamak için uluslararası tanınırlığı olan Şeriat alimlerinin atanmasına olan ihtiyacın altını çizmiştir. Dahası, İngiliz Şeriat alimlerinin de sukuk ihracını onaylamak için kurula dahil edilmesini tavsiye etmiştir (HM Treasury, 2008). Bu durum dolaylı olarak İngiliz otoritesinin Şeriat denetiminin çerçevesi hakkında değerlendirmeler yapmaya başladığını göstermektedir. İslami finans endüstrisinin sunmakta olduğu ürünlerin gelişimiyle paralel olarak büyümesinin İngiltere'yi kapsamlı bir Şeriat denetim çerçevesini oluşturmaya zorlayacağı, bunun da Müslüman olmayan hukuki ortamlara sahip diğer ülkelere iyi bir model teşkil edeceği beklenmektedir (Hasan, 2012). İngiltere Hazinesi, İngiliz hükümetinin Şeriat denetimi yaklaşımını uygulamak gibi bir niyetinin olmadığını zira ilgili İngiliz otoritelerinin dini düzenleyiciler değil seküler kurumlar olduğunu açıkça ifade etmektedir. FSA'nın yaklaşımı "engel yok fakat özel iyilikler de yok" şeklinde özetlenebilir.

2.5. Uluslararası İslami Finans Kuruluşları

İslami finans piyasasının temel aldığı dört temel uluslararası kuruluş bulunmaktadır.

- Fıkıh Akademisi
- İslam Kalkınma Bankası
- İslami Finansal Hizmetler Kurulu (İFSB)
- İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI)

2.5.1. Fıkıh Akademisi

İslami finans enstrümanlarının şeriatı uygun olup olmadığı konusu Müslüman coğrafyası boyunca tartışılmakta olan bir konudur. Bu konuda, İslami fıkıh alanında uzmanlaşmış İslam alimlerinin verdikleri hükümler (fetva) en önemli dayanak noktasını oluşturmaktadır. Ancak yine de fetvalar da kendi arasında karşıt yönergeler içerebilmektedirler. Tüm bu tartışmaları en uygun şekilde çözüme kavuşturabilmek için Ocak 1981’de şu an 57 üyeden oluşan İslam Konferansı Örgütü tarafından her türlü meselenin İslami değerlere uygunluğuna dair danışmanlık hizmeti sunmak üzere İslami Fıkıh Akademisi (İFA) kurulmuştur. Dolayısıyla, İFA fetvaları tıbbi etik, sosyal vakalar ve finans da dahil olmak üzere ekonomik meseleler gibi çok yaygın bir yelpazede tüm Müslüman toplumlar tarafından geniş kabul ve saygı görmektedir.

İFA’nın finans sektöründeki hükümleri önde gelen İslami bankaların ve sigorta şirketlerinin şeriat yönetimlerine yol göstermektedir. Özellikle kredi kartı kullanımı, çeşitli döviz işlemleri ve finansal kiralama sözleşmeleri gibi çeşitli konuların şeriatı uygunluğuna dair görüş bildirmektedir. Ancak herhangi bir finansal işlem veya ürün için izin verilmiş olsa bile çoğu zaman bunların ancak belirlenen şartlar ve koşullar altında caiz olduğu da vurgulanmaktadır. Örneğin, leasing (icara), faaliyet kiralamasında varlığın bakım sorumluluğu varlık sahibinde olduğundan kira ödemesi İslam’a uygun görülmüştür. Ancak tüm sorumlulukların kiracıya yüklendiği saf finansal kiralama işlemleri şeriatı uygun görülmediğinden yasaklanmıştır. Benzer

şekilde kredi kartlarında, faiz ödemesi yasaklanırken önceden belirlenmiş olan bir kredi limiti için ödenen üyelik ücretlerine izin verilmiştir.

2009'da Fıkıh akademisi tarafından, satış ile ilgili Şer'i şartları yerine getirme koşuluyla, geleneksel tavarruka cevaz verildiği, ancak sistemsel ve ters tavarrukta finansör ve mustavrik arasında eşzamanlı işlem meydana geldiği için caiz olmadığı bildirilmiştir (Mahadik, 2013).

2.5.2. İslam Kalkınma Bankası

İslam Kalkınma Bankası (İKB), 1973 yılında maliye bakanları konferansı esnasında kalkınmaya yardımcı bir kurum olması amacıyla kurulmuştur. En büyük ortaklar sermayenin %25'ini oluşturan Suudi Arabistan ve %10'unu oluşturan İran'dır. İlk olarak, 1970'lerin ortalarında aşırı değerlenen petrol piyasasında nispeten daha fakir olan Müslüman ülkelerin petrol ithalat finansmanlarını murabaha enstrümanı sayesinde kolaylaştırmayı görev edinmiştir. Diğer bir deyişle, İKB petrolü satın alıp ithalatçı ülkelere düşük bir kar payıyla satmıştır.

1980'lerden günümüze kadar İKB daha çeşitli finansman operasyonlarına girerek icara, mudaraba, sukuk ve istisna enstrümanlarını da kullanmaya başlamıştır. Bu sayede proje finansmanı, fakir ülkeler için yoksulluk azaltıcı programlar, dini bağış, fakir Müslüman öğrenciler için burs ve araştırma geliştirme sponsorlukları dahil birçok alanda Müslüman dünyasına katkı sunabilmektedir. Bu yönüyle İKB, Müslümanlar için bir Dünya Bankası haline dönüşmüştür.

2.5.3. İslami Finansal Hizmetler Kurulu (İFSB)

Kasım 2002 yılında Kuala Lumpur'da kurulan İFHK ilk faaliyetlerini Mart 2003 tarihinde yürütmeye başlamıştır. İslami aktifler ve pasifler geleneksel muadillerine nazaran daha farklı risk karakteristiklerine sahiptir. Dolayısıyla İslami finans sektöründeki standartların ve düzenlemelerin tarafsız bir şekilde sektörün ihtiyaç ve duyarlılıklarına en uygun şekilde cevap vermesi gerekmektedir. Bu standartların belirlenmesi ve uygulanması adına kurulmuş olan İFHK, geniş bir ifadeyle,

bankacılık, sermaye piyasaları ve sigortacılık alanlarından oluşan İslami finans sektöründeki ilgililere İslami finans kuruluşlarının nasıl yönetilmesi gerektiğine ve uluslararası düzenleyici zorunlulukların İslami finans ürünlerine nasıl adapte edilebileceğine dair danışmanlık hizmeti sunmaktadır. Sektörel çözümlerin oluşturulması adına koordinasyon çalışmaları yürütmenin yanında piyasa düzenleyicileri, yasa koyucular ve sektör oyuncuları için çeşitli seminerler, konferanslar gibi toplantılar düzenlenmesine ön ayak olan İFHK'nın şu anda Uluslararası Para Fonu, Dünyaya Bankası, İslam Kalkınma Bankası dahil 148 üyesi bulunmaktadır.

Son yıllarda İFKH yönetim yapıları ve süreçleri güçlendirmek için üç adet Rehber İlkeleri geliştirmiştir. Bunlar İFK'lar için Yönetim İlkeleri İFSB-3 (2006), İslami Kolektif Yatırım Düzenleri için Yönetim İlkeleri İFSB-6 (2008) ve Tekaful için Yönetim İlkeleri İFSB-8 (2009). Üç projede de İDK'nın fonksiyon ve rolü konuları ele alınmıştır ve İFSB Konseyi Cidde'de yapılan dokuz toplantıda Şeriat Yönetim Sistemi için Rehber İlkeler üzerine çalışmaların hazırlanmasını onaylamıştır.

İFSB'ye göre Şeriat Yönetim Sistemi, İFK'ların kurumsal ve örgütsel düzenlemeler aracılığıyla Şeriata uygunluk denetimini etkin ve bağımsız bir şekilde aşağıdaki yapı ve süreçlerin her biri üzerinde sağladığını ifade etmektedir:

- a) İlgili Şeriat bildiri/kararların yayınlanması
- b) Bu bildiri/kararlar hakkındaki bilginin faaliyet ve işlemlerin Şeriata uygunluğunu izleyen teknik personele ulaştırılması
- c) Şeriata uygunluğu ve uygunsuzluğu kaydeden ve rapor eden iç denetim
- d) İç denetim raporlarının uygun yürütüldüğünü doğrulayan Şeriata uyum yıllık raporların hazırlanması

Rehber İlkeler İFSB-10:

Bölüm 1: Şeriat Yönetim Sistemine genel yaklaşım

İlke 1.1: İFK'ların benimsediği Şeriat yönetim yapısı şirketin boyutu, karmaşıklığı ve doğası ile orantılı olmalı.

İlke 1.2: Her İFK İslami Denetim Kurulunun aşağıdakilere sahip olmasını sağlamalıdır:

- Kendi görev ve sorumlulukları ile ilgili net bir tanım
- İyi tanımlanmış işletim prosedürleri ve raporlama hatları
- Mesleki etik ve davranışların anlaşılması ve benimsemesi

Bölüm 2: Yeterlik

İlke 2.1: İFK Şeriat Yönetim Sistemini denetlemekle görevlendirilmiş her kişi yeterlik kriterlerinin yerine getirmesini sağlamalıdır.

İlke 2.2: İFK, İDK üyelerinin sürekli mesleki gelişimine olanak tanınmalıdır.

İlke 2.3: İDK'nın bir bütün olarak etkinliğinin ve her üyenin İDK etkinliğine sağladığı katkının resmi bir değerlendirmesi olmalıdır.

Bölüm 3: Bağımsızlık

İlke 3.1: İDK Şeriat konularda objektif karar verme yeteneği ile güçlü ve bağımsız bir rol oynamalıdır. Hiçbir şahıs ya da grubun kurulun karar sürecini etkilemesine izin verilmelidir.

İlke 3.2: İDK'nın görevlerini yerine getirebilmesi için, bütün toplantı ve güncel konular hakkında tam, yeterli ve zamanında bilgi sağlanmalıdır.

Bölüm 4: Gizlilik

İlke 4.1: Kurulun üyeleri görevleri kapsamında elde ettikleri iç bilginin gizli tutulmasını sağlamalıdır.

Bölüm 5: Tutarlılık

Kurul üyelerinin kararları fikir birliğiyle almaları gerekmektedir, ancak uzun bir süre fikir birliğiyle karar alınamıyorsa, fikir çokluğuyla alınabilmektedir. Ayrıca üyeler farklı İFK'larda görev alıyorsa kararlarında tutarlı olmalıdırlar.

İlke 5.1: İFK, faaliyetlerini yaptığı yerin Şeriat bildiri ve kararlarını yayınlama ile alakalı yasal ve düzenleyici çerçeveyi iyi bilmelidir. Şeriat kurulu, mümkün olduğu kadar söz konusu çerçeveye tam anlamıyla uyulmasını ve Şeriat yönetim standartlarına kavuşmasını teşvik etmelidir.

2.5.4. İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI)

İFKMDO Marwet 1991’de İslami finans sektörünü düzenleme ve denetleme standartları açısından destekleyebilmek amacıyla Bahreyn’de kurulmuştur. Getirdiği standartlar günümüzde Bahreyn, Katar, Sudan, Lübnan, Suriye ve Dubai’de tümüyle zorunlu olarak uygulanmaktadır. Öte yandan Suudi Arabistan, Endonezya, Malezya, Pakistan, Avustralya ve Güney Afrika gibi ülkeler de hazırlamış oldukları düzenlemelerde birçok kez bu standartlardan yola çıkmışlardır. Bu açıdan bakıldığında kimi zaman İFKMDO, Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına (UFRS) alternatif olarak görülmektedir. Oysa İFKMDO, UFRS’ye bir alternatiften çok, Şeriat uyumlu aktifleri ve pasifleri ve bunlardan elde edilen gelirleri düzenleyici bir standartlar bütünü olduğundan, UFRS’yi tamamlayıcı bir unsurdur. Bağımsız bir uluslararası organizasyon olarak AAOIFI, aralarında merkez bankaları, İslami finansal kurumlar ve uluslararası İslami bankacılık ve finans sektöründen diğer katılımcılar bulunan 40 ülkeden 200 kurumsal üye tarafından desteklenmektedir.

Toplamda yayınlanan 88 standardın konulara göre dağılımı ise şu şekildedir: a) Şeriat:48, b) Muhasebe: 26, c) Denetleme standartları: 5, d) Yönetim: 7, e) Etik:2. Ek olarak yeni standartlar geliştirilmekte ve mevcut standartlar gözden geçirilmektedir. Aşağıda bu çalışmanın konusu ile ilgili standartlar özetle verilmiştir.

Şeriat Denetleme ve Uygunluk üzerine AAOIFI Yönetim Standartları (AAOIFI, 2012):

- İDK: Görevlendirme, Derleme ve Raporlama.
- Şeriat Teftişi
- İç Şeriat Teftişi
- Denetleme ve Kontrol Komitesi
- SSB Bağımsızlığı
- Yönetim Prensipleri
- Kurumsal Sosyal Sorumluluk

Şeriat Denetleme ve Uygunluk Bileşenleri: İDK, Şeriat teftişi ve İç Şeriat teftişi.

a) İslami Denetleme Kurulu (İDK):

- Yıllık toplantıda hissedarlar tarafından atanır
- En az üç üye bulunur.
- İslami ticaret hukukunda uzmanlar.
- İslami finans konusunda uzman bir üye bulundurulabilir.
- Önemli hissedar veya Yönetim Kurulu üyesi içeremez.
- Görevlerinde yardımcı olacak dış danışmanlar kullanabilir.
- Kurumla mutabık kalınacak yükümlülükler atama yazısında dahil edilir.

Temel fonksiyonlar:

- Şeriat uygunluğunu sağlamak için kurumun faaliyetlerini yönlendirme,
- İnceleme ve denetleme.
- Şeriat danışma ve ilkeleri.
- Ürün ve hizmetlerde şeriat onayı.
- Şeriat incelemesi.

b) Şeriat Teftişi:

- Bir kurumun şeriata uygunluğunun derecesinin İDK adına yapılan incelemesi.
- Kontratlar, işlemler, politikaları vs. kapsar.
- Kurumun yıllık finansal raporundaki İDK raporunun esasını oluşturur.
- Uygunlukta yönetimin sorumluluğunu hafifletmez.

c) İç Şeriat İncelemesi:

- Bağımsız bir departman veya iç denetim fonksiyonlarının bir parçası olarak gerçekleştirilir.
- Kurumun şeriata uygunluk derecesinin sürekli incelenmesi ve değerlendirilmesi.
- Denetleme komitesi veya kurumun benzer yapılarına sunulan dönemsel raporlar.

AAOIFI Denetleme Standartları:

- Denetlemenin amaç ve prensipleri.
- Denetleyicinin Raporu.
- Denetleme Sözleşmesinin Şartları.
- Şeriat Kural ve Prensiplerine Uygunluğun Dış Denetleme tarafından test edilmesi.
- Finansal Raporların Denetiminde Denetleyicinin hata veya hileyi görme sorumluluğu.

Denetlemenin amacı, finansal raporları denetleyen denetçinin bu raporların her açıdan şeriat kural ve prensiplerine, AAOIFI muhasebe standartlarına ve diğer ilgili muhasebe standart ve uygulamalarına uygun hazırlanıp hazırlanmadığı hakkında görüş bildirmesine imkan sağlamaktır.

Makul Güvence Konsepti: bir denetleme, finansal raporların bütün olarak ele alındığında maddi hatalar içermediğine dair makul güvence sağlamak için dizayn edilmektedir. Bu ayrıca denetçinin denetleme esnasında incelenen işlemlerin İFK'nın İslami Denetleme Kurulu tarafından belirlenmiş şeriat kural ve prensiplerine uygun olduğu konusunda tatmin olması anlamına gelmektedir.

Dış denetçinin Şeriat kural ve prensipleriyle uyumluluk sorumluluğu:

- Denetçinin, finansal raporlar hakkında görüş bildirme sorumluluğu varken finansal raporların ve kurumun faaliyetlerinin İDK tarafından belirtilen Şeriat kural ve prensipleriyle uyumlu olması kurum yönetiminin sorumluluğundadır.
- Bu kural ve prensiplerin yorumlanması kurumdaki İDK'nın sorumluluğundadır.
- Denetçi, şeriat kural ve prensipleri hakkında bilgi sahibi olmalıdır ancak İDK üyeleri seviyesinde bilgi sahibi olamayabilir, dolayısıyla denetçinin bu kural ve prensipleri yorumlaması beklenmemelidir.
- İDK'nın yayınladığı fetva ve kararlar, denetçi için kurumun şeriat kurallarına uyup uymadığını belirlerken göz önüne aldığı esasları oluşturur.

Denetleyicinin sorumluluğu:

- Finansal kurumun işlemlerinin İDK tarafından yayınlanan fetva ve yönlendirmelerle uyumlu olup olmadığı konusunda görüş bildirmektir.
- İDK üyelerinin yeterlikleri hakkında değerlendirme konusunda sorumlulukları yoktur.
- Finansal kurumun yeni ürünler sunma veya mevcut ürünlerde değişiklik yapma süreçleri Şeriat kural ve prensiplerine uyumu sağlayacak şekilde kurum yönetimi, iç değerlendirme ve İDK görüşleri de dahil gerekli prosedürleri içermelidir.
- İslami finansal kurum tarafından sunulan her tür ürünün İDK tarafından incelendiğini gösteren belgeleri inceleme ve İDK'nın bu ürünlerin Şeriat kural ve prensiplerine uygun olduğunu onaylama.

- Kurum tarafından gerçekleştirilen işlemlerin İDK fetva ve kurallarıyla tutarlı olduğunu onaylama.
- Kurum yönetimi tarafından gerçekleştirilen iç denetim bulgularının gözden geçirilmesi.

AAOİFİ bu amaçları, hayatın tüm alanları için kapsamlı bir sistemi temsil eden İslami Şariat kurallarıyla uyumlu şekilde gerçekleştirmektedir. Bu faaliyet, hem İFK'ların finansal raporlarını kullananlara bu kurumlar hakkında verilen bilgiler hakkında güven oluşturma, hem de bu kullanıcıları fonlarını İFK'lara yatırma ve hizmetlerini kullanma konusunda teşvik etme amacı güder. Sonuç olarak AAOİFİ standartları dünya çapında İslami finans uygulamalarının uyumlaştırılmasına önemli katkı sağlamıştır.

3. BÖLÜM

İSLAMİ DENETİM KURULU MODEL ÖNERİSİ

Bu bölümde Türkiye özelinde İslami Denetim Kurulları modeli sunulmuştur. Bu modelin oluşturulması adına öncelikle Türkiye'nin sosyal, ekonomik, hukuki ve politik ortamları ele alınmıştır. Ardından ülkede faaliyet göstermekte olan dört katılım bankası hakkında bilgi verilmiştir. Bu bankaların danışma kurullarının uygulamalarını incelemek amacıyla banka yetkilileriyle yapılan anket çalışması sunulmuştur. Anket değerlendirmelerinden sonra İslami Danışma kurulunun unsurları dünya örnekleriyle analiz edilerek Türkiye Katılım Bankaları için bir model oluşturulmuştur. Bu kapsamda ayrıca ulusal danışma kurulunun önemi ve ihtiyacı açıklanmıştır.

3.1. Çevresel Analiz

3.1.1. Ekonomik ve Politik Ortam

Ekonomik Ortam

Türkiye, OECD kurucu üyelerinden biri olmanın yanında G-20 ekonomileri arasında yer almaktadır. Satın alma gücüne göre GSMH sıralamasında dünyada 17, nominal GSMH sıralamasında ise 18. sırada yer almaktadır (Dünya Bankası, 2014).

1995 yılında Avrupa Birliği ile gümrük birliği anlaşmasına imza atmış ve gümrük oranlarında kapsamlı bir liberalleşmeyle birlikte Türkiye'nin dış ticaret politikasının en önemli unsurlarından biri haline gelmiştir. Türkiye'nin 2013 yılında 151 milyar dolar olan ihracatı 2014 yılında 157 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. En büyük ihracat ortakları ise bu dönemde 15.1, 10.8, 9.9, 7.1 ve 6.4 milyar dolar ile sırasıyla Almanya, Irak, İngiltere, İtalya ve Fransa olmuştur. Ancak 2014 yılında 242 milyar dolar seviyesine gelmiş olan ithalat rakamları dış ticaret dengesini olumsuz

etkilemiştir. Aynı dönemdeki en büyük ithalat ortakları 25.2, 24.9, 22.3, 12.7 ve 12 milyar dolar ile sırasıyla Rusya, Çin, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri ve İtalya'dır (TÜİK, 2015).

Türkiye otomotiv endüstrisinde dünyada önemli bir yere sahiptir. 2014 yılında üretmiş olduğu 1 milyon 170 bin araçla 17. büyük üretici olmuştur (OICA, 2014). Sektörün istihdam rakamları 2009 yılında 34,000 kişi iken bu dönemde yaşanan küresel finansal krizin ardından bir sonraki yıl 19 bin seviyelerine gerilemiş, 2014 yılında ise 20.334 olarak gerçekleşmiştir. Gemi üretiminde de 2012 yılında yaşanan sert düşüşün ardından 2014 yılında yeniden 1.28 milyar dolarlık ihracat rakamına ulaşmıştır (TİM, TÜİK, 2014). Ana ihracat pazarları arasında Malta, Panama ve Birleşik Krallık yer almaktadır. Bu sektörde Tuzla, Yalova ve İzmit'de yer alan tersaneler gemi üretim merkezleri haline gelmiştir. 2014 yılında ülkede 99 adet tersane yer alırken bunların 93'ünün faal olduğu bilinmektedir. Bu tersaneler özellikle kimyasal ve petrol tankerlerinin üretimi konusunda küresel düzeyde saygıdeğer bir konuma sahiptir.

Beko ve Vestel gibi Türk markaları Avrupa'daki en büyük dayanaklı tüketim mamulleri ve tüketici elektroniği üreticileri arasında yer almaktadır. Ayrıca bu firmalar ilgili alanlardaki yeni teknolojiler için önemli miktarlarda araştırma-geliştirme bütçeleri ayırmaktadırlar.

Türkiye ekonomisinin diğer önemli sektörleri arasında bankacılık, inşaat, ev eşyaları, elektronik, tekstil, petrol rafinerileri, petrokimyasal ürünler, gıda, madencilik, demir-çelik ve makine sanayii yer almaktadır. 2014 yılında tarımsal sektörün GSMH'deki oranı %8.1 olarak gerçekleşirken, sanayi sektörü için bu oran %27.6, hizmetler sektörü için ise %67.6 olmuştur. Bununla birlikte tarım sektörü ülkedeki istihdamın %19'u düzeyindedir. Bu oran sanayi sektörü için %21, inşaat sektörü için %6.7, hizmetler sektörü içinse %53.3 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, Ocak 2015). Ülkedeki gelir dağılımında ise dengesizlikler gözlemlenmektedir. Gelir dağılımı eşitsizliği ölçütlerinden biri olan Gini katsayısı 2014 yılında 0.391 olarak hesaplanmıştır. Aynı yıl toplam harcanabilir gelirin %46.6'sının %20'lik üst gelir grubuna aitken, %20'lik alt gelir grubunun bu gelirden aldığı pay yalnızca %6.2 düzeyinde kalmıştır (TÜİK, 2014a). Kadınların işgücüne katılma oranı 2014 yılında

%28.7 olarak gerçekleşirken bu oran OECD ülkeleri arasında en düşük oran olma özelliğine sahiptir (TÜİK, 2014b). Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım girişleri Merkez Bankası verilerine göre 2014 yılında 12.5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Fitch, Türkiye'nin kredi notunu 18 yıl aradan sonra BBB- Durağana çevirip yatırım yapılabilir olarak güncellemiştir. Bunun ardından Moodys de 2013 yılında en düşük yatırım notu olan Baa3 olarak güncellemek suretiyle not artırımına gitmiş, 2014 yılında yaptığı revizyonda ise not görünümünü durağandan negatife çevirmiştir.

3.1.2. Politik Ortam

Türkiye Cumhuriyeti, parlamenter demokrasiyle yönetilen bir ülke olarak 1923'te kurulmuştur. Aradan geçen süre içerisinde güçlü bir seküler gelenek oluşturmuştur. Türkiye anayasası, ülkenin hukuki çerçevesini belirlemektedir. Hükümetin ana ilkelerini belirlemekte ve üniter merkezi devlet olarak Türkiye'yi tanımlamaktadır. Cumhurbaşkanı devletin başı olarak tanımlanmakla birlikte daha çok sembolik bir rol verilmektedir. Cumhurbaşkanı halk tarafından yapılan oylamayla beş yıllık dönem için seçilmektedir.

Yürütme yetkisi Başbakan ve Bakanlar Kurulu'nun oluşturduğu hükümete ait olmakla birlikte yasama yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak tanımlanan parlamentoda bulunmaktadır. Yargı, yasama ve yürütme organlarından bağımsız bir konuma sahiptir, Anayasa Mahkemesi de kanunların anayasaya uygunluğunun denetlenmesi ile görevlendirilmiştir. Danıştay, idari konulardaki, Yargıtay ise diğer tüm konulardaki son yargı merci konumundadırlar.

Başbakan, parlamento tarafından güven oylamasıyla seçilirken bu da büyük oranda parlamentoda en fazla sandalyeye sahip partinin genel başkanı anlamını taşımaktadır.

1933 yılından beri kadınlara da seçme hakkı tanınmış olup 18 yaşını dolduran her vatandaş oy kullanma hakkına sahiptir. Parlamento, 85 seçim bölgesinden politik parti listelerinden 4 yıl için seçilen 550 milletvekilinden oluşmaktadır. Seçim barajı

toplam oyların %10'u olarak belirlenmiş durumdadır. Anayasa mahkemesi, anti-laik veya ayrılıkçı partilerin kamu finansmanını durdurabilmekte veya tamamen kapatabilmektedir.

Dinin kamu hayatındaki rolü konusundaki görüş farklılıklarının iki ucundan birinde laik anayasa ve seküler bir yaşam tarzını benimseyen demokrasi anlayışına sahip bir kesim yer almaktadır. Bu anlayışa göre ayrıca devletin ekonomi, eğitim ve diğer kamu hizmetlerinde yer alması desteklenmelidir. Diğer taraftan 1980'lerden itibaren artış gösteren İslami popülizm ile birlikte din-devlet ilişkileri farklı boyutlara gelmiştir.

3.1.3. Sosyo-Kültürel Ortam

Türkiye birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Anadolu'daki farklı kültürlerin çeşitli unsurlarını bir arada barındıran bir kültüre sahiptir. Bu karışım, Türklerin Orta Asya'dan Batı'ya göçleri sırasında karşılaştıkları toplulukların kültürlerinin bir sonucudur. Türkiye kültürü, batılı modern bir ülke olmanın yanısıra geleneksel dini ve tarihi değerleri de koruma çabalarının ortak bir ürünü durumundadır.

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre Türkiye nüfusu 2015 yılında 77 milyon 695 bin olarak belirlenmiş, nüfus artış hızı da yaklaşık %1.35 düzeyindedir. Nüfusun yaklaşık dörtte üçü şehirlerde yaşamaktadır. Ortalama nüfus yoğunluğu km² başına 97 kişidir. 15-64 yaş arası nüfus toplam nüfusun %67.4'ünü, 0-14 yaş grubu %25.3, 65 yaş üstü grup ise %7.3'ünü oluşturmaktadır. 1927 yılında ülkedeki ilk nüfus sayımı yapıldığında nüfus 13.6 milyon olarak belirlenmiştir. Ülkenin en büyük şehri olan İstanbul nüfus açısından Avrupa'nın da en büyük şehri, ölçek açısından da en büyük üçüncü şehridir.

Anayasanın 66.maddesi "Türkiye Cumhuriyeti devletine vatandaşlık bağıyla bağlı" herkesi "Türk" olarak tanımlamakta, dolayısıyla "Türk" kelimesinin Türkiye vatandaşı olarak hukuki kullanımı etnik tanımından farklıdır. Bununla birlikte

Türkiye nüfusunun çoğunluğunu etnik olarak Türkler oluşturmaktadır ki bu oranın %70-75 arasında olduğu tahmin edilmektedir (The World Factbook).

Bu noktada nüfusun etnik dağılımı konusunda net ve güvenilir bilgiye ulaşmada sorun yaşanmaktadır zira Türkiye'de tutulan resmi istatistiklerde etnik rakamlar yer almamaktadır. Lozan Anlaşmasıyla resmi olarak tanınan üç "gayrimüslim" azınlık grubu Ermeniler, Rumlar ve Yahudilerdir. Resmi olarak tanınmamış olan ve çoğunluğu Müslüman olan etnik gruplar arasında ise Arnavutlar, Araplar, Azeriler, Boşnaklar, Çerkezler, Gürcüler, Lazlar, Persliler, Bulgarlar, Yezidiler ve Romanlar yer almaktadır (Turkey Overview, minorityrights.org).

Ülkede Türklerden sonraki en büyük etnik grubu oluşturan Kürtler nüfusun yaklaşık %18-25'ini oluşturmakta ve ülkenin doğu ve güneydoğu kesimlerinde yoğunlaşmış durumdadır. Bingöl, Muş, Ağrı, Iğdır, Elazığ, Diyarbakır, Batman, Şırnak, Bitlis, Van, Mardin, Siirt ve Hakkari şehirlerinde nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktadırlar. Bunun yanında iç göç nedeniyle İstanbul başta olmak üzere ülkenin orta ve batı kesimlerindeki tüm büyük şehirlerde yer almaktadırlar. Yalnızca İstanbul'da 3 milyon civarında Kürt nüfusunun olduğu tahmin edilmektedir (Nachmani, 2003).

Kürt nüfusunun haricinde toplam nüfusun %7-12'sini azınlıkların oluşturduğu tahmin edilmektedir. Resmi olarak kabul edilen üç azınlık grup haricindekiler azınlıklara tanınan haklara sahip değildir. Azınlıklar konusu Türkiye için hassas bir konu olagelmektedir, zira Türk hükümetleri azınlıklara karşı tutumları yüzünden sıklıkla eleştirilmektedirler. Bununla birlikte Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) azınlıkların kendi dillerinde televizyon ve radyo programları yapmaktadır. Ayrıca ilköğretim seviyesinde bazı azınlık dilleri seçmeli ders olarak okutulmaktadır. 2008 yılında Vakıflar Kanunu'na eklenen Geçici 7. Madde ile azınlık vakıflarının taşınmazları vakıfların kendi adına tescil edildi. 2011 yılında ise kanuna eklenen geçici 11. Madde ile azınlık vakıflarının bir şekilde el konulan taşınmazlarının iadesi düzenlenmiştir. 2015 itibariyle 365 vakıf malı iade edilmiş, 150 gayrimenkulün iade süreci ise devam etmektedir (VGM, 2015).

Nüfusun %2.5'ini uluslararası göçmenler oluşturmaktadır. Türkiye, Eylül 2015 itibariyle 2.2 milyon Suriyeli sığınmacı da dahil olmak üzere Dünya'da en çok mülteci barındıran ülke konumundadır (Reuters, 2015).

Ülkenin resmi dili olan Türkçe nüfusun %88.5'i tarafından ana dil olarak konuşulmakta, yaklaşık %8.97'si de Kürtçeyi ana dil olarak konuşmaktadır. Arapça ve Zazaca da yaklaşık %1'lik nüfus tarafından konuşulmaktadır (Vikipedi, 2015).

3.1.4. Eğitim

Milli Eğitim Bakanlığı ülkedeki 12 yıllık zorunlu ilköğretim ve lise eğitiminden sorumludur. En azından liseyi tamamlayan 25-30 yaş arası grubun oranı %50'nin altındadır ki bu oran %80'i bulan OECD ortalamasının çok altındadır. Yüksek ve düşük seviyeler arasındaki önemli farklılıklar dolayısıyla Türkiye'deki temel eğitimin OECD ülkelerinin gerisinde olduğu değerlendirilmektedir.

OECD'nin PISA çalışmasına göre Türkiye 34 OECD ülkesi arasından 32.sırada yer almaktadır. Yüksek kalitedeki okullara giriş büyük oranda öğrencinin ortaokul giriş sınavlarındaki başarısına dayandığından birçok öğrenci bu yaşlarda özel ders almak durumunda kalmaktadırlar. Yetişkinlerde okuma-yazma oranı 2014 yılında %94.1 olarak gerçekleşmiş, bu oran erkeklerde %98.1 iken kadınlarda %90.6 olmuştur (TÜİK: 18619, 2015).

Türkiye'deki üniversite sayısı Yüksek Öğretim Kurumu listesine göre Mayıs 2015 itibari ile 193'tür. Yükseköğrenime giriş, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) tarafından yapılan sınavlar neticesinde merkezi olarak gerçekleştirilmektedir. Her yıl yaklaşık 2 milyon öğrencinin girdiği bu sınavlar neticesinde bu sayının yaklaşık yarısı üniversitelere girişe hak kazanmaktadırlar. Her yıl yayınlanan dünya üniversiteler sıralamasında Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi, Koç Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Boğaziçi Üniversitesi ilk 500 üniversite arasında yer almaktadırlar. 1453 yılında "Darülfünun" adıyla kurulmuş olan, bugünkü adıyla İstanbul Üniversitesi 1933 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk üniversitesi olarak kabul edilmiştir.

3.1.5. Hukuki Ortam

Türkiye hukuk sistemi kıta Avrupa'sındaki sistemle tamamen entegre durumdadır. Örneğin medeni kanun, İsviçre Medeni Kanunu, Borçlar Kanunu ve Alman Ticaret Kanunu esas alınarak bir takım değişikliklerle oluşturulmuştur. Aynı şekilde İdare Hukuku Fransa ile benzerlikler taşırken Ceza Hukuku'nda İtalya örneği ile benzeşmektedir.

Türkiye güçler ayrılığı prensibini benimsemiştir. Bu ilke doğrultusunda yargı gücü halk adına bağımsız mahkemeler tarafından kullanılmaktadır. Mahkemelerin bağımsızlığı ve organizasyonu, hakim ve savcı güvenliği, hakim ve savcı görevleri ve bunların denetlenmesi, askeri mahkemelerin ve organizasyonları ve yüksek mahkemelerin görevleri Türkiye Cumhuriyeti Anayasası tarafından düzenlenmiştir.

Anayasanın 142. maddesine göre mahkemelerin görev ve yetkileri ile fonksiyonları ve dava süreçleri kanunla düzenlenmiştir. Anayasanın belirtilen maddesi ve ilgili kanunlarla paralel olarak Türkiye'deki mahkeme sistemi üç ana kategoride sınıflandırılabilir: idari mahkemeler, adli mahkemeler ve askeri mahkemeler. Her kategoride ilk derece mahkemeleri ve yüksek mahkemeler yer almaktadır. Ayrıca bu gruplardan birine dahil edilemeyen davalar için uyuşmazlık mahkemeleri mevcuttur.

Türkiye'deki kolluk kuvvetleri arasında Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı yer almaktadır. Bu kuvvetler İçişleri Bakanlığına bağlı durumdadır. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü verilerine göre ülkedeki cezaevlerindeki tutuklu sayısı 2008 yılında 103 bine ulaşarak 2000 yılındaki 50 bin rakamının iki katını aşmış, 2015 yılı Şubat ayında ise 164 bin olarak gerçekleşmiştir (CTE, 2015). Bu durumda Türkiye mahkum sayısında Avrupa'da ikinci, OECD ülkeleri arasında üçüncü, dünyada ise onuncu sıraya yükselmiştir (Statista, 2015).

3.1.6. Hak ve Özgürlükler

Türkiye'deki insan hakları konusu uluslararası platformda hep tartışılmalı bir konu olmuştur. 1998 ve 2008 yılları arasında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi özellikle yaşam hakkı ve işkence gibi insan hakları ihlalleri konularında Türkiye aleyhinde 1600'ün üzerinde karar vermiştir. Diğer dava konuları arasında ise Kürtlerin hakları, kadın hakları ve basın özgürlükleri yer almaktadır. Türkiye'nin insan hakları karnesi gelecekteki Avrupa Birliği üyeliğinin önündeki en önemli engellerden biri olmaya devam etmektedir. Dünyanın en önemli basın örgütlerinden olan Gazetecileri Koruma Komitesi (CPJ), Türk hükümetinin dünyanın en büyük basın hakları ihlallerinden birini gerçekleştirdiğini savunmaktadır. Birçok basın mensubu "terörizm" ve "devlet karşıtı faaliyetler" suçlamasıyla tutuklanmış, binlerce insan da "Türklüğü kötülemek" ve "İslam'a hakaret" gibi suçlamalarla soruşturulmaktadır ki bunun da bir oto-sansür amacı taşıdığı iddia edilmektedir (Reuters, 2013).

CPJ 2012 yılında 61'i doğrudan yayınları yüzünden olmak üzere 76 gazetecinin tutuklandığını, bunun da İran ve Çin'in de önünde Türkiye'yi dünyada ilk sıraya yerleştirdiğini belirlemiştir. Freedomhouse ise çalışmaları yüzünden 9 müzisyenin tutuklandığını belirlemiş ve bunun da Türkiye'yi Çin ve Rusya'nın ardından üçüncü yaptığını raporlamıştır (Şubat, 2015).

Yine Freedomhouse raporuna göre Türkiye "kısmen özgür" ülkeler arasında yer almaktadır.

3.1.7. Dini Ortam

Türkiye, laik bir devlet olması dolayısıyla devletin resmi bir dini bulunmamakta, din ve vicdan hürriyeti anayasa ile garanti altına alınmış bulunmaktadır. İslamcı siyasi partilerin kurulmasından bu yana devlet yönetiminde dinin rolü tartışılmalı gelen bir konu olmuştur. Politik İslam'ın bir sembolü olarak görüldüğünden okullarda ve kamu binalarında başörtüsü takmak uzun süre

yasaklanmıştır. Bu yasak 2011 yılında üniversitelerde, 2013 yılında kamu binalarında ve 2014 yılında da okullarda kaldırılmıştır.

Nüfusunun %96-98'si müslüman olarak kayıtlı olan Türkiye'de bu nüfusun çoğunluğu da Hanefi mezhebine mensuptur. Ülkedeki en yüksek resmi dini otorite Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. Diyanet İşleri Başkanlığı, Hanefi mezhebinin ilkelerini uygulamakta ve ülkedeki kayıtlı 80 bin civarındaki caminin faaliyetlerini düzenleme ve imamlar istihdam etme görevlerini yürütmektedir. Ülkedeki Alevi nüfusunun 15-20 milyon arasında olduğu tahmin edilmekle birlikte Alevi-Bektaşî Federasyonuna göre bu rakam 25 milyon civarındadır. Bu nüfusunda haricinde 3 milyon civarında da Şii mezhebi mensuplarının olduğu tahmin edilmektedir (refworld, 2015).

Türkiye'deki gayrimüslim yüzdesi 1914'teki %19'dan 1927'de %2.5'e gerilemiştir. Ülkenin demografik yapısında çok önemli değişikliklere sebep olan bu duruma yol açan sebepler arasında Ermeni tehciri, Yunanistan-Türkiye nüfus mübadelesi, 19.yüzyılın sonlarında başlayan ve 20.yüzyılın ilk çeyreğinde hız kazanan gayrimüslimlerin Avrupa ve Amerika başta olmak üzere farklı ülkelere göç etmeleri gösterilebilir (İçduygu vd., 2008).

Mevcut durumda ülke nüfusunun %0.2'sinden azını temsil eden 120 bin civarında farklı mezheplere mensup Hristiyan nüfusu bulunmaktadır. Ülkede faaliyet gösteren 236 kilise bulunmaktadır. Dördüncü yüzyıldan bu yana Doğu Ortodoks Kilisesi'nin merkezi İstanbul'da yer almaktadır.

Türkiye'de 26 bin civarında da Yahudi nüfusu bulunmaktadır. Anadolu'da milattan önce beşinci yüzyıldan bu yana Yahudi nüfusunun bulunduğu, ayrıca İspanya'dan çıkarılan İspanyol ve Portekiz Yahudilerinin de 15.yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti tarafından kabul edildiği bilinmektedir. 20. yüzyıldaki tehcire rağmen günümüz Türkiye'sinde de küçük de olsa Yahudi nüfusu varlığını sürdürmektedir.

3.2. Türkiye'de Katılım Bankaları

Türkiye'de İslami finansın ilk uygulamaları 1980'li yılların sonlarına doğru ortaya çıkmaya başlamıştır. Öncelikle "Özel Finans Kurumu" adıyla ve Bakanlar Kurulu onayıyla kurulan bu kuruluşlar, 2005 yılında Bankacılık Kanunu'nda yapılan değişiklik doğrultusunda "Katılım Bankası" adını alarak İslami Finans prensiplerine uygun olmak kaydıyla her türlü bankacılık hizmetini sunmaya yetkili kuruluşlar olarak kanun yardımıyla tanımlanmışlardır. Küresel finans krizine gelmeden popülaritesi zaten artmakta olan İslami finans, kriz boyunca gösterdiği istikrarlı ve dayanıklı performans ile iyice revaç bularak ülkemizde de hareketlenmeye başlamıştır. Özellikle çeşitli hükümet destekleriyle beraber sektörel derinlik arttırılmıştır. Bu desteklere en önemli örnekler olarak finans sisteminin denetlemek ve düzenlemek üzere gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, bir kamu bankası olan Ziraat Bankası'nın katılım şubelerini açmaya başlaması ve 2012 yılından itibaren yapılmaya başlanan toplamda 3 milyar TL'yi bulan sukuk ihraçları gösterilmektedir.

Türkiye'deki İslami finansın durumunu daha iyi anlayabilmek adına, sektörün bir swot analizini yapmak önemli ipuçları sağlayacaktır.

Kuvvetli Yönleri:

- Genç ve Müslüman yoğunluklu nüfus sayesinde İslami finans ürünlerine yüksek talep potansiyelinin bulunması.
- İslami finansı destekleyen hükümetin katılım bankacılığının bankacılık sektöründeki payını 2023 yılına kadar %25'e yükseltmeyi hedeflediğini açıklayarak kesin desteğini sunması.
- Ülkedeki islami finans sektörüne iki büyük kamu bankasının gireceğinin açıklanmış olması.
- Halihazırda faaliyet gösteren İslami finans kurumlarının başarılı ve dengeli bir şekilde faaliyetlerini gösterebilmesi.

Zayıf Yönleri:

- Bankacılık sektöründe katılım bankacılığının payının hala çok düşük düzeyde olması.
- Genel olarak bankacılık sektörünün ülkedeki birkaç banka tarafından yönlendirilmekte olması.
- Yapılan tüm değişikliklere rağmen İslami finans için gerekli olan düzenlemelerin hala gerektiği kadar yapılmamış olması.
- İslami finans kavramı ve işleyişi hakkında kamuoyunun yeterince iyi bilgilendirilememiş olması.

Fırsatlar:

- Kamu bankalarının sektöre giriş yapmasıyla kamuoyunun İslami finans farkındalığının artacak olması.
- Ortadoğu sermayesinin Türk katılım bankacılığı sektörüne dahil olmayı planlaması.
- Büyük ölçekli proje hazırlıklarının olduğuna dair hükümet tarafından yapılan açıklamalar.
- Türkiye'nin bir finans merkezi olma yönündeki imajının giderek pekişmesi.
- Yeni sukuk ihraç hazırlıklarının yapılması.
- Helal gıda ve turizm sektörlerindeki hızlı gelişim.
- Özellikle tekafül sektöründeki potansiyele rağmen penetrasyon oranının hala çok düşük olması.

Tehditler:

- Katılım bankacılığının İslami kurallara uyumu konusunda yaşanan sorunlar.
- Katılım bankacılığının faize bir kılıf olarak sunulduğu kanısının potansiyel müşteri olarak görülen muhafazakar kesim içerisinde yaygınlaşması.
- Ülke ekonomisinde yakın zamanda başlayan çalkantılar, uluslararası gelişmelerin olumsuz etkileri.
- Artmakta olan politik riskler.
- İnsanların İslami finansın yanlış bilinen yönleri hakkında yeteri kadar bilgilendirilememesi.

Bankacılık sektörünün önemli sorunlarından olan vergi kanununun değiştirilmesi konusundaki planlamalarla beraber, iki kamu bankasının katılım bankacılığına gireceğinin açıklanmasının Türkiye'de İslami finansın geleceğinin açık olduğunu göstermektedir. Özellikle 2001 yerel krizi ve 2008 küresel finans krizinin ardından faiz temelli geleneksel bankacılık sisteminden daha adil ve eşitlikçi bir sistem olarak görülen katılım bankacılığının hükümet destekleriyle beraber güçlenmesi Türkiye'de İslami finansın gelişiminde önemli rol oynamaktadır.

Önümüzdeki 5 yıllık süreçte İslami finans sektöründe bulunan varlıkların, 7 Haziran 2013'temeclisten geçirilen yeni sukuk yasasının da etkisiyle yaklaşık olarak üçe katlanması öngörülmektedir. Bu sayede yeni finansman metotlarının önünün açılması ve ekonomik gelişmenin yeniden hız kazanması beklenmektedir. Yine de Türk İslami finans sektörü Bahreyn, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerle kıyaslandığında hala yeterince gelişmiş değildir. Ancak özellikle katılım bankacılığı alanındaki ilerlemeler sayesinde tüm sektörde genel bir ilerleme süreci öngörülmektedir.

3.2.1. Kuveyt Türk

"Faizsiz bankacılık prensiplerine uygun ilk bankalardan bir tanesi olarak 1977 yılında Kuveyt'te kurulan Kuwait Finance House KSC'nin %48,9 u Kuveyt Devlet Kurumlarına aittir, %51.1 halka açıktır. 46 şubeden oluşan bir yerel ağ ile Kuveyt'teki ikinci büyük bankadır ve Merkez Bankası kapsamında faaliyet göstermektedir. Varlıklar toplamı 10.5 milyar KD (38.6 milyar USD) ve teminat tutarı 6.6 milyar KD'dir (24.2 milyar USD). Bu tutar, 31 Aralık 2008 itibarıyla Kuveyt piyasasındaki toplam teminatların %25'ini temsil etmektedir. KFH bankacılık, gayrimenkul, ticaret finansı, yatırım portföyleri ve diğer ürünler ve hizmetler olmak üzere faizsiz bankacılık prensiplerine uygun birçok ürün ve hizmet sunmaktadır. Prestijli uluslararası ajanslar KFH'ye yüksek kredi notları vermiştir. Standard & Poor's'un kısa ve uzun vadeli yatırımlar için KFH'ye verdiği kredi notu sırasıyla A-/A2'dir. Capital Intelligence'ın kısa ve uzun vadeli yatırımlar için KFH'ye verdiği kredi notu ise sırasıyla A+/A1'dir. Fitch International'ın Uzun Vadeli IDR ve

Kısa Vadeli IDR için KFH'ye verdiği kredi notu sırasıyla A+/F1 ve Moody's'in KFH'ye verdiği kredi notu ise Aa3'tür. KFH bankacılık, gayrimenkul, ticaret finansı, yatırım portföyleri ve diğer ürünler ve hizmetler olmak üzere faizsiz bankacılık prensiplere uygun birçok ürün ve hizmet sunmaktadır. KFH Türkiye, Bahreyn, Malezya, Ürdün ve Suudi Arabistan Krallığı'nda kendine yer edinmiştir ve Avustralya ve Singapur'da temsilcilik ofislerine sahiptir. KFH ticari, finansal ve operasyonel konularda iştiraklerine stratejik rehberlik sunmaktadır" (kuveytturk.com).

"Uygun ve yeni finansal çözüm sunma, bilgi birikimi, tecrübe ışığında uluslararası bir banka olarak Türkiye'de hizmet kalitesinde ilk beş, aktif büyüklük açısından ilk 10 banka arasında yer almaktır" vizyonu ile faaliyetlerini sürdüren bankanın misyonu ise "Temel kurumsal prensiplere bağlı (faizsiz finansal işlem ve operasyonlar), etik değerleri olan, müşteri odaklı bankacılığı ön planı çıkarırken hissedarları, personelleri ve Kuveyt Türk'ü oluşturan tüm taraflara değer katan, kurumsal sosyal sorumluluk sahibi bir şirket olmaktır" şeklinde ifade edilmiştir.

Kuveyt Türk, uyguladığı kalite politikasını şu şekilde özetlemektedir:

"Katılım Bankacılığı ve Toplam Kalite Yönetimi esasları doğrultusunda;

- Hizmet kalitesi ve müşteri memnuniyetini arttırarak,
- Sektöre öncülük ederek,
- Üst yönetimin liderliğinde,
- Çalışanların gönüllü katılımı ile değer üreten bir kurum olmaktır.

İşin Doğrusu Manifestosu:

- Ben müşterilerime verdiğim tüm bankacılık bilgilerinin açık ve net olmasına dikkat ediyorum.
- Ben müşterilerimin hesaplarından şartsız koşulsuz hesap işletim ücreti almıyorum.
- Ben müşterilerimin tasarruf yapmalarını destekliyor, onları aşırı borçlandırarak kazanç elde etmek istemiyorum.
- Ben müşterilerimin, EFT dahil; internet şubesi üzerinden yaptığı işlemlerden işlem ücreti almıyorum.
- Ben tüketicilerin aklını çelmek için etik olmayan satış taktikleri uygulamıyorum.

- Ben çağrı merkezi üzerinden satış yapmıyor, ayrıntılı bilgi vermeden bir ürün veya hizmetin satışını desteklemiyorum.
- Ben aynı birikime sahip müşterilerimin aynı haklara da sahip olmasına özen gösteriyorum".

Bankanın belirlemiş olduğu kurumsal değerler aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

"Sağlam Bankacılık

İnancımızın, iş hayatımızdaki tezahürü olan sağlam katılım bankacılığı ilkelerine harfiyen uymayı, ahlak anlayışımızın temeli olarak görürüz. İşimizdeki her uygulamanın sağlam katılım bankacılığı ilkeleri ile örtüşmesine azami dikkati gösteririz.

Adalet

Muhatabımız olan herkesin hakkını her koşulda, menfaat gözetmeksizin korur, her durumda objektif oluruz. Ortakların, çalışanların ve müşterilerin haklarını birbirine karıştırmayız.

Profesyonellik

Kişisel duygu ve düşüncelerden arınıp işin gerektirdiği şekilde uzman bir yaklaşımla hareket eder, iş ahlakının gereklerini her şeyin üstünde tutarız. İşimizi mükemmel yapmak için çabalar, kaliteden ödün vermez, disiplinli çalışır, yaptığımız işin sorumluluğunu taşırız. Profesyonelliğin bizi hedeflerimize ulaştıracağını biliriz.

Takım Ruhu

Kuveyt Türk'ün büyük bir takım olduğunu ve takım olmanın gücümüzü artırdığını biliriz. Kuveyt Türk'ü büyük bir aile olarak görür ve bizi birbirimize bağlayan manevi bağlara sahip çıkarız. Bireysel farklılıklarımızı zenginlik kabul edip, ortak bir amaca ulaşmak için birlikte hareket etmemiz gerektiğini biliriz.

Yenilikçilik

Vizyon ve hedeflerimiz doğrultusunda ürün, hizmet ve iş yapış biçimlerimizde en iyisine ulaşmak için sürekli araştırır ve kendimizi geliştiririz. Köklerimizi unutmadan değişime açık olmanın gelişmenin ilk adımı olduğunun bilinciyle hareket ederiz. Kalıpların dışına çıkıp çağın gerektirdiği bütün olanakları kullanarak farklılık oluşturmayı hedefleriz.

Güven

Sağlam sermaye yapımız ve ahlaki değerlerimiz, profesyonelliğimiz, sorumluluk anlayışımız ve teknolojik alt yapımızın verdiği güç ve destekle; ortaklarımız, çalışanlarımız ve müşterilerimizle güvene dayalı bir ilişki yaşarız". (kuveytturk.com)

3.2.2. Bank Asya

"Asya Katılım Bankası A.Ş. Türkiye'nin altıncı özel finans kurumu olarak 24 Ekim 1996 tarihinde, Altunizade' deki Merkez Şubesi ile faaliyetlerine başlamış ve 20.12.2005 tarihinde 'Asya Finans Kurumu Anonim Şirket'i olan şirket unvanı 'Asya Katılım Bankası Anonim Şirketi' olarak değiştirilmiştir.

Kuruluş sermayesi 2 milyon TL, mevcut ödenmiş sermayesi 900 milyon TL olan bankanın, tabana yayılmış yerli sermayeye dayanan, çok ortaklı bir yapısı vardır.

Faizsiz bankacılığın gereklerine uyarak üretime destek olmayı kuruluş prensibi olarak kabul eden Bank Asya'nın temel amacı; müşteri odaklı hizmet anlayışından hareketle, teknolojinin getirdiği en son imkanları kullanarak, faizsiz finans sistemini daha geniş kitlelere ulaştırabilmektir. Bu doğrultuda şube sayısı Erbil ve Gezici şubelerle birlikte Kasım 2014 tarihi itibarıyla 202 şube ve yurt içinde 1, yurt dışında 1000 muhabir banka ile faaliyetlerini sürdürmektedir.

ISO 9001 Kalite Yönetim Sistemi Belgesi'ne sahip ilk katılım bankası olan Bank Asya; bireysel, ticari ve kurumsal bankacılık alanlarında müşterilerinin her türlü ihtiyaç ve beklentilerini karşılayacak ürün yelpazesi ve yapılanması ile faaliyet göstermektedir. Bank Asya, geleneksel dağıtım kanalları olan şubelerinin dışında İnternet Şubesi, Alo Asya Telefon Bankacılığı, ATM ve POS terminalleri ile bankacılık hizmetlerini kesintisiz, hızlı ve etkin bir şekilde sunmayı hedeflemektedir.

Bank Asya, şu iki temel yaklaşımı kendi gelişiminin ve hedeflediği pazar payına ulaşabilmesinin bir gereği olarak kabul etmekte ve bunun için çaba sarf etmektedir:

- Faizsiz bankacılık ürünlerini geliştirerek, bu konuda yeni türev ürünler ortaya koymak.
- Bankacılıkta etkin bir biçimde kullanılmakta olan ürünlerin faizsiz bankacılık sistemine adaptasyonunu sağlamak.

Bank Asya, çalışma prensiplerini, misyonunu ve vizyonunu çalışanlarının geniş katılımıyla belirleyerek, paylaşmanın ve başarıya olan inancın bir ürünü olarak kurum kültürünün unsurları haline getirmiştir".

"Geliştirdiği ürünlerle dünya standartlarında hizmet veren, saygın, güvenilir ve etkin bir banka olmak" vizyonunu benimseyen bankanın misyonu ise "Çağdaş bankacılık hizmetlerini faizsiz bankacılık ilkeleri çerçevesinde geliştirip, müşterilerinin ihtiyaç ve beklentilerini "farklı beklentilere farklı çözümler" yaklaşımıyla karşılayarak, paydaşlarına ve Türkiye ekonomisine katkı sağlamaktır" şeklinde ifade edilmektedir. Bankanın kendine özgü sistemleri arasında "İş Sürekliliği Yönetim Sistemi" dikkat çekmektedir.

"İş sürekliliği yönetim sisteminin temel amacı, olağanüstü durumlarda iş etki analizi ile tespit edilmiş kritik operasyonları minimum ancak müşterinin kabul edebileceği düzeyde en kısa sürede işlevsel hale getirmektir. Bu ana amaç doğrultusunda, bir olayı takiben ilk müdahale ve iş kurtarmada izlenecek strateji aşağıdaki alt amaçları temel alacaktır:

- Personeli korumak ve bedensel kayıplarla ilgilenmek
- Olayın boyutunu değerlendirmek
- Tehdidi kontrol etmek
- Ortaya çıkan sorunları ve sonuçlarını değerlendirmek
- Müdahale hızını ve karar noktalarında çabukluğu artırmak
- Operasyonları olabildiğince hızlı aktive etmek
- İç ve dış iletişimi, medya ile olan ilişkileri yönetmek
- Bank Asya şirket itibarını zedeleyecek riskleri ve gelişmeleri yönetmek
- Temel paydaşların (yasal merciler, hissedarlar, çalışanlar, tedarikçiler ve müşteriler) menfaatlerini korumak".

Bankanın kurumsal değerleri de aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır:

"Doğruluk ve Dürüstlük

İşimizi doğru yaparız. Tüm iş ilişkilerimizde dürüstlükten taviz vermeyiz.

Sevgi ve Saygı

İşimizi severek yaparız. Müşterilerimize ve çalışanlarımıza sevgi, saygı ve hoşgörüyle yaklaşırız.

Adalet

İşimizi yaparken adaletten taviz vermeyiz. Bizimle ilk defa iş ilişkisine giren her kişi ve kuruma aynı mesafedeyiz.

Güven

Müşterilerimizle karşılıklı güven esasına dayanan kalıcı ve yakın ilişkiler kurar, işlerimizi bu doğrultuda yürütürüz.

Gizlilik

Başta müşterilerimiz olmak üzere, iş ilişkisi içerisine girdiğimiz tüm kişi ve kurumlar hakkında edindiğimiz bilgileri yasaların izin verdiği ölçüler dışında hiçbir kişi ve kurumla paylaşmayız. Çünkü başta müşterilerimiz olmak üzere tüm paydaşlarımızın gizlilik haklarına saygı duyarız.

Etkinlik, Verimlilik ve Kalite

Her süreç ve işlem adımında hedeflere odaklanılırız. Ancak hedeflerimizi verimlilik ve kaliteden asla ödün vermeden gerçekleştirmeyi görev biliriz.

Takımdaşlık

Kurum içerisinde "biz" bilincini kurduk, yaşatacağız. Müşterilerimiz de bizim için, bizden biridir.

Yenilikçi Olmak

Bize göre "iki günü birbirine eşit olan zarardadır". Hayal kurar, gerçekleştirmek için çaba sarf eder ve gerçekleştiririz.

Profesyonellik

Kuruluş ilke ve prensiplerimizden taviz vermeden ve duygusallığı karıştırmadan işimizin gereğini yaparız.

Sosyal Sorumluluk

İnsana, kişi hak ve özgürlüklerine ve çevreye saygılıyız. Bunun gereklerini her iş sürecinde dikkate alır, maddi ve manevi olarak her fırsatta yerine getirmeye gayret ederiz". (bankasya.com.tr)

Bankanın almış olduğu sertifikalardan en dikkat çekenler arasında Müşteri Memnuniyeti Yönetimi (ISO 10002) ve Çağrı Merkezi Sertifikası (EN 15838) gösterilebilir. Bunların yanısıra dünyanın en önde gelen yazılım şirketlerinden olan Oracle firması tarafından 2015 yılında veri tabanı altyapısında yapmış olduğu yenilikler dolayısıyla Oracle 2015 Mükemmellik Ödüllerinden "Sürdürülebilirlik İnovasyon" ödülü verilmiştir.

Bank Asya verdiği hizmette kaliteyi yakalamayı, müşteri beklentilerini uyumlu bir yapı içinde karşılamak olarak değerlendirmekte, bu amaç doğrultusunda, müşteri şikayetlerinin sistematik olarak yönetilmesine rehberlik eden ISO 10002 standartlarının öngördüğü şekilde ve yasal mevzuat çerçevesinde müşteri ihtiyaç ve beklentilerine cevap verebilme adına çalışanlarını devamlı olarak eğitmekte, geliştirmekte ve yönlendirmektedir. Bu çabaların göstergesi olan belgelerin de müşterilerin bankayı tercih etmelerinde rolünün olduğu kurum tarafından değerlendirilmektedir.

"Ayrıca, müşteri memnuniyeti, gelen-giden çağrı, performans yönetimi, işe alım, kariyer ve eğitim sürecinin tamamı ile denetime girerek EN 15838 Müşteri İletişim Merkezleri Kalite Yönetimi Belgesi'ni almaya hak kazanmıştır. EN 15838, çağrı merkezleri için özel şartlar içeren uluslararası bir standarttır. Bu standartta belirtilen sistem şartları, hizmetin teknik şartlarını tamamlayıcı niteliktedir. Bu standardı hazırlamanın genel amacı iletişim merkezleri için ortak kalite ve teknik şartlarının belirlenmesidir. Standart, iç ve dış kaynaklı müşteri iletişim merkezleri için geçerli olup hem iletişim merkezi hem de bu merkezleri kullanan müşteriler için düzenlenmiştir" (bankasya.com.tr).

3.2.3. Türkiye Finans

"Family Finans ve Anadolu Finans kurumlarının birleştirmesi ile 250 milyon TL ödenmiş sermaye ile kurulan Türkiye Finans Katılım Bankası, 30 Aralık 2005 tarihinden itibaren 108 şubesiyle hizmet vermeye başladı. Türkiye Finans; sürekli büyüyen şube ağı ve etkin alternatif dağıtım kanallarından oluşan güçlü hizmet platformuyla ticari/kurumsal bankacılık, girişimci bankacılık ve bireysel bankacılık

alanlarında geniş bir müşteri kitlesine yenilikçi, katma değeri yüksek ürün, hizmet ve çözümler sunmaktadır. Bugün Türkiye Finans; mükemmel müşteri deneyimi, teknolojik yetkinlik ve ilkeli finansman ve yatırım sağlama vizyonu çerçevesinde oluşturduğu yol haritasıyla sürdürülebilir büyüme yolunda emin adımlarla ilerlemektedir".

Vizyonunu "Türkiye'de tüm bireysel müşteriler ve şirket sahiplerine ilkeli finansman ve yatırım sağlayan öncü kaynak olmaktır" şeklinde tarif eden Türkiye Finans'ın misyonu ise şu şekilde ifade edilmektedir: "Katılım Bankacılığı prensipleri doğrultusunda, tüketim yerine artı değer oluşturmayı destekleyen faaliyetlerimiz vasıtasıyla ürettiğimiz değeri fon sahiplerimiz, çalışanlarımız ve hissedarlarımız ile adil ve şeffaf bir şekilde paylaşmaktır".

Hizmet Değer Üretme Zincirinin her şart altında müşterilere istedikleri ürün ve hizmeti, istedikleri yer ve zamanda sağlamak olduğuna; üretilen değerın çalışanlar ile müşterileri arasında sağlanan etkileşimin bir ürünü olduğuna; banka itibarının en değerli ve tekrar kazanılması en güç varlığı olduğuna inanan banka, temel amacını ise "varlık sebebimiz ve sevinç kaynağımız olan müşterilerimize ilkeli finansman ve yatırım sağlayan öncü kaynak olmaktır" şeklinde belirtmektedir.

Bu doğrultuda banka, bütün müşterilerine, kendilerini rahat ve güvende hissedecekleri, ihtiyaç ve beklentilerine hızlı çözüm bulabilecekleri, farklı araçları kullanarak "Yorulmadan Bankacılık" deneyimini tadacakları bir hizmet sağlamaya çalışmaktadır.

Türkiye Finans kurumsal değerlerini "Müşteri Anayasası" olarak adlandırdığı metin ile özetlemektedir:

"Yanınızdayız

Türkiye Finans olarak kendimizi müşterilerimizin "Yol Arkadaşı" olarak görür, tüm müşterilerimiz ile karşılıklı faydaya dayanan uzun süreli ilişkiler kurarız.

Dinleriz

Müşterilerimizin sorunlarını ve isteklerini bize her yerden ve her zaman iletmesini sağlayacak kanallar oluşturarak müşterilerimize düzenli olarak ulaşır, onları dinler ve memnuniyetlerinin en üst seviyede olması için çalışırız.

Çözeriz

Müşterilerimizden gelen şikayet ve önerileri önemser; sorunların hızlı çözümü için gayret ederiz. Müşterilerimizden gelen şikayetlere 24 saat içinde cevap veririz.

Kolaylaştırırız

Bankacılık hizmetlerini müşterilerimiz için kolaylaştırmak amacıyla altyapımızı, ürün ve hizmetlerimizi sürekli yenileriz. "Yorulmadan Bankacılık" anlayışı ile müşterilerimizin, şubelerimiz ve diğer tüm kanallarımızdan hızlı ve hatasız olarak hizmet almalarını sağlarız

Şeffafız

Adil fiyat politikamız ile müşterilerimize alacağımız tüm ücretleri açık bir şekilde anlatır ve eksiksiz bilgi sağlarız. Müşterilerimizin bilgisi dahilinde olmayan hiçbir ücreti talep etmeyiz.

Bilgilendiririz

Müşterilerimize finansal durumları, işlemleri, hesapları ve ödemeleri ile ilgili düzenli olarak bilgilendirme yapar; ürün ve hizmetlerimizle ilgili ihtiyaç duydukları tüm bilgileri zamanında ve anlaşılır şekilde sunarız. Bize güvenerek bankamızla çalışan, ürün ve hizmetlerimizi kullanan müşterilerimize duyduğumuz minnettarlığımızı güler yüzümüz ve içten teşekkürlerimizle ifade ederiz". (turkiyefinans.com.tr)

Türkiye Finans'ın Danışma Kurulunun bir üyesi her zaman görev başındadır. Türkiye'de bu alanda önemli adımlar atmaya devam eden Türkiye Finans'ın örneğinin verilmesi önem arz etmektedir. Türkiye Finans 2013 yılına kadar Banka faaliyetlerinin Şeriata uygunluk konularında Prof. Dr. Hayrettin Karaman'dan danışmanlık alıyordu. 2013'te banka 3 kişiden oluşan Danışma Kurulu oluşturulmuştur. Danışma Kurulu gündeminde yer alan konular, ilgili birimlerin yöneticileri tarafından kurul üyelerine aktarılmaktadır. Birimler ve İDK üyelerinin arasındaki iletişimi Genel Müdür Yardımcısı ve Faizsiz Bankacılık Uygulama ve Geliştirme Servisi sağlamaktadır (Paylaşım, 2015). Faizsiz Bankacılık Uygulama ve Geliştirme Servisi'nin ana

görevleri Danışma Kurulu sekreterliği ve Kurulu'nda alınan kararların uygulamaya geçirilmesi için banka içi faaliyetlerin yürütülmesidir. Ayrıca Danışma Kurulunun bildirdiği görüşlerin bankacılık ürün ve hizmetlerinde uygulamasının denetimi konusunda yeni adımlar atılmaktadır. Denetim Birimleri ve mevcut denetim faaliyetlerinin genişletilmesi, yani şube denetimlerinde hayata geçirilmesi şeklinde karar alınmıştır. Ürün ve uygulamaları denetleyecek kontrol noktalar oluşturulmakta, yeni alınan kararlar için ise Denetim Birimleri ile çalışmalar devam etmektedir.

3.2.4. Albaraka Türk

"Türkiye'de faizsiz bankacılık alanındaki finansal kuruluşların ilki ve öncüsü olan Albaraka Türk Katılım Bankası, 1984 senesinde kuruluşunu tamamlayarak 1985 yılının başından itibaren faaliyete geçmiştir. Albaraka Türk faaliyetlerini 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na tâbi olarak sürdürmektedir. Ortadoğu'nun ileri gelen gruplarından Albaraka Bankacılık Grubu (ABG), İslam Kalkınma Bankası (IDB) ve Türk ekonomisine yarım yüzyıldan fazla hizmet veren yerli bir sanayi grubunun öncülüğünde kurulan Albaraka Türk'ün 30.06.2014 tarihi itibarıyla ortaklık yapısının içinde yabancı ortakların payı %66,10, yerli ortakların payı %10,48 ve halka açık olan pay ise %23,42'dir. Cari hesaplar ve katılma hesapları aracılığıyla fon toplayan ve topladığı fonları, bireysel finansman, kurumsal finansman, finansal kiralama ve proje bazında kâr zarar ortaklığı gibi hizmetlerle tekrar ülke ekonomisine kazandıran kurum, faizsiz bankacılık uygulamasıyla çok çeşitli finansman ve bankacılık hizmetlerini sunmaya yetkilidir. Ana ortağı Albaraka Banking Group'un faaliyet gösterdiği Körfez, Ortadoğu ve Kuzey Afrika coğrafyalarında finansal ürün ve hizmeti sunmada en iyi bölgesel banka olma vizyonu ile yola çıkan Albaraka Türk, Singapur'dan İngiltere'ye, Güney Afrika'dan Fas'a, Avustralya'dan Kazakistan'a kadar 80 ülkede 1000'e yakın banka ile kurduğu geniş muhabirlik ağı sayesinde müşterilerine hızlı, kaliteli ve emniyetli dış ticaret (ithalat, ihracat ve kambiyo) hizmetlerini vermektedir. Albaraka Türk bireysel ve küçük işletme bankacılığında da müşterilerine değer kazandırmaya devam etmektedir. 21 Mayıs 2015 tarihi itibarıyla ülke geneline yayılmış 207 ve yurt dışında da bir şubesi ile toplam 208 şubesi 3.664

personeli ile faaliyetlerini müşterilerine, ortaklarına, çalışanlarına ve Türkiye'ye değer katma misyonunu benimsemiş uluslararası bir katılım bankası olarak faaliyetlerini sürdürmektedir" (albarakaturk.com.tr).

Vizyon olarak dünyanın en iyi katılım bankası olmayı belirlemiş olan bankanın misyonu da "Faizsiz bankacılık prensiplerine bağlı, kurumsal değerlerimize ve bankacılık etik ilkelerine uygun bir şekilde, başarılarımıza katılan müşterilerimiz, çalışanlarımız ve hissedarlarımızla ortak faydalarımızı paylaşarak, toplumun finansal ihtiyaçlarını karşılamak" olarak belirlenmiştir.

Kurumun kalite politikası; kaliteyi bir yaşam biçimi olarak kabul eden, eğitilmiş ve kendini sürekli yenileyen çalışanlarla;

- Müşterilerin mevcut ve muhtemel beklentilerini karşılayacak bir şekilde ürün / hizmetler sunmak,
- "Müşteriye özel ilgi" ve "güleryüzlü hizmet" anlayışıyla müşteri memnuniyetini arttırmak,
- Tüm süreçleri ve ürün / hizmet kalitesini sürekli olarak iyileştirmek,
- Teknolojik ve sektörel gelişmeleri yakından takip ederek, hızlı bir şekilde katma değere dönüştürmektir.

Türkiye Finans kurumsal değerleri ise şu şekilde ifade edilmiştir:

"İşbirliği

Üretilen değerleri ortaklar, çalışanlar, müşteriler ve toplum ile paylaşarak büyümek, tüm menfaat sahipleri ile uzun süreli kuvvetli ilişkiler kurmak, çalışanların bilgi ve yeteneklerinin sürekli gelişimini sağlamak, kurumun yanı sıra katılım bankacılığının ve bankacılık sektörünün de gelişmesine katkıda bulunmak,

Odaklanma

Kurum kaynaklarını verimli projelerde kullanarak kurumsal enerjiyi toplumsal değere dönüştürmek, toplumsal gelişime ve müşterilerin hayatına pozitif katkı için gerekli enerji ve gayreti göstermek,

Samimiyet

Müşterilere değer vererek, kendilerine her zaman samimi ve güler yüzlü hizmet sunmak, müşteri odaklı bankacılık yaklaşımıyla, müşteriler için uygun ürün ve hizmetleri geliştirerek müşteri memnuniyetini en üst düzeyde tutmak,

Güvenilirlik

Kurumsal kaynakların ekonomiye kazandırılmasında Katılım Bankacılığı prensipleri ile Bankacılık Etik İlkelerine sıkı sıkıya bağlı hareket etmek, müşterilerin beklentilerini en yüksek etik standartlarda yönetmek,

Sosyal Sorumluluk

Bankanın değerini yükseltme hedefi doğrultusunda faaliyetler sürdürürken toplumun yaşam kalitesini iyileştirmek amacıyla, ekonomik gelişmeye destek vermek, kurumsal çalışmalarda düzenlemeler ile çevreye karşı saygılı politikalar izlemek, bu doğrultuda sosyal ve kültürel amaçlarla hazırlanan çeşitli projelere destek olmak". (albaraka.com.tr)

3.2.6. Türkiye Kamu Katılım Bankaları

İlk Kamu Katılım bankası olan Ziraat Katılım Mayıs 2015'te faaliyete başlamıştır. Ziraat Katılım, 2015 yılı sonuna kadar 20 şube ve 400 personel, 2018 sonuna kadar da 170 şube ve 2 bin 200 personel hedefi olduğunu açıklamıştır (www.hurriyet.com.tr).

Vakıf Katılım Bankasına 15 Şubat 2016 tarihi itibarıyla Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından (BDDK) faaliyet izni verilmiştir. Yönetim Kurulu Başkanı, Vakıf Katılım'ın ilk etapta merkez şube ve yaklaşık 120 çalışanla açılacağını, yıl sonunda ise 30 şubeye ve yaklaşık 500 çalışan sayısına ulaşmayı hedeflediklerini aktarmaktadır. Vakıf Katılımın kamu sermayeli bir banka olmasının avantajıyla yasal düzenlemeler için kamu otoritesi ile beraber çalışarak katılım bankacılığının gelişmesine öncülük yapmak üzere kurulduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca Banka, yurtdışı fonlarını Türkiye'ye kazandırmayı ve KOBİ segmentinde ağırlıklı çalışmalar yürütmeyi planladıklarını açıklamıştır (www.haberakar.com).

Katılım Bankacılığında son gelişmeler devletin bu sektörün büyüme ve gelişmesinde kararlı olduğunu ve gereken adımları attığını göstermektedir. Ancak gerekli yasal düzenlemeler yapılmadığı takdirde sektörün sağlıklı ve hedeflendiği şekilde gelişmesi zor olacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı, "Katılım bankacılığı artık devletin bizzat içinde yer aldığı ve sahiplendiği bir sektör haline geldiğini ve katılım bankacılığının kalıcı olarak Türkiye'de yerleşmesi ve güçlenmesi açısından bunun içeriye ve dışarıya çok önemli bir mesaj" olduğunu ifade etmiştir.

"Siyasi iradenin ve ilgili bürokratların güçlü ve istikralı bir katılım bankacılığının yerleşebilmesi için daha uzun vadeli hedeflere odaklanmasının gerekliliği gözden kaçırılmamalı" (Demir, 2015). Ziraat ve Vakıf Bankalarından sonra Halkbank'ın da Katılım Bankacılığına katılması beklenilmektedir.

3.3. Türkiye İslami Danışma Kurulu İçin Model Önerisi

Bu bölümde, Türkiye'de İslami Danışma Kurulu için model önerisinin temelini oluşturmak üzere geliştirilen ve ülkede faaliyet gösteren katılım bankalarının ilgili yöneticileri ile yapılan anket çalışmasının sonuçları aktarılmış, ardından da bu bölümün başında sunulmuş olan Türkiye'nin ekonomik-politik, sosyo-kültürel, hukuki ve dini şartları göz önüne alınarak geliştirilen model önerisi sunulmuştur.

3.3.1. Anket Değerlendirmesi

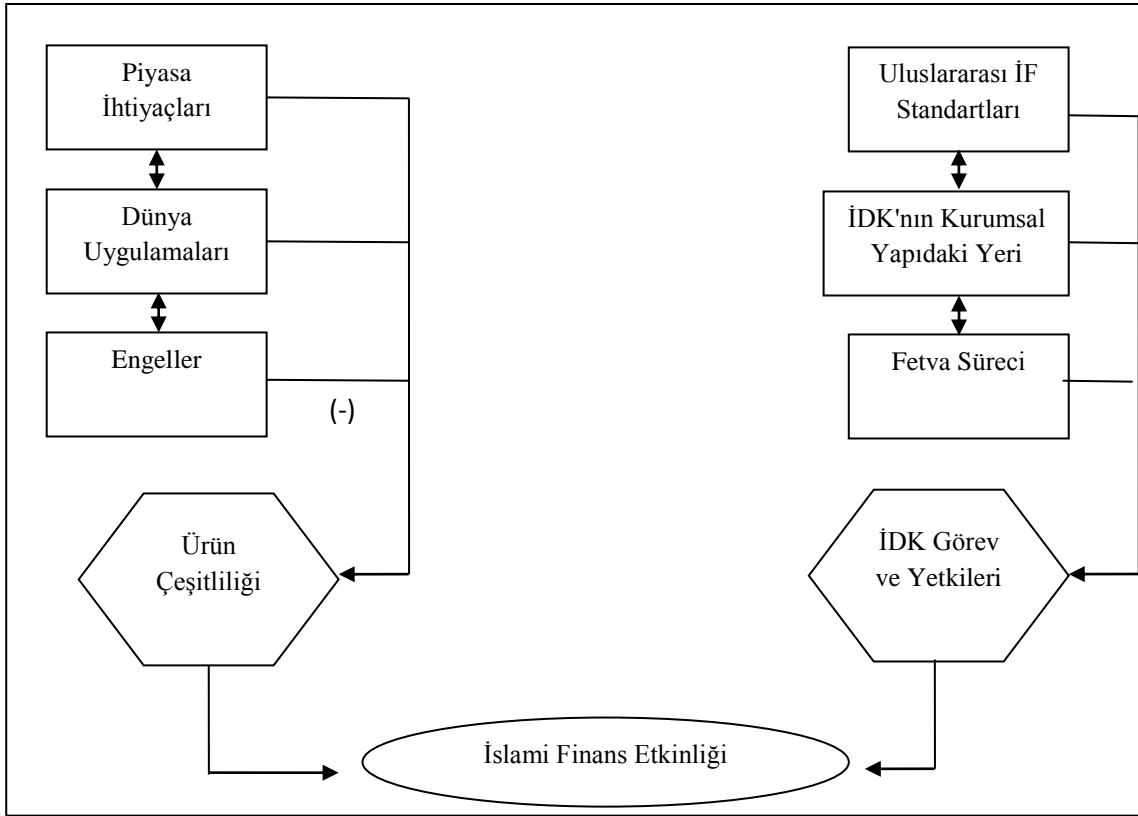
Anket çalışması kapsamında Türkiye'de faaliyet göstermekte olan ve yukarıda adı geçen dört bankanın ilgili üst düzey yöneticileri ile yüz yüze görüşmeler yapılmak suretiyle kendilerine sorular yöneltilmiştir. Anket kapsamında bankaların finansal ürün çeşitliliği, İslami finansal ürünler geliştirmelerinin önündeki engellerin neler olduğu, İslami denetim kurullarının mevcut olup olmadığı, varsa görev ve yetkilerinin neler olduğu, kurumsal yapıdaki yeri, üyelerinde aranan kriterlerin neler olduğu ve Ulusal İslami Kurul ihtiyacı hakkındaki görüşleri sorulmuştur.

Anket Teorik Altyapı

Hipotez: Türkiye'deki Katılım Bankacılığı kapsamında İDK'ların görev ve yetkilerinin net olmadığı ve kurumsal yönetimde otoritesinin sınırlı olduğu; ürün geliştirme ve denetleme süreçlerinde kendilerinden gerekli ölçüde istifade edilmediği düşünülmektedir.

Teorik Çerçeve:

İslami finans kurumlarının etkinliği için hipotez kapsamında belirtilen iki önemli unsur olan ürün çeşitliliği ve İslami Danışma Kurullarının görev ve yetkileri aşağıdaki şekilde alt bileşenleriyle birlikte ilişkilendirilmiştir. Buna göre piyasa ihtiyaçları ve dünyadaki uygulamalar ürün çeşitliliğine olumlu katkı yaparken bir takım engellerin mevcudiyeti de olumsuz etki yapmaktadır. Öte yandan İDK görev yetkilerinin belirlenmesinde uluslararası islami finans standartları, İDK'nın kurumsal yapıdaki yeri ve fetva süreci etkili olmaktadır.

Şekil 5: Teorik Çerçeve

İlişki Matrisi:

Hazırlanmış olduğumuz anket kapsamındaki soruların bir kısmı teorik çerçevede belirtilen iki temel unsurdan ürün çeşitliliği konusuna ilişkin sorularken diğer kısmı da İslami Danışma Kurulu'nun kurumlardaki işleyişi, statüsü, faaliyetleri vs. konularına yöneliktir. Tüm sorular bu gruplandırmaya tabi tutulmak suretiyle aşağıdaki ilişkiyel matriste sunulmuştur.

Tablo 4: İlişki Matrisi

Ürün Çeşitliliği	İslami finansal ürün çeşitliliğiniz nedir?
	Finansal ürün çeşitliliği piyasa ihtiyaçlarını karşılar nitelikte mi?
	Ürün çeşitliliğinde Dünya uygulamalarına paralellik var mı?
	Ürün çeşitliliğinin gelişmesi önündeki engeller nelerdir?
İslami Denetim Kurulu	Kurumunuz herhangi bir Banka Birliğinin üyesi midir? Bu Banka Birlikleri yönetim ve denetim konularında ilke ve iyi uygulama standartlarını sağlıyor mu?
	İFSB ve AAOİFİ kuruluşların standartlarını uyguluyor musunuz?
	Bankanızda İslami Danışma Kurulu mevcut mudur? Kaç kişiden oluşur?
	İslami danışma kurulu oluşturulurken aradığımız kriterler nelerdir? İslami denetim kurulun sorumlulukları nelerdir?
	İslami danışma kurulun yetkisi nedir? Bu kurul denetim mi yoksa danışmanlık rolü mü üstlenmektedir?
	İslami danışma kurulu üyeleri Yönetim Kurulu toplantılarına katılıyor mu ya da onlara yeterli bilgi sağlanıyor mu?
	İslami danışma kurulun Kurumsal yapıdaki yeri nedir?
	Fetva verme süreci nasıl işlenmektedir?
	İslami Danışma Kurulun verdiği fetvalar ve aldığı kararlar açıklanıyor mu?
	İslami danışma kurulu Banka faaliyet süreçlerini denetleyebiliyor mu?
	Sizce, Ulusal İslami Kurulun oluşturulması sektörün gelişmesi için yararlı olacak mı?

Anket çalışmasından elde edilen cevaplar neticesinde aşağıdaki değerlendirmeler yapılmıştır:

1. İslami finansal ürün çeşitliliğiniz nedir?

Dört bankanın da murabaha, muşaraka, sukuk, mudaraba ve murabaha temeline dayalı kredi kartları gibi benzer finansal ürünlerini sunduklarını yanıtlardan görmekteyiz. Ağırlıklı olarak üretim desteği olan murabaha kullanımı yaygındır. Bunların yanında nakit kredi haricinde hemen bütün bankacılık enstrümanları mevcuttur. Ayrıca Türkiye Finans vergi ve SSK ödemelerinde karz'ı hasen yöntemini ve sifrah ve faal kartlar gibi hizmetler vermektedir. Dünya uygulamalarında da murabaha yönteminin en yaygın yöntem olduğunu görmekteyiz. Ancak asıl İslami finansal kuruluşların amacına hizmet edecek olan muşaraka ve mudaraba ürünlerine hem maliyetleri hem de bankalarının likidite sorunları yüzünden fazla yer verilememektedir.

2. Finansal ürün çeşitliliği piyasa ihtiyaçlarını karşılar nitelikte mi?

Finansal ürün çeşitliliğinin piyasa ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığı ile ilgili soruya tüm bankalar olumlu yanıt vermekte ve bu noktada bir eksiklik olmadığı görüşünü belirtmektedirler. Ancak katılım bankalarının Türkiye'nin bankacılık

sektöründeki %5 olan oranı bir sorunun var olduğuna işaret etmektedir. Tabii bunun birçok sebebi vardır, ürünlerin yetersiz olması ya da potansiyel müşteriler tarafından net olmaması da sebepler arasında gösterilebilir.

3. Ürün çeşitliliğinde Dünya uygulamalarına paralellik var mı?

Aynı şekilde ürün çeşitliliğinde de dünya uygulamalarına paralellik olduğu görüşü hakimdir. Dünya piyasasında en yaygın olarak uygulanan murabaha kredisi Türkiye'de de mevcuttur. Ancak Endonezya ve İngiltere'de birbirinden çok farklı ve bazıları da fıkhen şaibeli olan çeşitli uygulamalara ülkemizde rastlanmamaktadır. Küreselleşme sürecinin de etkisi ile dünyanın bir yerindeki yeni uygulamalar hızlı bir şekilde diğer bölgelere yayılmaktadır. Ülkemizde olmayıp başka ülkelerde yer bulan uygulamalar mezhep farklılığından ve İDK hocalarının çeşitli yorumlarından kaynaklanabilmektedir.

4. Ürün çeşitliliğinin ve yeni ürün gelişiminin önündeki engeller nelerdir?

Kuveyt Türk'te görüşülen yetkili, bu engeller bağlamında farkındalık, mevzuat ve sektörün yeni olmasını sıralamıştır.

Türkiye Finans ise daha detaylı bir şekilde engelleri sıralamaktadır:

- Müşteri kitlesinin İslami ürünler hakkında ağırlıklı olarak kulaktan dolma fikirlere sahiptir.
- Katılım bankalarının ürün geliştirme sürecinde kurumlar fikir alışverişi yapmamakta, dayanışmadan çok rekabet içinde iş görmektedirler.
- Personel çoğunlukla diğer bankalardan alınmakta ve önceki kurumda öğrenmiş oldukları bilgiler yeni bir bankacılık türü olan İslami bankacılığı öğrenmelerini zorlaştırmaktadır.
- Katılım Bankaları Birliği ülkemizde İslami bankacılığın yayılmasına gayret etmemektedir.
- Katılım bankaları ağırlıklı olarak konvansiyonel bankaların ürünlerinin ikamelerini üretmeye gayret etmekte, orijinal ürünler üzerinde çalışmamaktadırlar.

Diğer iki bankadan da benzer yanıtlar alınmıştır. Yanıtlara bakarak müşterilerin genel olarak İslami finans alanında fazla bilgiye sahip olmadığını ve

soruşturmadığını anlamaktayız. Katılım bankalarının geleneksel bankalarla aynı mevzuata tabi olması da yeni ürünlerin geliştirilmesinde engel teşkil etmektedir. Ayrıca yukarıda da zikredildiği gibi uygulamada olan birçok İslami finansal araçlar konvansiyonel araçların ikamesidir. Bu da aslında potansiyel müşterilerin İslami bankaların meşruiyeti ile alakalı şüphe duymalarına sebep olmaktadır.

5. Kurumunuz herhangi bir Banka Birliğinin üyesi midir? Bu Banka Birlikleri yönetim ve denetim konularında ilke ve iyi uygulama standartlarını sağlıyor mu?

Bütün Katılım bankaları TKBB'ye üyedir. İki banka yetkilisi TKBB'nin yönetim ve denetim konularında ilke ve standartlarını sağladığını söylerken, diğer iki banka yetkilisi sağlamadığını iddia etmektedir.

6. İFSB ve AAOİFİ kuruluşların standartlarını uyguluyor musunuz?

Asya Katılım ve Kuveyt Türk'te bu standartların kısmen uygulandığını, Türkiye Finans'ta İFSB, Albaraka Türk'te ise AAOİFİ standartlarının uyguladığını yanıtlardan öğrenmekteyiz.

Türkiye'nin İslami Finans alanında standartlar oluşturulmaması, aynı sektörde olan kuruluşların farklı standartlar uygulamasına neden olmaktadır. Bugün bu konuda eksikliğin daha çok hissedilmesi ilgili kuruluşları harekete geçirmiştir. Adımlar büyük olmasa da Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015 - 2025 kapsamında bununla ilgili planların yapıldığı görülmektedir.

7. Bankanızda İslami Danışma Kurulu mevcut mudur? Evet ise, Kurul kaç kişiden oluşur?

Bankalarda İslami Danışma Kurulu'nun mevcut olduğu belirlenmiştir. Ancak kaynaklarda bu kurullarla ilgili yeterli bilgi mevcut değildir. Türkiye Finans ve Asya Katılım bankalarının kurulunun üye sayısı üç, Kuveyt Türk'ün ise dördür. Albaraka Banking Group şirketinin İDK üye sayısının altı olduğu belirlenmiştir. Albaraka Türk bankasının Türkiye danışmanının ayrıca üç ayrı kurulda da üye olduğu belirlenmiştir. Bu durum, ilgili uzmanın İslami Finans sektöründe saygın ve 'meşhur' olduğunu göstermenin yanında, bu alanda uzman yetersizliği olduğunu ya da bankaların halkın itibar ettiği hocaları talep ettiğini göstermektedir.

8. İslami Danışma kurulu oluşturulurken aradığımız kriterler nelerdir?

İslami Danışma kurulu oluşturulurken eğitim, tecrübe ve toplumsal kabul kriterlerinin en önde gelen kriterler olarak göz önüne alındığı belirtilmiştir.

9. İslami Danışma kurulun sorumlulukları nelerdir?

Türkiye Finans'ta Kurul, ağırlıklı olarak uygulama ve işlem adımlarını denetlemekte ve onların onayından geçmeyen herhangi bir ürün uygulamaya alınmamaktadır. Yeni ürünlerin yanında kurum genelinden ve müşterilerden gelen banka uygulamalarıyla ilgili sorular cevaplanmakta, fetvalar verilmektedir.

Asya Katılım'da yer alan kurul üyeleri, gelen soruları aktif olarak mütalaa ve istişare etmekle sorumludurlar. Kurul, Bankanın işlem ve faaliyetlerinin İslami prensip ve kurallara çerçevesinde gerçekleşmesi için görüş ve önerilerde bulunmanın yanında bankanın tüm ürün ve hizmetlerinin ilgili kurallarla uyumlu olmasının temini adına Yüksek Danışma Kurulu'ndan onay alınması gereken durumlarda gerekleri belgeleri onaylar.

Kuveyt Türk ve Albaraka Türk yetkilileri ise İDK'nın sorumluluklarının bankanın faaliyetlerinin İslam ilkelerine uygunluğunu denetlemek olduğunu belirtmişlerdir.

10. İDK'nın yetkisi nedir? Bu kurul denetim mi yoksa danışmanlık rolü mü üstlenmektedir?

Dört banka da İDK'nın danışmanlık rolünün üstlendiğini, ancak kararların ve fetvaların bağlayıcı nitelikte olduğunu belirtmişlerdir.

Dünya örneklerinde de kurula daha çok Danışmanlık rolü verilmektedir, aynı anda da fetvaların bağlayıcı olduğunu ve kurulun onaylamadığı ürün ve hizmetlerle ilgili işlemlerin durdurulduğunu görmekteyiz. Aslında kurul ikili bir role sahiptir, ancak kurula danışmanlık unvanı verilmek suretiyle yetkisini azaltmak ya da öyle bir imaj verilmek istenilmektedir.

11. İDK üyeleri Yönetim Kurulu toplantılarına katılıyor mu ya da onlara yeterli bilgi sağlanıyor mu?

Üç bankanın yetkilileri İDK üyelerinin (en az birinin) yönetim kurulu toplantılarına katıldığını belirtmiştir. Türkiye Finans'tan muhatabımız ise İDK üyelerinin birisinin kurumda istihdam edilmekte diğer ikisinin ise ihtiyaç oldukça görüşmelere katıldıklarını, uygulamada her üçünün de ortak olarak fikir birliğinde buldukları esasların uygulandığını belirtmiştir.

12. İDK'nın Kurumsal yapıdaki yeri nedir?

Bu sorunun cevabından da Türkiye'deki İDK'ların yönetimden bağımsız olduğu ve genel kurula bağlı oldukları görülmektedir. İDK üyelerinin bağımsızlık konusu önemli bir mesele olarak ele alınmaktadır. Üyelerin görev yaptıkları kurumlardan tamamen bağımsız olmaları ve baskı altında olmamaları için ücretlerinin merkezi bir kuruldun ya da ortak havuzdan verilmesi gerektiği belirtilmektedir.

13. Fetva verme süreci nasıl işlemektedir?

Türkiye Finans'tan muhatabımız, yönetimin ihtiyacı halinde şubelerden ve müşterilerden gelen soruların İDK'ya sunulduğunu ve yazılı fetva talep edildiğini belirtmiştir. Diğer üç bankanın yetkilileri bu konuda bilgilerinin olmadıklarını belirtmişlerdir.

14. İDK'nın verdiği fetvalar ve aldığı kararlar açıklanıyor mu?

Anket yapılan tüm banka temsilcileri İDK'nın aldığı kararların açıklandığını belirtmişlerdir. Ancak yapılan araştırmalarda bir bankaya ait bir icaz raporundan başka bir rapora rastlanmamıştır.

15. İDK Banka faaliyet süreçlerini denetleyebiliyor mu?

Bu soruya da anket katılımcılarının tamamı olumlu cevap vermiştir. Türkiye Finans'tan muhatabımız ek olarak İDK'nın yeni uygulamaları denetlediğini, işlem adımların ve kurum prosedürlerinin İDK denetiminde kurgulandığından dolayı İDK'nın kurallarının uygulanmasının Teftiş Kurulu ve İç Denetim Kurulunun sorumluluğunda olduğunu belirtmiştir.

İDK üyelerinin ya da onlara bağlı bir ekibin bankanın faaliyetlerini ex-ante ve ex-post gözetme ve denetlemeleri büyük önem arz etmektedir. Çünkü verilen fetvaların uygulanması, bir ürünün fetvasının alması kadar önemlidir.

16. Sizce, Ulusal İslami Kurulun oluşturulması sektörün gelişmesi için yararlı olacak mı?

Ulusal İslami Kurulun oluşturulmasının yararlı olup olmayacağına ilişkin soruya tüm banka yetkilileri olumlu cevap vermiş ve mutlaka yararlı olacağını belirtmişlerdir. Özellikle yaşanan bilgi kirliliği, hemen herkesin kendince bir fetva bulmasının önüne geçilmesi açısından etkili olacaktır. Bunun yanında yeni ürünlerin daha hızlı ve verimli olarak geliştirilmesini sağlayacaktır.

Ayrıca standartların belirlenmesi, sektörün işbirliği içinde olması ve sistematik bir şekil alması için üst kurulun oluşturulması önemlidir. Ulusal kurul Türkiye'nin hem sukuk ihraç sürecini kolaylaştıracak hem de Dünya İslami Finans sektöründe daha aktif rol oynamasını sağlayacaktır.

Şeriat yönetim ve denetim sistem modelini oluştururken İslami Finans'ın gelişme aşamasını ve hızını dikkatte almamız gerekmektedir. İslami Finans sektörü başlangıç evresinde olduğu için sektör yönetimini güçlendirmek amacıyla yapılan ve katı kurallara dayalı acele alınan kararlar onun sağlıklı büyümesini tehlikeye atabilmektedir. Ancak sektörün büyümesini engellemeden Şeriat yönetimi için sağlıklı ve uygulanabilir bir ortam oluşturmak mümkündür. Bunu yaparken en önemli prensip İslami ilkelerden vazgeçmemek ve taviz vermemektir. Türkiye'de İslami Finans 30 yılını geride bırakmıştır, ancak buna rağmen bankacılık sektöründe pazar payı yalnızca 5%'tir. Aslında bu durum, Türkiye'nin bu sektörde tecrübe edindiğini ve de gelecekte halen büyük büyüme potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Artık ülkemizin İslami Finans sektörünü sağlamlaştırmak ve büyümesi için uygun bir ortam hazırlamak gerekmektedir. Bu aşamada hem devlet yetkililerine hem de banka ve diğer finans kuruluşlara büyük bir rol düşmektedir. İslami Finans kuruluşlarının Şeriata uygun bir şekilde faaliyet göstermeleri hayati önem taşıdığı için İslami Denetim Kuruları bu tezde incelenmeye alınmıştır.

Her İslami Finansal Kuruluş İDK'nın sorumluluk ve görevlerini net bir şekilde belirtmelidir. Ayrıca kurul üyelerinin profesyonel etik ilkelerine sahip olmalarını sağlamalıdır. Banka faaliyetlerinin İslami ilkelere uygunluğu hayati önem taşıdığı için İslami Denetim Kuruluna seçilen üyelerin belirli özelliklere sahip olmaları ve bankaların bazı ilkeleri benimsemesi gerekmektedir. Bu özellikler ülkelere, kurumlara göre farklılık gösterebilir bile genel olarak benzerlik

taşımaktadır. İslami Denetim sistemi en önemli alt başlıkları ile aşağıdaki bölümde Türkiye şartlarına göre incelemeye alınmış ve tavsiyelerde bulunulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda Türkiye Katılım Bankaları için İslami Denetim/Danışma Modeli oluşturulmaya gayret edilmiştir. Bu bölümde İslami Denetim Kurulu ile ilgili alt başlıklar incelenecektir.

3.3.2. Kurumsal İDK ve Gerekliliği

İslami Danışma Kurulu, her İslami Finans kurumunun bünyesinde kurum faaliyetlerinin İslami ilkelere olmasını sağlayan ve denetleyen, varlığı kritik olan bir kuruldur.

İslami Danışma Kurulu, İslami Finansal kurumlarının faaliyetlerinin Şeriat kurallarına uygun bir şekilde yapılmasına ve *maqāşid al-shari'ah* amacına ulaşmasına yardım eden bir iç mekanizma olarak tanımlanmaktadır (Grassa R., 2010). İslami bankalarda şeriat kurulunun varlığı Uluslararası İslami Bankalar Birliği (IAIB)'ne katılımın ön şartı olarak belirlenmiştir (El-Nagar, 1980).

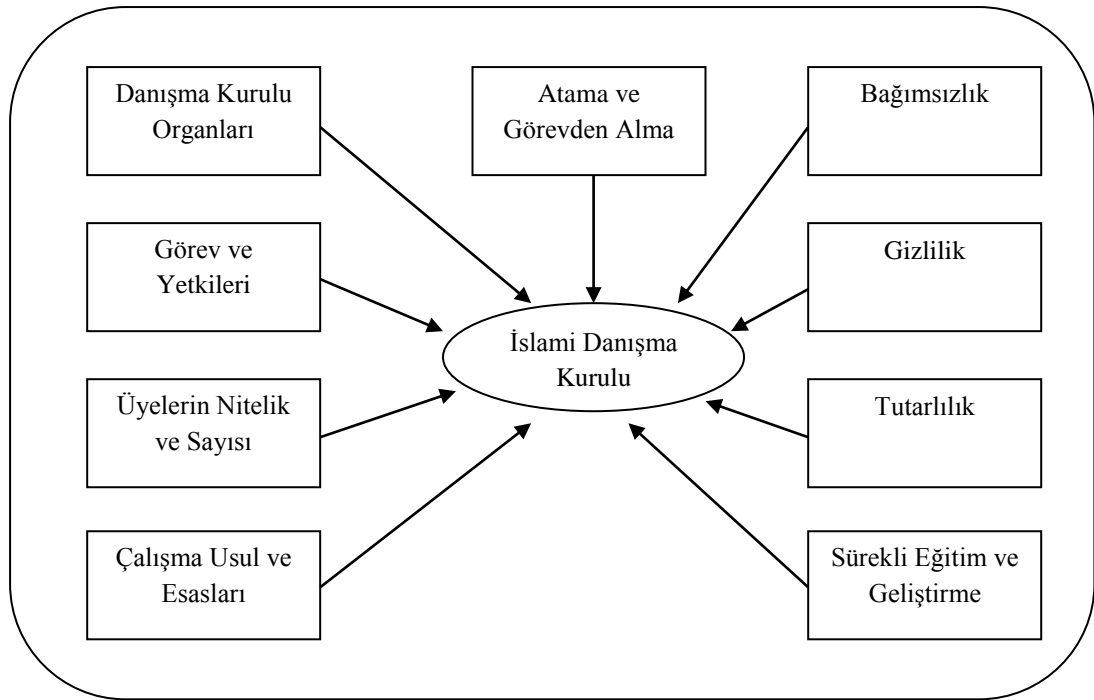
Lewis (2005) İslami kurumsal yönetiminin iki yönlü olduğunu iddia etmektedir. Birincisi Şeriat olup, etik ve sosyal konular dahil olmak üzere insan hayatını yapılandırmaktadır. İkincisi ise İslam iktisadının özellikleri ve finansal ilkelerdir. Aslında ikisi de birbiriyle çok bağlantılıdır, zira ikisinin de hedefi sosyal refahı ve adaleti sağlamaktır. İslami bankalarda ise bu görev en başta İDK üyelerine düşmektedir. Günümüzde bu kurullar daha çok finansal ürünlere fetva verme şeklinde fonksiyonlarını yerine getirmektedir. Özellikle Türkiye'de bu kurulların denetim faaliyetleri hakkında bilgi mevcut değildir ve de bu kurulların etkin bir mekanizmaya sahip olduklarını söylemek oldukça zordur. Ayrıca İDK'nın yıllık raporlarının yayınlanmadığını görmekteyiz. Aslında bunun bir sebebi de halkın yani müşterilerin bu konuda biraz bilinçsiz olması ve de sorgulamaktan kaçınmasıdır. Yani buna 'delilsiz söze' inanmak denilebilir. Ama durumun hep böyle devam etmeyeceğini, üstelik İstanbul'un İslami Finans Merkezi yapma hedefi kapsamında bu sürecin hızlanacağını söylemek mümkündür.

İslami Finansın başarısını artırabilmesi ve gelişmesini sürdürebilmesi için İDK üyelerinin proaktif bir yapıya sahip olmaları gerekmektedir. Bunun nedeni İslami Finansın konvansiyonel finansal ürünlerini uyarlama yerine kendine özgü yeni ürünler çıkarması gerekliliğidir. Bu görev de en çok İDK üyelerine düşmektedir. Bu yüzden üyelerin alanlarında uzman olmaları ve genç uzmanlara yol göstermeleri gerekmektedir.

Zamanla İslami finans konusunda sosyal bilincinin artacağını varsayarsak, Katılım bankalarının faaliyetlerinin Şeriata uygun olması ve bunun raporlarla teyit edilmesi zorunluluğu ortaya çıkacaktır. İslami finansal kuruluşlarının faaliyetlerinin süreçlerini Şeriata uyumluluk açısından denetleyecek ve sonradan da paydaşlara rapor hazırlayacak olan İDK'dır.

Bununla birlikte son yıllarda katılım bankalarının Türk bankacılık sistemindeki aktif paylarının azaldığını görmekteyiz. Bu pay 2013 yılında %5,56 iken 2014 yılında %5,30 olarak gerçekleşmiş, 2015'te ise %5,10'a kadar gerilemiştir (www.katilimdunyasi.com). Katılım bankalarının paylarını artırabilmek ve potansiyel müşterileri kazanmak için daha aktif tanıtım yaklaşımını benimsemeleri gerekmektedir. Daha doğrusu halen İslami bankalara yaklaşımdan çekinen kesimin güveninin kazanılması ve katılım bankalarının geleneksel bankalardan farklı olduğuna ikna edilmeleri zaruridir. Bu da halkımızın itimat ettiği kıdemli ve saygın akademisyenlerin katkılarıyla mümkün olabilecektir. En önemlisi ise sağlam kurumsal yönetim yapısını inşa etmektir. Söz konusu İslami Bankalar olduğu için, İslami ilkeleri ve amaçları doğrultusunda ekonomi gelişimine katkı sağlayacak bir kurumsal yönetim inşa edilmelidir. Bu süreçte İDK'ya büyük bir sorumluluk düşmektedir. İDK üyeleri ilgili oldukları kurumun bütün süreçlerine dahil edilmelidir. Böyle bir yaklaşım İslami kurumlara sadece olumlu bir katkı sağlayacaktır. Türkiye dünyada İslami finans alanında önemli bir rol almak istiyorsa, öncelikle sektörle ilgili yasal çerçevesini ve yönetim standartlarını oluşturmalıdır. Dünyada ülkemizin İslami finansal kuruluşlarının itimat görmesi için kurumsal ve ulusal İslami danışma kurullarının etkin çalışmalarını sağlamak gerekmektedir.

Kurumsal İDK oluşumunda belirleyici olan aşağıdaki unsurların herbiri kapsamında Türkiye modeli için hazırlamış olduğumuz öneriler aşağıda alt başlıklar halinde ele alınmıştır.

Şekil 6: Kurumsal İDK Modeli

3.3.2.1. Danışma Kurulu Organları

Bu iç organ sadece bir Danışma kurulu şeklinde ya da daha geniş bir yapıya sahip İç Şariat sistemi olarak kurulabilmektedir. İç Şariat sistemi Danışma kurulu ve kurulun görevlerini yerine getirmelerini destekleyecek bir Şariat inceleme biriminden oluşabilmektedir (Hasan, 2010). Danışma ya da denetim kurullarının verdikleri fetvaların ve aldığı kararların bankanın faaliyet süreçlerine doğru bir şekilde

yansıması için bu faaliyetleri denetleyen bir birimin var olması şarttır, aksi halde kurumun Şeriat uygunluğu hakkında şüpheler oluşabilmektedir. Bu noktalar dikkate alınmak suretiyle bir dizi öneri çalışmamız kapsamında hazırlanmıştır:

Öneri 1: Bu denetimin danışma kurulu murakıpları (denetçi) ve faizsiz finans kuruluşunun teftiş ekipleri ile ortaklaşa yapılmasının en uygun seçenek olduğu değerlendirilmektedir (Katılım bankacılığı ve faizsiz finans çalıştay, 2013). İkili denetim sisteminin var olmasının kurumsal açıdan zorlukları mevcuttur ancak Şeriata uygunluğun önemi göz önüne alınca bu zorlukların aşılması gerekmektedir. İlk aşamada bu süreç İDK üyeleri ile kurumun iç denetçiler ile beraber yürütülebilir. Zamanla mevcut denetçiler Şeriat açısından da denetimi yapabilecek duruma getirilir. İleride hem Şeriat ilkeleri hem de finansal açıdan denetim yapabilen uzmanlar çoğaldıkça bu ikili denetimden vazgeçmek mümkün olabilecektir, ancak mevcut piyasa koşulları pek uygun değildir. Etkin bir iç Şeriat sistemi için danışma kurulunun yanında murakabe ekibi (İslami denetim ekibi), araştırma-geliştirme ve sekreteryanın olması gerektiği çalıştay önerilerinde bahsedilmektedir. Danışma Kurulu üyeleri günlük soru ve meselelere cevap veremeyecekleri için Katılım Bankalarının bu görevi üstlenecek kişi ya da bir ekipleri oluşturmaları gerekmektedir.

3.3.2.2. Görev ve Yetkileri

Daha önce de belirtildiği gibi genel olarak İslami Danışma Kurullarının görevlerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Siagh, 2002):

- yapılan işlemleri, anlaşmaları, süreçleri sık sık izlemek ve kontrol etmek
- kurumun bilançosunu yıl sonunda onaylamak ve faaliyetlerini raporlamak
- bu dokümanların Şeriat kanunlarıyla uyumluluk derecesi hakkındaki görüşünü sunmak
- yasaklanan işlemlerin gelirlerini tespit edip bir hayır kurumuna dağıtmak
- banka tarafından sunulan kararlar, talimatlar ve fetvaların hazırlanmasına katılmak
- yönetim davranışlarını etik yönden incelemek

- araştırma ve çalışmalar yaparak zekat kaynaklarını doğru yerlere ulaştırmak
- Şeriat kurallarının ışığında zekat kaynağından yatırımlara yönlendirilebilecek oranları belirlemek
- Şeriat kontrol mekanizmalarının banka, şubeleri ve iştirakleri tarafından uygulanmasını sağlamak.

Kısacası İDK'nın ana görevi Banka faaliyetlerinin Şeriata uygunluğunu sağlamak, İslami finansal ürünleri geliştirmek, ekonomiye katkı sağlamak ve bütün paydaşların haklarını gözetmektir. Bunlara ek olarak piyasa ihtiyacı olan vasıflı, donanımlı ve kaliteli elemanları yetiştirmektir. Bu görevlerin hepsi sektörün gelişmesinde büyük rol oynamaktadır.

Yapılan araştırmalar sonucunda uygulamada İDK'ların daha çok danışmanlık görevini yerine getirdiği görülmektedir. Aynı zamanda Kurulun aldığı kararlar ve verdiği fetvalar dışında hareket edilmemektedir, yani Türkiye'de İDK'nın görüşleri bağlayıcı olmaktadır. Piyasanın gelişmesiyle İDK'ların aynı zamanda denetim görevleri önem kazanmaktadır. Çünkü Kurulun kararlarının Banka faaliyetlerinde uygulanmasını sağlamak ve kontrol etmek Şeriata uygunluğunu sağlamak demektir. Bundan dolayı her Katılım Bankasının bu iç denetimi yapacak bir biriminin var olması hayati önem taşımaktadır.

Öneri 2: Bu kurula ait olan yetkiyi bankanın iyi belirlemesi gerekmektedir. Genelde ülke örneklerinde bu kurullar danışma kurulu olarak anılmaktadır, ancak onların kararları bağlayıcı olmaktadır. Bu uygulamalarda çelişki görmekteyiz, kurula danışma ismi verilirken onların aldığı kararlar dışına ilgili kurum çıkmamaktadır. İDK'lar aslında kuruma katkı sağlamak ve onu iyi ve doğru yöne yönlendirmek için vardır. Katılım Bankalarının yönetimi de onları bu şekilde görmeli ve İDK'ya kurum için en etkin şekilde çalışabilmeleri için gereken şartları sağlamalıdır. Kurulun görev ve fonksiyonları amaca uygun bir şekilde ve de piyasa şartlarına göre belirlenmelidir. Kurulun görevlerini en iyi şekilde yerine getirebilmeleri için doğru bilgi akışının sağlanması ve departmanlarla sıkı ilişki kurulması gerekmektedir. Kurulun özellikle yeni finansal ürün ve hizmet geliştirilmesini ve alınan kararların bütün süreç boyunca uygulanmasını sağlayacak bir düzen kurulmalıdır.

3.3.2.3. Üyelerin Nitelik ve Sayısı

Üyelerin görevlerini verimli ve etkin bir şekilde yerine getirebilmeleri için gerekli şartlar sağlanmalıdır. Bu şartlar ülkelere göre, daha doğrusu ülkelerin işgücü piyasasının zenginliğine göre değişebilmektedir.

Genel olarak İDK üyeleri İslami ticaret hukukunda (*fiqh al-mu'amalāt*) uzman olmalıdırlar. Fetva konularıyla ilgili daha iyi bir anlayış adına üyelerin Arapça bilmeleri, hukuki metinlerle çalışabilme yeteneğine sahip olmaları gerekmektedir. Bunların yanında modern finans, piyasalar, ekonomi üzerine bilgi sahibi olmaları da gereklidir. Etkili bir kurulda uluslararası iş yapma uygulamalarını bilen üyeler de bulunmalıdır.

Malezya'da şeriat komitesine üye olarak atanmanın ön şartlarından biri, fıkıh ve usul fikhının yanı sıra modern İslami bankacılık ve finans faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmaktır. Uygulamada hem şeriat hem de geleneksel finans bilgisi olan üyeler bulmak büyük bir problem olduğundan Malezya Merkez Bankası komite üyelerinin çoğunluğunun usul fıkıh (İslam hukukunun kaynağı) ve fıkıh muamelat (İslami işlem/ticaret hukuku) konularını içeren şeriat üzerine lisans derecesi sahibi olmasını, ayrıca beş veya yedi üyenin en az ikisinin geleneksel finans hakkında bilgi sahibi olmasını zorunlu tutmaktadır.

AAOİFİ standartlarına göre kurumsal düzeyde her İFK en az üç üyeden oluşan bir şeriat kurul oluşturmalı ve İFK için Yönetim standartlarına uymalıdır. Ayrıca bu kurala göre İDK'nın en az bir üyesinin, Şeriat meselelerinde kurulu bilgilendirmesi ve kurullar arasında tamamlayıcı rol ve fonksiyonları koordine etmesi ve bağlantı kurması için Yönetim Kurulunda üye olması zorunluluğu vardır (Grassa, 2013). Şeriat kurulunun yapısı konusunda mevcut uygulamada Britanya İslam Bankası ve European Finance House üç adet Şeriat danışmanı bulundurmakta, Londra Bankası ve Ortadoğu ve Avrupa İslam Bankası'nda bu sayı dört iken Gate House Capital'da bir danışman bulunmaktadır.

Malezya'da Merkez bankası kanununa göre hiçbir İFK bir diğer kurumun şeriat komitesi üyesini aynı sektörde atayamamaktadır. Bununla birlikte Tekaful gibi farklı İslami sektörlerde şeriat komitesi üyesi olabilirler ancak aynı anda ikiden fazla şeriat komitesinin üyesi olamazlar. Çoklu atamalar iki ucu keskin kılıç gibidir zira bir

tarafından bağımsızlığı sağlarken diğer taraftan farklı ve rekabet içindeki İFK'lara ait hassas bilgiye erişim söz konusu olduğundan gizliliği tehlikeye atmaktadır.

Pakistan Merkez Bankası 2004 yılında İslami finans kurumlarında şeriat danışmanlarının atanma kriterlerini ortaya koyan standartlar yayınlamıştır. bu kriterler beş alanı kapsamaktadır:

- Minimum yeterlilik ve tecrübe
- Sicil
- Finansal dürüstlük ve borcunu ödeme gücü
- Doğruluk, dürüstlük ve itibar
- Çıkar çatışması

Minimum yeterlilik ve tecrübe kriteri, şeriat danışmanının dini hükümler vermede en az beş yıl tecrübe sahibi olmasını gerektirir. Bunun yanında bankacılık sektörüyle ilgili bilgisi olması gerekir. Merkez Bankası tarafından belirtilen minimum eğitim yeterliliği ise Güney Asya'daki İslami okulların çoğunluğunda takip edilen ders müfredatıdır (Dars-e-Nizami). İlahiyat, bankacılık, ekonomi ve finans alanlarında yüksek lisans gibi diğer eğitimler de ek yeterlilikler olarak görülmekte ancak şeriat danışmanı olarak atanmada zorunluluk arz etmemektedir (Pakistan Merkez Bankası, 2004).

Danışmanın sicilıyla ilgili olarak, adayın daha önce bir şirkette çalışan veya yöneticiyken görevden alınmamış olması gerektiği belirtilir. Aday ayrıca daha önce çalıştığı kurumlarda çok iyi bir sicil kaydına sahip olmalıdır. Bunun yanında daha önce hiçbir kanun dışı faaliyetle ilişkilendirilmemiş olması, ödenmemiş kredi veya vergi borcu bulunmaması gerekmektedir.

Merkez bankası ayrıca şeriat danışmanının özellikle yatırım, finansal/ticari, dolandırıcılık, görevi kötüye kullanma, tüzel kişilik kurma veya yönetme gibi konularda hiçbir olumsuz bulgu veya cezai işleme konu olmamış olmasını gerektirir. Bunun yanında danışmanın lisansı iptal edilen hiçbir firma ile ilgisi bulunmaması gerekir. Son olarak, doğruluğa ilişkin olarak danışmanın, dini hükümler verme konusunda hiçbir dini kurum veya organ tarafından men edilmemiş olması gerekir.

Çıkar çatışmasıyla ilgili olarak, bir finansal kurumda şeriat danışmanı olarak çalışan kişinin diğer bir finansal kurumda aynı görevi yapmasına izin

verilmemektedir. Şeriat danışmanlarının banka müşterilerinin çıkarlarını koruması beklendiğinden bankalar şeriat danışmanı olarak seçilen kişilerin isimlerini ve yeterliliklerini Merkez Bankası'na bildirmek zorundadırlar.

Öneri 3: Kurul üyelerinin özellikle İslam hukuku ya da İslam ticaret hukukunda uzman olmaları önemlidir. Üyelerin modern ekonomi ve finans bilgilerine sahip olmaları tabii ki büyük bir avantajdır, ancak bugün hem İslam hukukunda hem de modern bilimlerde uzman sayıları oldukça yetersizdir. Türkiye şartlarına bakacak olursak, İslam hukukunda nitelikli, tecrübeli hocaların yaşları ilerlemiş olduğu için modern finasta ve ekonomide uzmanlık yapmaları zordur ve zaman kaybıdır. Zira İslam hukukunda uzman olmak ve fetva verme seviyesine gelmek için uzun zaman gerekmektedir. Zaman kaybetmeden ve elimizdeki avantajları kullanmak için kıdemli hocalardan iş başında tecrübe kazanmaları ve bu kıdemli uzmanlara işlerini yapmalarını kolaylaştırmaları için ekipler oluşturulmalıdır. İDK üyelerinin ikisinin Fıkıh uzmanı olması, üçüncünün ise hem İslami Finansı hem de piyasayı iyi bilen ve de eğitimini İslam ekonomisi, İslam Fıkıhı ya da İslami ticaret hukukunda devam ettiren bir kişinin olması etkili olacaktır. Ayrıca sekreteryaya ve iç denetimi sağlayacak ekiplerin oluşturulması Şeriata uygunluk açısından önemlidir. Her İDK'nın en az iki asistanı, yani yetiştirecekleri elemanların olması ileride piyasada uzman sıkıntısının giderilmesine katkı sağlayacaktır.

3.3.2.4. Çalışma Usul ve Esasları

Endonezya'da Şeriat kurulunun her üyesi altı ayda bir Yönetim Kuruluna, Komisyon Kuruluna, Ulusal Şeriat Konseyine ve Bank Endonezya'ya Şeriat denetim bulguları hakkında rapor sunmak zorundadır (Grassa, 2013). Malezya'da, her İFK yıllık finansal denetim raporuyla beraber Şeriat raporunu Merkez Bankası'na teslim etmek zorundadır. Şeriat raporu, Kurula potansiyel riski ve Şeriat uygunsuzluğunu vurgulamaya yardım edecek önerilen bir standarda göre hazırlanmaktadır. Uluslararası İslami Bankalar Birliği'ne göre Şeriat Kurulu ya da oluşturulan iç Şeriat birimi denetçiler gibi yılsonunda finansal kurumun faaliyetlerinin şeriat ile uyumlu olup olmadığını belgelemektedir. Bu görev kapsamında finansal kurumun ürün ve

politikaları incelenmekte ve kurumun çıkardığı yeni bir ürünün dini açıdan kabul edilebilir olup olmadığına karar verilmektedir. Grais ve Pellegrini'nin (2006) araştırmalarına göre her 13 İFK'nın dördü Şeriat raporlarını yayınlamakta başarısızdır.

Türkiye'de yasal bir zorunluluk olmadığı için Şeriat raporları yayınlanmamaktadır.

Öneri 4: Şeriata uygunluk raporlarının hazırlanıp, hem bankaların sitelerinde hem de TKBB sitesinde ya da dergilerinde yayınlanması müşteri güvenirliliğini artıracaktır. Ulusal bir kurulun oluşturulması durumunda bu raporlar üst kurul tarafından denetlenebilir. Ülkemizde de Şeriata uygunluk raporu yıllık finansal denetim raporuyla birlikte yetkililere teslim edilebilir. Toplanma sıklığı ülkeye hatta kuruma göre değişmekte, bu sayı dört ile sekiz arasında değişebilmektedir. Sistemin daha hızlı bir şekilde benimsemesi için İDK'nın yılda en az altı kez toplanması faydalı olacaktır.

Türkiye Katılım Bankaları raporları, bir tanesi hariç (uygunluk görüşü), elde edilemediğinden başka bir ülkenin İFK raporu örneği ve uygunluk sertifikası sunulmaktadır (orijinaler ekte):

31 Aralık 2013

Şeriat Raporu

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla**Albaraka Bankası hissedarlarına**

İncelenmekte olan yıl için Al Baraka Bankası'nın işlem ve uygulamalarına dair ilkeleri ve kontratları incelemiş bulunmaktayız. Ayrıca Al Baraka Bankası'nın Şeriat Kural ve İlkelerine, AAOIFI tarafından belirlenen kurallara ve bankanın Şeriat Denetleme Kurulu'nun yayınladığı tasarıya uyup uymadığı konusunda görüşümüzü oluşturmak için incelememizi yapmış durumdayız.

Al Baraka Bankası'nın yönetimi, bankanın İslami Şeriat Kural ve İlkelerine uymasını sağlamaktan sorumludur. Al Baraka Bankası'nın faaliyetlerini incelemek suretiyle bağımsız bir görüş oluşturup sizlere raporlamak Şeriat Denetleme Kurulu'nun sorumluluğudur.

Yönetimin üyeleriyle mülakatları da içerecek şekilde, doğrudan ya da dolaylı olarak Şeriat Departmanı üzerinden test yöntemiyle, bankanın uyguladığı her tür işlemi, ilgili dokümantasyon ve süreçleri incelememizi yapmış bulunmaktayız.

İncelemenin kapsamı şu şekildedir:

- Finansal Tablolar
- Murabaha Finansmanı
- Muşaraka Finansmanı
- Varlık Murabaha İşlemleri
- Kar Dağıtımı
- Yasaklanan Gelirin Harcanması
- Döviz İşlemleri ve
- Zekat Hesabı İnceleme ve Onayı

Al Baraka Bankasının İslami Şeriat Kural ve İlkelerini ihlal etmediğini gösterecek yeterli kanıt oluşturmak için gerekli gördüğümüz tüm bilgi ve açıklamaları temin edecek şekilde incelememizi planlamış ve gerçekleştirmiş bulunuyoruz.

Görüşümüze göre:

- Al Baraka Bankası tarafından inceleme altında bulunan yıl içerisinde sunulan kontrat, işlem ve ilişkiler genel olarak Şeriat Kural ve İlkeleriyle uyumludur;
- Yatırım hesaplarına dair karın paylaşımı ve zararın tahsili, Şeriat Kural ve İlkeleriyle uyumlu olarak tarafımızca onaylanan esaslara uygundur;
- Bir miktar yasaklanmış gelir bağış olarak ödenmek üzere tayin edilmiştir;
- Sehven gerçekleştirilmiş belli işlemler hakkında yönetimi aynı düzeltmeyi yapması konusunda yönlendirdik;
- Bankanın zekatı hisse başına 34c olarak hesaplanmıştır. Bankanın bunu kendileri adına vermesi zorunlu olmadığından hissedarların bu zekatı bireysel olarak vermeleri tavsiye edilmektedir.

Bu Dünya'da ve Ahiret'te Allah'ın bizlere başarı nasip etmesini dilivorumuz.

Islamic Pension Trust Workplace Scheme (IPT) için

Şeriat Uygunluk Sertifikası

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

Hamd, alemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur. Salat ve selam O'nun Resülü'ne (sav), ailesine, arkadaşlarına ve Kıyamet Günü'ne kadar tabi O'na tabi olanlara olsun.

IPT, nitelikli işyeri emeklilik planı olarak otomatik üyeliğe uygun mesleki emeklilik planı olarak kurulmuştur. IPT, Şeriata uygun emeklilik sunmak üzere emeklilik sağlayıcısı tarafından sunulmuş ve Şeriata uyumlu şekilde yapılandırılmıştır.

IPT tarafları:

- İngiltere İslam Bankası tarafından Şeriat denetimi
- Carey Pensions (İngiltere) tarafından emeklilik yönetimi
- SMART fund Administration Ltd. tarafından yatırım yönetimi

Temel belgeler:

- Vekaletname
- Vekalet kuralları
- IPT yapısı
- Katılım sözleşmesi
- Diğer ilgili kontratlar
- IPT literatürü ve
- İlgili süreçler

Komisyonun yetkisi çerçevesinde, Islamic Pension Trust Workplace Scheme (IPT) belge ve yapısını yukarıda belirtilen şekilde inceledikten ve gerekli değişiklikleri yaptıktan sonra İngiltere İslam Bankası PLC Şeriat Denetleme Komitesi olarak bizler IPT'NİN Şeriat gereklilikleriyle uyumlu olduğu, dolayısıyla plana katılan işçi ve işverenlere sunulabileceği görüşündeyiz.

Ve her şeyin en doğrusunu Allah bilir.

Dr. Abdul Sattar Abu Ghuddah

Skh. Nizam Yaqoobi

Mufti Barkatullah

Bu fetva, Carey Pensions UK tarafından sunulan ve İngiltere İslam Bankası PLC tarafından yapılandırılan spesifik ürün için yayınlanmış olup benzer ürün(ler) veya emeklilik sağlayıcıları için uygulanamaz.

3.3.2.5. Bağımsızlık

İDK'nın bağımsızlığı uzun süredir tartışma konusudur. İDK Şeriat konularında objektif karar verme yeteneği ile güçlü ve bağımsız bir rol oynamalıdır. Hiçbir şahıs ya da grubun kurulun karar sürecini etkilemesine izin verilmemelidir. Genel uygulamada kurulun üyeleri şirket ortakları tarafından atanmakta ve kurumdan maaş almaktadırlar, dolayısıyla İslami denetim kurulu ile ortaklar arasında çıkar çatışması olasılığı mevcuttur.

Uluslararası İslami Bankalar Birliği'ne (IAIB) göre İDK görüşünün özgürce belirtilmesini sağlamak adına kurul üyelerinin banka personeli olmaması ve yönetim kurulu otoritesine bağlı olmaması gerekmektedir. Kurul, muhasebe denetçileri konusunda olduğu gibi, genel kurul tarafından atanmalı ve ücretleri belirlenmelidir. Yine aynı IAIB belgesine göre kurul, muhasebe denetçileriyle aynı mevzuata tabidir (Rammal, 2006). Katar'da bankalar kanunu, Kurul bağımsızlığını sağlamak için Kurul üyelerine ticari amaçla çalıştığı bankadan kredi tesisini yasaklamıştır.

Öneri 5: Bağımsızlık konusunun çözülmesi için Ulusal Kurulun oluşturulması önemlidir. Her Katılım Bankasının üç kişiden oluşan bir kurul oluşturması gibi bir şart getirildiği takdirde, Ulusal Kurul ya da yetkili bir kurumun bünyesinde bir havuz oluşturulması suretiyle üyelerin maaşları bağımsızlık ilkesinin tesisi adına oradan tahsis edilebilecektir.

3.3.2.6. Atama ve Görevden Alma

AAOIFI, Şeriat kurullarının oluşturulması konusunda standartlar ortaya koymuştur. Bu standartlara göre İDK üyeleri kurumun tüm hissedarlarının katıldığı yıllık genel kurulda atanmalıdır. Bu şekilde kurul üyeleri, kendilerini atama veya görevden alma gücü olmayan yönetim kurulunun potansiyel baskılarından bağımsız olacaktır. Bazı ülkelerde İDK üyelerini Ulusal Kurul atamaktadır, ya da en azından onaylamaktadır. İngiltere'de finansal kurumları denetleyen FSA'yi ilgilendiren konu,

Şeriat kurulunun İFK'larda icra veya yönetsel rollerden hangisini yerine getireceğidir. Kurulun herhangi bir yönetsel rolü olmadığı sürece, FSA açısından önemli bir sorun oluşturmayacaktır.

Öneri 6: Türkiye'de bugün bazı katılım bankaları kurul üyelerini genel kurulda atamaktadır. Bazı ülkelerde üyelerin görevlerine son verilmesine yine Ulusal Kurul karar vermektedir. Katılım Bankalarına beraber çalışmak istedikleri İDK üyelerini kendilerinin seçmelerine izin verilmesi, ancak bunun yanında Ulusal Kurulun onayının da aranması faydalı olacaktır.

3.3.2.7. Gizlilik

İDK üyeleri görevleri süresince aldıkları iç bilgilerin gizli kalmasına özen göstermelidirler. Aslında buna profesyonel etik de denilebilir ve özellikle İDK üyelerinden İslam dininde hak meselesinin ne kadar önemli olduğunu herkesten daha iyi bilmeleri ve bu konuda titiz davranmaları beklenmektedir. Pakistan gibi bazı ülkelerde önceleri danışmanların sadece bir finansal kurum için danışmanlık yapmalarına izin verilmiştir. Bir başka finansal kurumda şeriat danışmanı veya İDK üyesi olmak Merkez Bankası tarafından çıkar çatışması olarak görülmüş ve izin verilmemiştir (Rammal ve Parker, 2010).

Sheikh Yaquby, islami finans hizmeti veren bankalara danışmanlık verecek yetkinlikte dünya genelinde 60 alimin olduğunu öne sürer (Abbas, 2008). "İslam hukuku eğitimi, normal finans eğitiminden daha fazla zaman yatırımı ister. Bahsedilen kişiler fıkıh üzerine 10-16 yıllık bir eğitim aldıktan sonra İslami konularda yüksek lisans veya doktora yapmaktadırlar. Bankalarda şeriat danışmanı olacak düzeyde kalifiye olan ve tecrübe sahibi dünya genelinde kısıtlı sayıda uzman bulunmaktadır. Eğer sektör tecrübeli danışmanların birden fazla kurulda görev yapmalarını engellerse kalifiye olmayan ve tecrübesiz kişilerin banka kurullarında yer alması problemi ile karşılaşılacak ve tutarsızlıklar oluşacaktır.

Pakistan merkez bankası bu sayı yetersizliğini kabul ederek 2008 yılında "çıkart çatışması" bölümünde değişikliğe giderek şeriat danışmanlarının birden fazla finansal kurumda hizmet vermesine izin vermiştir.

Öneri 7: Türkiye'de Katılım Bankalarının sayısı az olduğu için Kurul üyelerinin sadece bir kurulda görev almaları gizlilik açısından, aynı zamanda yeni uzmanlara fırsatların tanınmaması adına etkili olacaktır.

3.3.2.8. Tutarlılık

Muamelet fihki disiplini kapsamındaki şeriat kural ve ilkelerinin yorumu şeriat kurulundaki üyelerin profesyonel yargılarına dayanır. Bu nedenle mümkün olduğunca kurul üyeleri kurul kararlarını alırken konsensüs sağlamaya çalışmalıdırlar. Sadece konsensüsün makul bir sürede oluşturulamadığı durumlarda kararlar çoğunluğa göre alınmalıdır. Aynı zamanda kurul üyeleri farklı finansal kurumların İDK'larında sundukları görüşlerinde tutarlı olmalıdırlar. Bu bağlamda tutarlılık, yeterlilik ve bağımsızlıkla ilişkilidir, aynı zamanda profesyonel etikle ilgilidir. 2004'te BNM Şeriat kararları aynı yapma ve kaliteli Şeriat personel havuzunu oluşturma ve büyütme amacıyla Kurumsal Şeriat Komiteleri için yönetim rehberi yayınlamıştır. Bu rehberde İDK'nın oluşturulması için kural, düzenleme ve prosedürleri, kurulun rolü ve sorumlulukları ve NSAC ile ilişki ve çalışma mekanizması düzenlenmiştir.

Öneri 8: Kurumsal İDK için yönetim rehberinin ve standartların oluşturulması ve üyelerin bir baskı altında olmaması, kararların tutarlı olmasını sağlayacaktır. Kurul üyelerinin aynı ülkeden olmaları, daha doğrusu yerli olmaları tutarlılık konusundaki sıkıntıları da azaltabilmektedir.

3.3.2.9. Sürekli Eğitim ve Geliştirme

Sürekli eğitim ve geliştirme, danışma kurulu üyelerinin ve banka elemanlarının gelişimini sağlayacak eğitimi sağlamaktır. Şeriat danışmanlarının eğitimi konusu İslami ilkeler üzerinde yoğunlaşan ve bankacılık sektörüne de aşinalık kazandırmayı hedefleyen bir programı kapsar. Bu durumda minimum yeterliliği sağlayan danışmanların bankacılık sektöründeki bilgileri banka çalışanlarınkinden çok daha az olabileceğinden, yeni İslami ürünler geliştirmeye

çalışan banka personeli ile aralarında potansiyel anlaşmazlıklar ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla danışmanların ve banka personelinin uygun eğitimi banka faaliyetlerinin aksamadan devamı için önemlidir.

İslami finans sektörü göreceli olarak yeni olduğundan gerekli eğitimi verebilecek eğitim kurumu yetersizliği vardır. İngiltere'de İslami finans üzerine eğitim veren üniversite ve profesyonel kurumların sayısı 55'ten fazla iken Pakistan'da bu sayı birkaç adettir (Beckford, 2009). İngiltere'deki Şeriat alimi yetersizliğini çözmek için İslami Finans Konseyi, Menkul Kıymetler ve Yatırım Enstitüsü (SII) ile birlikte çalışarak Şeriat danışmanları için bir yetiştirme programı sunmaktadır. Program kapsamında, danışmanların İngiltere veya başka bir yerde çalışabilmeleri için konvansiyonel sistem hakkında geniş bir yelpazede eğitim sunulmaktadır (SII, 2008). Şeriat danışmanlarının yapması gereken tecrübeli şeriat alimlerinden öğrenmeye çalışmaktır. Bu kapsamda Pakistan'da fıkıh eğitiminde dünyanın önde gelen Karaçi'deki bir kurum danışmanlık sağlamaktadır. Karaçi'deki kurum dışında eğitim sağlayan kurumlardan biri de Pakistan Merkez Bankası'dır.

Türkiye'de ise Katılım bankacılığı ve faizsiz finansa dair üniversite düzeyinde eğitim adına Bahçeşehir Üniversitesinde seçmeli ders olarak lisans seviyesinde, Sabahattin Zaim ve Sakarya Üniversitelerinde de yüksek lisans seviyesinde verilmektedir. Yine Fatih Üniversitesi bu konuda seçmeli ders verirken, İstanbul Üniversitesinde de bir takım çalışmaların yapıldığı bilinmektedir (Çalıştay raporu, 2013). Bu alanlarda Türkçe literatür eksikliği vardır, kaynak ve kaliteli eğitim merkezleri İngilizce olduğundan yabancı dili olmayan elemanların yurtdışı eğitimden faydalanmaları zordur.

Aslında Türkiye'de hem finans hem de İslami hukuk alanlarında kaliteli eğitim verebilecek yeterli öğretim üyeleri mevcuttur. Sorun ise aynı anda iki alanda eğitimin verilmesidir.

Öneri 9: Bu sorunların çözümü adına ortak programların geliştirilmesi ve bu alanlarda kıdemli uygulayıcı uzmanlardan tecrübe aktarımı sağlanması gerekmektedir. Mevcut katılım bankalarının Danışma Kurulu üyelerinin genç uzmanları işbaşında yetiştirmeleri faydalı olacaktır.

Ülkemizde TKBB tarafından da seminerler verilmektedir. Banka personelinin Şeriat hakkında temel bilgiye sahip olması, müşterileri ürünler hakkında daha iyi bilgilendirmesi ve şeriat denetimi için rapor hazırlarken daha az problemle karşılaşması anlamına gelmektedir.

BDDK ve TKBB tarafından düzenlenen çalıştay sonucunda eğitim konusundaki önerilerin bazıları aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- İslami Finans alanında lisans, yüksek lisans ve doktora programları geliştirmek
- İslami Finans üzerine çalışan akademisyenler ve konu hakkında yapılan çalışmalara dair veri tabanı oluşturmak
- İslami Finansa yönelik araştırma merkezleri kurmak
- İslami Finans alanında sertifikasyon programları hazırlamak
- İş yerinde eğitim ve staj olanaklarını artırmak.

Aslında yalnızca Faizsiz Finans eğitiminin verilmesi eksik ve yetersiz olacaktır. Bu tip bir eğitimin yanı sıra İslam ekonomisi ya da Asutay'ın adlandırdığı üzere İslami Ahlak Ekonomisi'nin öğretilmesi gerekmektedir. Çünkü İslam dini ve ondan türeyen tüm alt sistemler insanlığın maddi ve manevi refah ve huzurunu amaçlamaktadır. Onun için İslami denilebilecek her sistem ya da alt sistemler bütün toplum için yararlı olmalıdır. İslami finans kurumları konvansiyonel bankalar gibi yalnızca kar için varlığını sürdürmemeli, onların ana hedefi toplum refahını artırma ve ekonominin geliştirilmesine katkı sağlamak olmalıdır.

Türkiye köklü ve zengin bir tarihe sahip olan bir ülkedir. Özellikle Şeriat uygulamalarını başarıyla sürdürebilmiş Osmanlı Devlet'inin mirasçısıdır. Bu yüzden kendi tarihine bakarak ve inceleyerek öğrenebileceği çok şey vardır. Aslında Osmanlı Devletinde finans işlemlerinin nasıl yapıldığına ve ekonominin gelişmesi için neler yapıldığına dair daha çok araştırmaların yapılması ve bugüne uyarlanmaya çalışılması Türkiye'deki İslami finansın gelişmesine ve ekol oluşturulmasına katkı sağlayacaktır. İstanbul'un da uluslararası bir merkez olması için İslami Finans alanında sağlam bir düzenleyici çerçevenin oluşturulması ve standartların belirlenmesi büyük önem arz etmektedir.

Mevcut finans mevzuatı ile İslami Finans mevzuatı birbirinden ayrılmalıdır ya da var olan mevzuatta İslami Finansa yönelik konulara yeterince yer verilmelidir.

Zira İslami Finans enstrümanlarının konvansiyonel finans enstrümanlarıyla aynı mevzuata tabii olması, İslami Finansın gelişmesine engel olmaktadır.

3.3.3. Ulusal Danışma Kurulu

Ulusal seviyede, Müslüman ülkelerin merkez bankaları ulusal sınırlar içindeki faaliyetleri koordine etmek için daha proaktif bir rol üstlenmek durumundadır (Gafoor, 1996). Birçok Müslüman ülkede Ulusal Kurul, Merkez Bankasının bünyesinde oluşturulmaktadır. En yüksek Şeriat otoritesi olarak bu Kurul ülkedeki İFK'lar için danışmanlık ve yönergeler sağlamakla sorumludur. İslami Finansın ülkemizde geliştirilmesine yönelik stratejiler geliştirecek, sektörle ilgili tüm kurum ve kuruluşlara liderlik yapacak ve onları koordine edecek Ulusal Kurul gibi bir kurumsal yapıya ihtiyaç duyulmaktadır. Ulusal Kurulun var olması sektörün istikrarlı ve sağlıklı gelişmesine ve dünyada da itibar kazanmasına katkı sağlayacaktır. Bu merkezi kurulun yetki ve görevlerinin iyi tanımlanması ve verimli bir işleyiş mekanizmasına sahip olması onun etkinliğini belirleyecektir.

Türkiye İslami Finans sektörü için uygun bir Ulusal Kurul modelini incelemeden önce bazı ülke örneklerine göz atmak faydalı olacaktır.

Dünya'da İslami Finansın geliştiği ülkelerde Ulusal Danışma Kurulunun farklı yapıları mevcuttur. Bu sektörün öncülüğünü yapan Malezya'da Ulusal Kurul, Merkez Bankasının bünyesinde kurulmuştur. Ulusal Şeriat Danışmanlık Konseyi (NSAC) olarak adlandırılan bu yapı İslami Finansın bütün alt sektörleri için en yüksek otorite sayılmaktadır. Bütün İslami Finans ürünleri Şeriata uygunluk açısından bu Konseyin onaylanması ile piyasaya sunulabilmektedir. Ayrıca NSCA Malezya'daki İFK'lar için İslam Hukuku üzerine danışmanlık vermekte ve finansal işlemlerle alakalı Şeriat ihtilaflarında mahkemelerin başvurduğu ilk referans olmaktadır. Bu konsey, şeriat komitesi raporlarına istinaden gerekliliklere uymayan İFK'lara karşı işlem yapma yasal yetkisine sahiptir. İFK'lar merkez bankasındaki bu konseye her türlü belirsizlik ve anlaşmazlıklarda başvurabileceğinden karar verme sürecini başlatır, ayrıca karar verirken mezhep konularını da dikkate alır. NSAC bağımsızlığını korumak için bu konseyin üyeleri başka bir kurulda üye

olamamaktadır. Pakistan Ulusal Kurulu Malezya modeline benzemektedir ancak Ulusal Kurul üyeleri kurumsal kurullarda görev yapabilmektedir. Ayrıca Pakistan'da sektör ayırımı yapılmamaktadır. Kuveyt örneğinde ise kendi kendini düzenleyen İFK'ları görmekteyiz. Bu ülkede Merkez Bankası bünyesinde oluşturulan bir Ulusal Kurul yoktur, sadece Kuveyt Merkez Bankası'nın 32/1968 kanununa göre her İFK, İDK'yi oluşturmalıdır. İDK üyeleri arasındaki Şeriat hükümleriyle ilgili anlaşmazlıklarda meseleler İslami İşler Bakanlığı bünyesinde olan fetva kuruluna taşınabilmektedir. İslami Finans adına önemli adımları olan ve AAOİFİ'nin ev sahipliğini de yapan, diğer Körfez ülkelerinden farklı olan Bahreyn'dir. Bahreyn Merkez Bankası'nın Ulusal Şeriat Kurulu ancak kendi ürünlerinin Şerit uygunluğunu doğrulamak ve hizmet etmek için kurulmuştur. Diğer İFK'lar ise danışma kurulu oluşturmalı ve AAOİFİ'nin Yönetim standartlarına göre hareket etmelidir. Ulusal Kurul üyelerinin başka bir kurulda görev yapma konusunda bir sınır getirilmemiştir. Birleşik Arap Emirlikleri'nde durum benzerlik göstermektedir. İslami Bankaları, finans kurumlarını ve yatırım şirketlerini denetlemek amacıyla "Üst Şeriat Otoritesi" kurulmuştur. Katar modelinde Kuveyt'te de olduğu gibi sorunlar "üst şeriat konseyi"ne taşınabilmektedir. Vaka bazında davalarda Merkez Bankası, Şeriat uzmanları atamaktadır.

Tablo 5: Ülkelere Göre İslami Otoriteler

Ülke	Şeriat Otoritesi		Nihai Otorite	Kısıtlamalar
	Merkez Bankası	İFK		
Malezya	NSAC	SC	NSAC	NSAC üyeleri başka kurulda görev alamazlar
Endonezya	NSC	SSB	NSC	----
Pakistan	SB	SA	SB	SB üyesi İFK'da görev yapabilir
Kuveyt	Yok	SSB	SSB*	Yok
Bahreyn	NSB	SSC	NSB	Yok
Katar	Yok	SSB		Yok
BAE	HSA	SSC	HSA	Yok
Suudi Arabistan	Yok	SSB (gönüllü)		Yok

*anlaşmazlıklarda: Vakıflar ve İslami İşler Bakanlığı Fetva Kurulu

Ulusal Kurul üyelerinin başka bir kurulda görev yapmamasının çıkar çatışmasını önleme, gizliliği sağlama ve yeni uzmanları yetiştirme gibi artıları bulunmaktadır. Ancak bu kısıtlamalar piyasayı iyi uzmanlardan mahrum bırakmakta ve tecrübeli Şeriat danışmanlarıyla etkileşimi azaltmaktadır. Aslında Ulusal kurul üyelerinin Kurumsal bazda görev yapmaların pek doğru olmayacağı ve de denetim etkinliğini ve bağımsızlığını etkileyeceği düşünülmektedir. Bu da zamanla bütün sektöre zarar olarak yansiyacaktır. Türkiye'de Ulusal ya da Merkezi Kurulun istikrarlı bir yapıya sahip olması, sektörün gelişmesine katkı sağlaması, ihtiyacı olan yönetim ve denetim yönergeleri hazırlaması ve aldığı kararların uygulamasını sağlayacak bir otoriteye sahip olması gerekmektedir. Bunun için bazı görüşlere göre kamu otoritesini temsil etmesi etkili olacaktır. Faizsiz Finans Çalıştay raporuna göre birkaç seçenek ortaya çıkmaktadır (2013):

- Ulusal danışma kurulun ayrı bir yapı şeklinde oluşturulması İslami finansın bütün kurumlarına hitap edecektir. Aynı zamanda diğer ülke Ulusal Kurullarıyla işbirliği yapmak ve daha sağlıklı ilişkiler kurmak suretiyle ülkemizin bu sektördeki rolü ve imajı artacaktır. Bu çerçevede söz konusu kurul, YÖK modelinde olduğu gibi *müstakil bir kurul* şeklinde oluşturulabilir. "Bu durumda, idarenin bütünlüğü ilkesi göz önünde bulundurularak söz konusu kurulun bir bakanlık ile ilişkilendirilmesi gerekli olacaktır. Diğer taraftan, merkezi kurulun, kurulması muhtemel *'İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Genel Sekreterliği'* yapısı altında da oluşturulabileceği düşünülmektedir".
- "Ulusal danışma kurulunun BDDK bünyesinde olması, aldığı kararların bağlayıcılığı, uygulamanın denetlenmesi ve gerekli durumlarda yaptırım uygulanması için avantaj sağlayacaktır. Ancak, İslami finans sektörünün ağırlığını katılım bankaları oluşturmakla birlikte, BDDK seçeneğinin söz konusu merkezi danışma kurulunun İslami finans sektörünün diğer kuruluşlarına (tekafül ve faizsiz fon yönetim şirketleri gibi) hitap edebilme açısından uygun olmayacağı düşünülmektedir".
- "Ulusal danışma kurulunun TKBB bünyesinde oluşturulması, söz konusu kurulun kamu otoritesini temsil etmemesi tercihine en uygun çözüm olarak görülmektedir. Bu seçeneğe göre merkezi kurul kararlarına ve standartlarına ilişkin bir denetim ve yaptırım söz konusu olmayacak, kurul sadece tavsiye niteliğinde kararlar alacaktır. Bununla birlikte, TKBB seçeneği merkezi danışma kurulunun İslami finans sektörünün tümüne hitap etmesi açısından uygun bir alternatif olmayacaktır". (Faizsiz Finans Çalıştay Raporu, 2013)

Ulusal kurula danışma kurulu denilse de kararların bağlayıcı ve ilgili kurumları denetleme yetkisine sahip olması sektörün sağlıklı büyümesi açısından faydalıdır. Kurulun sert kurallar ve yaptırım uygulamaması, aksine İDK'larla bir işbirliği içinde olması gerekmektedir. Malezya dahil birçok ülkede bu kurul Merkez Bankasının bünyesinde oluşturulmuştur. Ulusal kurulun olmadığı ülkelerde İslami Finans alanında anlaşmazlıklar ülkemizde bulunmayan Vakıflar ve İslami İşler Bakanlığına taşınmaktadır.

Yukarıdaki alternatiflerden en uygun olanı Ulusal Danışma Kurulunun ayrı bir yapıya sahip olmasıdır. 2015 Aralık ayında Başbakanlık tarafından yayınlanan Genelge'ye göre Faizsiz Finans Koordinasyon Kurulu oluşturulmasına karar verilmiştir. Kurulun Türkiye'nin uluslararası finans merkezi olma vizyonunun gerçekleştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Kurul, Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakanın başkanlığında; Kalkınma Bakanlığı Müsteşarı, Maliye Bakanı Müsteşarı, Hazine Müsteşarı, TCMB Başkanı, BDDK başkanı, SPK başkanı, Borsa İstanbul A.Ş genel müdürü, TKBB başkanı ve Katılım Sigortacılığı Derneği başkanından oluşmaktadır. (Genelge, 2015/17). Ulusal Danışma Kurulu, Koordinasyon kuruluna bağlı olarak oluşturulabilir. Bu sayede Ulusal Danışma Kurulu bütün İslami finans kuruluşlarına hitap edebilecek ve başbakanlıkla ilişkilendirilmiş olduğundan kararlarının uygulanmasını sağlayabilecektir.

3.3.3.1. Görev ve Yetkileri

- İslami Finans ile ilgili standartları belirlemek
- İFK' için Şeriat yönetimi ve diğer konularda yönetmenlikler hazırlamak
- İslami Finans alanında gelişmeleri takip ederek yeni ürün ve hizmetleri geliştirmek için araştırmalar yapmak
- İFK'ların şeriata uyumluluğunu ve İDK raporlarını denetlemek
- Dünyadaki diğer Ulusal Danışma Kurullarla işbirliği yapmak
- İslami Finans sektörün sağlıklı büyümesi ve gelişmesi için seminer, konferans ve çalıştaylar düzenlemek

- Danışma kurullarından kendisine intikal eden konuları görüşerek karara bağlamak.
- Türkiye'nin İslami Finans sektörünü geliştirmek için stratejiler belirlemek

Genel olarak Ulusal Danışma kurulun görevleri bu şekilde sıralanabilir. Aslında Ulusal Kurulun ana fonksiyonu İslami Finans sektörün İslami ilkelere uygun olarak sağlıklı ve istikrarlı büyümesini sağlamaktır.

3.3.3.2. Üyelerin Sayısı ve Nitelikleri

Ulusal danışma kurulu üyelerinin İslam hukuku alanından doktora derecesine sahip olmaları, aynı zamanda İslami finans ve ticaret hukuku konularında da bilgi birikimine sahip olmaları gerekli şartlar arasında aranmalıdır. Bunun yanında, faizsiz finans konusunda uzman olmak tercih sebebi olmalıdır (Çalıştay, 2013). Bu alanlarda tecrübeye sahip olan ülkemizin önde gelen ilahiyatçıların Ulusal kurulda görev almaları Kurulun itibarını güçlendirecektir. Malezya'da kurul üyelerin sayısı 11'dir. Üyelerin 90% İslam hukukunda uzman kişiler, çoğu üniversitelerde öğretim üyelerdir. Kurul her ay düzenli olarak toplanmaktadır. Ülkemizde İslami finans sektörünün Malezya'daki ile aynı safhada olmadığı dikkate alınırsa kurul üyelerinin vasıfları biraz daha çeşitlendirilebilir. Sakarya Üniversitesi tarafından organize edilen çalıştayda Kurul'un DİB, Üniversite, BDDK, SPK, Katılım Bankaları, Sermaye Piyasası Yatırım Ortaklıkları ve Tekafül şirketleri temsilcilerinden oluşabileceğine dair görüş bildirilmiştir. Bu bileşim sektörün ihtiyaçlarına daha hızlı ve sağlıklı bir şekilde cevap verebilecektir.

SONUÇ

İslami finans Müslüman ülkelerinde ve Avrupa'da hızla büyümeye ve gelişmeye devam eden bir sistemdir. Küresel faizsiz finans sisteminin değeri 2015 yılında 2 trilyon ABD dolarına yaklaşmış ve çift haneli büyüme hızıyla 2018'de Ernst & Young'a göre 3,4 trilyon dolar olması beklenilmektedir. 2014 yılı sonu itibarıyla İslami bankacılık sektörünün toplam aktif hacmi 1,48 trilyon dolara ulaşmış, Türkiye'nin bu sektördeki payı ise %3,2'dir.

Türkiye bankacılık sektöründe faizsiz finansın payı %5,3 olup 2023'te %15'e ulaşılması hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda sektörün sağlıklı ve hızlı büyümesi için sağlam İslami kurumsal yönetim çerçevelerin hazırlanması ve hayata geçirilmesi gerekmektedir. İslami finans sektörü için mevzuatların yapılandırılması ve uygun yasal ortamın hazırlanması sektörün gelişmesini kolaylaştıracaktır.

Bu süreçte ve sonrasında İslami finans kuruluşlarının vazgeçilmezi olan Danışma kurullarının aktif rol olması zaruridir. Danışma kurulları ürünün geliştirme aşamasından o ürünün müşterilere sunulmasına kadar bütün faaliyetlerin geliştirilmesinde ve denetlemesinde görev almalıdır. Şeffaflığı, güveni, etik davranışı ve ahlakı telkin eden etkili Şeriat yönetimi İFK'lar için güvenilirlik sağlayacaktır (Nathan ve Ribieri, 2007).

Bu tezin amacı Danışma kurullarının fonksiyon ve rollerini dünyadaki örnekleriyle beraber ele almaktır. Ayrıca ülkemizin İslami finans sektörünün mevcut durumunu analiz ederek İDK için bir model önerisinde bulunmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye'deki Katılım Bankacılığı kapsamında İDK'ların görev ve yetkilerinin net olmadığı ve kurumsal yönetimde otoritesinin sınırlı olduğu; ürün geliştirme ve denetleme süreçlerinde kendilerinden gerekli ölçüde istifade edilmediği hipotezi mercek altına alınmıştır.

Bu çalışmada öncelikle konvansiyonel ve İslami finans sistemlerinin yapıları ve işleyişleri ele alınmıştır. Bu kapsamda son zamanlarda özellikle 2008 finansal krizinden sonra akademik çalışmalarda yoğunluk kazanan kurumsal yönetim konusu iki yaklaşımla ele alınmıştır. İslami açıdan kurumsal yönetimin en önemli unsuru

herkesin hakkına riayet etmek ve İslam inancına göre her şeyin sahibi olan Allah'a karşı hesap vereceğini bilmektir. Şeriat kelime itibarıyla 'yol' anlamına gelmektedir, aslında bu Allah'ın dilediği bir yol ve yöntem olarak da anlaşılabilir. Bu açıdan, Allah insanları refaha ve huzura götüreceği bu yolu Kur'an ve Sünnet aracılığıyla göstermiştir. İnsanların ise aynı doğrultuda uygun yöntemleri geliştirerek bu yoldan gitmesi gerekmektedir. İslami kurumsal yönetimi geleneksel kurumsal yönetimden farklı kılan en önemli özellik kurumun faaliyetlerinin Şeriata uyumlu bir şekilde yürütülmesi gerekliliğidir. Finansal kurumun bütün faaliyetlerinin baştan sona kadar İslami ilkeler doğrultusunda yürütülmesini sağlayan yapı İslami Denetim Kuruludur.

İkinci bölümde Danışma kurulunun değişik ülkelerdeki uygulamalarına yer verilmiştir. Dünyadaki uygulamaları düzenleyici bakış açısından sınıflandıracak olursak, Malezya ve diğer Güneydoğu ülkeleri düzenleme esaslı yaklaşımı; Bahreyn, Kuveyt, BAE ve Katar minimalist, Suudi Arabistan pasif ve İngiltere reaktif yaklaşımları benimsemektedir.

Türkiye'yi ise bu kategorilerden birine dahil etmek zordur, ancak Malezya'nın düzenleme esaslı yaklaşımına benzer bir modeli oluşturması sektörün daha hızlı gelişmesine ve dünyaca kabul görmesine yardım sağlayacaktır. Yeni yapılandırmanın sektöre zarar vermeyecek bir şekilde planlanması ve oluşturulması gerekmektedir.

Son bölümde ise ilk iki bölümde yapılan araştırmalar sonucunda Türkiye için İslami Danışma Kurulu (İDK) modeli önerisi sunulmuştur. Bu model hazırlanırken ülkedeki katılım bankalarının Danışma Kurulu uygulamalarını ve sektörle ilgili fikirlerini öğrenmek amacıyla katılım bankaları yetkilileriyle anket çalışması yapılmıştır. Anket sonuçlarına göre her katılım bankasının bir İDK oluşturduğu ve bu kurulun danışmanlık görevi yerine getirdiği belirtilmiştir. Ayrıca anket kapsamında İslami finans ürünlerinin yeterliliği ve yeni ürün geliştirme konuları da incelenmiştir. Sonuç olarak yeni ürün geliştirilmesinin önünde mevzuat yetersizliği, personelin tecrübesizliği, müşterilerin sektör hakkındaki bilgi yetersizliği ve ilgisizliği gibi engellerin olduğu tespit edilmiştir.

Anket ve mevcut kaynakların değerlendirilmesi sonucunda, ülkemizdeki katılım bankalarının İDK'lerinin ürün geliştirme ve diğer kurumsal süreçlerde yeterince etkili olmadığını, raporların yayınlanmadığını ve dolayısıyla sistemin şeffaf

olmadığını görmekteyiz. Bu da çalışmanın başlangıcında sunulan hipotezin geçerliliğini desteklemektedir. Ancak bu konuda çeşitli çalıştayların, konferansların ve toplantıların oluşturulması gelecek adına olumlu sinyaller vermektedir.

İslami finansal kurumların kendilerine özgü kurumsal yönetimler geliştirmeleri ve uygulamaları, onları güçlendirecek ve devamlı olmalarını sağlayacaktır. Önemli olan İslami ilkelere bağlı kalmak ve bu ilkeler ile değerler bağlamında yeni ürünler geliştirebilmektir.

Katılım Bankalarının İslami Danışma Kuruları için hazırlanan model 9 öneriden oluşmaktadır. Bu öneriler özetlenecek olursa; dünyadaki İDK örnekleri incelendiğinde ve Türkiye'deki Faizsiz finans sektörünün durumu göz önüne alındığında Katılım Bankalarının danışma kurullarının en az üç üyeden oluşması gerektiği görülmektedir. Üyelerinin özellikle İslam hukuku ya da İslam ticaret hukukunda uzman olmaları önemli, modern ekonomi ve finans bilgilerine sahip olmaları ise avantaj sayılmaktadır. Şeriata uygunluk denetimlerinin danışma kurulu murakıpları ve faizsiz finans kuruluşunun teftiş ekipleri ile ortaklaşa yapılması, doğru ve hızlı bilgi akışının sağlanması ve departmanlarla sıkı ilişki kurulması, sekreteryaya ve iç denetimi sağlayacak ekiplerin oluşturulması ve yeni uzmanlar yetiştirilecek ortamın oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca kurulun bağımsızlığı, kararların tutarlılığı ve standartların belirlenmesi için Ulusal Kurulun oluşturulması gerekli görülmektedir.

Bankacılık sektörü ve düzenleyicilerin hukuk veya düzenlemelerle etkili bir Şeriat denetimi sağlayamamaları durumunda İslami finans sektöründe ciddi duraklamalar yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Bu açıdan AAOIFI Şeriat ve denetim standartları, Şeriat uygulamalarının standartlaştırılmasını sağlamaya yönelik önemli çabalarken, denetimde IFSB ihtiyati standartları Şeriat denetim sisteminin en iyi uygulamalarını desteklemekte ve yol göstermektedir. Mevcut tartışmalar göstermektedir ki İslami finans sektörünün büyüme ve gelişmesini pekiştirmek için Şeriat denetim sisteminin mevcut düzenleyici çerçevesinin iyileştirilmesi ve genişletilmesi gerekmektedir. Bu da Şeriat denetim çerçevesinin geliştirilmesi yoluyla İFK'ların güçlendirilmesi için alınması gereken önlemleri ve çabaları gündeme getirmektedir.

Küresel ölçekte, AAOIFI ve IFSB gibi kuruluşların rehberleri uluslararası piyasalarda yardımcı olabilmektedir, ancak farklı yargı sistemlerinde bu kuruluşların tavsiyelerini uygulamada operasyonel güçlükler vardır. Sektörün büyümesinin devamlılığını sağlama adına finansal kurumlar ve düzenleyicilerin birlikte çalışması gerekmektedir, zira düzenleyiciler piyasaya yönelik yönetmelikler sağlarken finansal kurumlar da büyümek ve İslami finans sektörünün büyümesine öncülük etmek için bu yönetmelikleri takip ederler.

Çalışma esnasında karşılaşılan güçlük ve kısıtlamalarla da karşılaşılmıştır. Bunların tespit edilip ortadan kaldırılması da ülkedeki İslami finans sektörünün gelişimi adına bir başka gelişim potansiyeli sunmaktadır. Bu kısıtlamalar arasında, Türkçe akademik literatür eksikliği, mevcut katılım bankalarının uygulamaları hakkında yeterli bilginin paylaşılmaması ve bu bankalarda İslami finans ve uygulamaları üzerine bilgi sahibi olan uzman eksikliği ve var olan uzmanlara ulaşma problemleri sıralanabilir. Sayılan bu kısıtlar model önerisi kapsamında da değinilmiş ve sektörün gelişimi için bu sorunların çözümü önerilmiştir.

İslami danışma kurulu konusunda Türkiye'de çok az çalışma bulunmakla birlikte bu konunun son iki senedir ülkemizde daha fazla ele alındığını görmekteyiz. Bununla birlikte, özellikle İslami danışma kurullarının yapısı ve çalışma mekanizması daha detaylı bir şekilde analiz edilmelidir. Ayrıca kurulun denetim ve uygulama süreçlerinin daha etkin nasıl işleyebileceği de araştırılmalıdır. İslami finans kurumlarının faaliyetlerinin Şeriata uygunluğunu tasdik eden raporların kapsamı ve alt başlıkları da çalışma gerektiren konular arasındadır. Bu raporların şeffaflığı önem arz etmektedir. Bu kapsamda; işlemlerin nasıl yürütüldüğü, bulgulara nasıl ulaşıldığı açıklanmalı ve raporlar halka duyurulmalıdır. Ayrıca ülkemizde İslami finans sektörünün gelişmesini ve büyümesini destekleyecek Şariat denetim/yönetim çerçevesi ile ilgili kapsamlı çalışmaların da yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

AAOIFI (2010) *Governance Standards No. 7: Corporate Social Responsibility, Conduct and Disclosure for Islamic Financial Institutions*. Bahrain: AAOIFI.

AAOIFI (2010) Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions Standards, <http://www.aaofi.com/keypublications.html>. (Erişim Tarihi: 10.07.2010).

AAOIFI (2005) Governance Standards No 1: Shari'a Supervisory Board: Appointment, Composition and Report.

ABBAS, Mirakhor (2008) "Shortage of scholars troubles Islamic banking". *InternationalHeraldTribune*, <http://www.nytimes.com/2008/01/22/business/worldbusiness/22ihtbank.4.9412578.html> (Erişim Tarihi: 16.07.2013).

ABDUL AZİZ (2013) "Shariah Governance: Challenges Ahead", (INCEIF): <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/47772/>. (Erişim Tarihi: 21.02.2014).

ABDULLAH, David, CHEE, K. (2010) *İslamic Finance Why It Makes Sense*, Marshall Cavendish Business, Singapore.

ADAMS, I. (2003) The Morality of Corporate Governance: Issues of Quality and Quantity, Conference of the Economic Society of South Africa: "Africa's Millennium: Trade, Investment and Growth", *Somerset West* 17-19 Eylül.

AİNLEY, M., MASHAYEKHİ, A., HİCKS, R., RAHMAN, A. and RAVALÍA, A. (2007) "Islamic Finance in the UK: Regulation and Challenges", *Financial Services Authority*, Kasım.

AKTEPE, İshak Emin (2010) *İslam hukuku çerçevesinde finansman ve bankacılık*, İstanbul : Erkam Matbaası.

- AL-AALİ, CHANG ve HASSAB Elnaby (2014) "Audit Committee Effectiveness: Evidence from an Emerging Market Economy", *International Research Journal of Applied Finance*, cilt 5, sayı 11.
- ALCHIAN, A.(1950) "Uncertainty, evolution and economic theory," *Journal of Political Economy*, sayı 58, s.211–221.
- ALGAOUD, L.M. ve LEWİS, M.K. (1997) "The Bahrain Financial Centre: It's Present and Future Role in Islamic Financing", *Accounting, Commerce and Finance: The Islamic Perspective Journal*, cilt 1, sayı 2, s.43-66.
- ALTAN, M. (1998) *Modern Bankacılık Fonksiyonları Açısından Özel Finans Kurumlarının Değerlendirilmesi*, Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- ALTUNOĞLU, A.E. (2012) "Effects of Environmental and Organizational Factors on Corporate Governance Practices" *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* cilt 12, sayı 3, s.51-62.
- AOKİ, M. (2000) *Finance, Governance, and Competitiveness in Japan*, UK: Oxford University Press.
- ARAS O., ÖZTÜRK M.(2011) "Reel Ekonomiye Katkıları Bakımından Katılım Bankalarının Kullandığı Fonların Analizi", *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, cilt 3, sayı 2.
- AYDIN, Ü., (2013) "Türk Bankacılık Sektöründe Organizasyonel etkinlik ve Etkinsizliğin Kaynakları", *Verimlilik Dergisi*, sayı2, s.7-38.
- AYDOĞAN, K. (1993) "Varlığa Dayalı Menkul Kıymet ve Bankacılık Sektörü", *İktisat İşletme ve Finans*, cilt 84, sayı 8, s.26-30.
- AZİZ, Zeti Akhtar (2013) "Lessons For Islamic Finance İn Ensuring Financial Stability" İFSB: Seventh Islamic Financial Stability Forum, Doha, Qatar.

- BAJO, E., BİGELLİ, M., HİLLİER, D., & PETRACCİ, B. (2009) The Determinants of Regulatory Compliance: An Analysis of Insider Trading Disclosures in Italy. *Journal of Business Ethics*, cilt 90, sayı 3, s.331-343.
- Banaga (1994) *External Audit and Corporate Governance in Islamic Banks: A Joint Practitioner-Academic Research Study*: Avebury.
- BDDK ve TKBB (2014) Katılım Bankacılığı Ve Faizsiz Finans Çalıştayı. Ankara: Aralık 2013.
- BECK, T., R. LEVİNE (2005) *Legal Institutions And Financial Development*, Handbook Of New Institutional Economics.
- BEEKUN, Rafeek (1996) *Islamic Business Ethics*, Herndon, Virginia: IIIT.
- BEEKUN, Rafeek. I. ve BADAWİ, Jamal. A. (2005) "Balancing Ethical Responsibility Among Multiple Organizational Stakeholder", *Journal of Business Ethics*, sayı 60, s.131-135.
- BESAR, M., ABD SUKOR, M., ABDUL MUTHALİB, N., ve GUNAWA, A. Y. (2009) "The Practice Of Shariah Review As Undertaken By Islamic Banking Sector İn Malaysia", *International Review of Business Research Papers*, cilt 5, sayı 1, s.294-306.
- BHAMBRA, H. (2007) "Supervisory Implications of Islamic Finance in the Current Regulatory Environment", *Islamic Finance: The Regulatory Challenge*, s.198-212.
- BOZ, Halit (2014) "Kur'an ve Sünnet Işığında Danışma Sistemi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, cilt 14, sayı 3, s.241-255.
- CANBAŞ, Serpil, DOĞUKANLI, Hatice (2010) *Finansal Pazarlar*, İstanbul: Karahan Kitabevi.

- CERNAT, L. (2004) "The Emerging of European Corporate Governance Model: Anglo-Saxon, Continental or Still the Century of Diversity", *Journal of European Studies* cilt 11, sayı 1, s.147-166.
- CHAN K., WATSON J. , WOODLIFF D. (2014) "Corporate Governance Quality and CSR Disclosures", *J. Bus Ethics*, sayı 125, s.59–73.
- CHAPRA, Umer. ve AHMED, Hanbel (2002) *Corporate Governance in Islamic Financial Institutions, Islamic Development Bank*, Islamic Research and Training Institute, Periodical Document No. 6.
- CHAPRA, M. Umer (2007) "Challenges Facing the Islamic Financial Industry", Hassan, M.K and M.K. Lewis. (Ed.s). *Handbook of Islamic Banking*, Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Limited.
- CHOUDURY, M.A. ve HOQUE, M.Z. (2004). *An Advanced Exposition of Islamic Economics and Finance*. New York :Edward Mellen Press.
- CORAM, P., FERGUSON, C. ve MORONEY, R. (2008) "Internal Audit, Alternative Internal Audit Structures and the Level of Misappropriation of Assets Fraud", *Accounting and Finance*, cilt 48, sayı 4, s.543-559.
- COŞKUN A. (2008) *Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Yeri ve Önemi*, Yüksek Lisans Tezi, 149.
- ÇİZAKÇA, Murat (2007) "Democracy, Economic Development and Maqasid Al-Shari'ah", *Review of Islamic Economics*, cilt 11, sayı 1, s.101-118.
- ÇİZAKÇA, Murat (2011) *Islamic Capitalism and Finance: Origins, Evolution and the Future*: Edward Elgar Publishing, Incorporated.
- ÇİVİ, H. (1985) *Türkiye'de Bankacılık*, Cumhuriyet Üniversitesi Yardımcı Ders Kitabı.

- DAVIDSON P. (2004) "The Future of the International Financial System", *Journal of Post Keynesian Economics*, cilt 26, sayı 4, s.591-605.
- DAVİES, H. (2000) "Challenges in the Changing Financial Markets", FSA Speech in Tokyo.
- DEZOORT, F.T., (1997) "An investigation of audit committees' oversight responsibilities", *Abacus* cilt 33, sayı 3, s.208-227.
- DEZOORT, F.T., HERMANSON, D.R., ve HOUSTON, R.W. (2003) "Audit committee member support for proposed audit adjustments: a source credibility perspective", *Auditing: A Journal of Practice & Theory* cilt 22, sayı 2, s.189-205.
- DONALDSON, T. ve PRESTON L. (1995) "The Stakeholder Theory of the Corporation: Concepts, Evidence, and Implications", *Academy of Management Review*, cilt 20, sayı 1, s.65-91.
- DÖNMEZ, D. (2008) "Paydas Teorisi Çerçevesinde Otel İşletmelerinin Seyahat Acentaları İle İlişkileri Ve Otel İşletmelerinin Performansı Arasındaki İlişkiye Yönelik Bir Arastırma", *Yönetim*, cilt 19, sayı 61.
- DURŞUN, S. (2010) *Sermaye Piyasasında Gerçeğe Aykırılıktan Doğan Suçlar*, Oniki Levha Yayıncılık.
- EL-NAGAR, A.A (1980) *One Hundred Questions & One Hundred Answers Concerning Islamic Banks*. Cairo: International Association of Islamic Banks.
- ELİAS, G. Kazarian (1996) " Islamic versus Traditional Banking: Financial Innovation in Egypt", *The Middle East Journal*, cilt 50, sayı 2, s.284-286.
- ERRİCO, L. ve M. FARRAHBAKSH, (1998) "Islamic Banking: Issues in Prudential Regulation and Supervision", IMF Working Paper, IMF/98/30. (Washington: International Monetary Fund, Mart, 1998).

- ERTUNA, Ö. (1986) *Finansal kurumlar* (2.Baskı) Ankara: Teori Yayınları.
- EVAN, W.M., ve FREEMAN, R.E. (2003) "A Stakeholder Theory Of The Modern Corporation: Kantian Capitalism", *Ethical Theory And Business*. London: Prentice Hall.
- FABOZZI, F., MODIGLIANI F., (2004) *Capital Markets Institutions and Instruments*, Prentice Hall.
- FISCHER S. (2003) "Financial Crises and Reform of the International Financial System", *Review of World Economics*, cilt 139, sayı 1, s.1-37.
- FREEMAN, R. E. (1984) *Strategic management: A stakeholder approach*. Boston: Harper Collins.
- FREEMAN, R.E., ve EVAN, W.M. (1990), "Corporate governance: A stakeholder approach", *Journal of Behavioral Economics*, cilt 19, sayı 4, s.337-359.
- FREEMAN, R. E., HARRISON, J. S., Wicks, A. C., (2007) *Managing for stakeholders: Survival, reputation and success*. New Haven: Yale University Press.
- FREEMAN, R.E., ve PHILLIPS, R.A. (2002) "Stakeholder theory: A libertarian defense." *Business Ethics Quarterly*, cilt 12, sayı 3, s.331-349.
- GAFOOR, A.L.M. (1996) *Interest-Free Commercial Bankin*, Malaysia: A.S.Noordeen.
- GAYNOR, L.M., MCDANIEL, L.S., ve NEAL, T.L. (2006) "The effects of joint provision and disclosure of nonaudit services on audit committee members' decisions and investors' preferences", *Accounting Review* cilt 81, sayı 4, s.873-896
- GOODHART, C. (1998) *Financial Regulation- Why, How and Where Now?*, Routledge.

- GOWLAND, D. (1990) *The Regulations of Financial Markets in the 1990s*, Edward Elgar Publishing Limited.
- GNOS C. ve ROCHON L. (2004) "Reforming the International Financial and Monetary System: From Keynes to Davidson and Stiglitz", *Journal of Post Keynesian Economics*, cilt 26, sayı 4, s.613-629.
- GRAİS, W. ve PELLEGRİNİ, M (2006) "Corporate Governance and Shariah Compliance in Institutions offering Islamic Financial Services". *World Bank Policy Research Working Paper*, 4054.
- GRASSA, Rihab (2013) "Shari'ah Governance System in Islamic Financial Institutions: New Issues and Challenges", *Arab Law Quarterly*, sayı 27, s.171-187.
- GRASSA, Rihab (2013) "Shariah Supervisory System In Islamic Financial Institutions New Issues And Challenges: A Comparative Analysis Between Southeast Asia Models And GCC Models", *Tunisia Humanomics*, cilt 29, sayı 4, s.333-348.
- HAMİD. A, HANİFF. M. (2011) "The Comparison of the Characteristics of the Anglo- Saxon Governance Model and the Islamic Governance of IFIs", *Malaysian Accounting Review*, cilt 10, sayı 2, s.1-12.
- HARBHAJAN Singh (2008) No homerun yet for Islamic finance. i-News. <http://www.isra.my/media-centre/magazine-anewspaper/item/95-no-home-run-yet-for-islamic-finance.html>. (Erişim Tarihi: 18.05.2014).
- HARON, S., AHMAD, N. and PLANİSEK, S.L. (1994) "Bank patronage factors of Muslim and non-Muslim customers", *International Journal of Bank Marketing*, cilt 12, sayı 1, s 32-40.

- HASAN, Zulkifli (2009) "Corporate Governance: Western and Islamic Perspectives", *International Review of Business Research Papers*, cilt 5, sayı 1, s. 277-293.
- HASAN, Zulkifli (2012) "Corporate governance in Islamic financial institutions: An ethical perspective", *Prime Journals of Business Administration and Management (BAM)*, cilt 2, sayı 1. s. 405-411.
- HASSAN, K., M. LEWIS (2005) *Handbook of Islamic Banking*, Edward Elgar Publishing Lim, UK.
- HASSOUNE, A. ve VOLLAND, E. (2004). "Islamic Banking: A Unique Differentiation Strategy for Gulf Financial Institutions". *Standard and Poor's*, Kasım 22, 2004.
- HİDAYAH, Nunnung N. (2014) *Religious Compliance In Islamic Financial Institutions*, Doktora Tezi, Aston University, 2014.
- HM Treasury. (2008) *The Development of Islamic Finance in the UK: The Government's Perspective*. London: HM Treasury.
- HM Treasury. (2008) *Government Sterling Sukuk Issuance: A Response to the Consultation*. June 2008. London: HM Treasury.
- HUSSAIN G. ve RAMMAL L., PARKER D. (2010). "Audit And Governance In Islamic Banks: Selection And Training Of Shari'ah Advisors", *Apira*, 2010.
- IFSB (2009) *Guiding Principles on Shari'ah Governance System in Institutions Offering Islamic Financial Services*, Kuala Lumpur: IFSB.
- IQBAL, Zamir ve MİRAKHOR, Abbas (2004) "Stakeholders Model of Governance in Islamic Economic System", *Islamic Economic Studies*, cilt 11, sayı 2, s. 43-64.

- IQBAL, Zamir ve GREUNING, H.V., (2008) "Banking and the risk environment: corporate governance", *Islamic Finance News*, 15 Şubat, 2008.
- ISKAN (2004) *Iskan Finance Website*: <http://www.iskan.com.au/>, (Erişim Tarihi: 05.09.2014).
- IFSB (2004) *The Islamic Financial Services Board*: URL:<http://www.ifsb.org>
- JAMALDEEN, F. (2012) *İslamic Finance for Dummies*, John Wiley & Sons, INC., New Jersey.
- JOHNSON, S., MCMILLAN, WOODRUFF (2002) "Property Rights and Finance", *American Economic Review*, 92.
- JENSEN, M. C. (2002) "Value maximization, stakeholder theory, and the corporate objective Function", *Business Ethics Quarterly*, cilt 12, sayı 2, s. 235-256.
- KARDAR S.H. (2011), "Macroprudential Surveillance and the Role of Supervisory and Regulatory Authorities", İFSB: Third Islamic Financial Stability Forum, Amman, Ürdün.
- KARAPINAR, A. (2003) *Özel Finans Kurumları ve Muhasebe Uygulamaları*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- KINALI, F. (2012) "Faizsiz sistemde Bankacılık Anlayışı ve Kredi İşlemleri", <http://hdl.handle.net/123456789/1275>. (Erişim Tarihi: 09.11.2014).
- KHAN, O.M. (2012) "An Examination of the Underlying Rationale of the Profit and Loss Sharing System, With Special Emphasis on the Mudarabah and Musharakah Within the Context of Islamic Law and Banking", *Journal of Finance, Accounting and Management*, cilt 3, sayı 1, s.23-31.
- KIZILKAYA N. (2012) "Modern Dönemde Faizsiz Bankacılık Ve Fıkhî İşleyişi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* sayı 20, s. 135-150.

- KOSTER, Phillip (2012) "Crisis Management in the Islamic Financial Services Industry" İFSB: Fifth Islamic Financial Stability Forum, Manama, Bahrain.
- KREMERS, J., KROES R., SHOENMAKER (2000) "Reforming Financial Supervision: Experience From The Netherlands", *Financial Market Trends*, OECD, sayı 75.
- LADAKİS, E. (2005), "The Auditor as Gatekeeper for the Investing Public: Auditor Independence and the CLERP Reforms – A Comparative Analysis", *Company and Securities Law Journal*, cilt 23, sayı 7, s. 416-425.
- LA PORTA, R. (2000) " Investor Protection and Corporate Governance", *Journal of Financial Economics*, sayı 58, s. 32-45.
- LEE, W.Y. (2006) "New Focus on Insider Governance: Independent Directors, Information Requirements, and Internal Audit", *Company and Securities Law Journal*, cilt 24, sayı 8, s.467-487.
- LEWIS, K.M., (2005) "Islamic Corporate Governance", *Review Islamic Economics*, cilt 9, sayı 1, s.5-29.
- LEVINE, R. (1997) "Financial Development And Economic Growth: Views And Agenda", *Journal Of Economic Review*, sayı 88.
- LİM, P.K. (2007) "Corporate Governance Reforms In Malaysia: The Key Leading Players' Perspective," *Corporate Governance* cilt 15, sayı 5, s.724-740.
- LLEWELLYN, D. (2000) "Some Lessons for Bank Regulation from Recent Crisis", *De Nederlancshe Bank Staff Reports*, No: 51.
- LORNE F., DİLLİNG P. (2012) " Creating Values for Sustainability: Stakeholders Engagement, Incentive Alignment, and Value Currency", *Economics Research International*, cilt 20, sayı 9.

- MAHADİK J. (2013) "Salam: A Good Alternative To Conversial Tawarruq", *Newhorizon*, Temmuz-Eylül.
- MAHMOOD, Rafael (2010) " Islamic Governance, Capital Structure, and Equity Finance: Examining the Possibilities of American Financial Shar'ah Boards", *International Journal Of Legal Information*, sayı 37.
- MANSELL S. (2013) "Shareholder Theory and Kant's 'Duty of Beneficence'", *Journal of Business Ethics* sayı 117, s.583–599.
- MERTON, R. ve BODİE, Z. (1995) "A Conceptual Framework For Analyzing The Financial Environment", *The Global Financial System: A Functional Perspective*, Ed. Dwight B. Crane Vd., Harvard Business School Press.
- MICHAELSON, C. (2006) "Compliance and the Illusion of Ethical Progress", *Journal of Business Ethics*, cilt 66, sayı 2-3, s.241-251.
- MİSHKİN, F., (1995) "Symposium on the Monetary Transmission Mechanism", *Journal of Economic Perspectives*, cilt 9, sayı 4, s.3-10.
- MCDANİEL, L., MARTİN, R.D., ve MAİNES, L.A. (2002) "Evaluating financial reporting quality: The effects of financial expertise vs. financial literacy", *Accounting Review*, cilt 77, sayı 4, s.139-168.
- MEHMET, Ozay (1997) "Al-Ghazzali on SocialJustice", *International Journal of Social Economics*, cilt 24, sayı 11, s.1203-18.
- MİRAKHOR A.(2009) "The Recent Crisis: Lessons For İslamic Finance", İFSB 2nd Public Lecture On Financial Policy And Stability.
- MOHD ZİN, M. (2011) "Products of Islamic Finance: A Shariah Compliance Advancement", *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, cilt 5, sayı 12, s.479-484.

- MORALES, R. A., & SHİBLAQ, B. (2013) *Islamic Finance and Market 2014*, Lancaster: Law Business Research Ltd.
- MORİARTY, J. (2011) "Why Normative Stakeholder Theorists Should Support Stakeholder Democracy", Bentley University.
- NAİFAR, N., AL-SUHAİBANİ M. (2004) " Islamic Corporate Governance: Risk-Sharing and Islamic Preferred Shares", *J Bus Ethics*, sayı 124, s. 623–632.
- NAJEEB, S. F., & İBRAHİM, S. H. M. (2014) "Professionalizing the role of Shari'ah auditors: How Malaysia can generate economic benefits", *Pacific-Basin Finance Journal*, sayı 28, s.91-109.
- NATHAN, S. ve RİBİERİ (2007) "From Knowledge To Wisdom: The Case Of Corporate Governance İn Islamic Banking", *The Journal Of Information And Knowledge Management Systems*, cilt 37, sayı 4, s.471-483.
- NAQVİ, S. N. H. (1981) *Ethics and Economics, an Islamic Synthesis*. Leicester: The Islamic Foundation.
- OGUS, A. (1994) *Regulation, Legal Form and Economic Theory*, Oxford University Press.
- OKUMUŞ, H. ŞADUMAN (2005) "Interest-Free Banking in Turkey: A Study of Customer Satisfaction and Bank Selection Criteria", *Journal of Economic Cooperation*, cilt 26, sayı 4, s.51-86.
- ÖKTE K.S. (2010) "İslam Ekonomisi Ve Finansının Temelleri: Teori Ve Uygulama", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 9, sayı 31, s.180-208.
- ÖNAL, R. (1998) "ÖFK'lar Ekonomik Büyümeye Katkıda Bulunmaktalar", *Bereket Dergisi*, Ekim, No:4.

- ÖZKAN, G. (2010) "Uluslararası Güç Dengeleri Bağlamında Uluslararası Finans Sisteminin Yeniden Yapılandırılması: Disiplinlerarası Bir Değerlendirme", *Uluslararası ilişkiler*, cilt 27, sayı 7, s.3-26.
- ÖZSOY, İsmail, Görmez B., Mekik S. (2013) "Türkiye’de Katılım Bankalarının Tercih Edilme Sebepleri: Ampirik Bir Tetkik", *Yönetim ve ekonomi dergisi*, cilt 20, sayı 1, s. 187-206.
- ÖZSOY, İsmail (2012), *Türkiye’de katılım bankacılığı*, TKBB.
- ÖZTÜRK, A. (2013), "Faizsiz Bankacılık İlkeleri Ve Katılım Bankacılığı", Eğitim No : 2012 / 2013 – 22 .www.tkbb.org.tr.
- PHİLLİPS, R. (1997) "Stakeholder theory and a principle of fairness", *Business Ethics Quarterly*, cilt 7, sayı 1, s.51-66.
- PHİLLİPS, R. (2000) "Remarks on Marcoux: Defending stakeholder theory", *Contemporary Issues in Business Ethics*, sayı 4, s.100-102.
- RAHMAN, A. R. A. (2008) *Shari'ah Audit for Islamic Financial Services: The Need and Challenges*. Isra Islamic Finance Seminar.
- RAHMAN, A. R. A. (2011) "Enhancing The Integrity of Islamic Financial Institutions in Malaysia: The Case for The Shari'ah Audit Framework", *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 3 Haziran , s.135-147.
- RAMMAL, H. G., & PARKER, L. D. (2010) "Audit and Governance in Islamic Banks: Selections and Training of Shari’ah Advisor", *APIRA*.
- RAMMAL, Hussain (2006) “The Importance of *Shari’ah* Supervision in Islamic Financial Institutions”, *Corporate Ownership and Control Journal*, cilt 3, sayı 3, s. 204-208.

- SAFİEDDİNE, Assem (2009) "Islamic Financial Institutions and Corporate Governance: New Insights for Agency Theory", *An International Review*, cilt 17, sayı 2, s.142–158.
- SANTOMERO, A., BABEL, D. (2001) *Financial Markets, Instruments and Institutions*, McGraw-Hill.
- Sakarya Üniversitesi (2014), İslam Ekonomisi Ve Finansı Çalıştayları-3 “İslami Finansa Ürün Geliştirme Ve Fetva Süreçleri” Sonuç Bildirgesi.
- SCHRENK, L.P., (2006) "Equityholder versus Stakeholder and Corporate Governance: Developing a Market for Morality", *Business Renaissance*, cilt 1, sayı 3, s. 81-90.
- SHANGUGAM, B. (2009), *A primer on Islamic Finance*, Research Foundation of CFA Institute.
- Shariah Report (2013) Aralık/2013, Albaraka.
- SII. (2008). *Leading shariah scholars debate the credit crunch in first Islamic Finance Council UK and Securities & Investment Institute CPD session*. 28th October 2008. <http://www.sii.org.uk/web5/infopool.nsf/HTML/LBEN-7L3G23?Opendocument>, (Erişim Tarihi:11.09.2014).
- SİDDİQİ, N (1980) *Banking without interest*, London: Islamic Foundation İCD Thomson Reuters (2014), İslamic Finance Development Report 2014.
- SİDDİQİ, M.N. (1994) *Issues In Islamic Banking: Selected Papers*. Leicester, UK: The Islamic Foundation.
- SOLE J. (2007) "Introducing Islamic Banks Into Conventional Banking Systems " IMF Working Paper : WP/07/175.
- SPIRA, L. (1998) “An Evolutionary Perspective on Audit Committee Effectiveness”, *Corporate Governance: An International Review*, cilt 6, sayı 1, s. 29-38.

- State Bank of Pakistan (2004) "Fit & Proper Criteria for Shariah Advisors of IBI", *Annexure-IV to IBD Circular No. 02 of 2004*. State Bank of Pakistan, Karachi, Pakistan.
- SULAİMAN, ABD MAJİD, ARİFFİN. (2014) "Corporate Governance Of Islamic Financial Institutions İn Malaysia", 8th International Conference On Islamic Economics And Finance, Qatar.
- SULEİMAN, N.M (2000) "Corporate Governance In Islamic Banks", *Society And Economy İn Centraland Eastern Europe*, cilt 22, sayı 3, s.98-116.
- ŞENER, Abdullatif (2012) " Finansal Piyasalarda Kurumsal Regülasyon", *Sosyoekonomi*, sayı 2, s. 175-194.
- TAKAN, M. (2002) *Bankacılık, Teori, Uygulama ve Yönetim*, Ankara: Nobel yayın Dağıtım.
- TBB (2007) İstanbul'un Uluslararası Finans Merkezi Olma Potansiyelinin Değerlendirilmesi. www.tbb.gov.tr .
- TBB (2014) Türkiye'de Bankacılık Sektörü 2009-2014.
- THOMSON REUTERS (2014) Turkey İslamic Finance Report 2014: Fundamentals And The Promise Of Growth.
- TEKİNALP, Ü. (1982) "Sermaye Piyasası Hukukunun Esasları", *Ekonomik ve Sosyal Yayınlar*, Yayın No:4.
- TÜRKMENOĞLU, Rüveyda (2007) *Katılım Bankacılığı ve Türkiye'deki Finansal Yapı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Erkam Matbaası.
- USMANİ, M.T. (1998), *An Introduction to Islamic Finance*. Idaratul Ma'arif, Karachi, Pakistan.

- WARDE, I. (1998) "The Role of Shariah Boards: A Survey", IBPC Working Papers San Francisco, CA: IBPC.
- WARDE, I. (2000) *Islamic Finance In The Global Economy*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- WARDE, I (2010) *Islamic Finance in the Global Economy*, 2nd Edition, Edinburgh University Press.
- WARDHANY, N., & ARSHAD, S. (2012) "The role of Shariah Board in Islamic Banks: A case study of Malaysia, Indonesia and Brunei Darrusalam", *Review of Islamic Economics*, sayı 18, s.51-62.
- WICKS, A. KEEVİL, A. PARMAR B. (2012) "Sustainable Business Development and Management Theories: A Mindset Approach", *Business & Professional Ethics Journal*, cilt 31, sayı 3, s.375–398.
- WILSON, R. (2008) "Shari'ah Governance Systems for Financial Institutions", University of Durham Yaz Okulu Yayınları, UK.
- WILSON, Rodney (1991) "Islamic Financial Instruments", *Arab Law Quarterly*, cilt 6, sayı 2, s.205-214.
- WILSON, Rodney (2002) "Parallels between Islamic and Ethical Banking", *Review of Islamic Economics*, sayı 11, s.51-62.
- WILSON R. (2011), "The Determinants Of İslamic Financial Development And The Constraints On İts Growth", İFSB 4th Public Lecture On Financial Policy And Stability. Jordan, Omman.
- WOLFENSOHN, J. (1999) Financial Times, June 21.
- YANPAR, Atilla (2014) *İslami Finans: ilkeler, araçlar ve kurumlar*, İstanbul: Scala Yayıncılık.

YETİM, S. (1997) "Kredi Kartları ve Tüketici Kredileri", *Sermaye Piyasası Kurulu*, Ankara.

YILMAZ, D. (2009) "İslamic Finance: During and after the Global Financial Crisis", Türkiye Merkez Bankası.

YUNİS, H., (2007) *Corporate Governance for Banks*, Singapore: John Wiley&Sons (Asia) Pte Ltd.

YVON P. ve SALMA, D. A. (2005) "Stakeholder Theory in Perspective, Corporate Governance", *International Journal of Business and Society*, cilt 5, sayı 2, s. 5-21.

ZAİMOĞLU, T. (1995) "Risk Sermayesi ve Türkiye Uygulama Olanakları", Sermaye Piyasası Kurulu, sayı 9, Ankara.

193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 40. maddesine 5035 sayılı Kanun ile eklenen 10. bent

DETONİ, J. (2015, Haziran) *Iran and the Islamic Finance Crown* <http://thediplomat.com/2015/06/iran-and-the-islamic-finance-crown/> Erişim tarihi: Subat, 2016

MAHADİK, J. (2013) Salam: A Good Alternative to Controversial Tawarruq <https://www.academia.edu/> Erişim tarihi: Ekim, 2015.

NAVEED, (2015, Ocak) *Landmark year global islamic finance industry malaysia international islamic financial* <http://www.islamicfinance.com/> Erişim tarihi: Mayıs, 2015.

WILSON, R. (2011, Aralık) Shari'ah Governance for Islamic Financial Institutions <http://www.alfalahconsulting.com/> Erişim tarihi: Ocak, 2016.

www.amiricapital.com. (t.y.) https://www.amiricapital.com/about/ami_gro.php
(Erişim tarihi: 12.04.2015)

www.hurriyet.com.tr. (2015) “ziraat katılım 2015 sonunakadar 20 şube acacak”
<http://www.hurriyet.com.tr/ziraat-katirim-2015-sonuna-kadar-20-sube-acacak-29139179> ,(Erişim tarihi: 21.07,2015).

www.biih.co.uk. (t.y.) <https://www.biih.co.uk/Press01.asp> (Erişim Tarihi: 18. 03. 2015).

www.blme.com. (t.y.) https://www.blme.com/pdf/BLME_launch_press_release.pdf
(Erişim Tarihi: 08.03.2015).

www.fsa.gov.uk. (t.y.) <https://www.fsa.gov.uk/Pages/About/Aims/Principles/index.shtml>, (Erişim Tarihi: 08.03.2015).

www.haberakar.com. (2016) “2 Büyük kam katılım bankası vakıf katılım 26 şubatta açılıyor” <http://www.haberakar.com/2-buyuk-kamu-katirim-bankasi-vakif-katirim-26-subatta-aciliyor-haberi-10028> (Erişim Tarihi: 01.02.2016).

EKLER

Ek 1: Anket Soruları

1. Banka adı:
2. İslami finansal ürün çeşitliliğiniz nedir?
3. Finansal ürün çeşitliliği piyasa ihtiyaçlarını karşılar nitelikte mi?
Evet Hayır
4. Ürün çeşitliliğinde Dünya uygulamalarına paralellik var mı?
Evet Hayır
5. Ürün çeşitliliğinin gelişmesi önündeki engeller nelerdir? (Talep yetersizliği, İslami finansal ürün geliştirmenin zorluğu gibi)
6. Yeni İslami finansal ürün geliştirme konusunda yaşanan sıkıntıları önem sırasına göre belirtiniz.
7. Kurumunuz herhangi bir Banka Birliğinin üyesi midir?
Evet Hayır
Evet ise: a) bu Birlik :
 1. Bütün Bankalar için
 2. Sadece Katılım Bankalar için

b) Bu Banka Birlikleri yönetim ve denetim konularında ilke ve iyi uygulama standartlarını sağlıyor mu?
Evet Hayır
8. İFSB ve AAOİFİ kuruluşların standartlarını uyguluyor musunuz?
Evet Hayır
9. Bankanızda İslami Denetim Kurulu (Danışma Kurulu) mevcut mudur?
Evet Hayır
Evet ise, Kurul kaç kişiden oluşur?
10. İslami denetim kurulu oluşturulurken aradığınız kriterler nelerdir? (Eğitim durumu, mesleki tecrübe gibi)
11. İslami denetim kurulun sorumlulukları nelerdir?
12. İslami denetim kurulun yetkisi nedir? Bu kurul denetim mi yoksa danışmanlık rolü mü üstlenmektedir?
13. İslami denetim kurulu üyeleri Yönetim Kurulu toplantılarına katılıyor mu ya da onlara yeterli bilgi sağlanıyor mu?
14. İslami denetim kurulun Kurumsal yapıdaki yeri nedir?
15. Fetva verme süreci nasıl işlenmektedir?
16. İslami Denetim Kurulun verdiği fetvalar ve aldığı kararlar açıklanıyor mu?
Evet Hayır
17. İslami denetim kurulu Banka faaliyet süreçlerini denetleyebiliyor mu?
Evet Hayır
18. Sizce Ulusal İslami Kurulun oluşturulması yararlı olacak mı?
Evet Hayır

Ek 2: Albaraka Şeriat Uygunluk Sertifikası, 2013

Shariah Report For the year ended 31 December 2013

In the name of Allah, the All Compassionate, the Most Merciful

To the shareholders of Albaraka Bank Limited

We have reviewed the principles and the contracts relating to the transactions and applications introduced by Al Baraka Bank during the year under review. We have also conducted our review to form an opinion as to whether Al Baraka Bank has complied with Shariah Rules and Principles and with the rulings set by the Accounting and Auditing Organisation for Islamic Financial Institutions (AAOIFI) and the resolutions issued by the Shariah Supervisory Board of the bank.

Al Baraka Bank's management is responsible for ensuring that the bank complies with Islamic Shariah Rules and Principles. It is the Shariah Supervisory Board's responsibility to form an independent opinion, based on its review of the operations of Al Baraka Bank and report to you.

We conducted our review, which included examining, directly or indirectly through the Shariah Department, on a test basis, each type of transaction, the relevant documentation and procedures adopted by the bank, including interviews with members of management.

The scope of the audit included:

- Financial Statements;
- Murabaha Financing;
- Musharaka Financing;
- Equity Murabaha Transactions;

- Profit Distribution;
- Disposal of Impermissible Income;
- Foreign Exchange Transactions; and
- Review and Approval of Zakah Calculation.

We planned and performed our review so as to obtain all the information and explanations that we considered necessary in order to provide us with sufficient evidence to give reasonable assurance that Al Baraka Bank has not violated Islamic Shariah Rules and Principles.

In our opinion:

1. The contracts, transactions and dealings entered into by Al Baraka Bank during the year under review are generally in compliance with Shariah Rules and Principles;
2. The allocation of profit and charging of losses relating to investment accounts conform to the basis that had been approved by us in accordance with Islamic Shariah Rules and Principles;
3. An amount of impermissible income has been designated to be paid to charity;
4. In relation to certain transactions which were erroneously transacted, we directed management to rectify the same; and
5. Zakah of the bank was calculated at 34c per share. Shareholders are advised to discharge this Zakah individually, as the bank is not mandated to discharge this on their behalf.

We beg the Almighty to grant us all the success in this World and the Hereafter.

Dr Abdus Sattar Abu Ghudda
Chairman

Sheikh Mahomed Shoalb Omar
Member

Mufti Shafiqe Jakhura
Member

31 January 2014

Ek 3: IPT Şeriat Uygunluk Sertifikası

Certificate of Sharia Compliance For The Islamic Pension Trust Workplace Pension Scheme (IPT)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسوله الكريم
وعلى آله وصحبه أجمعين وعلى من تبعهم بإحسان إلى يوم الدين

All praise is to Allah (swt) and His blessing and peace be upon His Beloved
Messenger (saw) and upon his family and companions; and upon those who
follow with righteousness till the Day of Judgement.

The IPT is set up as an occupational pension scheme, which is eligible for auto
enrolment as a qualifying workplace pension scheme. The IPT provided by a pension
provider and structured in accordance with Sharia to offer Sharia compliant workplace
pension.

Parties to the IPT are:

- Sharia supervision by Islamic Bank of Britain
- Pensions administration by Carey Pensions UK
- Investment management by SMAR Fund Administration Ltd.

Key documents:

- The Trust Deed,
- Trust Rules,
- IPT structure,
- IPT administrative agreement,
- Deed of participation,
- other related contracts,
- IPT literature, and
- Associated processes.

In compliance with the Terms of Reference of the Committee, having reviewed the
Islamic Pension Trust Workplace Pension Scheme (IPT) documentation and structure as
set above, and after making all required amendments, We the 'Sharia Supervisory
Committee' for Islamic Bank of Britain PLC confirm that in our opinion the Islamic
Pension Trust Workplace Pension Scheme (IPT) is in accordance with Sharia
requirements, and therefore can be offered to employers and employees participating in
the scheme.

And Allah Knows best.

Dr. Abdul Sattar
Abu Ghuddah

Sh. Nizam Yaqoobi

Mufti Barkatullah

This certificate was signed off on Sunday 29 June 2014.

This fatwa is issued for this specific product which is provided by Carey Pensions UK
and structured by Islamic Bank of Britain PLC, and will not apply to any other similar
product(s) or pension providers.